

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – české dějiny

Helena Kokešová

Eduard Albert a realisté

Osobnost Eduarda Alberta a jeho role v české politice v 80. a 90. letech 19. století

Eduard Albert and The Realists

Eduard Albert and His Role in Czech Politics in the 1880s and 1890s

Disertační práce

školitel: Prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci *Eduard Albert a realisté (Osobnost Eduarda Alberta a jeho role v české politice v 80. a 90. letech 19. století)* napsala samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 12. 2. 2012

Helena Kokešová

OBSAH

Poděkování	4
Úvod: Vymezení tématu, koncepční rámec, prameny a literatura	5
I. Homo privatus	
I. 1 Životopisný nástin	21
I. 2 Rodinné zázemí	23
I. 3 Záliby a koníčky pana dvorního rady	33
I. 4 „Přepracoval jsem se...“ Nemoc a smrt	44
II. Homo eruditus	
II. 1 Vídeň a Innsbruck	53
II. 2 Praha, či Vídeň?	54
II. 3 „Druhá doba vídeňská“	64
III. Homo scriptor	
III. 1 Literární teoretik, překladatel a básník	72
III. 2 Autor historických spisů	87
IV. Homo urbanissimus	
IV. 1 Společenské vztahy a přátelské kontakty	91
IV. 2 Mecenášství	96
V. Homo politicus	
V. 1 Prolog	111
V. 2 Úvahy o kandidatuře do říšské rady (1874–1879)	115
V. 3 Poslanecký mandát versus vědecká kariéra v Praze či ve Vídni	120
V. 4 Členem České akademie věd a umění	122
V. 5 Vir boni officii při vstupu realistů do českého politického života	138
V. 6 Členem panské sněmovny a kandidátem na ministra	175
VI. „Druhý život“ Eduarda Alberta	185
Závěr	208
Seznam pramenů a literatury	214
Seznam zkratk	250
Seznam obrazových příloh	251
Abstrakt	252
Obrazové přílohy	

Poděkování

Poděkování za umožnění studia fondů Eduarda Alberta patří Naděždě Macurové, vedoucí Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze, Marii Otavové, bývalé ředitelce Městského muzea v Žamberku a Radimu Duškovi, řediteli Státního okresního archivu v Ústí nad Orlicí. Svou práci bych nikdy nemohla završit bez podpory dalších kolegů a přátel z řad archivářů, knihovníků a historiků, jimž vděčím za mnoho rad a díky nimž jsem mohla studovat důležité a zajímavé dokumenty. Za pomoc a cenné rady děkuji především Ludmile Hlaváčkové, Janu Chodějovskému, Haně Kábové, Haně Klínkové, Ireně Kraitlové, Luboši Velkovi, Milanu Vojáčkovi a zejména Dagmar Hájkové. Můj dík patří mému školiteli Milanu Hlavačkovi a mé rodině.

Úvod: Vymezení tématu, koncepční rámec, prameny a literatura

Předkládaná disertační práce se zabývá Eduardem Albertem (1841–1900), významnou osobností českého a rakouského vědeckého, kulturního, ale i politického života konce 19. století. S osobností Eduarda Alberta jsem se poprvé blíže seznámila v době příprav životopisu mladočeského novináře Gustava Eima.¹ Během studia archivních materiálů, především korespondence, jsem začala objevovat tuto pozoruhodnou postavu českých dějin. Albertova činnost byla všestranná, téměř renesanční – byl profesí lékař a chirurg, zároveň vysokoškolský pedagog, popularizátor dějin lékařství a soudobého medicínského bádání, také však literární kritik, překladatel, básník a v neposlední řadě i politik. Svým vědeckým věhlasem i společenským postavením překračoval horizonty české společnosti.

Později jsem, v rámci jednoho z projektů Výzkumného centra pro dějiny vědy, společného pracoviště Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a Univerzity Karlovy v Praze, připravila edice vzájemné korespondence Eduarda Alberta s Antonínem Rezkem, Karlem Kramářem a Josefem Kaizlem. Tehdy jsem Albertovu osobnost začala studovat podrobněji a objevovala nové otázky a problémy, na které jsem v dosavadní literatuře nenalézala uspokojivé odpovědi. Obraz Eduarda Alberta byl totiž antikvován v poloze Albert – vědec, literát, mecenáš. Jeho politická role však zůstala v pozadí zájmu a nebyla adekvátně reflektována. Nakonec má práce na edicích přerostla v sepsání Albertova životopisu,² ve kterém jsem se snažila dosavadní poznatky prohloubit a upřesnit, mnohdy na základě nových zjištění. Přesto jsme měla pocit, že jsem téma plně nevyčerpala a že je stále možno blíže zkoumat další aspekty osobnosti E. Alberta, především ho zasadit do širšího kontextu a nahlížet na něj i jinou optikou (např. zkoumat problematiku genderovou, historické paměti, národní identity, studia elit, centra a periferie, ale také regionálních dějin či dějin každodennosti). Snažila jsem se tyto okruhy průběžně formulovat a řešit ve svých analytických studiích a tento průzkum jsem pak zúročila při psaní definitivní verze disertační práce.

¹ Helena KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim. Životopisná studie a edice korespondence*, Praha 1999. Součástí publikace je též edice korespondence Gustava Eima s Eduardem Albertem.

² TÁŽ, *Eduard Albert. Příspěvek k životopisu a edice korespondence*, Praha 2004. Součástí publikace jsou edice korespondence Eduarda Alberta s Antonínem Rezkem, Karlem Kramářem a Josefem Kaizlem.

Nechtěla jsem psát klasickou biografii zachycující chronologicky život a dílo vybrané osobnosti, a proto jsem kombinovala chronologický a tematický přístup. Můj výzkum se prioritně soustředil na nepříliš prozkoumané oblasti Albertova života, tedy na jeho soukromí a politickou činnost. Při zpracování tématu jsem se pokoušela najít odpověď na stěžejní otázku předkládané práce: Jakou roli hrál muž, který ve Vídni dosáhl oslnivé profesní kariéry a získal i odpovídající společenské postavení, v českém politickém životě? Ačkoli se otevřenému angažování v politice bránil, zcela stranou stát nedokázal. Na konkrétním příkladě Albertových vztahů ke skupině realistů jsem chtěla ukázat, že Albert byl člověkem živě se zajímajícím o soudobé politické dění, že nebyl pouze pasivním pozorovatelem, ale mnohdy aktivně zasahoval do české politiky. Dalším tématem mého zájmu byl Albertův postoj k České akademii věd a umění, jejíž vznik a první kroky bedlivě sledoval. Ani v tomto případě totiž nešlo o otázku čistě vědeckou, naopak založení České akademie věd a umění byl krok z velké části politický.

Albert, dobře usazený a úspěšný v rakouské společnosti, nikdy neztratil zájem o české prostředí a v dobové řeči „nezapíral“ svůj český původ. Je tedy relevantní sledovat Albertovy snahy o zapojení do české politiky v době, kdy Češi po letech pasivní rezistence vstupují do říšské rady. Na druhé straně je třeba analyzovat zájem českých intelektuálních a politických elit o Alberta,³ limitovaný však nedůvěrou periferie k centru, k němuž Albert nepochybně patřil.⁴ Albert byl osobností pohybující se mezi českým a německým jazykovým prostředím,

³ Studium národní elity patří k rozvíjejícím se směrům české historiografie. Naposledy byl této problematice věnován sborník *Proměny elit v moderní době*. Srov. zejména Zdeněk BEZECNÝ – Milena LENDEROVÁ, *Několik poznámek k proměnám elit v Čechách*, in: *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka, Milena Lenderová – Zdeněk Bezecný – Jiří Kubeš (ed.)*, České Budějovice 2003, s. 17–42; Jiří ŠTAIF, *Česká národní mentalita 19. století v kontextu sociálních dějin*, tamtéž, s. 69–92. Dále František SVÁTEK, *Politické elity v historiografii a politologii: náčrt problematiky ideologie – slova – pojmu elity*, in: *Politické elity v Československu 1918–1948*, Ivana Koutská – František Svátek (ed.), Praha 1994, s. 33–64. Elitami Národní strany se zabývá Jiří Štaif. Viz Jiří ŠTAIF, *Česká národní společnost a její politické elity v letech 1848–1911*, in: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*, Pavla Vošahlíková – Milan Řepa (ed.), Praha 1997, s. 9–28; TÝŽ, *Palacký, Rieger, Bráf. Vůdčí rodina v české národní elitě 19. století*, *Kuděj* 4, 2002, č. 1, s. 34–46; TÝŽ, *Česká národní elita v Národním albu J. R. Vilímka z r. 1899*, in: *Pocta Janu Janákovi, Bronislav Chocholáč – Jiří Malíř (ed.)*, Brno 2002, s. 645–655; TÝŽ, *František Ladislav Rieger a česká národní elita 19. století*, in: *F. L. Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 25. a 26. dubna 2003 v Semilech*, Semily 2003, s. 7–21; TÝŽ, *Palacký, Rieger, Bráf aneb česká národní elita mezi prestiží, rodinou a majetkem*, in: *Pocta profesoru Zdeňku Jindrovi. K sedmdesátým narozeninám*, Praha 2003, s. 103–115.

⁴ K tématu centra a periferie viz následující publikace, kde je uvedena další literatura: Erich ZÖLLNER, *Der Österreichbegriff. Formen und Wandlungen in der Geschichte*, Wien 1988; *Was heißt Österreich? Inhalt und Umfang des Österreichbegriffs vom 10. Jahrhundert bis heute*, Richard G. PLASCHKA – Gerhard STOURZH – Jan Paul NIEDERKORN (Hrsg.), Wien 1995; Joerg HENSIEK, *Ethnischer Regionalismus in Westeuropa. Ethnizität, Territorialität und Zentrum-Peripherie-Konflikt zwischen Nationalstaatswerdung und europäischer Integration*, Bonn 1999; Felix JÜLG, *Österreich. Zentrum und Peripherie im Herzen Europas*,

hrál úlohu prostředníka, pohyboval se v nejvyšších vrstvách společnosti. Dlouho lavíroval mezi českou a rakouskou společností, mezi češtvím a rakušanstvím, aby nakonec zůstal v hraničním pásmu, kde se obě společnosti stýkaly, prolínaly a nacházely společné zájmy a v některých dobách snad i porozumění.⁵ Nezpochybitelná je jeho úloha předního zástupce tzv. české lobby ve Vídni.⁶ Analýza Albertova „druhého života“ nám naznačuje, že Albert skutečně patřil jak k české, tak k rakouské společnosti; obě ho akceptovaly a uznávaly; petrifikovaly a nacionalizovaly ve své historické paměti.⁷ Naznačené otázky a problémové okruhy, zasazené do dobového politického a společenského kontextu, mohou přispět k hlubšímu poznání politické kultury habsburské monarchie. K jejímu vývoji ve sledovaném období existuje pochopitelně bohatá literatura.⁸ Podobně jako k jednotlivým tematickým okruhům, například k problematice Čechů ve Vídni.⁹ Vzhledem k rozsahu a vymezení

Gotha 2001; *Im Herzen Europas. Nationale Identitäten und Erinnerungskulturen*, Detlef ALTENBURG – Lothar EHRLICH – Jürgen JOHN (Hrsg.), Köln 2008.

⁵ K problematice více Jiří KOŘALKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Praha 1996; Jan KŘEN, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1980*, Praha 1900; TÝŽ, *Historické proměny češství*, Praha 1992; Jiří RAK, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Praha 1994; Peter HASLINGER, *Nation und Territorium im tschechischen politischen Diskurs 1880–1938*, München 2010.

⁶ K problematice české lobby viz Martin SEKERA – Petr BURIÁNEK, *Česká lobby ve Vídni*, Dějiny a současnost 17, 1995, č. 1, s. 22–25. Tentýž článek doplněný poznámkovým aparátem byl uveřejněn ve sborníku *Český lev a rakouský orel v 19. století / Böhmischer Löwe und österreichischer Adler im 19. Jahrhundert*, Zdeněk HOJDA – Roman PRAHL (ed.), Praha 1996, s. 129–135. Nejnověji se zaměřením na osobnost E. Alberta Helena KOKEŠOVÁ, *Karel Kramář a česká lobby ve Vídni. Ke vztahu Karla Kramáře a Eduarda Alberta*, in: Karel Kramář (1860–1937). Život a dílo, Moderní dějiny. Suplementum 2, Jan Bílek – Luboš Velek (ed.), Praha 2009, s. 163–176.

⁷ K problematice více *Pamět míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, Milan HLAVAČKA – Antoine MARÉS – Magdaléna POKORNÁ et alii, Praha 2011.

⁸ Základem je jistě monumentální dílo *Die Habsburgermonarchie 1848–1918* vydávané od roku 1973 Rakouskou akademií věd. Pro téma disertační práce jsou důležité zejména díly první, sedmý, osmý a devátý. *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Bd. I: Die wirtschaftliche Entwicklung, WANDRUSZKA Adam – URBANITSCH Peter (Hrsg.), Wien 1973; *Die Habsburgermonarchie 1848 bis 1918*, Bd. VII: Verfassung und Parlamentarismus, 1–2, RUMPLER Helmut – URBANITSCH Peter (Hrsg.), Wien 2000; TÍŽ, *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Bd. VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, 1–2, Wien 2006; TÍŽ, *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Bd. IX/1: Von der Feudal-Agrarischen zur Bürgerlich-industriellen Gesellschaft, Wien 2010. Z desetidílného projektu *Österreichische Geschichte* uvádím alespoň práce Ernst HANISCH, *Der lange Schatten des Staates. Österreichische Gesellschaft im 20. Jahrhundert 1890–1900*, Wien 1994 a Helmut RUMPLER, *Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Wien 1997. Viz též Carl E. SCHORSKE, *Vídeň na přelomu století*, Brno 2000; *Český lev a rakouský orel v 19. století / Böhmischer Löwe und österreichischer Adler im 19. Jahrhundert*, Zdeněk HOJDA – Roman PRAHL (ed.), Praha 1996. V českém prostředí pak práce Jana Galandauera, Milana Hlavačky, Jiřího Kořalky, Otto Urbana, Luboše Velka a dalších. Viz zejména Otto URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982 a na něj navazující Jaroslav PÁNEK – Oldřich TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2008, kde je uvedena patřičná literatura. Viz zde 13. kapitolu Dotvoření české národní společnosti v období liberalismu a nacionalismu (1860–1914) autorů Pavla Cibulky, Jana Hájka a Martina Kučery, *tamtéž*, s. 261–296. Vyčerpávající přehled literatury podává též Luboš VELEK, *Národní strana svobodomyšlná (mladočeská) 1889–1907. Příspěvek k dějinám politického stranictví v habsburské monarchii v období procesu politické modernizace*. Disertační práce, FF UK, Praha 2004.

⁹ Monika GLETTLER, *Die Wiener Tschechen um 1900*, München 1972; TÁŽ, *Böhmisches Wien*, Wien 1985; TÁŽ, *Das tschechische Wien historisch*, in: Die entzauberte Idylle, 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur, Christa Rothmeier (Hrsg.), Wien 2004, s. 77–108; Karl M. BROUSEK, *Wien und seine Tschechen. Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*, Wien 1980; *Doma v cizině. Češi ve Vídni*

disertační práce koncipované jako biografie jedné osobnosti, s důrazem na její působení v politické sféře v posledním dvacetiletí 19. století, se v dalším textu zaměřuji na rozbor relevantní literatury a pramenů.

Bohaté aktivity Eduarda Alberta byly reflektovány již za jeho života. Vlastní Albertova biografie pochází z konce sedmdesátých let 19. století, kdy se snažil získat místo na pražské univerzitě. Tehdy jako přílohu dopisu zaslal bývalému ministrovi Josefu Jirečkovi svoji autobiografii, ke které připojil přehled svých odborných prací a ukázky z ohlasů na svoji činnost.¹⁰ V roce 1893 byl uveřejněn Albertův profesní životopis ve druhém díle publikace *Das geistige Wien* věnovanému vídeňským odborným spisovatelům a učencům v oblasti medicíny a přírodních věd.¹¹ Oficiální životopis napsal Eduard Albert pro *Bibliographisches Lexikon* Julia Leopolda Pagela, který byl vydán v roce 1901 krátce po Albertově smrti. Vedle nejvýznamnějších životních úspěchů zde uvedl i své nejdůležitější odborné práce.¹²

Prvním, kdo se pokusil zhodnotit Albertův význam pro vývoj chirurgie a načrtl přitom i jeho stručný životopis, byl Otakar Kukula, patřící mezi Albertovy žáky. Publikace *Rozvoj české chirurgie v letech 1848–1898* byla vydána ještě za Albertova života a má velice oslavný charakter.¹³ Po Albertově náhlém úmrtí vyšla řada nekrologů a erudovaných vzpomínkových článků od Albertových žáků a přátel.¹⁴

ve 20. století / *Zu Hause in der Fremde. Tschechen in Wien im 20. Jahrhundert*, Vlasta VALEŠ (ed.), Praha 2002. [Katalog výstavy]; Vlasta VALEŠ, *Die Wiener Tschechen einst und jetzt. Eine Einführung in Geschichte und Gegenwart der tschechischen Volksgruppe in Wien / Vídeňští Češi včera a dnes. Úvod do dějin a současnosti české národnostní skupiny ve Vídni*, Praha 2004. Nejnověji *Tschechen in Wien. Zwischen nationaler Selbstbehauptung und Assimilation*, Regina WONISCH (Hrsg.), Wien 2010. Dále srov. odkazy v rámci jednotlivých kapitol a seznam literatury v závěru práce.

¹⁰ LA PNP, f. J. Jireček, E. Albert J. Jirečkovi 12. 10. 1879. Příloha dopisu byla publikována in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 19. Viz též předmluvu této publikace.

¹¹ Ludwig EISENBERG, *Das geistige Wien. Künstler-und Schriftsteller-Lexikon*, Bd. II, Wien 1893, s. 5–6. V témž roce byl stručný Albertův biogram uveřejněn v maďarské encyklopedii. Viz heslo *Albert Ede*, in: *A pallas nagy lexikona*, I, Budapest 1893, s. 307.

¹² Julius Leopold PAGEL, *Bibliographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts*, Wien 1901, s. 18–19. Viz též <http://www.zeno.org/Pagel-1901/A/Albert,+Eduard?hl=albert+eduard> (internetové zdroje odkazují na stav k 31. 1. 2012).

¹³ Otakar KUKULA, *Rozvoj české chirurgie v letech 1848–1898*, Praha 1899. Kukula vedle jednotlivých zmínek v textu věnoval Albertovu působení více než pětinu publikace, celkem 23 stran z celkového počtu 104 stran (s. 52–75).

¹⁴ Karel MAYDL, *Prof. Dr. E. Albert*, Almanach české akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 11, Praha 1901, s. 128–158. Maydl, dlouholetý Albertův asistent a spolupracovník v Innsbrucku a ve Vídni, zde uveřejnil i přehled publikací E. Alberta. TÝŽ, *Eduard Albert*, Česká revue 4, 1901, s. 1–3; Jaroslav VRCHLICKÝ, *Eduard Albert – básník*, tamtéž, s. 3–7; Jaroslav GOLL, *Dne 26. září zemřel...*, ČČH 6, Praha 1900, s. 403; Adolf LORENZ, *Eduard Albert*, Wiener medicinische Wochenschrift 50, 1900, č. 40, s. 1; TÝŽ, *Albert Eduard*, in: *Biographisches Jahrbuch und Deutscher Nekrolog*, Bd. V, Berlin 1903, s. 127–135; F. MIHER, *Publikationen des † Hofrates E. Albert*, Wiener klinische Wochenschrift 13, 1900,

Příležitostné články o E. Albertovi vycházely i v dalších letech a jsou roztroušeny na stránkách denního tisku.¹⁵ Jedinou větší předválečnou prací je brožurka Maxe Stránského z roku 1935, kterou navázal na své články v revue Dunaj.¹⁶ V lednu 1941, kdy uplynulo sto let od Albertova narození, vyšel životopis E. Alberta od Arnolda Jiráska, profesora Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze a přednosta I. chirurgické kliniky, tedy člověka nadmíru povolného.¹⁷ Druhý, patrně na širší veřejnost zaměřený pokus o Albertovu monografii učinil v témž roce Josef Svítíl, obvodní lékař v Novém Městě na Moravě, používající umělecký pseudonym Jan Kárník.¹⁸ Příprava této popularizační knížky slovního profesora Jiráska nejprve rozladila, ale když zjistil, že publikace svým zaměřením nemůže konkurovat jeho vědecké monografii, vzal na milost staršího kolegu i jeho dílko vydané nakladatelstvím Vyšehrad. Dokonce Kárník ve druhém vydání své publikace několikrát zmiňuje a dovolává se jeho tvrzení, že Kárník byl během vojenské služby po krátký čas v roce 1895 Albertovým posluchačem.¹⁹

Výstižné hodnocení obou publikací podal historik Josef Šusta. Svoji recenzi napsal již v roce 1941 pro Český časopis historický, ten však byl za války zastaven, a proto Šusta svoji recenzi poskytl Arnoldu Jiráskovi, aby ji nabídl odborným lékařským časopisům.²⁰

s. 899–901; Ladislav SYLLABA, *Eduard Albert*, Osvěta 30, 1900, č. 11, s. 965; Otakar KUKULA, *Prof. Dr. Eduard Albert* †, Časopis lékařů českých 39, 1900, č. 40, s. 999–1003.

¹⁵ Michal NAVRÁTIL, *Almanach českých lékařů*, Praha 1913, s. 5–6; TÝŽ, *Albertovo rodiště. Lázeň, zdravotnictví a špitál v Žamberku*, b. m., b. d. [Praha, podzim 1916 či 1917]; Rudolf JEDLIČKA, *Profesor dr. Eduard Albert. K 25letému výročí jeho smrti*, Časopis lékařů českých 64, 1925, č. 40, s. 1430–1431; Josef SVÍTIL, *Eduard Albert*, I, II, Vzdělávací příloha Národních listů, 20. 9. 1925, č. 258, s. 1 a 27. 9. 1901, č. 265, s. 1.

¹⁶ Max STRÁNSKÝ, *Vzpomínka na prof. Dr. Eduarda Alberta*, b. m., b. d. [1935]; TÝŽ, *Proslulí vídeňští lékaři českého původu*, Dunaj, menšinová revue 3, Vídeň 1925, s. 338–348; TÝŽ, *Památce českého lékaře, vídeňského profesora dra Eduarda Alberta*, tamtéž 4, Vídeň 1927, s. 77–91.

¹⁷ Arnold JIRÁSEK, *Eduard Albert*, Praha 1941 a 2., doplněné vydání Praha 1946. Kniha má podtitul *Pokus o kroniku a rozbor života, práce i významu E. Alberta, učiněný ke stému výročí jeho narození (20. ledna 1941)*. Přípravné materiály včetně fotografií uveřejněných v obrazové příloze knihy, články a publikace věnované osobnosti E. Alberta jsou uloženy v A AV ČR, f. A. Jirásek, k. 68, inv. č. 3682. Ke vzniku Jiráskovy publikace více v kapitole „Druhý život“ Eduarda Alberta.

¹⁸ Josef SVÍTIL-KÁRNÍK, *Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha*, Praha 1941. A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, Josef Svítíl A. Jiráskovi 7. 2. 1941. Dopis je přiložen ke Svítílově knize, ve které je vepsáno věnování z téhož data. Srov. Jiráskovu zprávu o knize. *Dr. Josef Svítíl-Kárník: Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha. Ke stému výročí jeho narozenin*. Nakladatelství Vyšehrad, 1941, Rozhledy v chirurgii 20, 1941, č. 3, s. 119.

¹⁹ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 165, 180 a 271. (Zde a v dalším textu cituji vždy z 2., doplněného vydání z roku 1946.)

²⁰ A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 6, B. Albert A. Jiráskovi 28. 11. 1941. Z dopisu vyplývá, že Šusta již v květnu poslal Jiráskovi kartáčový otisk článku se slibem, že brzy pošle jeho výtisk. Časopis však byl zastaven, a Šusta Jiráskovi zaslal kritiku s tím, že mu jí dává k dispozici, aby byla uveřejněna v nějakém lékařském

Recenze vyšla v Časopise lékařů českých ještě v roce 1941, v Českém časopise historickém až v roce 1946.²¹ Začínající historik Josef Šusta se s Albertem na sklonku jeho života dvakrát osobně setkal a vzpomínal, jak se Albert zmínil o tom, že sám si také do historie rád zapytlačí. Podle Šusty našel Albert v Arnoldu Jiráskovi vzácného hodnotitele, kterému se podařilo skvěle se zhostit svízelného úkolu podat výstižný obraz života a díla slavného chirurga, osobnosti, která nevynikala pouze na poli medicíny. „Proto po vlastní chronologické kronice života a práce vystupuje Albert před námi osobitě jako chirurg, překladatel a básník, i jako družný člověk. Pro všechny tyto stránky sebral Jirásek s pozoruhodnou důkladností pramennou látku z velmi roztroušených publikací tištěných, užívaje nadto i netištěných dopisů, zvláště z pozůstalosti Jaroslava Vrchlického.“ Svoji knihu vypravil Jirásek bohatou obrazovou přílohou, podrobnou bibliografií a soupisem vědecké a literární tvorby E. Alberta seřazeným jak chronologicky, tak podle oborů. K němu připojil i některé netištěné básně a dopisy spolu s vybranými citáty z Albertovy literární tvorby. S bohatstvím písemného sběru a vědeckou hutností Jiráskovy knihy se podle Josefa Šusty nemínila drobná kniha J. Svítla-Karníka měřit, mohla však připomenout Albertovu památku v kruzích, do kterých by Jiráskovo dílo neproniklo. „Obraz života Albertova, který J. Svítal-Karník podává, jest všestranný a nasycený dechem jeho rodného kraje, který knížečku činí milou četbou, nikterak však nepostrádající zášlehů odborného vědění a hodnocení.“²²

Na Jiráskovu knihu reagovala řada pamětníků Eduarda Alberta.²³ V jubilejním roce 1941 připomenuly Albertovu osobnost desítky drobných článků v denním tisku. Výstřižky z těchto článků shromáždil Albertův synovec Bohuslav Albert, primář Baťovy nemocnice ve Zlíně, do alba, které Arnoldu Jiráskovi daroval.²⁴ V letech 1941–1954 uveřejnil A. Jirásek

časopise. Jirásek se B. Albertovi přiznával, že mu Šustův posudek „velmi ulehčil po stránce historické, neboť jsem cítil řadu slabých míst, nebo spíše nejistot, které se podařilo po tomto referátu utlumiti“.

²¹ *Arnold Jirásek: Eduard Albert. Praha 1941, 411 str. (Albertova knihovna. Vydává Česká chirurgická společnost, č. 1); Josef Svítal-Karník: Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha, Praha, Vyšehrad, 1941, 80 str., Časopis lékařů českých 1941, č. 51, s. 1970–1972. Viz též J. ŠUSTA, Arnold Jirásek: Eduard Albert; Josef Svítal-Karník: Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha, ČČH 47, 1946, s. 269–276.*

²² *Tamtéž.*

²³ Viz předmluvu k druhému vydání Jiráskovy monografie. Ohlasy Albertových žáků Mořice Remeše a Jaroslava Mathona s upozorněními na některé omyly a nepřesnosti zaznamenala H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 16–17.

²⁴ Srov. dopisy B. Alberta A. Jiráskovi z roku 1940 a především dopis ze 7. 4. 1941, kde B. Albert píše: „odesílám Vám dnes připověděné album výstřižků z českého tisku při 100. výročí narozenin E. Alberta, které imponantně vzrostlo. Dále přikládám separát publikace prof. Ewalda, který mně pro Vás poslal Georg Albert“. A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 6, B. Albert A. Jiráskovi 7. 4. 1941. Album je uloženo v osobním fondu E. Alberta v LA PNP, kam je darovala Amalie Kreidlová-Jirásková v roce 1970. Vedle alba jsou ve fondu desítky výstřižků z denního tisku pořízených výstřižkovou službou. Druhé album „Český tisk o stém výročí

v Rozhledech v chirurgii několik studií k životu a dílu Eduarda Alberta, řadu nových poznatků Jirásek uplatnil také ve druhém vydání své monografie.²⁵ Své znalosti mohl Jirásek doplnit právě díky obětavé snaze B. Alberta, který navázal kontakt s Albertovým synem Georgem a zapojil do pátrání celou rozvětvenou rodinu.²⁶ Pomyslnou štafetu po A. Jiráskovi, který Albertovu osobnost popularizoval i v řadě přednášek, převzal další lékař, profesor lékařské fakulty a přednosta I. plicní kliniky Jaroslav Jedlička, který v šedesátých letech pronesl několik přednášek věnovaných E. Albertovi. Část z nich, zabývající se vztahy E. Alberta, Jaroslava Golla a Jana Gebauera a E. Alberta, Josefa Thomayera a Jaroslava Vrchlického, vydal tiskem.²⁷

V roce 2000, kdy uplynulo sto let od Albertovy smrti, vzpomnělo svého významného rodáka město Žamberk. V září byla v Městském muzeu otevřena výstava a uspořádána konference. Muzeum také vydalo popularizační knížku manželů Pírkových věnovanou E. Albertovi.²⁸

Biografické heslo Eduarda Alberta se stručným hodnocením jeho činnosti a významu je uvedeno v řadě českých i zahraničních encyklopedií. Ještě za Albertova života se jeho jméno objevilo v prvním svazku *Ottova slovníku naučného* a v reprezentativní publikaci J. R. Vilímka *Národní album*.²⁹ Nejnověji je heslo Eduard Albert uveřejněno v *Lexikonu*

narozenin E. Alberta“ s nalepenými výstřiky novinových a časopiseckých článků o E. Albertovi a o knihách A. Jirásky a J. Svítily daroval žamberskému muzeu v říjnu roku 1945 Edmond Kirsch. V současné době je album uloženo v SOKA v Ústí nad Orlicí, f. E. Albert.

²⁵ K tomu bližší v kapitole „Druhý život“ Eduarda Alberta. Část studií je uložena v A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III a, k. 62, inv. č. 3519 a 3489, sign. III a, k. 65, inv. č. 3599. Přehled jeho publikační činnosti viz Ludmila CURÍNOVÁ – Zuzana VAŇÁČKOVÁ, *Historie medicíny v časopise Rozhledy v chirurgii 1922–1982. Výběrová bibliografie*, Dějiny věd a techniky 30, 1997, č. 2, s. 99.

²⁶ Viz rozsáhlou vzájemnou korespondenci B. Alberta s A. Jiráskem, uloženou v A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 6, inv. č. 36. Arnold JIRÁSEK, *Eduard Albert*, Praha 1946².

²⁷ A AV ČR, f. A. Jirásek, k. 60, sign. III a, inv. č. 3489, výtisk Jiráskovy řeči ze 17. 10. 1950. Jaroslav Jedlička přednesl v posluchárně chirurgické kliniky v Hradci Králové 25. 9. 1963 přednášku *Profesor Eduard Albert, budovatel české university pražské. K osmdesátému výročí konstituování české lékařské fakulty*. S podobně zaměřenými přednáškami vystoupil 25. 10. 1963 v Národním muzeu na akci pořádané Historickým klubem a 9. 12. 1963 ve Spolku českých lékařů v Praze. V budově ČSAV na Národní třídě se konala Jedličkova přednáška *Eduard Albert, Josef Thomayer a Jaroslav Vrchlický* 12. 2. 1965 a na témž místě 27. 1. 1967 přednáška *Eduard Albert, Jaroslav Goll a Jan Gebauer*. Pozvánky na tyto přednášky a jejich rukopisy a separátní tisky jsou uloženy v A AV ČR, f. J. Jedlička, sign. III a 1–4, k. 2, inv. č. 101–104, k. 2, sign. III b, inv. č. 110, sign. III g, k. 2, inv. č. 118.

²⁸ František a Vlasta PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, Žamberk 2000. Stručné údaje o sourozencích Albertových uvádí též *Kalendárium významných osobností města Žamberka*, Žamberk 2004, s. 8–9.

²⁹ Heslo *Albert Eduard*, in: Ottův slovník naučný, I. díl, Praha 1888, s. 713. Doplnující údaje o E. Albertovi se objevily též v Dodatcích. Heslo *Albert Eduard*, in: Ottův slovník naučný, XXVIII. díl, Dodatky, Praha 1908, s. 26–27. [Dr. N.], *Dr. Eduard Albert*, in: Národní album. Sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých, Praha 1899, s. 99 a 152.

české literatury a v *Biografickém slovníku českých zemí*.³⁰ Poslední publikací lexikografického charakteru je knížka lékaře Svatopluka Káše z roku 2011.³¹

Z cizojazyčných encyklopedií citujeme *Neue Deutsche Biographie*, kde Leopold Schönbauer mj. píše: „A[lbert] war ein hervorragender Lehrer, ein glänzender Operateur. Sein berühmtes Lehrbuch der Chirurgie (1877–1880) baute als erstes auf den Grundlagen der Antisepsis auf. Seine Kenntnisse in der Mathematik und darstellenden Geometrie befähigten ihn, zahlreiche Fragen der Gelenkmechanik und Knochenarchitektur einer Lösung zuzuführen.“³² Vedle německých encyklopedií je heslo s Albertovým jménem uvedeno např. ve slovenských, italských a maďarských encyklopediích.³³ Albert má biogram též v *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Ländern*, v *Historisches Lexikon Wien* a v *Österreichisches biographisches Lexikon*.³⁴ Vědecký význam E. Alberta byl pochopitelně zhodnocen i v německy psaných vědeckých publikacích věnovaných historii medicíny.³⁵

S literaturou věnovanou osobnosti Eduarda Alberta, zejména s druhým vydáním monografie Arnolda Jiráska, jsem pracovala během práce na edicích korespondence a při přípravě monografické studie o Albertovi. Během podrobného studia pramenů jsem si stále více uvědomovala, že mnohé informace obsažené v dosavadní literatuře, tedy také v jinak

³⁰ Viz [zp], *Albert Eduard*, in: *Lexikon české literatury*, I, A–G, Praha 1985, s. 45–47; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Albert Eduard*, in: *Biografický slovník českých zemí*, A, Pavla Vošahlíková a kol., Praha 2004, s. 50–51.

³¹ Svatopluk KÁŠ, *Slovník českých lékařů-spisovatelů*, Praha 2011, s. 9–10. V publikaci má stručné biografické heslo, podobně jako v předchozích lexikonech, nejen Eduard Albert ale i jeho bratr František Albert.

³² Leopold SCHÖNBAUER, *Albert, Eduard*, in: *Neue Deutsche Biographie*, Bd. I, Berlin 1953, s. 137–138. <http://www.deutsche-biographie.de/pnd119059304.html>. Srov. též články TÝŽ, *Eduard Albert*, *Wiener klinische Wochenschrift* 62, 1950, s. 834 a TÝŽ, *Eduard Albert*, *Wiener medizinische Wochenschrift* 100, 1950, s. 607. Ze starších prací uveďme též Albertovo heslo v *Biographisches Jahrbuch und Deutscher Nekrolog*, A. BETTELHEIM (Hrsg.), Bd. 1–18, 1896–1913, Berlin 1897–1917. Konkrétně jde o článek Adolf LORENZ, *Albert Eduard*, tamtéž, sv. 5, Berlin 1903, s. 127–135. Viz též heslo *Albert, Eduard*, in: *Meyers Lexikon*, I, Leipzig 1924, s. 292. Srov. též *Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker*, Bd. I, Berlin 1929 a *Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte der letzten fünfzig Jahre*, Bd. I, Berlin – Wien 1932.

³³ Heslo *Albert, Eduard*, in: *Encyklopédia medicíny*, I, Bratislava 1993, s. 295; Heslo *Albert, Eduard*, in: *Enciklopedia Italiana di scienze, lettere ed arti*, II, Milano – Roma 1929, s. 174; Heslo *Albert Ede*, in: *A pallas nagy lexikona*, I, Budapest 1893, s. 307; Heslo *Albert Eduard*, in: *Révai nagy lexikona*, I, Budapest 1911, s. 300.

³⁴ Heslo *Albert Eduard*, in: *Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Ländern*, Bd. I: A–H, Heribert STURM (Hrsg.), München – Wien 1979, s. 10; Heslo *Albert Eduard*, in: *Historisches Lexikon Wien*, Bd. I, Felix CZEIKE (Hrsg.), Wien 1992, s. 37; Heslo *Albert Eduard*, in: *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950*, Bd. I, Graz – Köln 1954, s. 12.

³⁵ Franz HUTER, *Hundert Jahre Medizinische Fakultät Innsbruck 1869 bis 1969*, II. Teil, Geschichte der Lehrkanzeln, Institute und Kliniken, Innsbruck 1969, s. 318–320; Leopold SCHÖNBAUER, *Das medizinische Wien*, Wien 1944; Erna LESKY, *Die Wiener medizinische Schule im 19. Jahrhundert*, Wien 1965; Karl Heinz TRAGL, *Chronik der Wiener Krankenanstalten*, Wien 2007.

fundované práci A. Jiráska, už neplatí. Nejpodstatnější vadou jeho monografie je nedostatečný poznámkový aparát. Jirásek, povoláním lékař a nikoli historik, se spokojil pouze se seznamem literatury, uveřejněným na konci publikace, a poděkováním těm, kteří mu s přípravou monografie pomáhali. V textu literaturu, z níž čerpá, necituje vůbec, nebo zcela nedostatečně. Totéž platí i o užívání pramenů. Dále je nutno zmínit, že za více než 70 let, které uplynuly od prvního vydání jeho monografie, se výrazně změnilo uložení Albertovy pozůstalosti. Mnohé materiály uložené tehdy v soukromých rukách přešly do archivů a muzeí, k přesunům došlo i v rámci jednotlivých institucí.

Dnes je Albertův osobní fond uložen na třech místech. V Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze je ve čtyřech archivních kartonech zpracována Albertova korespondence a malá část rukopisů, výstřižků a tisků. Fond byl doplněn po smrti profesora Arnolda Jiráska, kdy jeho manželka Amálie Kreidlová-Jirásková předala řadu archiválií týkajících se E. Alberta do LA PNP. Tato část uložená ve dvou kartonech obsahuje fragment Albertovy korespondence a rukopisů, ale především tisky jeho prací a novinové výstřižky s články věnovanými osobnosti E. Alberta, které byly uveřejněny v roce 1941 u příležitosti stého výročí Albertova narození. Nezpracováno zůstává šest archivních kartonů Albertovy pozůstalosti uložených ve Státním okresním archivu v Ústí nad Orlicí a tři kartony v Městském muzeu v Žamberku. V nich jsou kromě korespondence a rukopisů uloženy fotografie, tisky Albertových odborných a popularizačních prací a překladů, dále též výstřižky z novin a časopisů, diplomy, obrazy a busty. Část materiálů týkajících se osobnosti E. Alberta i nadále zůstává v soukromí.

Také v zahraničí jsou Albertovy dokumenty rozptýleny na více místech, vlastní osobní fond Eduarda Alberta v Rakousku neexistuje. Dokumenty k Albertovu studiu na vídeňské univerzitě a jeho působení na tamní univerzitě v letech 1881–1900 jsou uloženy v archivu vídeňské univerzity.³⁶ Albertova vysokoškolského působení se týká i několik dokumentů nacházejících se v Rakouském národním archivu.³⁷ Část Albertovy korespondence a rukopisů

³⁶ Archiv der Universität Wien, f. Diverse Nachlaßfragmente: E. Albert (Enthüllungsfeier am Freitag den 22. Oktober 1909 um 12 Uhr); *tamtéž*, f. Medizinische Fakultät, Medizin. Personalakt Eduard Albert, č. 872, k. 106, fol. 1–57 (program přednášek, dopis E. Alberta profesorskému kolegiu lékařské fakulty z 20. 9. 1871, Albertova žádost o povolení docentury z chirurgie); *tamtéž*, Doktorenkoll. Fakultät, Standesbuch, Med. 57.2, fol. 826; Medizinische Studentenkatologe o. H. 23–26, Film 958, o. H. 27–29, Film 959; o. H. 30–32, Film 960 (mikrofilmy).

³⁷ V Österreichisches Staatsarchiv in Wien, v oddělení Allgemeines Verwaltungsarchiv jde o fond Ministerium für Kultus und Unterricht, fasc. 1000, sign. 5 Med. Innsbruck, Professoren A- (Eduard Albert, složky 12661/1873, 11814/1874 a 18004/1876, dokumenty týkající se Albertova působení na univerzitě v Innsbrucku)

je uložena v Rakouské národní knihovně³⁸ a též v knihovně ve vídeňské radnici.³⁹ Ve Wiener Stadt- und Landesarchiv je ve fondu historických pobytových přihlášek a ve fondu Totenbeschreibamt uloženo několik cenných dokumentů týkajících se rodiny Eduarda Alberta a jeho syna Georga.⁴⁰ Vzhledem k tomu, že Albertovy písemnosti uložené v Rakousku mají víceméně torzovitý charakter a neumožňují podrobnější studium Albertova působení ve Vídni, jsme odkázáni na prameny domácí provenience. Velký význam proto mají i přípravné materiály a korespondence uložené v osobním fondu Albertova životopisce Arnolda Jiráska v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky. Ze stejného důvodu jsou důležité i materiály ve fondech Jaroslava Jedličky, které se nalézají tamtéž a v LA PNP. Též ve fondu Josefa Šacha v LA PNP jsou uloženy opisy části Albertovy korespondence a jeho básní.

Nejdůležitějším pramenem pro mé studium byla korespondence. Korespondenci E. Alberta daroval v roce 1902 Knihovně Národního muzea Georg Albert, jediný syn Eduarda

a fasc. 596, 100 (fol. 1–24), Eduard Albert (dokumenty se vztahují ke jmenování E. Alberta řádným profesorem lékařské fakulty ve Vídni 1. 2. 1881).

³⁸ Albertovy písemnosti se nacházejí v Österreichische Nationalbibliothek ve sbírce Sammlung von Handschriften und alten Drucken v oddělení Handschriften, Autographen und Nachlässe (f. O. Benndorf, sign. 634/8 Han Autogr. nedatovaná navštívenka E. Alberta Otto Benndorfovi [po 1895]; f. B. Jülg, sign. 341/12-1–341/12-3 Han Autogr. 3 Albertovy nedatované dopisy psané na počátku osmdesátých let; sign. 120/38 Han Autogr. česky psaný dopis E. Alberta Ferdinandu Menčíkovi týkající se Albertovy řeči nad hrobem A. Seydlera [1891]; f. S. L. Reinisch, sign. 747/2-1 Han Autogr. dopis E. Alberta Simonu Leo Reinischovi z 1. 3. [1893?] týkající se 25. výročí jmenování S. Strickera profesorem lékařské fakulty vídeňské univerzity; f. H. Nothnagel, sign. 470/5-1 Han Autogr. rukopis životopisu Hermannu Nothnagela; sign. 470/5-2 Han Autogr. E. Albert Heinrichu Bambergerovi 21. 5. 1882, v dopise Albert děkuje za podporu při jeho jmenování na lékařskou fakultu ve Vídni; sign. 470/5-3 Han Autogr. úřední dopis o zdravotním stavu, nemoci a úmrtí hraběte E. Taaffa podepsaný E. Albertem a H. Nothnagel [1895], v příloze uložena fotografie H. Nothnagela a novinový výstřížek Nothnagelova článku o kouření; sign. 467/1-1 Han Autogr. nedatovaný dopis E. Alberta nezjištěnému členu Nejvyšší sanitární rady, psaný v době, kdy Albert usiloval o místo primáře ve Vídni [1880], v příloze uloženy 3 fotografie E. Alberta, 2 listy Albertova německy psaného životopisu a 3 listy vysvětlení. V Sammlung Otto Frankfurter jsou uloženy následující písemnosti: sign. Autogr. 217/1-1 Samml.: Han báseň Ein Morgen podepsaná Marií Kwaysserovou; sign. Autogr. 217/1-2 Samml.: Han nedatovaný dopis E. Alberta A. Lorenzovi se žádostí o diagnózu; Autogr. 217/1-3 Samml.: Han dopis E. Alberta nezjištěnému císařskému radovi, na obou dopisech formuláře s textem: „Prof. Dr. E. Albert, k. k. Hofrath und Ober-Sanitätsrath, Vorstand der I. chirurgischen Universitäts-Klinik und des Operateur-Institutes, IX. Bez., Maximilianplatz Nr. 7 / Frankgasse Nr. 2. Ordination von 3 bis 4 Uhr. (Für Arme unentgeltlich im k. k. allgemeinen Krankenhaus von 10–12 Uhr.); sign. Autogr. 217/1-4 E. Albert nezjištěné přítelkyni s pozváním k návštěvě M. Pflauma; sign. Autogr. 217/1-5 Samml.: Han dopis E. Alberta nezjištěnému lékaři z prosince 1899 týkající se schůze c. k. Společnosti lékařů a chystaného mezinárodního lékařského kongresu v Paříži; v příloze uložena fotografie, stručný Albertův životopis a výstřížek z novin Enthüllung des Albert-Denkmal, Wien 22. October [1909].

³⁹ Ve Wienbibliothek im Rathaus je ve sbírce Aut-Autographen uložena korespondence E. Alberta ve fondech rakouské spisovatelky Ady Christen, rakouského spisovatele a dramatika Ludwiga Anzengruber, rakouského spisovatele a publicisty Karl Emila Franzose. Ve sbírce je uloženo i 5 Albertových dopisů adresovaných v letech 1872–1898 Adolfu Ernstovi. Wienbibliothek am Rathaus, sbírka M09H, sign. H. I. N. 82758–82762; *tamtéž*, f. E. Christen, sbírka M09H, sign. H. I. N. 33875–33888, 11 nedatovaných dopisů a 2 navštívenky [jednu dopisnici lze datovat díky razítku 6. 1. 1889]; f. L. Anzengruber, sbírka M09H, sign. H. I. N. 15689, 1 dopis [7. 1. 1886], týkající se mimořádného sezení Nische v neděli 10. 1. 1886 u Alberta doma; f. K. E. Franzos, sbírka M09H, sign. 126497, 1 dopis z 15. 11. 1892 týkající se Albertových překladů české poezie.

⁴⁰ Wiener Stadt- und Landesarchiv, f. Bundespolizeidirektion Wien: Historische Meldeunterlagen a f. Totenbeschreibamt. Za pomoc při získání těchto dokumentů děkuji Milanu Vojáčkovi a Pavlu Koblasovi z Národního archivu.

Alberta, s podmínkou, že bude otevřena až za třicet let. Rodina nakonec svolila, aby pozůstalost byla na žádost Marie Gebauerové otevřena dříve, již v roce 1925.⁴¹

Georg Albert otcovu korespondenci pečlivě uspořádal, jednotlivé dopisy utřídil abecedně podle jmen odesílatelů, vložil je do obálek a desek, které opatřil popisky se jmény odesílatelů a daty odeslání, mnohdy se pokusil chybějící data doplnit. V několika případech, kdy do desek zařadil jednotlivé dopisy několika pisatelů stejného oboru nebo zaměření, připojil i svůj stručný komentář. Tato rozsáhlá korespondence dokládá Albertovy styky s celou plejádou českých vědců, umělců a politiků, ale i rakouských a německých lékařů a politiků, mezi nimiž nechybí i několik ministerských předsedů.⁴² Albertova odeslaná korespondence je pak rozeseta v řadě archivů a muzeí po celé republice i v zahraničí. Jen její malá část byla vydána tiskem. V letech 1909–1911 uveřejnila Albertovy dopisy Janu Gebauerovi Marie Gebauerová. Friedrich Adler zveřejnil deset dopisů, které mu E. Albert zaslal v první polovině devadesátých let, kdy spolupracovali na překladech české poezie. Počátkem třicátých let otiskoval na pokračování část korespondence E. Alberta Josefu Černému jeho zeť Jiří Stanislav Guth-Jarkovský. V roce 1930 uveřejnil Michal Navrátil pod titulem *Slavný chirurg MUDr. Eduard Albert, profesor university vídeňské* Albertovy dopisy různým adresátům z řad vědců, politiků, umělců a duchovních.⁴³ Ve všech těchto případech šlo pouze o dopisy psané E. Albertem, a nikoli o vzájemnou korespondenci.

⁴¹ Na dřevěné destičce, která byla vyříznuta z původní schránky, je nalepen papír s textem: „Korespondence prof. MUDra Edvarda Alberta, kterou Muzeu daroval syn jeho p. Dr. Jiří Albert s podmínkami: 1) že se otevře teprv po uplynutí 30 let po smrti Dra Ed. Alberta, tedy ne před 26. zářím r. 1930; 2) že zůstane přijata pro rukopisnou sbírku Musea král. Českého ve svém celku. Korespondence ta záleží ze 72 balíčků, obsahujících dopisy jednotlivých osobností, a pět balíčků příloh. V Praze dne 30. května 1902. Protokol o převzetí korespondence této sign. č. 744 ai 1902. Odevzdáno bibliotéce Musea král. Českého v opatrování dne 19. července 1902 od sekretáře Musea Fr. Kvapila.“ Tužkou připsáno: „Otevřeno r. 1925, když na návrh M. Gebauerové rodina svolila. N[ovotn]ý“ V rozích papíru zůstaly zbytky pečeti s monogramem E. Alberta. Dnes je tato původní Albertova pozůstalost součástí jeho osobního fondu v LA PNP v Praze.

⁴² Srov. František BAŤHA, *Eduard Albert*, Praha 1966, edice inventářů č. 130. Inventář se však týká pouze 4 ze 6 kantonů. Další část Albertovy korespondence je uložena v Městském muzeu v Žamberku a Státním okresním archivu v Ústí nad Orlicí.

⁴³ Marie GEBAUEROVÁ, *Dopisy prof. E. Alberta prof. J. Gebauerovi*, Listy filologické 36, Praha 1909, s. 44–48, 138–142, 266–269; Listy filologické 37, Praha 1910, s. 287–289, 464–467, Listy filologické 38, Praha 1911, s. 43–46 a 364–370; Friedrich ADLER, *Listy profesora Eduarda Alberta z Vídně Friedrichu Adlerovi v Praze*, Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického 1926–1927, č. 8, Praha 1927, s. 126–131; Jiří St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence dv. rady Dra Ed. Alberta gymn. řed. Josefu Černému*, Zvon 31, 1931, č. 22, s. 299–301, č. 23, s. 313–314, č. 37–38, s. 510–511, č. 41, s. 567–569; TÝŽ, *Z korespondence Dra Ed. Alberta gymn. řed. Josefu Černému*, Zvon 32, 1932, č. 50, s. 692–694, č. 51, s. 710–713; TÝŽ, *Z korespondence Dra Ed. Alberta gymn. řed. Josefu Černému*, Zvon 33, 1933, č. 20, s. 271–273, č. 32, s. 439–440; Michal NAVRÁTIL, *Slavný chirurg MUDr. Eduard Albert, profesor university vídeňské*, Věstník českých lékařů 42, 1930, č. 30–52, s. 699–1157.

První soubor vzájemné korespondence, a sice korespondence E. Alberta s Jaroslavem Vrchlickým, uspořádal počátkem padesátých let Bohuslav Knoesl. Zájem o její vydání měl už dříve Arnold Jirásek, narazil však na nesouhlas Společnosti Jaroslava Vrchlického, a proto z této korespondence vydal pouze fragment.⁴⁴ Jaroslav Jedlička ve spolupráci s Janem Havránkem připravil počátkem sedmdesátých let edici vzájemné korespondence E. Alberta s Jaroslavem Gollem a v roce 1999 vydala korespondenci E. Alberta a Gustava Eima autorka disertace. Ta také v roce 2004 v rámci své publikace o Eduardu Albertovi vydala edice vzájemné korespondence E. Alberta s Antonínem Rezkem, Karlem Kramářem a Josefem Kaizlem. Albertova korespondence s vůdčím představitelem realistického hnutí Tomášem Garriguem Masarykem se stala stěžejní součástí publikace *Korespondence T. G. Masaryk - staročeši*.⁴⁵

Kromě jmenovaných užili Albertovu korespondenci i další autoři. Eva Rozsivalová připomněla Albertovu korespondenci s Masarykem, Jaroslav Jedlička v článcích o vztazích E. Alberta a J. Gebauera a E. Alberta, J. Vrchlického a J. Thomayera citoval z jejich vzájemné korespondence, manželé Pírkovi upozornili svými citacemi na Albertovu korespondenci s Waldemarem Mazurou.⁴⁶ E. Albert byl a je citován v řadě monografií věnovaných jeho současníkům a je zmiňován i v řadě syntetizujících publikací věnovaných českým dějinám konce 19. století, jejichž výčet zde není třeba uvádět.⁴⁷

Na plné využití a případné ediční zpracování tato korespondence teprve čeká. Souhlasím s tvrzením profesora A. Jiráska, že „korespondence Albertova je sama pro sebe

⁴⁴ Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, Bohuslav KNOESL (ed.), Praha 1954; Arnold JIRÁSEK, *Studie k životopisu E. Alberta*, I, Rozhledy v chirurgii 23, 1944, č. 9, s. 328, č. 10, s. 362–366, č. 11, s. 400–403, č. 12, s. 423–428. (Jde o výbor z korespondence J. Vrchlického E. Albertovi.) A. JIRÁSEK napsal recenzi knihy B. Knoesla *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, Praha 1954. Viz A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III a, k. 65, inv. č. 3599; *tamtéž*, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, výtisk knihy s rukopisnými poznámkami A. Jiráska.

⁴⁵ *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, Helena KOKEŠOVÁ – Vlasta QUAGLIATOVÁ (ed.), Praha 2009. Kniha byla vydána v roce 2009 jakou součástí grantového projektu Česká národní elita: T. G. Masaryk a představitelé Národní strany v Čechách, jehož řešitelkou byla autorka disertace.

⁴⁶ Jaroslav JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll – 50 listů korespondence*, Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis 13, 1973, č. 1–2, s. 215–267; TÝŽ, *Eduard Albert, Josef Thomayer a Jaroslav Vrchlický*, Časopis lékařů českých 105, 1966, s. 554–558; TÝŽ, *Eduard Albert a Jan Gebauer. Účast chirurga na rukopisném boji a na edici fundamentálního bohemistického díla*, Časopis lékařů českých 110, 1971, s. 691–695. Rukopisy a strojopisy článků vycházející z přednášek jsou uloženy v A AV ČR, f. J. Jedlička, sign. III a 1–4, k. 2, inv. č. 101–104, k. 2, sign. III b, inv. č. 110, sign. III g, k. 2, inv. č. 118. Eva ROZSÍVALOVÁ, *Tomáš Garrigue Masaryk a Eduard Albert*, Časopis lékařů českých 129, 1990, č. 37, s. 1179–1180; František a Vlasta PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, Žamberk 2000.

⁴⁷ Přesto zmiňme alespoň ty, ve kterých jsou citovány celé dopisy E. Alberta či podstatné pasáže z nich: Josef KAIZL, *Z mého života*, I–III, Z. V. Tobolka (ed.), Praha [1909–1914]; Karel KRAMÁŘ, *Paměti*, Karel Hoch (vyd.), Praha 1938.

opravdovým dílem, zrcadlícím velmi dobře a někdy důkladně osobnost Albertovu. Znamená velkou životní práci, které by patřilo, aby byla soustavně sebrána a vydána. Tak by nám objasnila nejlépe celou osobnost E. Alberta, který v ní uložil vyličení skoro celého svého pracovního života a strávil velký kus jeho jejím napsáním“.⁴⁸

Řadu otázek, na které jsem nenalezla odpověď v Albertově korespondenci, mně pomohla objasnit *Pamětnice domu* č. 528, návštěvní kniha Albertovy vily v Žamberku. Je to objemná kniha vázaná v tmavohnědé kůži a v ní 150 nečíslovaných listů se zlacenou ořízkou. V knize je popsáno 70 nečíslovaných stran, přičemž souvisle je popsáno 68 stran se záznamy z let 1888–1900 a dvě stránky uvnitř knihy na 138. a 139. listu s verši Albertovy sestry Terezy Svatové z roku 1893 a Jaroslava Vrchlického z roku 1899. Do *Pamětnice* se nepodepisovali pouze Albertovi četní zajímaví a slavní hosté; sám Albert tam zapisoval své pobyty v Žamberku, výlety po okolí, psal jakousi kroniku důležitých událostí za uplynulý rok. V některých případech podrobně popisoval své cesty do zahraničí, zejména cestu do Londýna a do Paříže v létě roku 1900, a tak *Pamětnice* mnohdy plní funkci Albertova deníku.⁴⁹ Ten si Albert zřejmě nevedl, o jeho existenci nejsou stopy v jeho korespondenci ani v dalším archivním materiálu. Zachováno máme pouze torzo Albertova rukopisu *Z mých pamětí*, který je uložen v jeho osobním fondu v LA PNP v Praze. Jde o malý zelený sešit, jak se dříve říkalo osmerkového formátu, kde jsou na 50 stránkách zachyceny události Albertova mládí. Jak Albert píše, umínil si, že ve volných chvílích sepíše něco ze svého života, aby jeho syn, nebo kdokoli, kdo knížku dostane do ruky, se pobavil a zároveň poznal, kdo byli jeho dobrodinci a jaké okolnosti a myšlenky na něj působily v dětství. Paměti Albert sepsal pravděpodobně v zimě 1882/1883 a hlavním důvodem jejich vzniku bylo přání, aby se Albertův syn dozvěděl o svých předcích. Nejstarší údaj se týká roku 1770, kdy se narodil Albertův děd Jiří Vojtěch. Autor zde popisuje, jak došlo ke změně českého příjmení Vojtěch na Adalbert a pak zkráceně na Albert. Zachycuje své nejútlejší vzpomínky, „první dojmy dětinské“, události roku 1848 v Žamberku a vzpomíná na P. Ignáce Zicha a Františka Chaloupku. Záznam o Chaloupkově úmrtí z 22. dubna 1883 je i posledním zápisem v rukopisném torzu Albertových pamětí.⁵⁰

⁴⁸ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 105. Význam Albertovy korespondence si Jirásek plně uvědomoval již od počátku své práce na monografii E. Alberta. Bohuslavu Albertovi v červenci 1940 psal: „Zahloubal jsem se do korespondence Albertovy a vidím z ní, že se dá z ní pro charakteristiku jeho leccos upotřebiti. Není sporu však, že na každém kroku je cítit lví spár tohoto neobyčejného člověka.“ A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 6, inv. č. 36, A. Jirásek B. Albertovi 6. 7. 1940 (kopie dopisu).

⁴⁹ MM Žamberk, f. E. Albert. Pamětnici daroval muzeu Edmond Kirsch, komerční rada a průmyslník v Žamberku, přítel rodiny Albertovy, který ji v roce 1931 získal od Georga Alberta.

⁵⁰ LA PNP, f. E. Albert, *Z mých pamětí*, rukopis E. Alberta.

O poznání Albertovy všestranné osobnosti jsem se tedy snažila prostřednictvím studia pramenů osobní povahy, tj. zejména korespondence a jeho vlastních autobiografických záznamů. Ty jsem konfrontovala, pokud to bylo možné, s prameny institucionálními. Komparace pramenů úřední a osobní povahy posloužila k Albertově dobové kontextualizaci. V tomto směru mají velký význam úřední dokumenty zachované v několika archivech ve Vídni a zejména v Albertově fondu v SOkA v Ústí nad Orlicí.

Důkladný archivní výzkum jsem zúročila při psaní analytických článků a studií, v nichž jsem se snažila co nejpodrobněji zmapovat Albertovu mnohostrannou činnost a dokumentovat ji vybranými citáty z korespondence a dalších archivních materiálů. Zabývala jsem se vztahy E. Alberta s Františkem Ladislavem Riegreem a jeho dcerou Marií Červinkovou-Riegrovou, na základě edice korespondence s Antonínem Randou jsem zmapovala vztahy obou těchto mužů. Stranou nezůstali ani Albertovi blízcí. Drobný článek jsem věnovala jeho manželce Marii, napsala jsem biografické příspěvky o Albertových literárně činných sestrách Tereze Svatové a Kateřině Thomové. Věnovala jsem se problematice Albertova mecenášství. Podrobněji jsem se zabývala Albertovými vztahy se skupinou realistů, především pokusem o dorozumění mezi realisty a staročeskou stranou, v němž hrál Albert roli zprostředkovatele; na Albertově příkladu jsem zkoumala vliv české lobby ve Vídni a v posledním příspěvku jsem se vrátila k Albertově nepolitické politice.⁵¹ Shrnutím a završením mého více než desetiletého badatelského výzkumu je předkládána disertační práce.

⁵¹ Helena KOKEŠOVÁ, *K Albertovu překladu Kytice do němčiny*, in: *Kytice v nás. Sborník ke 150. výročí prvního vydání básnické sbírky Karla Jaromíra Erbena*, Jičín 2003, s. 105–107; TÁŽ, *Vzájemná korespondence Eduarda Alberta a Antonína Randy*, *Paginae historie* 12, 2004, s. 95–145; TÁŽ, *Vztahy Eduarda Alberta s realisty*, *Na pozvání Masarykova ústavu*, 2, Praha 2005, s. 31–55; TÁŽ, *Pamětnice Eduarda Alberta*, in: *Paměti a vzpomínky jako historický pramen. Práce z dějin techniky a přírodních věd*, svazek 10, Milada Sekyrková (ed.), Národní technické muzeum Praha 2006, s. 303–317; TÁŽ, *Eduard Albert (1841–1900)*, *Historický obzor, časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie* 17, 5/6 2006, s. 128–136; TÁŽ, *Vztahy Eduarda Alberta a Marie Červinkové-Riegrové*, in: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.–24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*, Praha 2007, s. 115–130; TÁŽ, *Tereza Svatová a Marie Červinková-Riegrová*, tamtéž, s. 131–143; TÁŽ, *Marie Albertová – neznámá žena slavného muže*, in: *Sborník prací východočeských archivů* 11, Zámrs 2007, s. 223–230; TÁŽ, *Karel Kramář a česká lobby ve Vídni. Ke vztahu Karla Kramáře a Eduarda Alberta*, in: *Karel Kramář (1860–1937). Život a dílo, Moderní dějiny. Supplementum 2*, Jan Bílek – Luboš Velek (ed.), Praha 2009, s. 163–176; *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, Helena KOKEŠOVÁ – Vlasta QUAGLIATOVÁ (ed.), Praha 2009, kde je uveřejněna korespondence E. Albert – T. G. Masaryk. Helena KOKEŠOVÁ, *Das Mäzenatentum Eduard Alberts*, in: *Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in 19th and 20th Century in Central Europe*, Milan Hlavačka – Magdaléna Pokorná – Tomáš W. Pavlíček (ed.), Praha 2010, s. 425–454; TÁŽ, *Nepolitická politika dvorního rady Eduarda Alberta*, in: *Jan Šrámek a jeho doba*, Pavel Marek a kol., Olomouc 2011, s. 595–608.

Práce je strukturována do šesti hlavních kapitol, jejichž základní rozvržení kombinuje chronologické a tematické hledisko. V úvodu jsem se pokusila vymezit téma a stanovit koncepční rámec, shrnula jsem dosavadní stav bádání a rozebrala nejdůležitější prameny a literaturu, se kterými jsem pracovala. V první kapitole nazvané *Homo privatus* nastiňuji Albertův stručný životopis včetně jeho rodinného zázemí a šíří jeho zálib a koníčků. Druhou kapitolu *Homo eruditus* jsem věnovala Albertově profesní kariéře a snahám o popularizaci medicíny. Třetí kapitola *Homo scriptor* zachycuje Albertovu literární tvorbu a pokouší se zdokumentovat jeho činnost literárního kritika, překladatele, básníka a autora historických prací. Čtvrtá kapitola nazvaná *Homo urbanissimus* mapuje Albertovy společenské vztahy, přátelské kontakty a jeho mecenášství. V této souvislosti se zabývám též Albertovou rolí pročeského lobbisty ve Vídni.

Ve stěžejní páté kapitole nazvané *Homo politicus* po obecném prologu podrobně zkoumám Albertovu činnost na sklonku sedmdesátých let 19. století, kdy uvažoval o přijetí poslaneckého mandátu do říšské rady, a jeho snahu o integraci do českých vědeckých kruhů. Dále se zaměřuji na Albertovy vztahy s českou politickou reprezentací a objasňuji jeho úlohu při vzniku a koncipování České akademie věd a umění. Největší pozornost věnuji Albertově úloze zprostředkovatele při jednáních členů a stoupenců realistické skupiny se zástupci obou českých politických stran, jehož výsledkem byla fúze realistů s mladočeskou stranou. Zajímají mne Albertovy vztahy s nejvýznamnějšími reprezentanty této skupiny – Josefem Kaizlem, Karlem Kramářem, Antonínem Rezkem a zejména T. G. Masarykem. V závěru kapitoly se zabývám rolí E. Alberta v české politice po roce 1891, kdy na jedné straně dochází k jeho postupnému odklonu od politických otázek, na druhé straně se však dostal na vrchol společenského postavení, což dokládá několik vysokých vyznamenání a zejména pak členství v panské sněmovně i v řadě prestižních domácích a zahraničních vědeckých společností.

V poslední, šesté kapitole mě zajímal tzv. *druhý život Eduarda Alberta* – interpretace jeho osobnosti a jeho role v českých dějinách, tak jak se odrážela v dobovém tisku při výročí Albertova narození a úmrtí. Sledovala jsem, jak se jeho osobnost stala součástí historické paměti, byla petrifikována v podobě pomníků, pamětních desek, medailí, zakotvila v názvech ulic, čtvrtí a institucí, a to jak v Čechách, tak ve Vídni. Tato paměť byla též dobově aktualizována a nacionalizována – zejména v roce 1941, na který připadlo sté výročí Albertova narození. Jeho místo v historické paměti bylo a je utvrzováno nejen články a monografiemi objevujícími se zejména v souvislosti s biografickými výročími, ale i reedicemi

jeho děl a stálým využíváním a zdokonalováním odborných lékařských postupů. Ne náhodou je Albert považován za zakladatele moderní české, respektive československé chirurgie. V závěru jsem se pokusila o shrnutí jednotlivých problémových okruhů a celkové zhodnocení osobnosti Eduarda Alberta. Na tento výzkum navazují i podílem na dalším projektu – edičním zpracování Zápisků Marie Červinkové-Riegrové, kde je Albertovi věnována řada pasáží.

I. Homo privatus

I. 1 Životopisný nástin

Eduard Albert se narodil v Žamberku 20. ledna 1841 v rodině hodináře a městského důchodního Františka Alberta (1812–1882) a Kateřiny, rozené Zdobnické (1818–1906).⁵² Národní školu vychodil v rodišti. V letech 1852–1853 pobyl na ročním „handlu“ v Šumperku, aby se zdokonalil v němčině a mohl nastoupit na německé gymnázium v Hradci Králové. Po roce odtud přešel na nižší gymnázium v Rychnově nad Kněžnou, které navštěvoval do roku 1857. Poté se vrátil na gymnázium do Hradce Králové, kde v roce 1861 úspěšně odmaturoval.⁵³ Na vídeňskou univerzitu nastoupil na podzim roku 1861. Jak na gymnáziu, kde byl osvobozen od školních poplatků, tak na univerzitě si Albert přivydělával kondicemi a často byl nucen si peníze půjčovat. Své dluhy definitivně splatil až po svém nástupu na I. chirurgickou kliniku v Innsbrucku.⁵⁴

Hmotné potíže chtěl Albert původně překlenout tím, že si podal žádost do josefínské vojenské akademie ve Vídni, kde se vzdělávali budoucí vojenští lékaři. Žádosti nebylo vyhověno, a proto se Albert vydal na studia lékařské fakulty vídeňské univerzity se 14 zlatými a s doporučeními na královéhradeckého rodáka profesora Karla Rokitanského, na rodáka z nedalekého Potštejna lékaře Aloise Bednáře a ředitele strojírny Heřmanského. Bydlel v bytě obuvnického mistra J. Sopka, který měl za ženu sestru jeho někdejšího učitele Entlichera. V příkrém kontrastu ke kontaktům, které si ve Vídni později vybudoval a cíleně pěstoval, jsou Albertovy první zážitky z tehdy cizí Vídně, kde trpěl pocitem opuštěnosti a stísněnosti. Intenzita počátečního tíživého dojmu je patrná i z jeho vlastních slov: „Opatřen vysvědčením zralosti, opustil jsem provinciální město a šel jsem s pozdvíženou myslí na vídeňskou univerzitu. Ale jak jsem se cítil opuštěným, když jsem přišel do císařského města. Sám, bez přítele, bez známých spolužáků, bloudil jsem, chudý žáček, ulicemi světového města, stísněn tisíci budovami, statisíci lidmi, nepotkávaje žádného známého a míjeje samé neznámé!“ Pověstným světlem na konci tunelu se mu stal jeho první univerzitní učitel Josef Hyrtl, jemuž později učinil poklonu v proslovu, který pronesl při slavnostním odhalení

⁵² A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, Rodný a křestní list Eduarda Alberta vystavený děkanským úřadem v Žamberku 26. 8. 1940. Původní příjmení Vojtěch bylo na počátku dvacátých let 19. století změněno vrchností na Adalbert a poté na Albert. K tomu více A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 19–25. Tato problematika je zachycena též v Albertově rukopisu *Z mých pamětí* a v korespondenci B. Alberta s A. Jiráskem.

⁵³ SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, gymnaziální vysvědčení z Hradce Králové a Rychnova nad Kněžnou z let 1853–1861 a maturitní vysvědčení z 23. 9. 1861.

⁵⁴ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 36, 46, 53. Srov. A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 21. a 22. 2. 1941.

Hyrtlův busty v arkádách univerzity. Svoji řeč oživil plasticky vylíčenými osobními vzpomínkami: „Tu se počaly přednášky. Vstoupím do anatomické posluchárny, všechny lavice její jsou dávno naplněny, místa k stání obsazena. Nikdo mne nezná, já nikoho. Sta mladých lidí tu sedí pohromadě, tu a tam zralý muž, ba i stařec. Stísněn tlačím se mezi ostatní, kteří stojí za tabulí, poněvadž všechno je obsazeno. Je tu viděti uherské i polské národní kroje; je slyšeti maďarská, polská, ruská, italská a rumunská slova [...] a tu je hodina pryč a jdu z ‚theatra anatomika‘, do něhož jsem vstoupil s polo chlapeckými dojmy, docela změněn. Našel jsem pevný bod ve víru obrovského města; těším se na příští den, nejsem tak osamocen.“⁵⁵ K Albertovým učitelům vedle Josefa Hyrtla patřili též Karel Rokitsanský, Johann Dumreicher a Josef Škoda.

Dne 22. ledna 1867 byl Albert promován na lékaře, chirurgický doktorát složil v roce 1869.⁵⁶ Po promoci krátce pracoval na oddělení primáře Friedricha Wilhelma Lorinsera v nemocnici Na Vídeňce a od října 1867 byl přijat jako stipendista a operační chovanec na I. chirurgickou kliniku profesora Johanna Dumreichera ve Vídni. Záhy se zde stal asistentem a již roku 1872 byl habilitován z chirurgie. V roce 1873 mu bylo nabídnuto, aby převzal chirurgickou kliniku v Lutychu. V téže době se uvolnilo místo přednosta chirurgické kliniky a operačního ústavu v Innsbrucku. Na doporučení svého bývalého učitele Karla Rokitsanského byl na toto místo vybrán Albert. Koncem sedmdesátých let však začala být Albertovi innsbrucká klinika těsná. Uvažoval o místě v Praze, když však viděl, že nemá naději na úspěch, dal na radu svého učitele J. Dumreichera a začal se zajímat též o místo v Rudolfově nemocnici ve Vídni. Nečekané úmrtí J. Dumreichera v listopadu 1880 situaci změnilo. Albert se mohl stát Dumreicherovým nástupcem na I. chirurgické klinice ve Vídni, jak si to jeho učitel přál. O prestižní místo však musel Albert bojovat. Díky minoritnímu votu Albertových příznivců a přátel a též Albertově osobní známosti s ministerským předsedou Eduardem Taaffem, s nímž se spřátelil v době svého působení v Innsbrucku, kde Taaffe zastával v letech 1871–1879 funkci tyrolského místodržitele, místo nakonec získal. Císař František Josef I. jej 2. února 1881 jmenoval přednostou I. chirurgické kliniky ve Vídni. Albertovým nástupem na vídeňskou univerzitu v květnu 1881 začalo jeho druhé, téměř dvacetileté působení ve Vídni, ukončené náhlou smrtí v rodném Žamberku v noci z 25. na 26. září 1900.

⁵⁵ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 46–47. Také další učitele na univerzitě Albert později uctil nejen řadou slavnostních proslovů, ale i vzpomínkových článků. Viz další text.

⁵⁶ SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, notářsky ověřené kopie dokladů o absolvování studia chirurgie, o jmenování doktorem medicíny a doktorem chirurgie z 13. 7. 1871 a notářsky ověřený opis diplomu magistra porodnictví z 28. 7. 1880. Další doklady týkající se studia jsou uloženy v Archiv der Universität Wien, f. Medizinische Fakultät, Medizin. Personalakt Eduard Albert, č. 872, k. 106, fol. 1–57 (program přednášek, dopis E. Alberta profesorskému kolegiu lékařské fakulty z 20. 9. 1871, Albertova žádost o povolení docentury z chirurgie); *tamtéž*, Doktorenkoll. Fakultät, Standesbuch, Med. 57.2, fol. 826. Medizinische Studentenkataloge o. H. 23–26, Film 958, o. H. 27–29, Film 959; o. H. 30–32, Film 960 (mikrofilmy).

I. 2 Rodinné zázemí

Ke své práci na klinice, přednáškám na univerzitě, soukromé praxi, mnohostranné publikační činnosti a bohatému společenskému životu potřeboval Albert fungující zázemí, které mu poskytovala jeho žena Marie.⁵⁷ Vzhledem k tomu, že vzájemnou korespondenci manželů Albertových nemáme k dispozici a zmínky o Marii Albertové jsou pouze roztroušeny v manželově korespondenci, bylo potřeba hledat jiná svědectví. Takovými zdroji jsou především Zápisky Marie Červinkové-Riegrové a její korespondence s Eduardem Albertem a Terezou Svatovou, mladší sestrou E. Alberta, jejichž prostřednictvím lze nahlédnout i do Albertova soukromí a poodhalit tak roušku tajemství, které obestírá jeho rodinný život a zejména vztah k manželce Marii.

„Jako byl Albert rozený vůdce, tak jeho choť byla dámou v tom sladkém a zářivém smyslu slova, jejíž vliv zušlechťující a očišťující se už dnes bohužel zřídka vyskytuje.“⁵⁸ Albertova manželka pocházela z měšťanské lékařské rodiny. Obvyklému dobovému životnímu určení ženy, které spočívalo v péči o domácí rodinné prostředí, se nevymkla. Tradiční roli, ke které byla vychována, zůstala v manželství s Albertem věrná. Obklopila ho svou pečlivostí a starostlivostí, zjedнала mu klidné a pohodlné zázemí a do jeho hektického pracovního života nezasahovala. Dovedla stát bez reptání a s láskou ve stínu svého slavného manžela. To jsou, podle Albertova životopisce profesora Arnolda Jirásky, „velké zásluhy ženy velkého muže, řítícího se dnem i životem kupředu a za svou prací“.⁵⁹ Konvenční fráze vyznívá pro dnešní dobu příliš schematicky. Jaký ale byl ideový svět Marie Albertové? Jaké vyznávala hodnoty? Jaké sledovala cíle? Jaké strategie volila při jejich naplňování? Co ji zajímalo a čím se zabývala? To jsou výzvy pro naše pátrání, nuancování a prokreslování. Odpovědi lze částečně nalézt v Zápiscích bystré Marie Červinkové-Riegrové.

Marie Pietschová se narodila 19. srpna 1845 v Králíkách, tehdejší Grulichu. Byla dcerou místního lékaře, který však již v roce 1855 zemřel na cholera, a sestrou Albertova

⁵⁷ Následující text vychází z článku Helena KOKEŠOVÁ, *Marie Albertová – neznámá žena slavného muže*, s. 223–230.

⁵⁸ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 62–63.

⁵⁹ *Tamtéž*, s. 63.

spolužáka Carla Pietsche.⁶⁰ S Eduardem Albertem byli tajně oddáni 8. února 1868, protože podle tehdejších předpisů se asistenti nemohli ženit. O tom, jak ke sňatku došlo, se E. Albert zmínil v dopise Josefu Kaizlovi: „Krátko před tím [sňatkem] ministerstvo vzneslo na fakultu otázku, nemělo-li by se toto zastaralé nařízení zrušiti. Každý byl přesvědčen, že fakulta řekne ano. Na tom základě jsme já a moje žena budovali plány, a – fakulta proti všemu mínění řekla, že ne; asistenti se nesmějí ženit. Moje nevěsta se uvolila bydleti tajně ve Währingu, a tak jsme šli k svatbě.“⁶¹ Albert musel manželku před svými nadřízenými několik let skrývat. Svému učiteli J. Dumreicherovi ji představil až před odchodem do Innsbrucku.

Marie Albertová byla jakousi samozřejmou součástí Albertova života. Její přítomnost nijak zvlášť nezdůrazňoval.⁶² Ve společenském styku mu stála jako starostlivá paní domu po boku. Doprovázela ho při cestách do Žamberka a při ozdravných pobytech a podnikala s ním i dlouhé cesty do zahraničí. Podle Josefa Penížka byla Albertova manželka „filia domestica“, která svým intelektem nestačila jeho vědecké ani básnické výši.⁶³ Neteř Olga Albertová o ní mluvila jako o jemné, mírné a společensky vychované dámě. Paní Albertová byla prý velmi šetrná a neviděla ráda přílišnou manželovu štědrost.⁶⁴ Tato tvrzení nalezneme i Zápiscích M. Červinkové-Riegrové, která krátce po seznámení s manželi Albertovými v březnu 1885 Marii popsala: „Paní Albertová vypadá ještě dosti mladistvě, je hezká brunetka, ale beze vši zvláštní interesantnosti, tvář spíš obyčejná. Vzrůst její není hezký, je prostředně velká, ale silně nakloněná ku předu. Zdála se mi trochu chladná a teprve při rozchodu promluvila

⁶⁰ Carl Pietsch byl sekundárním lékařem Rudolfovy nemocnice ve Vídni a 1. asistentem chirurgické kliniky na univerzitě v Innsbrucku, zemřel 3. 2. 1878 v Meranu. Jeho úmrtní oznámení je uloženo v SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert.

⁶¹ H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 298. Originál dopisu se nedochoval, citováno podle A. JIRÁSKA, *Eduard Albert*, s. 61.

⁶² Viz stručné zmínky a pouhá formální vyřízení pozdravů v Albertově odeslané korespondenci. Také v Pamětnici Albert o ženě psal velice málo, v podstatě pouze konstatoval, kdy přijeli do Žamberka a kdy se společně vrátí do Vídně. V případě společných cest do zahraničí užíval Albert plurálu. Vzájemnou korespondenci manželů Albertových nemáme, jak už jsem uvedla, k dispozici.

⁶³ Josef PENÍŽEK, *Eduard Albert*, Národní listy 70, 1930, č. 264, 25. 9., s. 1. Proti této formulaci, která se objevila také v Jiráskově monografii, se ohradil Georg Albert, který tvrdil, že Penížek jeho matku vůbec neznal a nikdy nevstoupil do jejich bytu. „Mein Mutter, der ich einversehungsvolle Andenken bewahre, war eine überaus kluge und urteilsfähige Frau und trodt äusserer Schlichtheit so manchen Salonschwätzerinnen weit überlegen. Mit elf Jahren Dopplweise geworden, hatte Sie eine recht traurige Jugend durchzustehen, die Mance keine in ihr nicht aufkommen liess. Über Ihre Gute, Geduld, Ruhe, Fassung und ihren klugen Rat in wichtigen Dingen, über ihre vornehme und feinfühligte Haltung in heisslichen Familienangelegenheiten hat mein Vater sich stets mit liebevollster Anerkennung geäussert; er nannte sie seinen guten Engel und seinen besten Arzt. Nie gab es Differenzen zwischen ihr und den Verwandten ihres Mannes. Ich verdanke meiner Mutter ungemein viel. Was H. Penížek mit filia domestica meint, ist mir ganz unklar.“ A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 12. 2. 1941.

⁶⁴ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 62.

ke mně srdečně. Chtěla jsem s ní mluvit česky, však pravila mi, že dobře neumí. Je z Čech, ale z německé krajiny, rozumí prý dobře, ale mluví nedostatečně.“⁶⁵

Když se rozproudila čilá korespondence mezi Marií Červinkovou a E. Albertem, napsal o své ženě: „je to prostá, ale zdravého smyslu paní a vzkazuje Vám všecko dobré a milé, těšíc se na budoucí shledání a bližší obcování“.⁶⁶ Zdá se, že vztahy M. Červinkové a M. Albertové nepřekročily rámec společenských konvencí. Občas se sice navštívily, zašly spolu i na jednání říšské rady či na procházku do Prátru, společnou řeč však nenašly. Červinkové vadilo její „němčení“ a nezáměr o vážnější témata. Několikrát si zapsala, že Marie Albertová se málo zapojovala do hovoru, vážnější věci ji nezajímaly a ani se nenamáhala zakrývat, že zívá.

Mnoho podrobností týkajících se rodinného života a zázemí E. Alberta se Červinková dozvěděla od Albertovy sestry Terezy Svatové, s níž se seznámila v říjnu 1886. Ta svou švagrovou označila za výbornou hospodyní, ale nazvala ji ledem. „Je to chladná, vypočítavá povaha. On je prudký a vášnivý, ona mu imponuje svým klidem. V první chvíli mu vždy povolí a říká vždy, že si dělá, co on chce, ale pak nepozorovanými cestami, o nichž on ani neví, to přivede k tomu, aby se stalo, co ona chce.“⁶⁷ Z toho, že Svatová vyzývala Červinkovou, aby se švagrovou mluvila česky, že to umí, a M. Albertová s ní vždy mluvila německy vymlouvajíc se na to, že zná jen kuchyňskou češtinu, Červinková pochopila, jaký je poměr mezi švagrovými a kdo v rodině zastává český princip a bojuje za něj. Svatová se totiž obávala, aby Albertova syna Georga vliv matky, školy a okolí, v němž vyrůstal, národně neodcizil. Proto se snažila stýkat se s bratrem co nejčastěji a dávat mu zprávy o všem českém. Byl to i jeden z důvodů, proč podporovala bratrovy styky s M. Červinkovou a F. L. Riegreem i v dalších letech.

O dva roky později, na podzim 1888, během návštěvy T. Svatové v Malči Červinková „nabyla mnoho světla o povaze profesora Alberta. Ty některé nesrovnalosti a podivnosti v jeho chování a povaze staly se mi pochopitelnými, to, co jsem sama viděla a zpozorovala, doplnilo se novými rysy – a to zvláště, když jsem zvěděla, jaký jest domácí a rodinný život jeho. Albert obětoval svůj celý život vědecké práci. Aby mohl nerušeně v ní pokračovat a nebyl nucen dobývat si jen chleba, hledal jako chudý asistent nevěstu bohatou a vzal si sestru jednoho svého přítele a kolegy s věnem asi 40 tisíc – Němkyni.“ Nedivila se proto jako dřív,

⁶⁵ ANM, f. M. Červinková-Riegrová, k. 12, zápisky ze 7. 3. 1885, s. 167 a 168. Srov. SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert a MM Žamberk, f. E. Albert, fotografie Marie Albertové.

⁶⁶ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové 18. 3. 1885.

že se Marie Albertová nestala upřímnou Češkou a že nepřilnula svým citem k národnosti svého muže. Nedivila se také „tomu jistému podivínství, které se v povaze Albertově vyvinulo – té divné smíšenině a tvrdosti, té zlomyslnosti a bonvivanství“. O M. Albertové jí Svatová vypravovala, že měla smutné mládí, po otcově smrti vyrůstala u babičky, galantní, ale chladné dámy. Pak se zklamala v lásce a chtěla vstoupit do kláštera, podlehla však bratrovým domluvám a svolila ke sňatku s jeho přítelem.

Jak si Červinková dále poznamenala: „Je to paní velmi rozumná s prozíravým zrakem, praktickou soudností, s velmi vyvinutou ženskou chytrostí, vypočítavá – ale velmi, velmi chladná. Výborně administruje jmění, znamenitě stará se o všechny tělesné potřeby a pohodlí svého muže, umí imponovat svým klidem a svou rozvahou a získati si tím velký vliv nejen v domácnosti, ale i na svého prudkého a vášnivého muže, který podléhá její vůli mnohem více, než sám to ví. Ale schází jí něco – všechn smysl pro ideálnější a vyšší zájmy ducha. Při hovoru o vážnějších a hlubších předmětech nudí se k smrti – a nedovede to ani zakrýti. A pak – vůbec zdá se někdy její švakrové – jakoby ta paní – byla z ledu. Věřím tomu – poněvadž ji znám a že mi podobný dojem činila – a touto vnitřní chladností si rovněž vysvětluji – že nestala se Češkou, že nepřilnula svým citem k tomu, co muži jejímu bylo a jest drahým a blízkým.“ Předpokládáme, že se Červinková oprávněně domnívala, že původem všeho „cizáctví“ v Albertově rodině je jeho žena, která nepozorovanými prostředky dosáhne vždy svého. Podívovala se nad tím, jak je možné, že „povaha s tak mocnou energií, individualita tak silná a svérázná, jako je Albert, nedovedla ohnouti a změnit tu slabou bytost ženskou žijící vedle něj – a že mnohem spíše podléhá on vlivu jejímu, než ona jeho? Ona ohne se, kde vidí nezbytí – ale nepopustí půdu a vyčká chvíle k tichému zvolnému, ale neustálému nátlaku.“⁶⁷ Marie Albertová byla i proti stavbě vily v Žamberku, přála si koupit nemovitost v blízkosti Vídně. Prosadila alespoň stavbu vily méně honosné a okázalé.⁶⁸ Nemohla ale zabránit tomu, aby v Albertově životě, a tím i životě jeho rodiny, „zavanul nový duch“. Časté návštěvy Žamberka, styky s přáteli a sourozenci připoutaly Alberta opět více k českému prostředí.

Zdá se, že první léta manželství byla šťastná. Narodily se v něm dvě děti, Georg a Olga, která zemřela jako dvouapůlletá na tuberkulózní zánět mozkových plen. Když Albert

⁶⁷ ANM, f. M. Červinková-Riegrová, k. 12, zápisky k 25. a 26. 10. 1886.

⁶⁸ Právě během návštěvy v Malči telegrafoval Albert ženě, že „zmeškav vlak přijede až večer v osm hodin. Červinkovou to překvapilo. „K čemu takové výmluvy nepravdivé? Čeho se obává – a je možné, aby tento energický, samostatný, ba někdy až despotický charakter tak podléhal vlivu své ženy – že nechce se přiznati, že z dobré vůle zdržel se tu o půl dne déle?“ ANM, f. M. Červinková-Riegrová, k. 13, zápisky k 20.–22. 9. 1888.

⁶⁹ Stavební plány a dobové fotografie Albertovy vily jsou uloženy v MM Žamberk, f. E. Albert.

zjistil, že příčina postižení tkví v manželčině rodině, nekompromisně prohlásil, že „více dětí nebude“.⁷⁰ Oba se proto upnuli na jediného syna, jehož výchova byla příčinou nejednoho manželského sporu. Otec do něj vkládal velké naděje, přál si, aby studoval medicínu. Po těžkých rodinných bojích, v nichž matka stála na synově straně, nakonec ustoupil jeho přání zanechat studia lékařství. Georg přestoupil na vídeňskou filozofickou fakultu, kterou ukončil v roce 1895. Rodinné konflikty vyvolávalo i Albertovo mecenášství a štedrost k příbuzným, což nelibě nesla nejen manželka, ale i syn. Vážným problémem byla i otázka synova národnostního zaměření. Georg díky matčině výchově a vlivem prostředí postrádal české národní smýšlení. Jeho osobnost proto byla a je hodnocena rozdílně.

V druhé polovině devadesátých let začal Albert trpět vážnými zdravotními problémy a nemoc „pozdvihla choť Albertovu na místo, jí plně využítkovávající i uznané“.⁷¹ Utlumila i rodinné disharmonie. Albert u své ženy oceňoval pečlivost a starostlivost. V červnu 1897 např. psal profesoru Janu Gebauerovi: „Mám ženu, která dobrotou, trpělivostí, sebezapřením a jinými vlastnostmi v celém životě tak vynikala, že ji vše ctílo. Je mým dobrým strážcem a vším!“⁷² Po prázdninách v létě roku 1898, kdy se po pobytu v mořských lázních na ostrově Norderney a třítydenním pobytu v Žamberku cítil lépe, sděloval v žertovném tónu Karlu Kramářovi: „Také moje stará vypadá dobře; mořské lázně a žamberské zemáky ji patřičně posloužily. Byla trochu hubatá a už jsem také začal se obávat, že mne bude tlouci chudáka; ale jak teď vidí, že se začínám sbírat, zkrotla jaksí; jsem přec jen silnější a obratnější.“⁷³

Manželova smrt přišla nečekaně. Právě Marie Albertová našla ráno 26. září 1900 manžela mrtvého. O jejích dalších osudech zatím mnoho nevíme. Po manželově smrti žila ve Vídni se synem Georgem. Styky s českým světem ani těsné vazby s manželovými sourozenci a jejich rodinami neudržovala. Přesné datum úmrtí Marie Albertové jsme donedávna neznali. Arnold Jirásek, jenž měl možnost přímého kontaktu s příbuznými, uvádí dvě různá data, a to 24. dubna a 1. října 1924. Jak vyplývá z dokumentů uložených ve Wiener Stadt- und Landesarchiv, Marie zemřela na arteriosklerózu 1. října 1924 ve věku 79 let a byla pohřbena dne 3. října na Ústředním hřbitově ve Vídni.⁷⁴

⁷⁰ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 61–64; F. a V. PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, s. 19, uvádějí tři děti, z nichž dvě záhy zemřely. SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert a MM Žamberk, f. E. Albert, fotografie Albertovy dcerky Olgy.

⁷¹ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 64.

⁷² Marie GEBAUEROVÁ, *Dopisy prof. E. Alberta prof. J. Gebauerovi*, Listy filologické 38, 1911, E. Albert J. Gebauerovi 6. 6. 1897, s. 367.

⁷³ H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, E. Albert K. Kramářovi 1. 10. 1898, s. 255.

⁷⁴ Wiener Stadt- und Landesarchiv, f. Totenbeschreibamt, Totenbeschau-Befund Marie Albert, kde je napsáno přesné datum úmrtí a příčina smrti. Viz i *tamtéž*, f. Bundespolizeidirektion Wien: Historische Meldeunterlagen, sign. 2. 5. 1. 4, Meldzettel z 4. 4. 1916, kde tužkou dopsáno datum úmrtí 1. 10. 1924.

Marie Albertová prožila běžné manželství, jež bylo naplněno dítětem a mužovou skvělou kariérou, která přinesla existenční zajištění a společenské uznání celé rodině. Marie si dokázala zachovat vlastní integritu, jejíž kořeny tkvěly ve výchově v německém prostředí východočeského městečka Grulich [Králíky – pozn. H. K.]. Také dlouholetý pobyt v Innsbrucku a ve Vídni způsobily, že jí zůstalo bližší německé prostředí a německá kultura, ze které se nenechala manželem vytrhnout. Národnostní vlačnost manželky Albertovi zřejmě nevadila, přinejmenším do doby, než začal uvažovat o kariéře v Čechách. Mrzelo ho, že manželčina výchova a prostředí, ve kterém rodina žila, se projeví na smýšlení jediného syna.

Georg Johann Jaroslav Albert, otcem láskyplně nazývaný Jiřík, se narodil 3. října 1869 v Pötzleinsdorfu u Vídně.⁷⁵ První tři třídy gymnázia studoval doma a měl prý českého vychovatele. Od kvarty navštěvoval gymnázium. Počátkem roku 1883 Albert referoval o synovi příteli Josefu Černému: „Jiřík dobře prospívá jak ve škole, tak ve frančině, angličtině a hudbě, tj. fortepiánu.“⁷⁶ V roce 1885, kdy se s Albertovou rodinou seznámila Marie Červinková, v jejích Zápiscích nalezneme i zmínku o Jiřím Albertovi. Tehdy to byl patnáctiletý hoch, jehož oči prozrazovaly čilý duševní život; měl neobyčejné nadání a otce uváděl v zoufalství, protože se před půlnocí nedal odtrhnout od knih.⁷⁷ O dva roky později si po návštěvě u E. Alberta zapsala, že Albert mluvil též o svém synovi a s radostí jí a otci sděloval, že mu syn „ohřál v národním citu“, když s ním před rokem byl v Čechách. Kdyby mu prý domlouval a něco vnucoval, nepůsobilo by to na něj. Proto na něj nechal působit Prahu a Karlštejn, a to účinkovalo. I v budoucnu s ním chtěl cestovat po Čechách.⁷⁸ O synovi a starostech s ním psal Albert též příteli Bernhardu Jülgovi, profesoru klasické filologie na innsbrucké univerzitě.⁷⁹

⁷⁵ *Tamtéž*, f. Bundespolizeidirektion Wien: Historische Meldeunterlagen, sign. 2. 5. 1. 4, nedatovaná policejní přihláška, ve které jsou, jako na jediném dokumentu, uvedena další křestní jména Georga Alberta.

⁷⁶ J. St. GUTH-JAROVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 31, 1931, E. Albert J. Černému 16. 1. 1883, s. 569.

⁷⁷ ANM, f. M. Červinková-Riegrová, k. 12, zápisky M. Červinkové-Riegrové z 7. 3. 1885, s. 167 a 168.

⁷⁸ *Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, II, Jan HEIDLER – Josef ŠUSTA (ed.), Praha 1926, zápis M. Červinkové-Riegrové z 28. 10. 1887, s. 341. Též M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, s. 702. LA PNP, f. J. Jireček, E. Albert J. Jirečkovi b. d. [1887], E. Albert o synovi uvedl, že začal studovat medicínu a „v Čechách se zase v češtině napravil“.

⁷⁹ „Mein Georg macht mir viel Kummer. Er ist in den Pubertätsjahren, besucht die Sexta bei den Schotten und ist ein sehr guter Schüler. Leider ein sehr Gute. Dem er studiert bis 12, bis 1, bis 2 in der Nacht und ist dadurch etwas anämisch geworden.“ Albert si stěžoval, že na syna nemá čas a ani vliv: „Ich bin den Ganzen Tag nicht zu Hause, kam überhaupt nicht Einfluss auf ihn nehmen; ich sage Dir, er ist, wie die Knaben dieser Alter, überspannt, verrückt.“ Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, oddělení Handschriften, Autographen und Nachlässe; f. B. Jülg, sign. 341/12-2 Han Autogr., E. Albert B. Jülgovi b. d.

Georg maturoval s vyznamenáním v roce 1887 a dal se zapsat po otcovu vzoru a na jeho přání ke studiu medicíny. Na podzim roku 1887 Albert J. Černému psal: „Jiřík seciruje mrtvoly a sekiruje mne fortepiánem, obé dělá s nadšením; bůh ví, ten hoch je do všeho *zapařen*“.⁸⁰ Albertova radost však neměla dlouhého trvání. Po těžkých rodinných bojích nakonec ustoupil synovu přání zanechat studia lékařství. Jiří přestoupil na vídeňskou filozofickou fakultu, kde se zabýval studiem filozofie. Studia, jak dokládá mj. i Albertův dopis G. Eimovi, ukončil v roce 1895.⁸¹ Vyplnila se i otcova slova, že teď si Jiří může dělat, co chce. Georg nevyužil možnosti stát se vysokoškolským učitelem, i když jeho disertační práce byla vysoce ceněna a vyšla tiskem ještě v témž roce u Alfreda Höldera ve Vídni.⁸² Georg nezakotvil nakonec v žádném pevném zaměstnání. Věnoval se bádání o Imanuelu Kantovi, filologickým a filozofickým studiím, byl též literárně činný, psal např. básně.⁸³

Z Albertovy korespondence vyplývá, že byl nervově labilní. Od mládí trpěl silnou krátkozrakostí a astigmatismem, což mu značně znepríjemňovalo život. Během vysokoškolských studií bydlel dva roky v Žamberku a v Rokytnici v Orlických horách, odtud zajížděl na krátké pobyty do Vídně.⁸⁴ Po doktorátu se na necelý rok odstěhoval do Salcburku a v druhé polovině roku 1896 do Innsbrucku. Ani tam však dlouho nevydržel, neboť od března 1898 žil ve Waidhofenu. Po otcově smrti se vrátil do Vídně, žil v bytě rodičů na Maximilianplatz [dnešním Rooseveltplatz – pozn. H. K.] v čísle 10, v devátém vídeňském okrese, odkud se s matkou, manželkou Marií a prvorozenou dcerou Emmou v listopadu 1907

⁸⁰ J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 33, 1933, E. Albert J. Černému 30. 11. 1887, s. 273.

⁸¹ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi 1. 7. 1895, s. 195–196.

⁸² Georg ALBERT, *Kant's Transcendentale Logik*, Wien 1895. Kniha opět vyšla v říjnu 2009 jako paperback viz <http://www.flipkart.com/books/1120307139>. Její dotisk vyšel v roce 2010 v Kessinger Publishing, LLC. Viz http://books.google.cz/books?id=eH7btgAACAAJ&dq=%22Georg+Albert%22&hl=cs&sa=X&ei=N94XT66pIYPd4QTroZ3FDQ&redir_esc=y.

⁸³ Uveďme např. sbírky, které jsou uloženy v SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert. Georg ALBERT, *Hundert Sonette (1891–1910)*, Wien 1911; TÝŽ, *Eros. Akkorde und Dissonanze*, Zürich – Leipzig – Wien 1926; TÝŽ, *Die platonische Zahl als Präzessionszahl (3600.2592) und ihre Konstruktion*, Wien 1907. Knize předcházela publikace Georg ALBERT, *Die platonische Zahl und einige Conjecturen zu Platon, sowie zu Lukrez*, Wien 1896. První dva tituly jsou uloženy též v Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni. Viz i TÝŽ, *Ein Wort für das humanistische Gymnasium zur Erwiderung an Geheimrat Ostwald*, Leipzig – Vienna 1908. K dalším publikacím Georga Alberta více na http://www.worldcat.org/search?q=Albert%2C+Georg%2C&qt=results_page.

⁸⁴ Počátkem listopadu 1891 Albert Marii Červinkové psal, že o dušičkách, které ho zkormoutily, byl v Žamberku. Ovlivňoval ho i „osud mého Jiříka, jenž je – prostě řečeno – podivínem a neurastenikem a v Žamberce podivínský život vede, jinak ale hodný a šlechetný idealista jest“. LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [podle obálky z 5. 11. 1891, dle přípisu M. Červinkové dopis došel 7. 11. 1891]. V této souvislosti je zajímavá zmínka Julie Eimové-Schwarzové: „Vzpomínám také, že kdysi, vypravuje u nás o štěstí, jakého zažil při narození synka, potom, když tento synek poprvé ho oslovil slovem 'táto!' a dále, když přinesl ze školy první vysvědčení, zaplakal hořce... Bylo mu údělem velké uznání, žáci jej zbožňovali, přátelé ho milovali a ctili. Dopracoval se bohatství. Ale štěstí ...?“

odstěhoval do Spitalgasse 1 v témž okrese.⁸⁵ Podle stručné zmínky A. Jirásky připravila Georga první světová válka a následná hospodářská krize o majetek po otci, takže žil ve stísněných podmínkách a vydělával si kondicemi. Krátký čas učil na Theresianu a občas přednášel v Uranii.⁸⁶ Také v policejních přihláškách je Georg uváděn jako soukromník (Privatier), spisovatel a soukromý učitel. Georg byl dvakrát ženatý. V prvním manželství s Marií Albertovou se narodily tři děti: Emma v roce 1904, Ernst v roce 1908 a Edith v roce 1912. V listopadu roku 1919 se Georg oženil podruhé. Jeho manželkou se stala Friederika Bayerová. Zemřel ve Vídni krátce před Vánocemi 19. prosince 1943 na rakovinu žaludku.⁸⁷

O osudech Georga Alberta se více dozvídáme z cenného dokumentu, kterým je jeho dopis prezidentu T. G. Masarykovi z ledna 1926. Masaryk byl upozorněn společnou známou na nelehkou situaci Georga Alberta a jeho rodiny a nechal mu zaslat nedostatkové potraviny. Georg Masarykovi poděkoval a při té příležitosti se rozepsal o svém životě, na němž se odrážela i celková situace poválečného Rakouska: „Der katastrophale Zusammenbruch der oester[eichischen] Wahrung hat meinen mäßigen Wohlstand in kahle Armuth verwandelt. Von meinem † Vater, der zwar nichts weniger als ein Geschäftsmann gewesen, hatte ich immerhin ein Vermögen von ungefähr ½ Million Kronen geerbt, und es war mir im Laufe der Jahre durch Sparsamkeit gelungen, es noch um ungefähr 10 % vermehren. Seine Zinsen reichten bei anspruchsloser Lebensweise aus, mir ein schlichtes Dasein als Privatgelehrte und für meine Kinder eine gute Erziehung zu ermöglichen; auch konnte ich mir davon eine ansehnliche Bibliothek sammeln, die jetzt mein kostbarster Besitz ist. Jetzt reichen jene Interessen, davon einer Aufwerthung unserer ‚mündelsicheren‘ Staatspapiere keine Rede ist, nicht aus, um ein Kilogramm Fleisch zu kaufen.“⁸⁸

Georg se zmiňoval též o tom, že jeho snaha nalézt trvalé zaměstnání dopadla špatně. Proto si kromě příjmů z pronájmu pokojů přivydělával soukromými hodinami. Při všem neštěstí, které ho potkalo – úmrtí ženy v roce 1919, dlouhá nemoc matky, která zemřela v roce 1924 – našel životní útěchu v druhé manželce, jež se stala jeho oddanou družkou a

Julie SCHWARZOVÁ-EIMOVÁ, *Vzpomínka na prof. dra Eduarda Alberta*, Národní listy 50, 1910, č. 279, 10. 10., s. 1. O synovi se E. Albert několikrát zmiňuje i v Pamětnici.

⁸⁵ Wiener Stadt- und Landesarchiv, f. Bundespolizeidirektion Wien: Historische Meldeunterlagen, sign. 2.5.1.4, Meldzettel z 19. 1. 1901 a 11. 11. 1907.

⁸⁶ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 348–354. Viz též SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, fotografie Georga Alberta z různých let a jeho publikace. MM Žamberk, f. E. Albert, fotografie Georga Alberta.

⁸⁷ Wiener Stadt- und Landesarchiv, f. Bundespolizeidirektion Wien: Historische Meldeunterlagen, sign. 2.5.1.4, Meldzettel z 11. 11. 1907, 7. 11. 1919 a nedatovaná přihláška. G. Albert a jeho manželka Friederika Bayer jsou uvedeni v publikaci *Who's who in Central and East-Europe*, 2 nd. Edition, Stephen Taylor (ed.), Zurich 1937, s. 25. Srov. též A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 12. 2. 1941 a 21.–22. 2. 1941, kde jej pozdravuje od manželky Fridy.

⁸⁸ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–II–56, k. 709, G. Albert T. G. Masarykovi 14. 2. 1926.

obětavou matkou jeho dětí. Také s nimi byl v celku spokojen: „Meine ältere Tochter hat hier 1922 maturiert und sodann 3 Jahre in USA zugebracht (in New York und Pittsburgh); jetzt studiert sie hier (im 3. Semester) Anglistik und bestreitet ihr Studien und Lebensunterhalt aus englischen Privatstunden, Uraniacursen, Zeitungshonoraren für literarischer Arbeiten und einigen amerikanischen Ersparnissen. Mein Sohn ist Vorzugssextaner bei den Schotten, ein sehr begabter Jüngling, der eigenthümlicherweise dasselbe Interesse wie ich für Philosophie und schöne Literatur hat und dank meiner grossen Bücherei bereits über eine erstaunliche wohlverdiente Belesenheit verfügt. Auch er spricht, liest und schreibt gut englisch, dem er war, dank einer humanitären Kinderaction in den Hungerjahren, ein Jahr in England. Auch er gibt Lectionen. Die jüngere Tochter, Tertianerin, gilt als hübsches Mädchen, ist nicht unintelligent, aber nicht eben lerneifrig.“

Dále se na Masaryka obracel jako na filozofa a podrobně mu popisoval své vědecké plány. Snažil se dopsat a vydat rozsáhlé filozofické dílo, jehož dokončení znemožnila válka: „Das Buch behandelt das Gesamtgebiet der Philosophie auf kantisch-transszendentaler Grundlage: Erkenntnistheorie, Naturbetrachtung Ethik und Gesellschaft; Religion und Bibelkritik bespricht der letzte Abschnitt. Ein kürzerer Abschnitt über Kunst steht (niederschriftlich, nicht gedanklich) noch aus; ferner ein sehr voraussetzungsreiches Capitel (viel Studium voraussetzend meine ich), womit ich meine Position gegen einige hervorragende wirtschaftliche Erscheinungen der letzten Jahrzehnte zu markieren und abzugrenzen gedenke, beispielweise gegen Vachingers Fictionalismus und kritischen Positivismus, Einsteins Relativitätstheorie, gegen Bergson, Ostwald u. a.“⁸⁹

V závěru dopisu Georg zavzpomínal na osobní seznámení s Masarykem, Kaizlem a Kramářem v Žamberku, od kterého uplynulo téměř čtyřicet let. Připomněl i další setkání na počátku devadesátých let v pražském hotelu Modrá hvězda a později ve Vídni, kde Masaryk pobýval jako poslanec.

Také osobnost Albertova jediného syna Georga byla a je hodnocena rozdílně.⁹⁰ Z dostupných dopisů lze snad oprávněně soudit, že byl člověk uhlazený, citlivý, ale i velmi přesný a důkladný. To dokládá i jím vzorně roztříděná a popsaná otcova korespondence. Víme, že uměl dobře česky a tuto znalost si udržel až do konce života.⁹¹ Nepříznivé

⁸⁹ *Tamtéž.*

⁹⁰ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 352–354.

⁹¹ Překládal např. i Jaroslava Vrchlického a několik přeložených znělek mu v roce 1891 vyšlo v časopise *An der schönen blauen Donau*, který vydával Ludwig Anzengruber. Viz LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [podle obálky z 5. 11. 1891, dle přípisu M. Červinkové dopis došel 7. 11. 1891].

hodnocení z české strany vyplývá především z toho, že neměl české národní smýšlení. Po otcově smrti prodal po dohodě s matkou otcovu vilu MUDr. Josefu Wieserovi, který zde zřídil vodoléčebný ústav. Část věcí po otci, zejména jeho korespondenci, v roce 1902 bezplatně daroval Národnímu muzeu. Otcovu knihovnu však z větší části rozprodal.⁹² Traduje se také, že právě Georg chtěl, aby otec byl pohřben ve Vídni.

Vrátíme-li se k mládí Eduarda Alberta, musíme konstatovat, že jeho kontakty s rodiči a sourozenci nebyly za doby jeho studia ve Vídni a působení v Innsbrucku příliš časté, zintenzivněly až po přesídlení E. Alberta do Vídně. Albert rodičům finančně vypomáhal a zkrátka nepřišli ani sourozenci.⁹³ Z pěti sourozenců, kteří se dožili dospělého věku, měl nejbližší k sestře Tereze (1858–1940), kterou nazýval Rézinkou. Tato sestra se provdala za berního úředníka Josefa Svata a proslavila se jako spisovatelka. Z ostatních sourozenců zmiňme bratra Vincence Alberta (1848–1928), který byl knihkupcem v Kostelci nad Orlicí, sestry Marii, provdanou Charfreitágovou (1844–1888), a Kateřinu, provdanou Thomovou (1861–1952).⁹⁴ Jistý čas měl Albert u sebe nejmladšího bratra Františka Alberta (1856–1923), který ve Vídni navštěvoval gymnázium, později s bratrovou pomocí studoval medicínu nejprve v Innsbrucku a poté ve Vídni.⁹⁵ Od roku 1885 působil jako asistent české kliniky v Praze, krátce nato, v roce 1887, opustil vědeckou dráhu, oženil se s dcerou notáře Viktora Faltise a stal se praktickým lékařem v Ústí nad Orlicí a od roku 1888 v Kostelci nad Orlicí. To byl pravděpodobně důvod, proč Eduard Albert na bratra, kterému umožnil vzdělání a nasměroval jeho vědeckou kariéru, zanevřel. Bratři si nerozuměli také proto, že František byl

Viz též A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 23, inv. č. 1949, M. Remeš A. Jiráskovi 2. 5. 1949, a *tamtéž*, sign. II b, k. 6, inv. č. 36, B. Albert A. Jiráskovi 5. 4. 1945, kde se zmiňuje o tom, že mu tetička Kateřina Thomová zapůjčila část rodinné korespondence, přičemž „u dopisů Jiřího je zajímavé, že psaní z let 1891 až 1894 jsou česká, od roku 1898 až do roku 1904 německá“. Též M. STRÁNSKÝ, *Památce českého lékaře, vídeňského profesora dra Eduarda Alberta*, s. 87.

⁹² Srov. např. 4 rozhořčené dopisy J. Vrchlického G. Domabylovi z let 1900–1901, MM Žamberk, f. E. Albert. Jak trpce poznamenal J. Thomayer, „Albert napomáhal k vřelé lásce k vlasti, ale sám jediného syna nedovedl vychovati národu“. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 353. Též J. S. Machar o Jiřím píše, že „cítíl velkoněmecky; česky mluvil, ale všechno ostatní, co je ‚naše‘, bylo mu cizí. Hoch neblahý: osudem jeho bylo, být synem velkého otce (– vždy mi připomínal Augusta von Goethe –) a být přesezenou rostlinou: Čechem už nebyl a Němcem ještě ne; sám cítil tu chmuru ve svém životě, hledal na všech možných místech její původ a snažil se ji dle všeho rozpoznání odstranit: tu začal s vegetariánismem, tu se zřekl alkoholu, tu nikotinu“. J. S. MACHAR, *Třicet roků*, Praha 1931, s. 81–82.

⁹³ LA PNP, f. E. Albert, E. Albert K. Albertové 12. 2. 1896. Albert matce psal, že v důsledku nemoci mu značně klesly příjmy, a bude tudíž nucen omezit i svůj příspěvek, který jí dlouhá léta poskytoval. Z dopisu vyplývá, že matka část synovy výpomoci přenechávala i ostatním dětem.

⁹⁴ Ke Svatové a Thomové blíže Helena KOKEŠOVÁ, *Literární tvorba – činnost vhodná pro ženy. Tereza Svatová a Kateřina Thomová*, in: *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*, Pavla VOŠAHLÍKOVÁ – Jiří MARTÍNEK a kol., Praha 2010, s. 27–61.

⁹⁵ J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 31, 1931, E. Albert J. Černému b. d. [1880], s. 300. V dopise z roku 1880 Albert píše, že František udělal obě praktika s vyznamenáním a právě dělá teoretické rigorózum. Více o Františku Albertovi [zp], *Albert František*, in: *Lexikon české literatury*, I, s. 47–48 a Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Albert František*, in: *Biografický slovník českých zemí*, A, s. 51.

levicově zaměřený, a ani v pozdějších letech se příliš nestýkali.⁹⁶ Arnold Jirásek, jejich vztah na základě vyjádření Bohuslava Alberta popsal výstižně takto: „Poměr tento byl zkalen složitostí obou svérázných povah a průbojných duchů. František ‚svobodomyslný a temperamentní revolucionář‘ měl svůj názor na ‚konzervativního vlastence a koryfeje rakouské metropole‘ Eduarda.“⁹⁷

Ochrannou ruku držel E. Albert nad rodinou sestry Terezy Svatové, jejímuž manželovi pomohl svojí přimlouvanou k místu v Žamberku. Na švagra se mohl E. Albert vždy spolehnout. Josef Svata ho často vozil na vlak do Ústí nad Orlicí a byl i jeho průvodcem na cestách po okolí, staral se o žamberskou vilu a vůbec byl Albertovým oblíbeným společníkem. V jedné ze vzpomínek pamětníků se uvádí, že si s ním Albert obden dopisoval.⁹⁸ V květnu 1897 se sestřina rodina dokonce přestěhovala do Albertovy vily v Žamberku. Jejich synovi Josefovi pomáhal uskutečnit přání stát se knězem. Neteř Tarsilu měl v letech 1894–1895 u sebe ve Vídni.⁹⁹

I. 3 Záliby a koníčky pana dvorního rady

Dříve než se budu věnovat problematice, pro jejíž označení jsem použila parafrázi názvu článku Josefa Šacha,¹⁰⁰ pokusím se odpovědět na otázku, jak vlastně Eduard Albert vypadal a jakou měl povahu. Četná svědectví jsou zachována v literatuře a v korespondenci. Arnold Jirásek Albertův zevnějšek popisuje takto: „Zevně byl menší postavy, plnější, s výrazným krásným obličejem, s kučeravými černými vlasy, s černou kozí bradou. Měl výrazné, živé, tmavohnědé oči, které se dovedly upřeně i velmi příjemně podívat. Ke své padesátce už byl Albert dosti otlý a šedivý, jak to sám žertovně v jednom ze svých dopisů podotýká. Při své nemoci neobyčejně zhubl, zchátral, takže vypadal nápadně starý. Jeho vystoupení bylo

⁹⁶ Do Pamětnice E. Albert zapsal, že 20. 9. 1899 byl se ženou a P. Domabylem v Rychnově u Flanderků, kam přijel i bratr František z Kostelce, kterého viděl po několika letech! MM Žamberk, f. E. Albert.

⁹⁷ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 348. Originální formulaci viz A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 6, inv. č. 36, B. Albert A. Jiráskovi 21. 9. 1944. Na Františkův temperament může ukazovat i to, že ho Albert v dopisech G. Domabylovi nazýval „třeštiprd“. LA PNP, f. J. Šach, opisy korespondence E. Alberta G. Domabylovi.

⁹⁸ [–bs.], *Starými a nejlepšími přáteli...*, Hlas národa, 1900, č. 272, 1. 10., s. 2. Korespondence J. Svaty není ve fondech Eduarda Alberta uložena. Rovněž nemáme k dispozici Albertovy dopisy Svatovi.

⁹⁹ Životopisné údaje Josefa Svaty (1849–1927) a další údaje týkající se jeho rodiny jsou uvedeny v dopise nezjištěného pisatele správci muzea v Žamberku Alexandru Vlkovi z 25. 3. 1944. MM Žamberk, f. E. Albert. K tomu blíže H. KOKEŠOVÁ, *Literární tvorba – činnost vhodná pro ženy*, s. 31–32, 37–38; Tája SVATOVÁ, *Vzpomínky*, Naše zájmy z Orlického kraje 17, Žamberk 1941, 18. 1., č. 2, s. 1.

¹⁰⁰ Josef ŠACH, *Koníček univ. prof. Dra Eduarda Alberta*, Národ. Česko-americký katolický kalendář na rok 1967, Chicago 1966, s. 134–135.

příjemné, rázné i bodré, ale srdečné. Ve své řeči i v jednání zachovával ušlechtilý, noblesní tón. Dovedl se srdečně zasmát. V povolání svém připadal svému okolí vážný. Jako zdravý člověk se dovedl radovat z životních radostí a měl správný cit i poměr k pití i k jídlu.“¹⁰¹

Názornou představu o vzhledu Eduarda Alberta si můžeme udělat z řady fotografií a několika obrazů. Albert je na nich zachycen na vrcholu tvůrčích sil, ale i na konci devadesátých let, kdy vlivem přestáté nemoci velice rychle zestárl. V arkádách vídeňské univerzity je ztvárněn Albert přednášející studentům na impozantním reliéfu sochaře Artura Kaana z roku 1909.¹⁰² Na vídeňském náhrobku je umístěn Albertův portrét z profilu, vyrobený podle reliéfu Vojtěcha Eduarda Šaffa, rodáka z Poličky.¹⁰³ Také v korespondenci a později ve vzpomínkových člancích na E. Alberta se můžeme setkat s několikerým popisem Albertova zevnějšku. Otakar Kukula, bývalý Albertův žák, se zmiňuje o Albertově oduševnělé tváři. Podle dalšího Albertova žáka, Adolfa Lorenze, měl „krásnou výraznou hlavu s kozí brádkou na mohutných plecích, jiskrné lví oko, které každého okouzlo.“¹⁰⁴ Také podle bývalého Albertova posluchače, dermatologa Ignáce Saudka, byl Albertův zjev fascinující: „Statné mužné tělo, poněkud plné, nad nímž trůnila velkolepá, monumentální hlava. Široké, vysoce klenuté čelo mezi plnými vlasy a silně prokresleným obočím, z jehož stínu hleděl pár pronikavých, neohrožených, mužných očí. Pod energickým nosem mohutný knír. Z brady splýval dlouhý, zahrocený, krásný plnovous. Celý zjev budil úctu a důvěru.“¹⁰⁵

Josef Svatopluk Machar, který se s Albertem blíže seznámil po svém příchodu do Vídně koncem osmdesátých let, o něm později ve *Vídeňských profilech* napsal: „Čas zbělil jaksí ukvapeně jeho černé vlasy a vousy, ale nechal očím jeho sílu a oheň pyšného mužství; život znamenal své stopy oněmi mnoho napovídajícími rýhami kolem očí a myslitelskými runami na vysokém čele – byla to krásná, imponující hlava patriarchy, hlava neobyčejného člověka.“¹⁰⁶ Výstižný Albertův popis nám ve svých Zápiscích zanechala i Marie Červinková-Riegrová, která se s E. Albertem a jeho rodinou seznámila v roce 1885. Svoji návštěvu u E. Alberta v sobotu 24. října 1885 podrobně popsala ve svých Zápiscích, o svém hostiteli si

¹⁰¹ Arnold JIRÁSEK, *Eduard Albert*, Časopis lékařů českých 80, 1941, č. 3, s. 77–89, citováno ze s. 86.

¹⁰² Thomas MAISEL, *Die Denkmäler im Arkadenhof der Universität Wien, Biographische Skizzen*, Wien 1990, s. 21. Fotografii reliéfu uveřejnil též A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 293; H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 36. Viz též obrazovou přílohu. Bohatou obrazovou dokumentaci mají citované monografie A. Jirásky a H. Kokešové.

¹⁰³ Dr. [František] VÁHALA, *Z atelieru našich výtvarných umělců*, in: Ze staré a nové Vídně. Ročenka Vídeňské matice pro rok 1912, sest. Dr. Váhala, Knihovna Vídeňské matice. Svazek druhý, Vídeň [1913], s. 67–69. Viz též obrazovou přílohu.

¹⁰⁴ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 341.

¹⁰⁵ I. SAUDEK, *Vzpomínky na Eduarda Alberta (K 25. výročí jeho smrti)*, Lidové noviny 33, 1925, č. 480, 25. 9., s. 7.

¹⁰⁶ Josef Svatopluk MACHAR, *Profily lidí, dob a poměrů*, Praha 1930, s. 84. (První vydání vyšlo pod názvem *Vídeňské profily* v roce 1919).

tehdy poznamenala: „Je to vskutku muž neobyčejný ten dr. Albert! Když jsem jej poprvé viděla – nemohla jsem dojem, jejž mi učinil naznačit kratčeji, než slovy – je to pravý, celý muž. Vzrůst jest prostřední, postava široká v ramenou, chůze, zdá se mi, těžkopádná, projevuje se neklid mysle, každé chvíle vzrušené, do temných vlasů již nějaká šedina se vedrala, vous na bradě dlouhý, však jen úzký a do špičky přistřižený. Výraz tváře bývá obyčejně vážný, ba řekla bych, že jakýsi hluboký rys melancholický do ní je vyryt. Síla, ráznost, energie – to vše mluví k nám a dýše z této opravdu mužné tváře. Připadá mi jakoby podoben byl velikým postavám starozákonních proroků – jakoby ne sice v tazích a v podrobnostech, ale v duševním výrazu jeho bylo něco podobného Michelangelovu Mojžíši. Není na něm nic malého, nic malicherného, nic všedního – jest to individualita silná, původní, rázovitá, je to člověk ve velikých rozměrech.“¹⁰⁷

Albert sám popsal svůj zevnějšek v dopise T. G. Masarykovi, když jej v říjnu roku 1888 zval k sobě do rodného Žamberka: „V Třebové byste mne poznal. Jsem tlustý chlap, mám na sobě dlouhý menšíkov a na bradě vous dlouhý prošedivělý; taktéž kníry černé prošedivé s brad[o]u dole splýnující.“¹⁰⁸

Albertovo vystupování bylo rázné, srdečné, někdy boдрé a nepostrádalo prvky jisté živelnosti. M. Červinková-Riegrová ve svých Zápiscích zachytila Albertovu živou povahu, ale zaznamenala i jeho jistou nervozitu a uspěchanost: „Dr. Albert je temperamentu velmi živého a lehkovznětlého a zdá se mi býti pravým cholerikem. Ve společnosti, kterou velmi miluje, bývá velmi živým a veselým. Tvář jeho, je-li klidným, tak vážná, velmi často se ožíví a rozechvěje – každé pohnutí bývá na něm znáti, vše krásné a dobré vzbuzuje v něm nadšení mladistvého ohně, ale také každé drsné dotknutí skutečnosti popouzí jej k hněvu a on prchlivě se rozčílí, aby v okamžik na to, jak za to mám, prudkost' svoji sám nahlížel. Zdá se mi býti dr. Albert jako baterie nabitá elektřinou ducha i elektřinou srdce, při nejmenším dotknutí srší z něj jiskry na všechny strany, jiskry vzrušeného citu, i jiskry jeho neobyčejného ducha. Přála bych mu trochu více klidu, byl by jistě šťastnější.

¹⁰⁷ ANM, f. M. Červinková-Riegrová, k. 12, zápisky z 14.–18. 11. 1885, s. 1060–1062. Popis návštěvy u E. Alberta odpoledne 24. října 1885. Ke kontaktům těchto dvou osobností více Helena KOKEŠOVÁ, *Vztahy Eduarda Alberta a Marie Červinkové-Riegrové*, s. 115–130.

¹⁰⁸ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–14, k. 688, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [říjen 1888]. Viz *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 74–75.

Krátké jen seznámení s Albertem postačí, aby přesvědčilo nás o podivuhodné všestrannosti jeho vzdělání, ale ne, vzdělání není to pravé slovo. Musí se mluvit o všestrannosti jeho mysli, jeho ducha. Vše, co ve světě se děje, s intereselem pojímá, nic mu není cizí, i básnictví, filosofie, přírodní vědy, všude je doma, vše spojuje ve svém názoru o životě. On zajímá se o vše a rozumem svým postihnouti hledí všechny obory lidského konání, ale není to chladná bytost rozumová, rozum slouží jen jeho citu, a on nedívá se na život a jeho účely jako vědátor, dívá se naň jako humanista. Čemu zvláště u něho se obdivuji, tj. mravní jeho opravdovost a hloubka, tj. to rozhorlení, kteréž v něm vzbuzuje vše nízké a špatné, tj. ten živý nesmrtelný cit pro trpící lidstvo. Často záře velmi jemného citu probleskne v oku té vážné tváře, a často také ve způsobu, jakým se vyjadřuje, jest patrna jakási ušlechtilost a noblesa smýšlení. Bylo to charakteristické pro povahu jeho, jak mi vyprávěl o tom, co podniká pro skrofulosní chudé děti, kteréž považuje za ty nejnešťastnější tvory na světě. Chce aby se pro vídeňské děti chudé zřídil asyl na břehu mořském, a doufá, že se mu to zdaří ve velikých rozměrech, práci a organizaci nechává na svých bedrech, ale jméno své kryje za jinými, nechce, aby se myslelo, že snad za to něco chce, že to dělá pro slávu a čest. Vy musíte něco takového též u nás zříditi, pravil mi. Bohužel, myslím, že není v českém lékařském světě ani jediného Alberta, ani jediného, kdo by se mu vyrovnal duchem i obětovnou energií.¹⁰⁹

Eduard Albert byl osobností vsutku všestrannou, a proto můžeme souhlasit s názorem Aloise Lorenze, že Albert byl univerzálním duchem rázu velkých humanistů z renesanční doby. Také Jaroslavu Vrchlickému připomínal Albert silné osobnosti renesance a měl podle něj „duši desaterou“.¹¹⁰ Jeho slova potvrzuje i Albertova sestra Tereza Svatová:

¹⁰⁹ ANM, f. M. Červinková-Riegrová, k. 12, zápisky z 14.–18. 11. 1885, s. 1062–1064. Albert v roce 1886 s profesorem Montim založil „Spolek pro zařízení přímořských hospiců a horských asylů pro skrofulózní a rachitické dítky“ s ústavu v Sulzbachu u Ischlu a v San Pelagiu u Rovinje. První český ústav pro tuberkulózní a skrofulózní děti zřídil právě v Albertově vile, přejmenované druhým majitelem MUDr. Josefem Wieserem na Albertinum, profesor Emerich Maixner v roce 1905. Vydávání zápisků M. Červinkové-Riegrové, již dříve doporučované řadou historiků, je postupně realizováno. Viz Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, *Zápisky, I, (1880–1884)*, k vydání připravil kolektiv pod vedením Milana Vojáčka, poznámkami opatřil Luboš Velek, Praha 2009. K projektu blíže Milan VOJÁČEK, *Zamyšlené edice Zápisků Marie Červinkové-Riegrové a Pamětní knihy Malče*, in: *Paměti a vzpomínky jako historický pramen, Práce z dějin techniky a přírodních věd*, svazek 10, M. Sekyrková (ed.), Národní technické muzeum Praha 2006, s. 295–301. Sama M. Červinková-Riegrová byla zakladatelkou spolku Záštit, který svoji činnost zaměřoval na mravní ochranu pracujících dívek. Albert patřil k zakládajícím členům spolku, kterému věnoval příspěvek 100 zlatých. Viz článek *Ke spolku Záštit přistoupl...*, Národní listy 34, 1894, č. 137, 20. 5., s. 4.

¹¹⁰ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 368. G. Eim po přečtení Albertova článku o profesoru vídeňské univerzity Ernstu Willhelmu Brückeroovi napsal Albertovi, že jeho článek byl trefný a svou prostou nelíčeností velice

„Nejstarší bratr můj stále něčím doplňoval svoji přímo nenasytnou dělnost, stále různorodě pracoval; každá z těch jeho duší hlásila se ke slovu. Ačkoli vytrvale a pilně pracoval na širokém poli své vědy, přece ještě si nedal klidu a stále vyhledával ještě jinou duševní činnost. Za mladších let zabýval se literaturou celého světa, sám psal ještě vedle ohromné práce tiskové ve svém povolání řady článků pro časopisy především české, popularizoval vědu se zvláštní zálibou, tu a tam zaběhl na pole literární kritiky, pod šifrou otiskoval prvotiny svých básní, psal paměti svého rodiště s velkou láskou k domovině. Též ‚Pamětem města Žamberka‘ věnoval všechnu pozornost a péči a zanechal krajanům svým krásnou památku.“¹¹¹

Vědecké a učitelské práci se Albert skutečně věnoval naplno, byly náplní jeho života. Dalo by se říci, že byl přímo fanatikem práce. Vražedné pracovní tempo, dané povinnostmi na klinice a na lékařské fakultě, množstvím koncilií a soukromou praxí, se Albert marně snažil zpomalit. Josef Penížek vzpomíná, jak chodívali ráno, než se Albert odebral na svoji kliniku, na procházku s G. Eimem po velkém prostranství kolem Votivního kostela. Jindy jezdíval Albert do Prátru fiakrem, říkávaje, že jízda je poloviční procházka.¹¹² Na pravidelnější delší procházky začal Albert chodit až v době své nemoci. Když začal Albert tloustnout, naordinoval mu jeho asistent Karel Maydl tělocvik. Tak se Albert ocitl v univerzitní tělocvičně ve společnosti řady vysokých ministerských úředníků a svých univerzitních kolegů, které všechny bez rozdílu proháněl učitel tělocviku Benesch. Ztracené tekutiny pak společnost poctivě doplňovala v Riedhofu v Schlösselgasse. Svoje sportovní výkony popsal E. Albert v dopise Waldemaru Mazurovi: „Mráček a já jsme velkou ctižádostí opojeni, aby jeden nad druhého vynikl a jej přede všemi zahanbil. Vytáhnou-li se já na bradlech 10krát do výšky, musí to Mráček dokázat 11krát. A tak jsme včera zase soupeřili, a sice ve skákání do dálky. Skočil jsem si s velikým záštím na Mráčka a lup! to udělalo v pravém lýtku a svalil jsem se.“¹¹³

Ve volných chvílích Albert rád četl beletrii, především básně. J. S. Machar uvádí, že si Albert oblíbil Platonovy Dialogy, téměř z paměti znal Sofokla, měl rád Goetha, a vůbec měl postřehy, které se Macharovi líbily. „Dovedl se rozhovořit o jedné sloce, o jediném verši tak,

působivý. „Jak různé jsou znamenité Vaše vlohy. Řečník, spisovatel, půl básníka a taký učenec a učitel.“ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, G. Eim E. Albertovi 20. 7. [1890], s. 162.

¹¹¹ Tereza SVATOVÁ, *O dru Eduardu Albertovi. Z rodinných vzpomínek*, Národní politika 48, 26. 9. 1930.

¹¹² Josef PENÍŽEK, *Eduard Albert*, Národní listy 70, 1930, č. 264, 25. 9., s. 1; TÝŽ, *Z mých pamětí*, I, s. 142; A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 363.

¹¹³ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, E. Albert W. Mazurovi 12. 11. 1890, s. 363–364.

že třeba jsi je znal sám z paměti, vstaly při jeho slovech náhle před tebou v netušené kráse a síle.“ Vzpomínal na Albertovy přednesy a výklady Fričova Roháče, Čelakovského Prokopa Holého a básně M. A. Šimáčka.¹¹⁴ Tarsila Svatová, dcera Terezy a Josefa Svatových, vzpomínala na jeho četbu a přednesy ruských autorů.¹¹⁵ Vedle beletrie měl rád historickou literaturu, ve které hledal poučení pro současné dění. Rád četl Tomkovy dějepisné knihy, které si oblíbil již v dětském věku. Litoval, že povolání mu nedovoluje, aby se „v dějinách našich tak hrabal, jak bych si v srdci přál. Ale přes to přese všechno často čítám, pozdě v noci, buď v Palackého dějinách, buď v některém Vašem spise a jako návštěva mé otčiny celou mysl občerství, tak návštěva duševní naší minulosti zase ducha povznese a snad i otuží“.¹¹⁶ Stále a rád se vracel k Dějinám Františka Palackého. V létě roku 1887 sděluje v dopise Josefu Černému: „Já pak právě čtu v Palackého Dějinách, které mi jsou pravou pochoutkou a rájem srdce.“¹¹⁷ V březnu 1890 M. Červinkové-Riegrové psal: „Víte, že v Palackém hrabu takorůzka denně, jsa milovníkem historie a uče se dívati se na přítomnost okem v minulosti cvičeným. [...] A mně se zdá, že nyní stav náš zase rozhodně takový, jako bychom kvapili k nějakým Lipanům.“¹¹⁸ Známostí s historiky využil i při svých výzkumech z dějin Žamberka a pracích o Prokopu Divišovi a českých bratřích.

Literatura byla sice u Alberta jednoznačně na prvním místě, zajímal se však také o hudbu, i když nedosahoval kvalit Theodora Billrotha, který byl přítelem Johannease Brahmsa a sám hrál na klavír a violu. Z dopisu E. Alberta Josefu Černému z 16. ledna 1883 víme, že mu hudba nebyla cizí. Psal, že v říjnu byl v Žamberku hrát odpoledne s P. Chotovským a Kamilem Schopfem na varhany Otčenáš, milý pane. „Schopf tlapal měchy a farář pedály; já hrál na klavesu a šlo to dobře. *Byla to chvilka, která mi působila radost neskonanou.*“ Zajímavé je, že právě ve Vídni se učil hrát Kdož jste boží bojovníci, Svatý Václave, Kde domov můj, vedle těchto skladeb významných pro české vlastence i rakouskou a ruskou

¹¹⁴ J. S. MACHAR, *Třicet roků*, s. 93; TÝŽ, *Profily lidí*, s. 86–89.

¹¹⁵ Tája SVATOVÁ, *Vzpomínky*, Naše zájmy z Orlického kraje 17, Žamberk 1941, č. 2, 18. 1., s. 1.

¹¹⁶ V podobném duchu je i Albertův dopis z 29. 5. 1898, psaný u příležitosti Tomkových 80. narozenin. Viz ANM, f. V. V. Tomek, k. 2, E. Albert V. V. Tomkovi 2. 6. 1888 a 29. 5. 1898. Uveřejněno in: M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, E. Albert V. V. Tomkovi 2. 6. 1888, s. 1101–1102.

¹¹⁷ J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 33, 1933, E. Albert J. Černému 20. 7. 1887, s. 272.

¹¹⁸ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [podle poznámky M. Červinkové-Riegrové došel dopis 25. 3. 1890]. V roce 1892 psal Albert K. Mattušovi, že je „málo večerů, kde by si nepřečetl několik listů [z Palackého Dějin – pozn. H. K.] s tou pobožností myslí, která v člověku vzniká, když už jsou na spáncích šediny“. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 365. Ačkoli M. Navrátil uveřejnil několik dopisů E. Alberta K. Mattušovi, tento Albertův dopis necituje.

hymnu.¹¹⁹ O několik let později, v březnu roku 1890, se Waldemaru Mazurovi zmiňoval o tom, že ve Vídni budou na filharmonickém koncertu hrát Berliozovo Rekviem. Ve Vídni si byl Albert poslechnout Prodanou nevěstu, se kterou 1. června 1892 vystoupilo pražské Národní divadlo, účastnil se i Dimitrije Antonína Dvořáka, který byl hned další den. Následujícího roku navštívil s Jaroslavem Vrchlickým Prodanou nevěstu v divadle Na Vídeňce.¹²⁰ Z korespondence s J. Černým se dozvídáme, že se – ovšem bez úspěchu – pokoušel přemluvit Antonína Dvořáka, aby zhudebnil Horácovo *Carmen saeculare*.¹²¹ Kromě toho měl Albert smysl pro matematiku a geometrii, dokonce ještě jako profesor v Innsbrucku chodil na přednášky z těchto předmětů. V posledních letech svého života se zajímal o astronomii, což se odrazilo i v jeho básnické tvorbě.¹²²

Řada Albertových básní dokládá jeho lásku k přírodě. V Innsbrucku rád vyrážel do hor a i z Vídně se sem vracel k přátelům. Z Innsbrucku si také nechal dovést řadu stromů a keřů do svého žamberského parku. V korespondenci najdeme např. časté zmínky o krásách přírody. Dokladem toho jsou nejen desítky dopisů J. Vrchlickému, kterého již na jaře roku 1887 lákal k návštěvě slovy: „Žamberk má polohu neobyčejně krásnou, jakož vůbec břehy Orlice jsou z nejpůvabnějších krajín v Čechách. [...] Od kaple žamberské vidíme i Sněžku i Kralický Sněžník, nejvyšší dva kopce v Čechách. Jest tam tedy všelicos a k tomu onen zvláštní horský lid z východních Čech.“ A jako PS Albert připojil: „Výborné pivo žamberské i plzeňské in loco. Zvěře plno!“¹²³ V podobném duchu líčil Albert též Rezkovi: „Čas je přímo rozkošný, zeleň začíná zde teprv žloutnout a rudnout a vše jako pohádka...“¹²⁴

Albert byl skutečným milovníkem života. Kladný poměr měl i k jídlu a pití. O to větší, že se v každodenním shonu málokdy stihl dobře a hlavně v klidu najíst. Již v říjnu 1885

¹¹⁹ J. St. GUTH-JARCOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 31, 1931, E. Albert J. Černému 16. 1. 1883, s. 569.

¹²⁰ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi 8. 4. 1893, s. 179.

¹²¹ J. St. GUTH-JARCOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 32, 1932, E. Albert J. Černému 17. 4. a 18. 5. 1886, s. 712. Viz též komentář J. St. Gutha-Jarkovského vycházející z informací Josefa Zubatého a Jana Květa, *tamtéž*, s. 713.

¹²² A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 368. Z Žamberka se Albert znal s astronomem Theodorem Brorsenem, dánským hvězdářem a botanikem, který předtím, než přijal místo ve hvězdárně, kterou nechal postavit majitel žamberského panství, pracoval ve hvězdárně v Altoně. Albert vzpomínal také na pocit radosti, který měl, když mu jako studentovi daroval známý úředník astronomickou knihu z pozůstalosti svého syna. „A z té knihy vzrostl kořínek mé lásky ke hvězdám. Brzy jsem uměl knihu skoro nazpaměť.“ Tereza SVATOVÁ, *O dru Eduardu Albertovi. Z rodinných vzpomínek*, Národní politika 48, 26. 9. 1930. V SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, je uložena německá učebnice matematiky z roku 1837.

¹²³ Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [před Velikonocemi 1887], s. 35–36.

¹²⁴ LA PNP, f. A. Rezek, E. Albert A. Rezkovi 20. 9. 1900. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 217–218.

pozorovala Marie Červinková na Albertovi nervozitu a podrážděnost, která jí připomínala chorobný stav. Albert si stěžoval na velké množství práce. „Nemá ani chvíle oddechu, ba někdy ani času k jídlu, takže někdy jen po cestě ve voze něco pojídá, a jest patrně duševně přepracován.“ Ostatně i během této návštěvy Marie Červinkové Albert pospíchal k nemocnému, a ona se nakonec musela spokojit pouze se společností paní Albertové.¹²⁵ O to více si pak užíval opulentních večeří, na které zval přátele a na které byl sám často zván. Návštěvy si u Albertů pochutnávaly mj. na jitrnicích, které byly Albertovi zasílány přáteli a příbuznými ze Žamberka a jeho okolí. Pokud byl Albert v Žamberku, sám se na jejich výrobě podílel. Na jitrnice nebo kvíčaly Albert nejen srdečně až lákavě zval, ale přátelům je i rozesílal. Například jimi posilňoval nemocného E. Taaffeho a pochutnávali si na nich i K. Kramář, A. Rezek, G. Eim a kolegové z vídeňské univerzity. Také mnozí přátelé pamatovali na Alberta, o kterém věděli, že zastává názor, že „dobrá jitrnice je největším výmyslem ducha lidského“.¹²⁶ Na Albertovy výzvy k využití chladného zimního počasí vždy reagoval Gustav Domabyl z Hradce Králové, který Alberta zásoboval „cerbuláty“ a „vřítlemi“.¹²⁷ Z Malče mu F. L. Rieger a hlavně jeho dcera Marie posílali nejen jitrnice, jelita, klobásy a droby, ale i sýr, jablka či melouny. Josef Hlávka mu zaslal sazenice jahod, A. Rezek ryby, zvané ševci. Také Albert byl ke svým přátelům pozorný a štedrý. Na J. Vrchlického pamatoval zásilkami vína, budoucí paní Kramářovou obdaroval bažantem, kolegy a přátele zval na již zmíněné zabijačkové pochoutky atd.

Díky své bystrosti, vtipnosti a srdečnosti byl Albert vyhledávaným společníkem. Sám měl družnou a veselou společnost také rád. Ve Vídni patřil ke členům stolní společnosti Die Nische, kterou založili spisovatelé Friedrich Schlögl a Ludwig Anzengruber. Mezi její členy patřili mj. malíř Rudolf Alt, karikaturista Ernst Juch, malíři Ludwig Hans Fischer a Adolf Obermüllner, sochař Karl Costenoble, spisovatelka Ada Christen a její manžel Adalbert von Breden, dirigent Hans Richter, novinář Vratislav Kazimír Šembera (Schembera), syn slavisty Aloise Vojtěcha Šembery.¹²⁸ Společnost se scházela každou středu v hostinci Zum silbernen

¹²⁵ ANM, f. M. Červinková-Riegrová, k. 12, zápisky z 14.–18. 11. 1885 vztahující se k návštěvě 20. 10. 1885, s. 1021.

¹²⁶ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové 27. 12. 1892.

¹²⁷ LA PNP, f. J. Šach, E. Albert G. Domabylovi, opisy korespondence z let 1898 a 1899. MM Žamberk, f. E. Albert, 9 dopisů G. Domabylovi E. Albertovi z let 1892–1900.

¹²⁸ Viz A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 21.–22. 2. 1941. Šemberův přátelský vztah k Albertovi dokládá jejich korespondence. LA PNP, f. E. Albert, 3 dopisy V. K. Šembery z let 1880–1887. Regionální muzeum Vysoké Mýto, f. Literární korespondence, inv. č. 34–40, 7 nedatovaných dopisů E. Alberta V. K. Šemberovi psaných většinou na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let 19. století, viz

Löwen, ale jak dokládá Albertův dopis Anzengruberovi, nechyběly ani výjimky.¹²⁹ Albert zde byl jistě rád viděn pro svůj vtip, bodrost a živost, ale i zájem o poezii. Že se Albert dovedl bavit, dokládá např. Albertova účast na dobročinném maskárním plese ve dvorní opeře v kostýmu váženého antverpského měšťana.¹³⁰ O Albertových pestrých společenských aktivitách svědčí i to, že od roku 1885 patřil ke členům Slovanského zpěváckého spolku ve Vídni (Slawischer Gesangsverein), současně byl členem Slovanské besedy (Slawische Beseda) a měl být i členem Akademického spolku (Akademischer Verein).¹³¹

V této souvislosti je třeba ve stručnosti zmínit Albertův vztah k české menšině žijící ve Vídni. Jejich veřejných záležitostí a zejména národnostních bojů se Albert neúčastnil.¹³² Domníval se, že by zápasem o „malé věci“ ztratil své vlivné postavení, kterého po léta s úspěchem užíval pro důležitější národní zájmy. Své nevystupování ve prospěch české menšiny výstižně charakterizoval v dopise Josefu Kaizlovi: „Vy znáte dobře jako prof. Masaryk, co to je Vídeň. Já zde mám v obyvatelstvu, tak v univerzitě pozici, kterou jsem si dobyl mnoholetým, opatrným, prozřetelným jednáním a vystupováním, ba spíše *nevystupováním*. Tato pozice je podmínkou všeho mého konání. *Pozbyt jí a jsem nic*.“¹³³ S tímto Albertovým opatrným postojem nemělo nic společného jeho vědomé češství, které nijak nezapíral. S českými nemocnými i na přednáškách mluvil česky, s českými úředníky a dalšími pracovníky ve Vídni pěstoval čilé přátelské styky, které umocňovala i jejich záliba v českém národním moku.

Také Albert byl ctitelem piva, především plzeňského, v Žamberku pil pivo z Chrudimě a Pardubic. Však se mu po českém pivu v zahraničí vždy stýskalo. S přáteli se ve Vídni scházel v Riedhofu a Kaiserhofu. S Ervínem Špindlerem trávil čtvrtky v protivínské

těž nedatovaný dopis E. Alberta Z. Šemberové o jejím bratrovi a společnosti Nische (inv. č. 26) a nedatovaný dopis o finančních problémech manželů Bredenových (inv. č. 30).

¹²⁹ Wienbibliothek im Rathaus, f. Ludwig Anzengruber, sbírka M09H, sign. H. I. N. 15689, E. Albert L. Anzengruberovi b. d. [7. 1. 1886]. Albert jej v dopise zve na mimořádného sezení Nische v neděli 10. 1. 1886 u Alberta v bytě.

¹³⁰ O společnosti Nische a Anzengrube se zmiňuje také A. Jirásek, který se domnívá, že šlo pouze o jednu společnost, pro kterou se užívaly oba názvy. Jirásek též uveřejňuje obrázek této společnosti otištěný ve vídeňském ilustrovaném listě, který mu poskytl Václav Barkman. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 102, 106–108.

¹³¹ M. GLETTLER, *Die Wiener Tschechen um 1900*, s. 82–92; TÁŽ, *Böhmisches Wien*, s. 17–21; z ní vycházející K. M. BROUSEK, *Wien und seine Tschechen*, s. 14–16. Podle sdělení Viktora Velka Albert vstoupil do Slovanského zpěváckého spolku v roce 1885, kdy spolku poskytl vysoký jednorázový příspěvek.

¹³² K problematice české menšiny více M. GLETTLER, *Die Wiener Tschechen um 1900* a další práce citované v úvodu v pozn. 9.

¹³³ Dopis psaný pravděpodobně v roce 1887 nemáme k dispozici. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 276; A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 166. O Albertově opatrnosti psal též G. Eim K. Adámkovi: „Alberta znáte, víte, že je šlechtetný, moudrý a – opatrný! Jistě se pro mne zbytečně neexponuje.“ Karel ADÁMEK, *Z mých styků s Gustavem Eimem*, Česká revue 3, Praha 1910, s. 105 a 109.

hospodě nebo v Kaiserhofu, kam je občas doprovázeli Emanuel Engel, rada vrchního soudu František Sláma či dvorní rada Bartoloměj Pavlíček z ministerstva vyučování a později i Antonín Rezek. Občas zašla společnost do Neuwaldhofu.¹³⁴ Z vín si Albert oblíbil především vína rakouská. V mladších letech pil též hodně kávy, kterou v pozdějších letech vynechával. Nemoc jej postupně omezovala i v dalším návyku – kouření silných doutníků.

Albert byl i nadšeným cestovatelem, rád poznával nová prostředí. Dovedl se nejen dívat, ale spatřené i plasticky popisovat. Velikonoční svátky roku 1885 strávil s rodinou v Itálii a svůj pobyt v Benátkách a Římě barvitě vylíčil sestře Tereze.¹³⁵ Předtím, než začal pravidelně jezdit do Žamberka, vracel se E. Albert do Alp, které si zamiloval za doby svého působení v Innsbrucku, a do jejich podhůří. Jezdával do Gmundenu, Solné komory, Igelsu u Innsbrucku či přímo do Innsbrucku, Haindorfu. V okolí Vídně bývaly cílem jeho výletů Hinterbrühl a Altenburg. Tam měl svůj zámček patřící kdysi ministru Beustovi vídeňský bankéř a Albertův přítel Moritz Pflaum. Ve Waidhofenu nad Ybbsou navštěvoval syna Jiřího, který se tam přestěhoval koncem devadesátých let. Z Vídně odjížděl E. Albert také na různá koncilia a lékařské sjezdy. V roce 1886 jel s rodinou přes Drážďany a Berlín do Swinemünde, kde se zdržel několik týdnů. Častěji začal jezdit mimo Rakousko až v době své nemoci. V létě roku 1896 pobýval E. Albert v Bavorsku. O dva roky později navštívil se ženou východofríský ostrov Norderney, v srpnu 1899 cestovali přes Hamburk, Kodaň a Malmö do

¹³⁴ M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, Albertovy dopisy E. Špindlerovi, s. 1000–1001, 1017–1018 a 1031. Albert složil i žertovnou báseň na E. Špindlera, když měl housera, Dies irae, dies illa.

¹³⁵ „Když prší vypadají Benátky jako krásná a nádherně oděná, ale zacouraná a pomazaná ženská, která se několik neděl neumyla a trochu zapáchá. Tu člověk musí do obrazáren a do kostelů. Bohužel, že i tu v postě ty nádherné obrazy jsou černým plátnem zastřeny, takže z kostelů člověk nemá radost jako jindy. Chodili jsme tedy v obrazárnách a dívali se na ty nevyrovnané madony, večere Páně, svaté Rochy, Sebastiany, Bartoloměje, nanebevzetí Panny a Páně, na podobizny starých velmožů benátských a jejich žen i dcer, až se nám hlavy zatočily. Zde té krásy je tolik nahromaděno, že člověk musí být střídavým. Aby toho užil, musil by zde zůstat několik měsíců a zadívat se důkladně do těch nejvýtečnějších děl, o nichž celé bibliotéky jsou napsány. Nezbyvá, než všimati si Tiziana a Pavla Veronského i Belliniho. Včera vysvitlo slunce a zavezl jsem ženu i hochu na Lido, na břeh, kde otevřené moře je viděti; tam jsme poprvé měli radost z benátské přírody. Dnes slunce svítí úplně a metá zrovna kozelce na těch nesčíslných vodních uličkách a palácích.[...] Zde člověk může se klidně usadit, zahálet a těšit se kdykoli se mu zalíbí, z nevyrovnaných děl malířství, sochařství a stavitelství; k tomu je lid zdejší zrovna k pomilování.“ Další dopis adresoval E. Albert sestře z Říma: „Milá Rezinko, jen abys měla také psaní z Říma Ti píši. Nebo co zde psáti? Kde začít a kde končit? Půl třetího tisíce let zde vidíš ve stopách jasných a zřetelných. Starý klasický Řím, jehož dějiny bohudík jsou posud částkou vyučování gymnaziálního, zde na Tebe hledí ze zřícenin; vidíš, kde Cicero měl svou čtvrtou řeč proti Catilinovi; tam vidíš podobizny šílené rodiny císařských Claudiův; že ta rodina byla šílená, to je mi nadmíru jasné, ukrutnickým skutkům těm porozuměl jsem ihned, jak jsem se podíval do tváří těch soch, a na jejich lebky. Vedle toho Řím křesťanského středověku! Kostel na kostele; mnohé z nich vestaveny do starých chrámů pohanských. Konečně doba renesanční, znovuzrození, probuzení se lidského ducha. Obrazy a sochy nesmrtelné krásy. Michelangelo a Raffael a někteří z těch papežů, kteří umění přáli a podporovali způsobem vznešených mecenášů. Kostel sv. Petra je v ohledu tom pomníkem *nevýslovně* velikým a krásným. A konečně Řím nové doby. Sjedenáctá Itálie! Vláda světská v Římě, hrob krále Viktora Emanuela v Pantheonu – naproti hrobu Raffaelově; na kvirinále král

Stockholmu a pak přes Lübeck, Rostock a Berlín do Žamberka.¹³⁶ Tyto cesty, včetně poslední do Londýna a Paříže, kterou podnikl s manželkou v létě roku 1900, E. Albert podrobně popsal ve své *Pamětnici*.¹³⁷

Nejčastějším cílem Albertových zájezdů však byl Žamberk. Sem se Albert opětovně vracel. Táhlo ho sem srdce a měl potřebu pobývat mezi rodáky a přáteli. Byl to po Vídni jako „labyrintu světa“ jeho „ráj srdce“.¹³⁸ Zpočátku bydlíval ve městě, ale pak si vyhlédl nad domkem rodičů, který koupil, stráň, odkud byl krásný výhled na celý Žamberk. Začal skupovat pozemky a na dosud holém kopci založil park a nechal si postavit vilu. Její stavba začala, jak pečlivě zaznamenává v *Pamětnici*, 31. července 1888 a byla dokončena 21. července 1889, kdy v novém domě poprvé přenocovali. Stavbu provedl místní stavitel František Havlíček za dozoru Waldemara Mazury. O velký park, který byl vybudován kolem vily, se pečlivě staral panský zahradník František Němeček.¹³⁹

Ani zde nemohl žít E. Albert bez práce a bez lidí. V žamberské vile se věnoval četbě a studiu básnictví, překladům a později i vlastní básnické tvorbě, studiu dějin Žamberka a jeho okolí. Jak poznamenává Ladislav Syllaba, Albert vlastně vedl dvojí život. Jeden školní, vídeňský a druhý prázdninový, žamberský, a tyto dva životy se projevovaly dvojím hlavním směrem jeho činnosti. Ve Vídni žil především chirurg, v Žamberku básník a historik.¹⁴⁰ Ovšem ani v Žamberku Albert chirurgii zcela neopustil. Radil a pomáhal lidem z širokého okolí, zajížděl operovat do nové nemocnice v Hořicích, kde byl primářem jeho přítel Eugen Levit.

Otázku, kterou vyvolává název článku Josefa Šacha, můžeme zodpovědět jednoduše. Největším koníčkem Eduarda Alberta byla bezesporu láska k poezii, která se projevovala v jeho překladech předních českých básníků do němčiny a nakonec vyústila ve vlastní básnickou tvorbu. Důkaz svého tvrzení nalézám Šach mj. v Albertově dopisu Gustavu

italský, ve Vatikáně papež.“ LA PNP, f. E. Albert, E. Albert T. Svatové b. d. [před 31. 3. 1885] a 31. 3. 1885. Viz též H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 67.

¹³⁶ LA PNP, f. A. Rezek, E. Albert A. Rezkovi 8. 8. 1898 a ANM, f. K. Kramář, k. 5, E. Albert K. Kramářovi 8. 8. 1898. Oba dopisy, v nichž jsou zachyceny Albertovy cesty a pobyt v Norderney, jsem uveřejnila v edicích jejich vzájemné korespondence. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 200–202 a 253.

¹³⁷ MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice, několikastránkový záznam cesty a průběh pobytu v Londýně a Paříži.

¹³⁸ J. SVÍTIL-KÁRNÍK, *E. Albert*, s. 32.

¹³⁹ MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice, první strana zápisů věnovaná stavbě vily. Nákup pozemků, založení parku a stavba vily jsou podrobně zachyceny v dopisech E. Alberta W. Mazurovi, které jsou z větší části uloženy v MM v Žamberku, z části v soukromé sbírce. Zmínky o vile viz <http://www.slavnevily.cz/vily/pardubicky/vila-eduarda-alberta>.

¹⁴⁰ L. SYLLABA, *Eduard Albert*, s. 965.

Domabylovi, jehož součástí byl rukopis básně *Sv. Vojtěchu, Slavníkoviči!*. Báseň Albert složil u příležitosti vysvěcení nové kaple sv. Vojtěcha v Žamberku, kterého se nemohl osobně zúčastnit, a tak alespoň složil báseň, která „obsahuje moje reflexe o významu celého aktu“. Zároveň Domabyla požádal, aby báseň nechal anonymně uveřejnit v hradeckém listě spolu se zprávou o vysvěcení kaple. Báseň, otištěnou v dubnovém čísle časopisu *Obnova* v Hradci Králové, Vrchlický do sbírky *Na zemi a na nebi* nezařadil, místo ní uveřejnil báseň *Bilocatio Sct. Adalberti*, líčící legendární přítomnost sv. Vojtěcha v Římě a na Libici.¹⁴¹

I. 4 „Přepřacoval jsem se...“ Nemoc a smrt

Obětavá péče manželky Marie ani žamberské tusculum Alberta neuchránilo před následky jeho permanentní přepřacovanosti. Albert byl skutečně v jednom kole. Univerzita, klinika, soukromá praxe, koncilia, přednášky, rigoróza atd. Již na podzim roku 1884 si příteli Josefu Černému posteskl, že nemá ani čas odpovědět na všechny jeho dopisy: „Já jsem od prázdnin v proudu praxe tak vlnami okamžitých událostí zasypán a zmítán, že nemohu zasednout, abych odpověděl. K tomu jsem měl tyto poslední doby zvláštní rekreace. V doktorském sboru jsem musel zahájit sezonu přednáškou. Šlapali mně na krk; musel jsem. Ve spolku lékařů v 1. okresu jsem *musel*, jsa předsedou, zahájit sezonu přehledem, programem, přednáškou. Ve spolku k rozšiřování věd přírodních jsem musel mít přednášku; *musel* jsem. Ve spolku k podporování nemocných studujících mám 9. přednášku, *musím*. Co pak proti tomu slovíčku *museti* můžeš vynést? *Musíš!* Frak, kravátl, přednáška, aplaus avant et après. Praxe mi neustále přibývá. Posluchačů mám přes 450, referátů plné ruce.“¹⁴²

Také v jednom z dopisů Václavu Vlčkovi píše: „Život klinika vídeňského jest podivný. Konziliární praxe a tisíce alotrií zmate člověku všechny plány. Před několika lety již jsem začal v Muzejníku práci, ale k pokračování nedošlo. Přesto přese všechno najednou – člověk se ani nenaděje – nastane večer nebo odpoledne bez práce. Stává se to ovšem dva nebo třikrát do roka. A tu sedím a hledím něco českého napsati. A tak také přijde nějaký večer během této příští zimy, kde si pojednou sednu a něco napíšu. Stane se to! Ale připovědít nebo přemýšlet nebo úmysl vzít – to je zhola marné. K tomu způsob mého života není! Náhoda musí chvilku přivolat. Vy snad myslíte, že já, jsa profesorem na univerzitě literaturu svého

¹⁴¹ Josef ŠACH, *Koníček univ. prof. Dra Eduarda Alberta*, s. 134–135; E. ALBERT, *Na zemi a na nebi*, s. 46–47.

¹⁴² J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 32, 1932, E. Albert J. Černému 29. 11. 1884, s. 711.

oboru znám? Nemám času ke čtení. Sem tam něco musím přečíst. Ale o nějakém studiu není řeči. Celé mé studium je praxe, příroda, klinika. Osvětu čtu, to je pravda; také Sedláčkovy Hradky a zámky; sem tam mi pošle prof. Černý z Hradce Králové výběr novějších prací českých; kouknu do toho, vřadím do knihovny, sem tam něco pozorně přečtu – a raduji se, že ty věci se tak daří, ale – neznám to důkladně; mám jen jakýs obraz.“¹⁴³ V podobném duchu psal v roce 1887 také J. Vrchlickému: „Právě nyní je pro chirurga čas náramně pracný. Obzvláště z Orientu začínají sem nemocní dojíždět, zkrátka začíná sezona a tu bývá – krveprolití. Pouze někdy večer jsme mohli sem tam chvíli věnovati prohlížení Vašich tak rozmanitých květnatých knih za přítomnosti zuřivé dámy německé, která byla u nás návštěvou...“¹⁴⁴

O několik let později si Albert stěžoval Adolfu Heydukovi: „Korespondence, rigoróza, sjezdy, schůze, audience [...] Že jsem se dosud nezbláznil, je přímo nepochopitelné.“ Jindy zase psal: „Nezazlete člověku, jenž je jako míč, který si 100 lidí podává.“¹⁴⁵ Z mnoha poznámek v korespondenci i *Pamětníci* vyplývá, že Albert byl přetížen a uštván. Trápily ho nejen lékařské a klinické povinnosti, ale i rigoróza. Byly doby, kdy Albert zkoušel až 40 kandidátů týdně.¹⁴⁶ Další povinnosti byly spojené se zpravodajstvím ve sboru, čas zabírala i příprava různých řečí a projevů. Na Alberta se obracelo také ministerstvo kultu a vyučování, a tak se Albert aktivně účastnil ankety o studijním řádu v roce 1895 a ankety o novém rigorózním řádu v letech 1899–1900. Vedle toho se účastnil rozpravy o reorganizaci Společnosti lékařů. Řada povinností plynula z jeho členství v Nejvyšší zdravotní radě. Nelze opomenout ani povinnosti spojené se jmenováním doživotním členem panské sněmovny v roce 1895. Mnoho času Albertovi zabralo také vyřizování rozsáhlé korespondence.¹⁴⁷

Nemoc přepadla E. Alberta v nejpłodnější období jeho života. V předchozích letech, až na infekci ruky, kterou prodělal v roce 1867, příliš nestonal. Kratší nemoci míval z nachlazení, v roce 1881 měl přechodné žaludeční obtíže.¹⁴⁸

¹⁴³ L. SYLLABA, *Eduard Albert*, s. 965. Dopis byl napsán před rokem 1889, kdy J. Černý přešel z Hradce Králové do Roudnice nad Labem. Též A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 98–99.

¹⁴⁴ Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [před Letnicemi 1887], s. 36–37.

¹⁴⁵ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 99.

¹⁴⁶ V dopise G. Eimovi z 6. 7. 1893 píše: „Příští týden budu mít ráno i odpoledne každý den 4 rigoróza. To je mučednictví!“ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, s. 182.

¹⁴⁷ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 99–104.

¹⁴⁸ O žaludečním kataru se zmiňoval E. Albert J. Černému 1. 12. 1881. Problémy se žaludkem měl i v roce 1882, ale od února se jeho stav začal zlepšovat, a mohl se vrátit ke svým návykům – pití piva, vína, ba i šampaňského a „rosolek“ a také ke kouření. J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 31, 1931, E. Albert J. Černému 7. 2. 1882, s. 510–511.

První vážné onemocnění prodělal v roce 1892, kdy na sobě zjistil částečnou otravu sublimátem. Měl dlouhotrvající žaludeční potíže, viklaly se mu zuby a lámaly nehty. Nemoc, či její příznaky, však nakonec pominuly. O svých zdravotních problémech psal Albert přátelům a přednášel o nich 2. prosince 1892 ve Společnosti lékařů. Zcela zdrav však nebyl ani potom; trápily ho především závratě, kvůli kterým omezil kouření, a občas nepravidelný tlukot srdce. V listopadu 1894 psal Marii Červinkové: „Hvězdáři mi povídají, že se moje hvězdy jaksi nemají k světu, že to podivně vypadá, jakoby Saturnus na mne šilhal. A opravdu sám na sobě pozoruji, že to začíná jaksi vadit, že to jde s kopce.“ Stěžoval si, že si neodpočinul ani o prázdninách, protože musel ze Žamberka často odjíždět. Od léta trpěl závratěmi a tento stav se nelepšil. Měl hodně práce, a proto nikam nechodil a pracoval „i mezi jídlem“. Povzdechl si: „Jsem holý otrok více než jindy a bude snad ještě hůře. Snad to je to nejlepší, v přívalu prací zahynout, jako se sesuje stará chalupa, která o tom ani neví, že to v ní praská.“¹⁴⁹

Koncem prosince roku 1895 stihl Alberta silný záchvat dny. J. Vrchlickému si tehdy stěžoval: „Ležím nemocen, poprvé v životě doopravdy [...] Nic nebezpečného, ale zlého dost. Tak zvaná kuřátka! Gicht!!! To mi způsobil můj operační sál, kde stojím nohama v teplotě 7° C, kde se okno často musí otvírat, aby se studenti v posledních lavicích varem nezalkli, takže studený vzduch mé nohy mrazem obaloval. K tomu přistoupila taková duševní sklíčenost, že jsem pořáde – brečel. [...] Přepřacoval jsem se a jsem nyní v krizi.“¹⁵⁰

Nemoc nepolevovala a počátkem roku 1896 propukla naplno. Závratě, dušnost, žaludeční obtíže, bušení srdce, nespavost, nervové podráždění doprovázené sklíčeností, agorafobií a antropofobií byly známkami chorobného stavu, který byl nejen Albertem, ale i lékaři a jeho okolím nazýván těžkou neurastenií. Jedním z jejích projevů byly i neodbytné myšlenky na smrt.¹⁵¹ Počátkem ledna 1896 psal J. Gebauerovi: „Já jsem byl 55 let zdrav, a nyní jsem musel ulehnout s přesvědčením, že se nemoc zase vrátí. Je to taková *dna* v kloubech palcových obou nohou. V letě bylo mé srdce nervově choré; to se polepšilo. Nyní

¹⁴⁹ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [podle přípisu M. Červinkové dopis došel 8. 11. 1894].

¹⁵⁰ Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému 28. 12. 1895, s. 127–128.

¹⁵¹ Podle Jaroslava Jedličky se jednalo o známky choroby kardiovaskulární, převážně profesionální provenience. Trpěl též thanatofobií, stále myslel na smrt. J. JEDLIČKA, *Eduard Albert, Josef Thomayer*, s. 558. Na jiném místě J. Jedlička uvádí, že Albert onemocněl známkami generalizované cévní sklerózy. J. JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll*, s. 263.

je hlava rejdištěm samých černých myšlenek. Měl jsem okamžiky strašlivé a poznal jsem, co je to ‚rána na palici‘, jak říkal nebožtík Rokitský.¹⁵² O něco později se svěřoval G. Eimovi: „Já byl v neděli už tak dobře na nohou, že jsem v Altenburku chodil 3 hodiny ve sněhu, ovšem dobře zaopatřen. Ale – zu viel der Guten. Dostal jsem recidivu a vystál jsem zase 2 dni bolestí dost. Nyní je zase lépe. Doktorům nic nevěřím, nevědí dohromady nic. Diagnózu dovedou, ale terapie je utopie. Jím a spím výborně. Těm, kteří mi radili, abych jedl, spal a chodil, a žádných medicin neužíval, těm jsem věřil a věřím posud, poněvadž mi bylo hned lépe, jakmile jsem se jejich radou spravoval. Dokud jsem jedl polívky a zeleninu, vypadal jsem zle a nyní zase vypadám jako jindy. Všecko je – iluze; chirurgie je solidní. Amen.“¹⁵³

Albert se musel vzdát přednášek, které za něj v druhé polovině zimního semestru převzal jeho asistent Julius Hochenegg. V březnu 1896 odjel Albert s manželkou do Grada, kde s nimi byli i manželé Lorenzovi a Hofmannovi. Psal odtud J. Vrchlickému a G. Eimovi: „Věje bóra, kamen tu nemají a zimou se ruka třese. Denně píšu tudíž jen jedno psaní; a k tomu dýchám na ruku. Privátní intervencí jednoho lékaře dostalo se nám bytu i stravy výborné. Povětří se mění. Ale dělá mi to dobře. Chuť a spaní výborné. Co jsou nervy, nyní dobře vím a rozumím Vašemu životu. Jiní se mi smějí, jako já jsem se smával Vám. Ale – prostředků neberu, to ten rozdíl, to Vám dodalo. Jsou tu Hofmannovi a Lorenzovi s námi, zůstaneme přes Velikonoce. Pak chci na týden do Tyrol.“¹⁵⁴ V dubnu 1896 byl Albert v Bolzanu, odkud G. Eimovi psal, že se mu „přilepšilo“. Chtěl jet do Innsbrucku, kde nebyl 8 let. „Vystál jsem těch vnitřních útrap až dost a jsem už z toho šťasten, že se věc obrací. Spaní ale bylo vždy výborné. V Gorici jsem navštívil d[okto]ra Poutoniho, mého bývalého operátora, jenž podobnou nervózou trpěl před lety; stav jeho byl identický s mým vlastním; ten mi pomohl nejlépe na nohy pouhým vypravováním svého vlastního stavu a vyličením, jak se to ztratilo. Lékaři hřeší často proti lidem z nevědomosti a šablonovitosti, až je Bohu hrůza z toho. Teď teprv mám pravé a srdečné city soustrasti se všemi neurasteniky, věda, co vystojí.“¹⁵⁵

Také v létě 1896 hledal Albert úlevu na různých místech. Tři týdny pobýval v Mariánských Lázních, týden byl u J. Černého v Roudnici, tři týdny v Tutzingu na

¹⁵² M. GEBAUEROVÁ, *Dopisy prof. E. Alberta*, Listy filologické 38, 1911, E. Albert J. Gebauerovi 9. 1. 1896, s. 45.

¹⁵³ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi 23. 1. 1896, s. 196.

¹⁵⁴ *Tamtéž*, E. Albert G. Eimovi 30. 3. 1896, s. 198–199.

¹⁵⁵ *Tamtéž*, E. Albert G. Eimovi 17. 4. 1896, s. 199. V nedatovaném dopise asi z roku 1896 psal: „Kuryruju se, zdá se mi, že se to lepší, ale jen dlouhé šetření se může mne – snad – zase napravit. *Přepřacoval* jsem se.“ *Tamtéž*, E. Albert G. Eimovi b. d. [1896], s. 200.

Starnberském jezeře v Bavorsku, odkud jel do Innsbrucku, kde bydlel syn Jiří, a pak do Bolzana. Jen milovaný Žamberk toho roku nenavštívil.¹⁵⁶ Během nemoci Albert velice zhubl a zhoršil se mu i zrak. Nemohl pracovat, ba ani příliš číst a psát. Také jeho dopisy přátelům z tohoto období jsou krátké a jejich hlavním tématem je Albertova nemoc. Příčinu svého stavu přitom Albert viděl v přepracovanosti a byl přesvědčen, že mu může pomoci jen dlouhé šetření se. Přesto se po prázdninách vrátil ke svému učitelskému povolání, i když řada jeho zdravotních problémů přetrvávala. Eugenu Levitovi tehdy psal: „Dovedu mluvit jen hodinu, klinika mě těší, jiného na světě nic... Samota je pro mne nejhorší. Kuráže přibývá, ale na smrt posud mnoho myslím a na 100 nemocí.“¹⁵⁷

V listopadu 1896 informoval s určitou dávkou optimismu přítele Gustava Domabyla, že praxi sice neprovozuje, ale již opět přednáší na univerzitě. „Už jsem sedm týdnů nepřetržitě četl, a k vlastnímu velikému uspokojení. V kolegium na sebe zapomenu. To je ta výhoda.“ Psal také o tom, že se každý den dvě až tři hodiny prochází, a to „unter allen Bedingungen! I kdyby sekyry padaly!“ Navrátila se mu i chuť k jídlu a mohl spát. „Apetit a spaní výborné. Pivo – 3 skleničky – chutná a jak! Cigara – 3 habanos za den!! – také. A tak se učím pomalu stárnout.“¹⁵⁸

Koncem roku 1896 se Albertův zdravotní stav opravdu zlepšil, ale již na jaře 1897 nastalo další zhoršení. V dubnu 1897 Janu Gebauerovi psal: „Mně se vede mnohem lépe než vloni, ale nejsem posud svůj a snad nikdy více nebudu. Srdce není v pořádku, nervy se nemohou vzpamatovat a dna mne straší. Nebude-li trápit jedno, bude to činit druhé. Avšak nemožno proti tomu něco učiniti a vidím v tom začátek konce. Na vůli mé to neschází. Četl jsem celou zimu, ani jediné přednášky jsem nevynechal. Ale neduh se vždy zase vrátí a běh osudů neslouží nervům.“¹⁵⁹ Také v dopisech J. Vrchlickému sám sebe nazývá neurastenikem, pesimistou, starým penzistou, trpícím mrzoutem a malomocným skuhralem.

V létě roku 1897 odjel s manželkou do Karlovy Studánky, kam jej doprovodil i jeho asistent Friedrich Friedländer. Z Karlovy Studánky, odkud psal K. Kramářovi a A. Rezkovi,

¹⁵⁶ Tato místa jsou zaznamenána v Albertově Pamětnici a také v korespondenci. Viz např. tři dopisy E. Alberta J. Vrchlickému z léta roku 1896. *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, s. 132–134.

¹⁵⁷ Citováno podle A. JIRÁSKA, *Eduard Albert*, s. 171. Také J. Vrchlickému psal: „Přednáším velmi moudře, totiž as půl hodiny, pak trochu demonstrací, pak dám provést nějakou operaci atd.“ *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [podzim 1896], s. 134.

¹⁵⁸ LA PNP, f. J. Šach, E. Albert G. Domabylovi 29. 11. 1896 (opis dopisu).

¹⁵⁹ M. GEBAUEROVÁ, *Dopisy prof. E. Alberta*, Listy filologické 38, 1911, E. Albert J. Gebauerovi 9. 4. 1897, s. 366.

odjeli do Žamberka. Jeho stav se zlepšil, a proto sem zval řadu hostů, mezi nimi i J. Vrchlického.¹⁶⁰ Jak sám později zapsal do *Pamětnice*, podzim strávil dobře, jeho stav se pomalu lepšil. Denně přednášel a jeho asistenti Ewald a Friedländer mu byli pomocníky v úřadě, stejně tak jako jeho lékaři, kteří mu dodávali „zmužilosti a vytrvalosti“. Negativně na Alberta zapůsobila smrt několika přátel. Na jaře 1897 zemřeli P. Karel Chotovský, MUDr. Josef Potoček a novinář Gustav Eim, v srpnu kolega Eduard Hofmann. Jindy tak společenský Albert sedával doma a hrál karty. „To je pro mou mysl nejlepší zábava. Špindler je tak velice laskav a schází se se mnou za týden jednou v hospodě. I s Kramářem se vídám a s Rezkem.“¹⁶¹ Vedle toho chodíval na dlouhé procházky a vyhýbal se velké tělesné a duševní námaze. Své fobie popsal výstižně J. Vrchlickému: „Neustále se bojím a pak jsem překvapen, že je dobře. To je Vám stav zlopověstný. Žádná logika a nic nepomůže. Třeba učinit *pokus* a pak teprv se člověk přesvědčuje. Lékařové to jmenují *fobia*, z řeckého. Často si myslím na Řeky a co si přitom myslili. Těch fobií je celá řada. Agorafobie mne opustila dokonce; antropofobie také; ještě mne drží tanatofobie a nosofobie; ale přemáhám je denně. Přednáším, operuju, zkouším při rigorózech, chodím celé hodiny procházkou a přitom se nic nebojím. Jak jsem z práce ven, už si něco najdu, čeho se bát. Ale stav můj se lepší pomalu počíná. Jenže to trvá!“¹⁶²

V roce 1898 se Albertův stav přece jen zlepšil. V dubnu J. Gebauerovi psal: „chirurg ve mně je dokonce zdrav. Já zase operuji i věci těžké, namáhavé, ano i rozčilující, a konám to s velkou radostí, a jen si přávám, aby ta ona operace trvala ještě déle; při té práci úplně na sebe zapomínám a cítím se tím, čím jsem býval před 10 lety“. Přesto jej myšlenky na smrt neopouštěly: „Stále se pozoruji, stále se studuji a stále myslím na smrt a na nemoci, které na mne čekají. Pouštívám se do diskusí, chodívám do sezení a tu je mi také dobře. Ale když přece musím asi 3 hodiny denně *chodit* procházkou, aby se chuť k jídlu a spaní udrželo! A tyto tři hodiny jsem fantastem a škarohlídem.“ Nakonec rezignovaně prohlásil: „Snad mi bude ještě líp, snad mě ty myšlenky budou trápit méně, ale jedna věc zůstane: vědomí, že jsem starcem.“¹⁶³

¹⁶⁰ MM Žamberk, f. E. Albert, *Pamětnice*. Podle záznamů jej tehdy navštívili František Šembera, Josef Černý, Bedřich Flanderka, Gustav Domabyl, Eugen Levit, Adolf Urban, okresní lékař z Hradce Králové, počátkem září přijeli Jaroslav Vrchlický a Otakar Hostinský.

¹⁶¹ *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [podzim 1897], s. 140.

¹⁶² *Tamtéž*, E. Albert J. Vrchlickému 13. 11. 1897, s. 142.

¹⁶³ M. GEBAUEROVÁ, *Dopisy prof. E. Alberta*, *Listy filologické* 38, 1911, E. Albert J. Gebauerovi 4. 6. 1898, s. 368–369.

Albert skutečně velice zestárl a této změny si byl vědom.¹⁶⁴ Jeho zdravotní stav se však natolik zlepšil, že se mohl s manželkou vydat na léto na východofríský ostrov Norderney, proslulý svými mořskými lázněmi. Také zmínky o nemoci v jeho dopisech řídnou a postupně mizí, nahrazují je zážitky z cesty a pobytu v Norderney a posléze v Žamberku. Na podzim se Albert vrátil ke svému zaměstnání v plném rozsahu jako před nemocí. V této době napsal a publikoval řadu důležitých odborných prací, o kterých se zmiňoval v dopisech mj. Karlu Kramářovi, překládal a psal vlastní verše. V létě roku 1900 se účastnil mezinárodního lékařského kongresu v Paříži, když předtím převzal v Londýně čestné členství v Royal College of Surgeons of England. Jeho smrt přišla nečekaně. I když ho na zpáteční cestě z Paříže v Ženevě postihly žaludeční potíže spojené s krvácením do žaludku, které signalizovaly, že vše zdaleka není v pořádku, v Žamberku se jeho zdravotní stav zase zlepšil. Těšil se z hostů, Jaroslava Vrchlického a pak z Antonína Rezka, který přijel 23. září. V úterý 25. září si společně vyjeli do Litic. Večer hráli Albert a Rezek s Josefem Svatou a P. Gustavem Domabyem taroky. Když hosté odešli, mluvili ještě o politice a písemnictví. Albert se s Rezkem rozloučil slovy: „Mně je dnes tak krásně! Pěkně jsem se prošel. To se mi bude výborně spát!“¹⁶⁵ Ráno našla Marie Albertová manžela mrtvého.

Antonín Rezek také popsal poslední chvíle Albertova života do *Pamětnice*: „Pán tohoto domu zemřel! Smrt byla krásná jako život jeho. S úsměvem na rtech rozešel se se mnou včera o ¼ 12 večer a s úsměvem na rtech spatřil jsem ho umrlého dnes o 8 hod. ranní. Dni od neděle do včerejšího večera zůstanou mi nezapomenutelnými. Byli jsme pořádě pohromadě. Vědecké problémy, filozofie lékařství, politika byly předmětem našich hovorů. Vše ovládala veselost slunného podzimu, jiskrný vtip zesnulého mistra a moje radost, že zbaven trampot tohoto světa mohl jsem se na několik dní utéci do Žamberka. Včera odpoledne byli jsme v Liticích a večer při hře v karty (pan Svata, prof. Domabyl, zesnulý Albert a já) strávili jsme do ½ 11. Pak ještě hovor o politice a veselé anekdoty. O ¼ 12 šli jsme spát a Albert pravil mi: je mi dnes tak krásně, cítím tak pěknou únavu, jako málokdy, jen dolehnu, budu spát! Usnul zdá se brzo a nevzbudil se více. Já však nespál dlouho, přes 1 hodinu s půlnoci. Měl jsem nepokojné myšlenky.

¹⁶⁴ Viz Albertovu fotografii v uniformě uveřejněnou in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 73.

¹⁶⁵ Viz A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 175. Václav Barkman uvádí, že Albert Rezkovi před spaním řekl: „je mi dnes tak krásně, cítím tak pěknou únavu, jako málokdy, jen dolehnu, budu spát“. Tato formulace je i v následujícím Rezkovu zápisu v *Pamětnici*. A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 7, inv. č. 76, V. Barkman A. Jiráskovi 7. 12. 1940.

K ránu spal jsem dobře. Ve $\frac{3}{4}$ 8 klepáno několikrát prudce na mé dveře. Ale na otázku kdo je, nikdo se neozval. Vstal jsem a mezi umýváním zaslechl jsem z chodby pláč a prudké zabušení na mé dveře. Otevřel jsem a ubohá paní s nárkem srdce prorývajícím sdělila mi, že našla chotě svého ráno na loži vychladlého. Lékař (páně Svatův zet') konstatoval výron krve do mozku a pravil, že smrt musela nastat brzy potom, když nebožtík ulehl ke spaní. Kolem půl noci byl mrtev! Zemřel pak, jak si přál: Uprostřed práce, velkých plánů, světového uznání – rychle bez bolesti.

Jemu jest dobře tam! Zemřel jako muž, jehož Bůh v nejvyšším milosrdenství svém uvede do ráje svého. Ale my všichni lkáme velice. Zaplať Žamberku, který jsi ztratil největšího rodáka svého, zalkej vlasti Česká, kteráž ztratila jsi přední ozdobu svou, zasténej říši, jejíž slávou a ozdobou byl zesnulý mistr, zastři obličej svůj ve smutek hluboký – předního mistra a pána Tvého není více!

V němém bolu skláníme my hlavy své a pokořujeme se nevyzpytatelnému řízení Božímu! Pán tohoto domu zemřel a my *sirotci* po něm zůstáváme, neboť nám zhynulo všechno, všechno!“¹⁶⁶

Albertův pohřeb v Žamberku, který pomáhal zajistit Antonín Rezek, se konal v neděli 30. září 1900. Pohřbu, konaného za účasti dvaceti devíti kněží, většinou přátel zesnulého, a generálního vikáře z Hradce Králové Aloise Frýdka, se za vládu účastnili ministr Antonín Rezek doprovázený referentem ministerstva Leo Beckem von Mannagetta, za české místodržitelství a zemskou zdravotní radu Hynek Pelz. Z pražských vysokoškolských kruhů byli přítomni mj. profesori Jan Bohumil Eiselt, Jan Gebauer, Jaroslav Goll, Bohuslav Raýman, Karel Vrba, Alois Zucker, docenti Rudolf Jedlička, Otakar Kukula. Z vídeňských profesorů přijeli Ernst Ludwig, Rudolf Chrobak, Edmund Neusser, Adolf Lorenz, František Mráček, Ludwig Piskáček, docent Johann Habart, odborový přednosta Emanuel Kusý, asistent Albertovy kliniky Friedrich Friedländer a další.¹⁶⁷ V rodinné hrobce pod presbytářem kaple sv. Vojtěcha, kterou nechal E. Albert vystavět, byl pochován pouze rok. Koncem listopadu 1901 bylo Albertovo tělo převezeno do Vídně a pohřbeno do čestného hrobu na Ústředním hřbitově.

¹⁶⁶ MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice, zapsal „Dr. Antonín Rezek, J. Vel. skutečný tajný rada a c. k. ministr“.

¹⁶⁷ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 178–179. MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice, podpisy smutečních hostí. K Albertovu pohřbu více v kapitole „Druhý život“ Eduarda Alberta.

Ani druhým pohřbem příběh Eduarda Alberta nekončí. Naopak. Na následujících stránkách chci připomenout jednotlivé okruhy činnosti E. Alberta. Budu podrobně analyzovat Alberta lékaře a popularizátora medicíny, Alberta literárního vědce, překladatele, básníka a autora prací z historie rodného kraje. Také Alberta člověka s bohatými společenskými kontakty a četnými přátelskými vztahy, kterých jako lobbista využíval v prosazování českých zájmů, a nemohu pominout Alberta jako štědrého mecenáše. Stěžejní, nejrozsáhlejší kapitolu věnuji nepolitické politice E. Alberta. Závěrečnou pak tzv. druhému životu Eduarda Alberta a zhodnocení jeho významu.

II. Homo eruditus

II. 1 Vídeň a Innsbruck

Odbornou kariéru začal E. Albert budovat krátce po promoci 22. ledna 1867, kdy pracoval na oddělení primáře Friedricha Wilhelma Lorinsera v nemocnici Na Vídeňce. Brzy na to, v říjnu 1867, byl přijat jako stipendista a operační chovanec na I. chirurgickou kliniku profesora Johanna Dumreichera ve Vídni. Záhy se tam stal asistentem a již roku 1872 byl habilitován z chirurgie. V roce 1873 mu bylo nabídnuto, aby převzal chirurgickou kliniku v Lutychu. V téže době se odchodem profesora Karla Heina do Prahy uvolnilo místo přednosta chirurgické kliniky v Innsbrucku. Díky Albertovu bývalému učiteli Karlu Rokitskému, který tehdy zastával funkci referenta pro vysoké školy, byl na toto místo doporučen a vybrán Albert.¹⁶⁸

Dne 23. září 1873 byl Albert jmenován řádným profesorem chirurgie a přednostou chirurgické kliniky a operačního ústavu v Innsbrucku. Na podzim roku 1873 tak začalo jeho osmileté působení v Innsbrucku, vyplněné plodnou vědeckou a pedagogickou prací.¹⁶⁹ Právě na této provinční klinice Albert jako první v rakousko-uherské monarchii zavedl Listerův režim prevence a léčby hnisání operačních ran. Prováděl antisepsi kyselinou karbolovou rozprašovanou při operaci na rány, nástroje a ruce operujících. Později byl místo kyseliny karbolové používán sublimát a jiné rtuťové přípravky, které se staly osudnými pro Albertovo zdraví. První úspěšnou antiseptickou operaci uskutečnil v Innsbrucku 27. října 1875. Byl tak první v Rakousku a druhý v Evropě, kdo tuto moderní metodu užil, a uplatňoval ji důsledně i v pozdější praxi. Následujícího roku jako první v Rakousku odstranil nemocnou ledvinu. Z velkých výkonů Albert mj. uskutečnil resekci horní i dolní čelisti, operace břišních orgánů pro neprůchodnost střevní, při operaci na střevech zavedl vlastní techniku trojvrstevného

¹⁶⁸ MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice. Ze záznamů vyplývá, že Albert o místě v Lutychu skutečně vážně uvažoval, a to nejen v roce 1873, ale i roce následujícím. Díky zákroku K. Rokitského, který upozorňoval na ztrátu, která by Albertovým odchodem do zahraničí vznikla domácí vědě, a díky vstřícné nabídce z ministerstva kultu a vyučování zůstal Albert v Rakousku.

¹⁶⁹ SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, Albertovo jmenování řádným profesorem innsbrucké kliniky z 23. 9. 1873.

stehu, který dodnes nese jeho jméno, dále operoval nádory dělohy, vymyslel a prováděl artrodézu pažního a loketního kloubu.

O tom, že v tyrolském Innsbrucku žil intenzivně svou lékařskou profesí, svědčí i to, že tam napsal svá nejvýznamnější vědecko-pedagogická díla. Roku 1876 vyšla jeho *Diagnostika chirurgických nemocí*, která se do roku 1900 dočkala osmi německých vydání, byla přeložena do francouzštiny, italštiny, ruštiny a také do češtiny, do které ji přeložil MUDr. Vladimír Preininger. O rok později začala vycházet Albertova *Učebnice chirurgie a operační nauky*, která měla celkem 4 díly a vyšla také francouzsky a italsky. Albertovi žáci Julius Hochenegg a Erwin Payr učebnici později přepracovali a po první světové válce znovu vydali.¹⁷⁰

II. 2 Praha, či Vídeň?

Koncem sedmdesátých let začal Albert zvažovat změnu svého působiště. Lákala ho především Praha, ale na radu svého učitele Johanna Dumreichera se zajímal též o místo v Rudolfově nemocnici ve Vídni, odkud by měl blíže na vídeňskou kliniku. Z korespondence víme, že v úvahu přicházelo i místo na univerzitě ve Štýrském Hradci.¹⁷¹

Zastavme se nyní blíže u Albertovy kandidatury na místo přednosta I. chirurgické kliniky pražské univerzity. V letech 1880–1881 se tu rozhodovalo o tom, zda klinika připadne Němcům, nebo se na ní podaří prosadit jednoho ze dvou českých kandidátů. Těmi byli absolvent pražské lékařské fakulty, mimořádný profesor Vilém Weiss, a absolvent vídeňské univerzity, profesor chirurgie v Innsbrucku Eduard Albert. Po odchodu profesora Josefa Blažiny do výslužby v roce 1879 jeho zástupce V. Weiss doufal, že bude jmenován jeho nástupcem. Na pražské univerzitě, a tedy i na lékařské fakultě, však nebyla vyřešena jazyková otázka, která značně komplikovala situaci. Vedle sebe stála dvě řešení. Češi doufali, že dvojkoľejnost kateder a ústavů povede v budoucnu k počestění univerzity při zachování její kontinuity a majetku. Němci se přikláněli spíše ke zřízení české univerzity, které by německé

¹⁷⁰ K tomu více A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 185–264, kapitola Vědecká činnost Eduarda Alberta. Nověji pak chirurg a historik medicíny, profesor Fakultní nemocnice v Hradci Králové Hvězdoslav STEFAN, *Profesor dr. Eduard Albert – lékařská osobnost*, Scan 11, 2001, č. 2, s. 15–17; Ludmila CUŘÍNOVÁ, „Všecko je iluze, chirurgie je solidní. Amen.“, *Zdravotnické noviny* 49, 2000, č. 33, 18. 8.; TÁŽ, *Eduard Albert & Albertinum*, *Tempus medicorum*, Časopis české lékařské komory 9, 2000, č. 8, srpen, s. 14–15.

¹⁷¹ LA PNP, f. E. Albert, dopisy Salomona Strickera z let 1875–1881, kde se řeší problematika Albertova odchodu z Innsbrucku. LA PNP, f. J. Jireček, E. Albert J. Jirečkovi b. d. V dopise napsaném na podzim 1880 se Albert zmiňuje o tom, že mu bude nabídnuto místo ve Štýrském Hradci.

univerzitě ponechalo stávající objekty a zařízení. Proti čtyřem německým kandidátům tak stáli dva kandidáti čeští – Weiss a Albert. Jak uvádí Ludmila Hlaváčková,¹⁷² úřední akta z jednání o obsazení místa přednosta I. pražské chirurgické kliniky se doposud nepodařilo nalézt. K dispozici máme alespoň korespondenci a dobový tisk. Jde především o dosud nepublikovanou korespondenci E. Alberta s F. L. Riegresem a Josefem Jirečkem. Důležitým doplňkem této, dalo by se říci, oficiální korespondence jsou Albertovy důvěrné dopisy přátelům, především Waldemaru Mazurovi do Žamberka a Josefu Černému do Hradce Králové.¹⁷³

O tom, jak se E. Albert živě zajímal o poměry v Čechách, svědčí již jeho první dochovaný dopis F. L. Riegrovi z 10. srpna 1871. Na srdci mu ležel hlavně osud „naší budoucí univerzity“.¹⁷⁴ V dalších dopisech z počátku osmdesátých let jsou poměrně podrobně zachyceny boje o obsazení nejen pražské, ale i vídeňské I. chirurgické kliniky. Již 12. října roku 1879 zaslal Albert Josefu Jirečkovi jako přílohu k dopisu „svou fotografii, krátký běh života a seznam svých prací i některé o nich pronešené kritiky“.¹⁷⁵

V roce 1880 si Albert s Riegresem a Jirečkem vyměnili celou řadu dopisů. Pravděpodobně v květnu či červnu 1880 Josefu Jirečkovi sdělil, že ho Jan Bohumil Eiselt vybídl, aby požádal o místo na pražské univerzitě.¹⁷⁶ Albert skutečně žádost na rektorát pražské univerzity a na místodržitelství podal a prosil Jirečka o podporu.¹⁷⁷ Již koncem června 1880 si Albert Jirečkovi stěžoval, že se po odevzdání své žádosti o „přesazení do Prahy“ dozvěděl, že „se naše strana zasadila o prof. Weisse, že se tedy rozhodla *proti mně*. Kdybych to byl dříve věděl, nebyl bych žádost ovšem ani podal“. Vzhledem k tomu, že se jeho žádost dostala před pražský profesorský sbor a věci se chopila také lékařská žurnalistika ve Vídni, cítil nutnost zastat se své věci. Albert věděl, které osoby mají zájem na tom, aby Weiss dostal kliniku, a tím se uprázdnilo primářské místo, věděl, kdo ovlivnil mínění některých poslanců, kteří „jednali na základě informací pražských“. Věděl, jak se situace

¹⁷² Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Obsazení místa přednosta I. chirurgické kliniky pražské univerzity v r. 1880–81*, Časopis lékařů českých 123, 1984, s. 1514–1517.

¹⁷³ Malou ukázkou z Albertovy korespondence s W. Mazurou uveřejnili manželé Pírkovi. Část Albertových dopisů J. Černému z celkového počtu 124 dopisů uveřejnil Jiří St. Guth-Jarkovský, zeť J. Černého.

¹⁷⁴ ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi 10. 8. 1871.

¹⁷⁵ LA PNP, f. J. Jireček, E. Albert J. Jirečkovi 12. 10. 1879.

¹⁷⁶ LA PNP, f. E. Albert, J. B. Eiselt E. Albertovi b. d. [květen–červen 1880].

¹⁷⁷ LA PNP, f. J. Jireček, E. Albert J. Jirečkovi b. d. [květen–červen 1880].

vyvíjela. „Dobře vím, že jsem byl dříve vyhlášen za anatoma!, pak jen za teoretického chirurga, za člověka, který v operátorské zručnosti a zkušenosti stojí daleko za Weissem.“ A hned sebevědomě dodal: „To pánové zapomněli, že jsem já nevyrostl v Inšpruku, anobř ve Vídni, a že ve Vídni je mnoho lidí, kteří ve světě něco znamenají a kteří o mé operátorské zručnosti mají úsudek závažnější než pražští přívrženci p. Weisse, kteří ani nejsou chirurgy, kteří mne neviděli, mne neznají, ale předse *rozhodovali*. Těmto lidem se podařilo přiměti naše pány poslance, aby nominovali Weisse, *kdežto by bylo objektivnější žádati na vládě, aby jmenovala jednoho z nás obou na základě relativních zásluh a schopností*. Já jen upozorňuji na toto. Pan Weiss je v Praze znám, jinde o něm neví nikdo. Mne však zná více lidí. *Sympatie všech vědeckých kruhů bude při mně stát*.“ Věc podle Alberta povede k nemilým diskusím a nebude „v prospěch našich snah o univerzitu“. Proto Jirečka žádal, aby na toto pozadí upozornil „některé pány naše, by se tuze nedávali do ohně. [...] Ano, *bude-li Weiss jmenován*, pak se o něm doslyšíte úsudků podivných, kterých by bylo litovati i v samém prospěchu jeho“. Dopis uzavřel slovy: „Račte odpustiti, jestli poněkud trpce píšu, ale nyní jsem angažován svou reputací před světem vědeckým.“¹⁷⁸

V podobném duchu psal Albert Jirečkovi i v dalším dopise. Vysvětloval, proč se ho vídeňské lékařské listy začaly tak vehementně zastávat. Dvorní rada Dumreicher zamýšlel odstoupit a na své místo navrhnout Alberta. To by však byla rána pro Billrotha, který chtěl na Dumreicherovo místo dostat svého žáka profesora Vinzenze Czernyho z Heidelbergu. Proto se Billrothova strana, tj. strana německy smýšlejících profesorů vídeňské univerzity, prostřednictvím odborného tisku zasazovala o Albertovo jmenování do Prahy, protože by tím bylo zamezeno jeho jmenování do Vídně. Situace se však zkomplikovala, protože zemřel primář Zsigmondy, šéf chirurgického oddělení ve vídeňské všeobecné nemocnici, a tím se zde uvolnilo místo pro chirurga. Albert Jirečkovi otevřeně napsal: „Místo toto by bylo mně milejší, než klinika pražská. I v národním ohledě místo to by nebylo neplodné, poněvadž bych mohl jsa ve Vídni podporovati a vésti české studující vídeňské, zejména jejich vědecký spolek, a vychovávat i české žáky, ač ve Vídni.“ Situaci hodnotil zcela reálně: „Z jedné strany se kruhy pražské (národní č. politické) jak úplně jistě vím, zasazují o to, aby byl jmenován Weiss. Z druhé strany se kruhy vídeňské (vědecké a žurnalistické) zasazují o to, abych byl jmenován já.“ V této situaci ministr se jmenováním váhal. Albertova situace byla

¹⁷⁸ *Tamtéž*, E. Albert J. Jirečkovi b. d. [27. 6. 1880, datováno dle zmínky o „včerejší“ zprávě ve Wiener medizinische Wochenschrift].

prekérní, neboť si uvědomoval, že pokud pražskou kliniku dostane Weiss a na řadu přijde otázka primariátu ve vídeňské všeobecné nemocnici, stanou se z jeho přátel nepřátelé. Bylo zřejmé, že Billrothova strana bude usilovat o to, aby primariát byl obsazen Němcem a Billrothovým žákem. Albert dále píše: „*Jen* moje národní smýšlení, vůbec známé a mnou nikdy netajené, je příčinou, že jsem se nestal profesorem v Praze už po smrti Heineově [zemřel v roce 1877 – pozn. H. K.]. Pan Stremayer to může dosvědčiti.“ Albert věděl o tom, že se v Praze proti němu agituje, nechtěl však „tropiti různice“. „Ale až se bude jednat o primariát vídeňský – kdybych nebyl do Prahy jmenován – *pak, pánové, se mne zastáňte* a podporujte to způsobem *výdatným*, cestou *osobní*, abych dostal aspoň místo ono.“ Prosil Jirečka, aby se ho ujal. „Já jsem pak spokojen a mohu vedle literárních prací i jinak věci naší sloužiti.“¹⁷⁹

V nedatovaném dopise, psaném v červenci 1880, se Eduard Albert obrátil také na F. L. Riegrovi. Sděloval mu, že ho profesor J. B. Eiselt informoval o obsahu pražských jednání a vybídl ho, aby se obrátil přímo na Riegrovi. V dopise se také zmiňoval o tom, že i vídeňská německá žurnalistika pro něj pracuje, když klade váhu na jeho mírné, k Němcům uznalé smýšlení. Kdyby ho vláda jmenovala do Prahy, mohla by se odvolat na tyto německé projevy. Měl i důkazy o tom, že ho pražský profesorský sbor chtěl navrhnout již v dubnu, ale z návrhu sešlo. Od Jirečka věděl o Riegrově úmyslu psát hraběti Taaffovi, aby Alberta jmenoval. S tím Albert nejen souhlasil, ale intervenci přímo urgoval. „Všecko záleží na tom, abych byl jmenován co nejdřív, tj. každým způsobem před tou dobou, než pověsti proprasknou, že mám být navržen do říšské rady. To by mně škodilo jak ohledem ku pražské stolici, tak ohledem k místu vídeňskému, o něž zažádám, poněvadž lhůta k zadání žádostí je položena do 31. července. Zbývá tudíž téměř jen několik dní.“¹⁸⁰

Vídeňské lékařské listy skutečně věnovaly obsazení místa přednosty I. chirurgické kliniky v Praze větší pozornost než český tisk. Shodně považovaly Alberta za kandidáta velmi vhodného především po odborné stránce. Byl pro ně přijatelnější i proto, že studoval ve Vídni a působil v Innsbrucku.¹⁸¹ Vídeňský tisk také odrážel nevyjasněnou situaci v řešení pražské

¹⁷⁹ *Tamtéž*, E. Albert J. Jirečkovi b. d. [po 27. 6. 1880].

¹⁸⁰ ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi b. d. [podle razítka na obálce 20. 7. 1880]. LA PNP, f. E. Albert, J. Jireček E. Albertovi 8. 7. 1880. Jireček psal, že dal Albertův dopis přečíst Riegrovi a ten slíbil, že se obrátí na hraběte Taaffa. Jireček sám Albertovi slíbil, že napíše ministru kultu a vyučování.

¹⁸¹ L. HLAVÁČKOVÁ, *Obsazení místa*, s. 1514–1517. Též E. Albert v citovaných dopisech Josefu Jirečkovi z června roku 1880, kde zmiňuje Wiener medizinische Wochenschrift z 26. 6. 1880, a dále Wiener medizinische Presse a Wiener medizinische Blätter.

univerzitní otázky. Vláda stále kolísala mezi utrakvistickým řešením a rozdělením univerzity. Návrhová komise složená z německých profesorů navrhla čtyři německé kandidáty. Rozšiřovat profesorský sbor o další říšské Němce se však nezamlouvalo ani vídeňské vládě. Jmenovat málo významného mimořádného profesora, pražského Němce Karl Weila s pominutím Alberta a nakonec i Weisse, který řadu let vedení kliniky za nemocného Josefa Blažinu suploval, by také nebylo šťastné řešení. Z počátku se situace vyvíjela pro Alberta příznivě. Ještě v červenci 1880 počítal J. B. Eiselt, vůdčí osobnost v boji za českou lékařskou fakultu, s tím, že chirurgickou kliniku dostane přece jen Albert. Také Albertův dopis Riegrovi z počátku srpna je plný optimismu a nadějí na jmenování do Prahy. Albert v něm píše: „Mohu Vám dáti zprávu, že snad brzo budu do Prahy ustanoven. Současně s Vaší akcí na hraběte Taaffa se dělá kooperace na Lehmayera, který štván jsa pražskými Němci, do poslední chvíle odporoval, ale přesvědčiv se, že ho obelhávají a podvádějí, se na mou stranu přidal.“¹⁸²

Zájem o Albertovo jmenování do Prahy projevovaly i mladočeské kruhy. Julius Grégr si přál, aby se Albert mohl podílet na organizování české univerzity v Praze, a pověřil Antonína Pravoslava Trojana, aby v tomto smyslu působil na ministerského předsedu Eduarda Taaffa.¹⁸³ Avšak už v polovině září po návštěvě u hraběte Taaffa psal Albert pln zklamání Riegrovi, že se do Prahy nedostane. Hrabě Taaffe mu totiž řekl: „Ich werde Ihnen reinen Wein einschenken; die Ernennung in Prag wird so erfolgen, daß Sie nach Wien kommen.“ Albert Riegra žádal, aby o tom zatím nikde nemluvil, neboť si nebyl jistý, zda místo ve Vídni skutečně dostane. Podle Alberta Weiss za své vítězství děkuje místodržícímu baronu Filipu Webrovi z Ebenhofu. Albert sám byl ministrem kultu a vyučování Siegmundem Conradem z Eybesfeldu označen za agitátora. Proti tomu se Albert ohradil u hraběte Taaffa a poukázal na pruskou agitaci v Praze. Podle Alberta to byl důkaz, že „to s námi nemyslí upřímně, aspoň že je posud závadou být Čechem rozhodným a že mne skutečně proto do Prahy nedají, poněvadž nechtějí, aby jsme na univerzitě zesílili.“¹⁸⁴

¹⁸² ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi b. d. [podle razítka na obálce 2. 8. 1880].

¹⁸³ LA PNP, f. E. Albert, J. Grégr E. Albertovi 28. 9. a 30. 10. 1880.

¹⁸⁴ ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi b. d. [podle razítka na obálce 15. 9. 1880]. Též LA PNP, f. J. Jireček, E. Albert J. Jirečkovi b. d. V dopise z podzimu roku 1880 Albert píše, že do Prahy nebyl jmenován z politických, tj. podle Alberta z národnostních, důvodů. Ve stejném duchu jako Riegrovi psal Albert dne 18. září 1880 také J. Černému. Důvěrně mu sděloval, že mu Taaffe řekl: „Ich werde Ihnen reinen Wein einschenken; Die Besetzung in Prag wird so erfolgen, daß Sie nach Wien kommen werden; es ist in Ihrem Interesse.“ J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 31, 1931, E. Albert J. Černému 18. 9. 1880, s. 313.

V téže době se pro Alberta začalo rýsovat lepší řešení. Referoval o něm, i když přísně důvěrně, J. Černému: „Pro mne se tu připravuje něco, co skutečně – dopadne-li to tak – pro mne je příznivější než pražská profesura. Rieger i Pražák si dali dost práce v mém prospěchu. [...] Místo vídeňské záleží na předběžných jakýchsi akcích a musím nad tím bdít. Kdybych se dostal sem, pro národní naši věc může z toho též něco pojit, což posud říci nemohu.“¹⁸⁵ Šlo o místo v Rudolfově nemocnici ve Vídni, což dokládá i další Albertův dopis J. Černému z počátku listopadu 1880. „Z Vídne dostávám zprávy dobré. Záležitost je totiž velmi obšírná. Nejdříve dělají návrh ředitelů tří c. k. nemocnic. Ti mne Iloco navrhli. Pak to jde k místodržitelství, které to dá zdravotní radě zemské. Pak to jde k ministerstvu vnitra a to se ptá nejvyšší zdravotní rady říšské. Ředitel nemocnice Rudolfovy mně psal, že to bude as prosincem vyřízeno.“¹⁸⁶

Nečekané úmrtí Albertova učitele Johanna Dumreichera v listopadu 1880 situaci opět změnilo. Albert se mohl pokusit stát se rovnou Dumreicherovým nástupcem na I. chirurgické klinice ve Vídni, tak jak si to jeho učitel přál. Také o toto místo musel Albert bojovat, v tomto případě s žákem Theodora Billrotha Vinzenzem Czernym, jak už jsme zmínili. Referentem pro obsazení místa po Dumreicherovi byl ustanoven právě profesor Billroth, který samozřejmě navrhoval V. Czernyho, dosud působícího v Heidelbergu. Jeho návrh se podařilo zvrátit minoritním votem Albertových příznivců a přátel Eduarda Hofmanna, Theodora Meynerta, Salomona Strickera a dalšího Albertova učitele, Josefa Škody.¹⁸⁷ Důležitou roli sehrála i Albertova osobní známost s ministerským předsedou Eduardem Taaffem. S ním se Albert seznámil a spřátelil v době svého působení v Innsbrucku, neboť Taaffe zastával v letech 1871–1879 funkci tyrolského místodržitele. Do jeho rukou složil E. Albert dne 30. září 1873 úřední přísahu, když nastupoval na místo v Innsbrucku. Albert se stal osobním lékařem nejen pana místodržitele, ale i jeho manželky Irmy a jejich dětí. Dobré vztahy mezi nimi panovaly i nadále, neboť s Taaffovou pomocí prosadil Albert později např. novostavbu anatomického ústavu v Praze.

¹⁸⁵ *Tamtéž.*

¹⁸⁶ *Tamtéž.*, E. Albert J. Černému 7. 11. 1880, s. 313.

¹⁸⁷ Srov. LA PNP, f. E. Albert, 12 dopisů E. Hofmanna E. Albertovi z let 1879–1881, ve kterých lze dobře sledovat jednotlivé etapy Albertova jmenování do Vídne; též dopisy S. Strickera z téhož období.

Do zákulisního boje o místo na vídeňské univerzitě byl zapojen i F. L. Rieger, který intervenoval u hraběte Taaffa. V dopise psaném bezprostředně po Dumreicherově smrti Albert Riegra žádal: „Prosím Vás, ujmete se té věci! Dostanu-li se do Vídně – pak ovšem mohu výdatně působit, poněvadž materiální stránka je skvělá. Myšlénka Purkyňova o akademii české snad by se uskutečnila. Mám jediné dítě a mohl bych hezky přispět. K tomu je Duchek, Hofmann, Chvostek ve Vídni – sami boháči a já bych z nich něco vytlačil! K tomu bych mohl několik Čechů ve Vídni vědecky a materiálně podporovat a myslím, že nyní, když tam už v parlamentě jsme, celá ta česká kolonie také něco znamená, že tam se musíme i sociálně postavit, ovšem pomalu a obezřele, ale tím pevněji. Mne Vídeňáci mají rádi, a já bych tam mohl *velmi* dobře působit.“¹⁸⁸

V dalším dopise z 19. ledna 1881 Albert informoval Riegra o tom, že v profesorském sboru dosáhl minoritu deseti hlasů proti dvanácti. Minorita podala minoritní votum, kde se Alberta velkolepě zastala, a na tomto základě jej ministr mohl hned jmenovat profesorem ve Vídni. Ministr Conrad von Eybesfeld, jak Albert dále píše, mu byl osobně nakloněn, protože o Albertovi věděl již od J. Dumreichera. Podporovali ho i ministerští úředníci Karl Lemayer a Benno David. Přesto žádal F. L. Riegra, aby ještě promluvil s Aloisem Pražákem, protože se obával německé agitace proti své osobě.¹⁸⁹ Sám také ministru krajanovi A. Pražákovi psal a v dopise vyjádřil své obavy právě z německé agitace. Při posledním rozhovoru 22. září 1880 mu měl Dumreicher říci: „Sobald Sie zum Primarius ernannt sind, und es dürfte um Weihnachten sein, so schreiben Sie gleichan Lehmayr, damit er für die sofortige Ernennung Nicoladoni, s nach Innsbruck Sorge. So wie Nicoladoni ernannt ist, so werden Sie mich für den Rest des Semesters weiter supplieren. Im Sommer komme ich zurück, werde um meine Pensionierung nachsuchen und Sie zu meinem Nachfolger vorschlagen. Ich werde zum Kaiser, wo ich noch Etwas gelte, gehen und es mir als Gnade ausbitten, dass ich die Klinik, die ich 32 Jahre lang geleitet, einem Schüller übergeben kann, der sie in meinem Geiste leiten und sich um den Unterricht und die Erziehung der künftigen Ärzte annehmen wird. Und diese Mission, bitte ich Sie, nehmen Sie als mein Vermächtniss auf.“ Dumreicher se se svým úmyslem měl svěřit též ministru vyučování Conradovi von Eybesfeld a ministerskému přednostovi Lemayerovi, zmínil se o tom i profesor soudního lékařství Eduardu Hofmannovi, který právě zastával funkci děkana vídeňské lékařské fakulty. Dumreicher se dobře znal se státním radou Braunem a podle Alberta by bylo velice prospěšné, kdyby se mu Pražák zmínil o Albertově žádosti.¹⁹⁰

¹⁸⁸ ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi b. d. [20. 11. 1880].

¹⁸⁹ *Tamtéž*, E. Albert F. L. Riegrovi b. d. [podle obálky 19. 1. 1881].

¹⁹⁰ M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, E. Albert A. Pražákovi 23. 11. 1879, s. 700. Správně má být 23. 11. 1880. Navrátil přebírá chybnou dataci od F. Kameníčka. Viz *Paměti a listář Dra Aloise Pražáka*, II, František KAMENÍČEK (vyd.), Praha 1927, s. 254–256.

Koncem ledna roku 1881 se Rieger na Albertovu záležitost ptal ministerského předsedy E. Taaffa a ten mu odpověděl, že se o Alberta nemusí bát, že se postará o to, aby přišel do Vídně. Prvního února 1881 pak Rieger mluvil s ministrem Conradem von Eybesfeld a dozvěděl se, že Albert je jmenován a jmenování leží u císaře k podpisu. Rieger přál Albertovi štěstí a litoval, že nebude své síly věnovat organizaci české univerzity.¹⁹¹ Albert byl informován i od poslance říšského sněmu MUDr. Antonína Steidla, který Albertovi přímo ze sněmovny koncem ledna 1881 psal, že podle spolehlivých zpráv je již rozhodnuto v Albertův prospěch. Steidl byl u profesora Škody, který byl Albertovi nakloněn a byl mu ochoten pomoci. Steidl také Alberta informoval o nedávné deputaci Českého klubu u hraběte Taaffa, kde se Rieger zmínil o Albertově záležitosti.¹⁹²

Krátce předtím, než Albert dostal Riegerův dopis, obdržel telegrafickou zprávu o svém jmenování do Vídně. Hned nato Riegrovi psal: „Jaká směsice citů mnou hýbe, můžete si pomyslet. Doufám pevně a slibuji Vám, jakožto nás všech vůdci a starostovi, že učiním všechno, co možná bude, abych vyplnil tu povinnost, kterou nám ukládá příroda a svědomí k národu a jazyku přirozenému.“ Zároveň Riegrovi děkoval za vše, co pro něj vykonal. „Uložím to na úroky a platím to našemu duševnímu hnutí, zejména naší lékařské literatuře.“¹⁹³

Albert byl císařem Františkem Josefem I. jmenován přednostou I. chirurgické kliniky ve Vídni dne 2. února 1881. Pomalu se vyřešila i otázka pražské univerzity. V dubnu 1881 císař podepsal rozhodnutí, ve kterém bylo poprvé ustanoveno, že v Praze budou univerzity dvě. Za necelý rok poté, 28. 2. 1882, byl vydán zákon o rozdělení pražské univerzity a v říjnu 1883 se dočkala otevření i česká lékařská fakulta. Vilém Weiss, který nadále zůstal zastupujícím šéfem, byl jmenován řádným profesorem chirurgie a přednostou I. chirurgické kliniky 17. listopadu 1881 s účinností od 1. ledna roku 1882. V říjnu 1883, po aktivování české lékařské fakulty, na ni svoji kliniku převedl. Ačkoli oba kandidáti na místo přednosty I. chirurgické kliniky hledali své přímluvce ve vysokých vládních kruzích, ukázalo se, že Albertovo postavení bylo méně výhodné, protože jak napsaly i vídeňské listy, byl pro Němce příliš český a pro Čechy příliš německý. Německé lékařské listy tehdy napsaly: „Nepochopujeme Čechů, mají kandidáta světového jména pro stolicí chirurgie v Praze, a kandidují člověka neznámého jména.“¹⁹⁴

¹⁹¹ LA PNP, f. E. Albert, F. L. Rieger E. Albertovi 2. 2. 1881.

¹⁹² *Tamtéž*, f. E. Albert, A. Steidl E. Albertovi 29. 1. 1881.

¹⁹³ ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi b. d. [podle obálky odesláno z Innsbrucku 4. 2. 1881]. Srov. též s dopisem E. Alberta J. Jirečkovi z počátku února 1881, ve kterém mu Albert děkuje za podporu a slibuje, že bude ve Vídni hájit domácí pozice. LA PNP, f. J. Jireček, E. Albert J. Jirečkovi b. d. [únor 1881].

¹⁹⁴ L. HLAVÁČKOVÁ, *Obsazení místa*, s. 1516; A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 77.

Po svém jmenování do Vídně byl Albert zahrnut gratulacemi. Dokládá to nejen řada dopisů uložených v Albertově osobním fondu,¹⁹⁵ ale i Albertovy dopisy přátelům v Čechách. „Otcovskému“ příteli do Rychnova bezprostředně po svém jmenování do Vídně psal: „Celé tři dni už telegram za telegramem chodí, mám jich as 70; to stát vydělá! Psaní a vizitek fůra. A jaká psaní a jaké telegramy! Ministr Pražák, Rieger, Jireček, Randa, Eiselt, – a ze všech stran a ve všech řečích! Moje jmenování telegrafoval ministr vyučování zdejšímu místodržícímu – výbornému a mně velmi laskavému pánu – a žádal ho, ať mne to sdělí a mně gratuluje ve jmenu jeho. To mně Vám od té chvílky pivo chutnalo a při každé skleničce na Vás myslím. Zkrátka svět je od té doby jako zlato. Je to krásné postavení a budu Vám všem blíž.“¹⁹⁶

Se stejným nadšením shrnul události posledních dnů i J. Černému: „Včera tomu tři neděle, a věc ve sboru profesorském byla vyřízena. Či čtyři? Sám nevím! Ve čtvrtek tomu bylo týden, co to dostal císař pán do ruky, a na Hromnice to podepsal. *To byly Hromnice!* Seděl jsem ve špitále u okna a studoval francouzskou práci o míše – tu ti vstoupí jeden Amtsdienr a dává mi psaní. Já poznám ruku místodržícího a už jsem se třásl! Richtig! Ve psaní telegram! Věc patrně rozhodnuta. Telegram zněl (neříkej to rozličným lidem): ‚Albert zum klinischen Professor ernannt; bitte ihm zu gratulieren. Conrad Eybesfeld.‘ (Už zlatka vandrovala do rukou výtečného muže, jenž to byl přinesl.) Psaní místodržícího znělo asi: Nach dem beil. Telegramm sind Sie ernannt. Mit freudiger Genugthuung bringe ich Ihnen diese Nachricht zur Kenntnis und meine Glückwünsche dar. *Widmann.*“ Dále Albert líčil Černému, kdo všechno mu gratuloval: „Pražák, Rieger, Jireček, Randa poslali přání; z Prahy, z Vídně, z Horvatska, z Německa lítají telegramy, už as 70, dopisy, vizitky. Posluchači mi gratulovali všichni v parádním obleku, druhý den asistenti, dnes veškeré študenstvo (buršáci ve Wichsu) a sám Pán Bůh ví, co se ještě za melu strhne. Žamberáci patrně demolují město; Karfreitag fantasíruje; Čejpa poslal bažanty a Billroth vyřízl ze vzteku babě kus žaludku.

¹⁹⁵ LA PNP, f. E. Albert. Např. Eduard Hofmann, jeden ze strůjců Albertova jmenování, 3. 2. 1881 Albertovi psal: „Máš teď nejkrásnější postavení a co mne nejvíce těší, dostals zadostiučnění znamenité za vše ty hanebnosti, co jistí lidé na Tobě spáchali.“ Albertovi gratulovali též Johann Hofmokr a přítel Hans Kundrath z vídeňské univerzity, profesor Ludwig Lobmayer ze Záhřebu. A. Randa ke své gratulaci z 30. 1. 1881 připojil přání: „Vychovejte nám generaci mladých docentů.“ *Tamtéž.* Viz též H. KOKEŠOVÁ, *Vzájemná korespondence Eduarda Alberta a Antonína Randy*, s. 122.

¹⁹⁶ LA PNP, f. E. Albert, E. Albert nezjištěnému b. d. Dopis psaný po 5. 2. 1881 adresovaný tchánovi Josefa Černého, lékárníku Slavíkovi do Rychnova nad Kněžnou. Podobně psal Albert také Ondřeji Frantovi, řediteli gymnázia v Rychnově nad Kněžnou. „Ustanovení mé připadá v tu dobu, kterou se záležitost naší univerzity hýbe. Tam je ovšem pro mne všechno zavřeno. Ale nemýlím se snad, tuše, že ve Vídni bude můj osud šťastnější a že – čehož hlavně pozorovati třeba – i moje působení pro naši věc bude výdatnější. Nezáležít jenom na tom, abychom u nás stavěli, ale abychom i jinde bránili – bránili prušáctví v pozicích rakouských vůbec. To je můj

To mne nejvíc potěšilo. Jeden poctivý Němec, starý kamarád mi psal; der preussische Götze wackelt! Že jsem si v tom okamžiku na všechny vzpomněl, kteří mně v srdci žijou, pomyslí si. Vedle rodičů a přátel i všech učitelů, od † Lžičáře počínaje až k předchůdci mému, ubohému a nezapomenutelnému Dumreicherovi, všech jsem si připomínal a za všechny se takřka modlil, dle svého způsobu ovšem. Vyříd' Fischerovi a Končinskému [Albertovi profesori na gymnáziu v Hradci Králové – pozn. H. K.], že jsem se za ně v tom okamžiku také tak modlil a Sláva jim! Fischer mi zaopatřil chlebiček! Do smrti mu to nezapomenu; ať žije stařeček!¹⁹⁷

Přátelé ze Žamberka město sice nezdemolovali, ale poslali Albertovi svoji gratulaci. Šťastný Albert jim pod bezprostředním dojmem ze jmenování napsal: „Skutkem Císařské Milosti a z úmyslu vysoké vlády vykázan mi úkol tak veliký a vážný, že jsem touto chvílí takorč povýšen na vrchol své životní dráhy, odkud jasněji prohlížím, jak se to všecko v posavadním běhu mém stalo a jedno z druhého vycházelo. Tím okamžikem, když mi nejvyšší rozhodnutí oznámeno bylo, pomyslíl jsem na svůj původ, na své rodiče, kteří bohudík se této chvíle dočkali, na své dětinství, na svůj domov. Otcovský dům, škola, ve které jsme prvního vzdělání nabyli, chrám sv. Václava, při němž kosti našich předků složeny jsou, divoká Orlice, domácí luhy, lesy a hory – vše to stálo před očima máma jako dávno za dnů nám všech nezapomenutelných. A jako jsem v srdci mém byl tam, kde jsem světla božího spatřil, tak ještě více jsem byl pohnut, když jsem Vaše laskavá slova seznal, která jste mi rychle zaslali, jakoby ke mně mluvila otčina. S vděčným srdcem vzpomínám vedle drahých svých rodičů a příbuzných a přátel i všech těch, kteří první mé kroky a první mé začátky ošetřovali a vedli: ctihodných učitelů duchovních i světských, všech dobrodinců, pomocníků, laskavých sousedův a krajanův – jak těch, kteří už ve věčném klidu odpočívají, tak těch, kterým ještě přáno pod nebem dlíti. Všem budiž můj upřímný dík za upřímné smýšlení, za přátelské slovo, za dobrý skutek. Všem z plného a vřelého srdce děkuju a žehnám. A poněvadž tak nemohu učiniti každému jednomu, tuž prosím, vážení pánové a milí přátelé, kteří zprávu domácí obce vedete, přijměte to z mysli k mysli a od srdce k srdci jako jejich

kompas! Nahnízdí-li se to vedle nás, nejsme ničím jisti.“ LA PNP, f. Varia, E. Albert O. Frantovi b. d. [únor 1881].

¹⁹⁷ J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 31, 1931, E. Albert J. Černému 8. 2. 1881, s. 314. Dále MM Žamberk, f. E. Albert, slavnostní tisk na rozloučenou s innsbruckou univerzitou, kniha ve fialových semišových deskách se zlatým kováním a nápisem Innsbruck 17. 3. 1881, a děkovný list studentů lékařské fakulty v Innsbrucku. SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, kazeta, kterou v březnu 1881 darovali Albertovi asistenti lékařské fakulty a lékaři všeobecné nemocnice v Innsbrucku. V kazetě jsou jejich fotografie v ozdobných rámečcích a pamětní tisk.

zástupcové. Žehnám osudu, že mně nyní bude popřáno, zemi otcovskou častěji navštívit a mezi Vámi pobýti.¹⁹⁸

Z výše uvedených skutečností je zřejmé, jaký důraz byl tehdy kladen na obsazení prestižních míst a jak složitá zákulisní jednání celý tento proces provázela. Vypovídá to mnohé nejen o domácích poměrech, kdy byla z vídeňského pohledu dána přednost neznámé osobě před proslulejší, ale i o provázanosti vysokého místa s mecenášstvím a dalšími aktivitami. Naznačuje se také mnohé o nesnadné pozici Čecha ve Vídni, kde je pro Rakušany příliš český a Češi zas ho budou podezírat z poněmčení. V každém případě je nutno hodnotit jmenování jako velký úspěch českého odborníka.

II. 3 „Druhá doba vídeňská“

Albertovým nástupem v květnu 1881 začalo jeho druhé, téměř dvacetileté působení ve Vídni.¹⁹⁹ Z vědeckých témat věnoval pozornost pohybové soustavě, publikoval ortopedické studie i práce o gynekologických operacích, zabýval se neurochirurgií a urogenitální chirurgií.

Ve Vídni se rychle rozšířila Albertova soukromá praxe. Mezi jeho významné pacienty patřili kromě rodiny hraběte Taaffa a knížete Windischgraeze také příslušníci panovnického rodu, arcivévodové Franz Ferdinand, Leopold Salvator, Karel Ludvík, Albrecht, František Ferdinand d'Este a arcivévodkyně Marie Immaculata.²⁰⁰ Kromě toho léčil F. L. Riegra, Karla

¹⁹⁸ SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, W. a R. Mazurovi, P. Chotovský, Valenta, Schopf, Durchánek, Hübner, Selichar a Charfreitag E. Albertovi b. d. [začátek února 1881] a E. Albert „Slovutným pánům, panu starostovi a pánům radním města Žamberka nad Orlicí“ 4. 2. 1881.

¹⁹⁹ Oficiální působení na vídeňské univerzitě zahájil Albert nástupní řečí 2. května 1881. Viz Eduard ALBERT, *Antrittsrede gehalten beim Beginne seiner klinischen Vorlesungen an der Universität Wien 2. Mai 1881*, Wien 1881.

²⁰⁰ MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice, kde Albert zmiňuje Marii Immaculatu, arcivévodu Albrechta a Františka Ferdinanda d'Este. LA PNP, f. E. Albert, dopisy a telegramy arcivévodů Františka Ferdinanda a Leopolda Salvátora z let 1895–1897 a pozvánka na audienci k arcivévodovi Karlu Ludvíkovi z 14. 10. 1895. Materiály jsou uloženy ve složce biskupa Gottfrieda Marchalla. Část z této korespondence cituje nezjištěný [il.] v článku *Prof. Albert und der Wiener Hof*, Prager Tagblatt, 1931, č. 116, 17. 5., s. 4. Jinou audienci u Karla Ludvíka, která následovala po Albertově jmenování doživotním členem panské sněmovny, popsal E. Albert v dopise W. Mazurovi z 14. 2. 1895. Viz F. a V. PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, s. 28–29. Dále srov. LA PNP, f. E. Albert, A. Windischgraez E. Albertovi 20. 5. 1899.

Kramáře a Naděždu Nikolajevnu Abrikosovou, Josefa Kaizla, Gustava Eima, Bedřicha Pacáka, Jana Lukeše, Emila Weyra a řadu jiných.²⁰¹ Je však potřeba zdůraznit, že Albert měl vyčleněný čas, kdy léčil chudé pacienty zdarma.²⁰²

Vedle svého působení na univerzitě pokračoval v odborné spisovatelské činnosti a jezdil na lékařská koncilía i mimo hranice rakousko-uherského mocnářství. Aktivně se účastnil řady lékařských sjezdů, naposledy XIII. mezinárodního lékařského sjezdu v Paříži v srpnu 1900, kde zastupoval rakouskou vládu a vystoupil s přednáškou o struktuře kosti lidské a zvířecí. Do Paříže přijel z Londýna, kde byl jmenován čestným členem Royal College of Surgeons of England. Tohoto ocenění si zvlášť považoval, poněvadž se mu ho dostalo jako jedinému lékaři z Rakouska-Uherska.²⁰³ Koncem roku 1885 byl Albert jmenován řádným členem Nejvyšší sanitární rady, na jejíž činnosti se podílel až do své smrti.²⁰⁴

S narůstajícím vědeckým věhlasem stoupalo také Albertovo společenské postavení. Albert byl poctěn mnoha tituly a řády. Po náhlé smrti Eduarda Alberta dala jeho žena Marie do novin oznámení, ve kterém uvedla tyto tituly: c. k. dvorní rada, člen Nejvyšší zdravotní rady, řádný profesor na univerzitě ve Vídni, přednosta I. chirurgické kliniky a operačního institutu, doživotní člen panské sněmovny, komtur řádu císaře Františka Josefa s hvězdou, rytíř řádu Leopoldova, řádný člen České akademie věd Františka Josefa, přesporní člen

²⁰¹ S vděčností vzpomíná na E. Alberta syn Emila Weyra ve svých pamětech. František WEYR, *Paměti I, Za Rakouska (1879–1918)*, Brno 1999, s. 107–108. Zmínky o léčení jsou v Albertově korespondenci s uvedenými osobami a v případě F. L. Riegra i v korespondenci s jeho dcerou Marií Červinkovou-Riegrovou.

²⁰² V Österreichische Nationalbibliothek v Sammlung von Handschriften und alten Drucken v oddělení Handschriften, Autographen und Nachlässe, Sammlung Otto Frankfurter, sign. Autogr. 217/1–2 Samml.: Han nedatovaný dopis E. Alberta A. Lorenzovi se žádostí o diagnózu; Autogr. 217/1–3 Samml.: Han dopis E. Alberta nezjištěnému císařskému radovi, na obou dopisech formuláře s textem: „Prof. Dr. E. Albert, k. k. Hofrath und Ober-Sanitätsrath, Vorstand der I. chirurgischen Universitäts-Klinik und des Operateur-Institutes, IX. Bez., Maximilianplatz Nr. 7. / Frankgasse Nr. 2. Ordination von 3 bis 4 Uhr. (Für Arme unentgeltlich im k. k. allgemeinen Krankenhause von 10–12 Uhr.) Vedle toho, jak uvádí Jirásek, Albert v Žamberku často lidem zdarma radil s jejich zdravotními problémy a pomáhal jim. Kromě toho jezdil operovat do nemocnice v Hořicích, kde byl primářem jeho žák a přítel Eugen Levit. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 120–122. V jednom z článků se v souvislosti s Albertovým dobrým srdcem píše, že nechal v jednom ze svých domků v Žamberku zdarma bydlet několik chudých lidí, sousedy léčil zdarma a mnohdy jim zaplatil cestu do Vídně a zpět. *Vzpomínka na dvorního radu Alberta*, Příloha ku Hlasu národa ze dne 2. října 1900, s. 1.

²⁰³ Jeho účast na vědeckých sympoziích dokládá přijatá korespondence uložená v Albertových fondech nejen v LA PNP ale také v SOKA v Ústí nad Orlicí a v MM v Žamberku. Tam je uložen dopis předsedy společnosti Williama Mac Cormaca, kterým Albertovi oznámil jeho jmenování a zval ho, aby přijel do Londýna na slavnostní zasedání společnosti. V Pamětnici kromě drobných zmínek o účasti na lékařských sjezdech a konciliích Albert podrobně zaznamenal svou cestu do Londýna a Paříže a průběh slavnostního obřadu v Londýně a pařížského sjezdu. V SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, je mj. uložen originální diplom londýnské společnosti.

²⁰⁴ SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, jmenování na jednotlivá „trinia“, tj. tříletá období, od prvního jmenování z 28. 12. 1885 do posledního jmenovacího dopisu z 18. 7. 1900.

Academie de Medicine a řádný člen Societé de Chirurgie v Paříži, skutečný člen akademie Leopoldinsko-Karolinské, čestný člen Royal College of Surgeins of England atd.²⁰⁵ Údaje převzal Arnold Jirásek a doplnil k nim, že Albert byl čestným členem Spolku českých lékařů, komandér srbského řádu sv. Sávy, řádu Danilova II. a III. třídy a řádu Spasitelova, majitel II. třídy bulharského řádu za občanské zásluhy.²⁰⁶

Tento výčet můžeme na základě archivních pramenů doplnit o další údaje. Albert byl kromě toho již 24. 3. 1871 jmenován skutečným členem Společnosti lékařů ve Vídni (Die kaiserliche königliche Gesellschaft der Aerzte in Wien), jehož viceprezidentem se stal v roce 1884. V roce 1882 byl jmenován zakládajícím členem Sboru liečnika království Chorvatska a Slavonie v Záhřebu. Albert byl také čestným členem řady dalších domácích a zahraničních organizací, např. čestným členem Vojenského spolku pro vědecké bádání v Innsbrucku (Militär wissenschaftliche Verein zu Innsbruck), Spolku císař. král. vojenských vysloužilců Zábój v Žamberku, vídeňské dobrovolné záchranné služby, Spolku lékařů v Záhřebu, Der Wiener Wärmelstuben- und Wohlthätigkeits-Verein, Spolku pomocnic ku porodu a vídeňského dobročinného spolku (Die Wiener freiwillige Rettungs-Gesellschaft; Erster allgemeiner oestereichischer Hebammen-Verein). Od roku 1894 byl dopisujícím členem La Societá Medico-Chirurgica di Bologna. Ze zahraničních společností byl Albert dále členem společnosti lékařů v Cařihradu, čestným členem kavkazské společnosti lékařů v Tiflisu [Tbilisi – pozn. H. K.], spolku chirurgů v Edinburghu a spolku lékařů v Lyonu.²⁰⁷

Pro další vývoj chirurgie mělo velký význam Albertovo působení jako vysokoškolského pedagoga. Byl pokládán za rozeného učitele, disponoval obrovskou zásobou vědomostí. Měl pověst řečníka par excellence a noblesního diskutéra. Posluchárna jeho kliniky bývala vždy přeplněna posluchači.²⁰⁸ Učitelská osobnost E. Alberta byla dána jeho přirozeným nadáním, přitažlivým zevnějškem, krásným slohem, pěknou dikcí a v neposlední řadě dobrou pamětí. Albertův žák R. Morgenstern u příležitosti 10. výročí Albertova úmrtí ve vídeňském časopise Forum napsal, že Albert jako učitel byl individualitou kromobyčejnou.

²⁰⁵ Citováno podle M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, s. 1143.

²⁰⁶ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 369. Tyto údaje přejímají též F. a V. PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, s. 33.

²⁰⁷ SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, diplomy uložené většinou v původních tubusech, a MM Žamberk, f. E. Albert, originály a fotokopie diplomů. Kromě výše jmenovaných je zde též uložen diplom o udělení řeckého kříže Řádu osvobození z r. 1885. Jako kuriozitu na závěr výčtu uveďme, že Albert byl i čestným členem Spolku dobrovolných hasičů v Žamberku.

²⁰⁸ A. Jirásek uvádí 300–400 posluchačů. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 274. V Albertově korespondenci jsou uváděny i vyšší počty, např. J. Černému E. Albert psal, že má přes 450 posluchačů. J. St. GUTH-JAROVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 32, 1932, E. Albert J. Černému 29. 11. 1884, s. 711. O Albertově pedagogickém působení se zmiňuje též Mořic Remeš v dopise A. Jiráskovi. A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 23, inv. č. 1949, M. Remeš A. Jiráskovi 2. 5. 1949. Viz též Jaroslav MATHON, *Vzpomínám*, Naše zájmy z Orlického kraje 17, Žamberk 1941, č. 2, 18. 1., s. 3; TÝŽ, *Eduard Albert, chirurg, učenec a člověk. Hrst vzpomínek*, Časopis lékařů českých 80, 1941, č. 3, s. 89–93; Max STRÁNSKÝ, *Vzpomínka na prof. Dr. Eduarda Alberta*, b. m., b. d. [1935]; Karel MAYDL, *Eduard Albert*, Česká revue 4, 1901, s. 1–2 a další.

Jeho přednášky byly po celé fakultě nejhojněji navštěvovány, měl mnohem více posluchačů než Theodor Billroth. Albert byl nejvýmluvnějším řečníkem německé vysoké školy, který dovedl uchvátit posluchače přednesem a nádherou svojí řeči. Mluvou, kterou řečnil Albert, prý neřečnil na fakultě nikdo jiný. Do svých přednášek Albert rád mísil různé průpovídky, epizody a anekdoty.²⁰⁹ K učitelské činnosti patřila i činnost zkušební. Také na tomto poli se Albert projevoval jako osobitý, ale přísný examinátor.²¹⁰

V klinické posluchárně se Albertovi dostalo řady poct, které mu připravili jeho spolupracovníci. V lednu 1891, kdy Albert slavil 50. narozeniny, mu Julius Hochenegg předal žertovný obraz od malíře F. Fuchse, znázorňující vítězství chirurgie nad řadou chorob, který byl inspirován obrazem mnichovského malíře Carla Theodora Pilotyho.²¹¹ U příležitosti 10. výročí Albertova působení na I. chirurgické klinice mu byla v květnu 1891 předána pamětní medaile a o necelý rok později k 25. výročí jeho činnosti mu žáci předali portrét od malíře Leopolda Horowitze, který pak visel v posluchárně.²¹² S gratulací k tomuto výročí se připojili též čeští poslanci na říšské radě. Dopis koncipoval František Schwarz z Plzně a ostatní poslanci připojili své podpisy.²¹³ Albertovi blahopřál též profesor J. Hlava za Spolek českých lékařů v Praze a také studenti medicíny z Lucemburska.²¹⁴

Vídeňská lékařská fakulta často využívala Albertových řečnických schopností. Za profesorský sbor vystoupil Albert zejména v anketě o reformě studijního řádu v roce 1895

²⁰⁹ Řadu z nich Morgenstern ve svém článku parafrázoval. Později jich užil A. Jirásek ve své albertovské monografii. [R. M.], *Eduard Albert*, Das Forum 4, 1910, s. 376. O Morgensternově článku referoval J. PENÍŽEK, *Upomínka na Eduarda Alberta*, Národní listy 50, 1910, č. 272, 3. 10., s. 1. Dále viz citované články K. MAYDLA, C. EWALDA, J. MATHONA I. SAUDKA a dalších. Souhrnně A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 265–288, kapitola Eduard Albert učitel.

²¹⁰ O tom, že byl Albert skvělý učitel, ale velice přísný examinátor, píše J. S. MACHAR, *Profily lidí*, s. 88–89. Viz též J. PENÍŽEK, *Z mých pamětí*, I, s. 142. Srov. také výše uvedené články.

²¹¹ Viz Johann HABART, *Eduard Albert. Gedenkblatt*, Wien 1900. Habartova publikace obsahuje dvě části: I. Gedenkrede gehalten am 2. Mai 1891 bei der zu Ehren des k. k. Hofrathes Prof. Dr. Eduard Albert von seinen ehemaligen und gegenwärtigen Assistenten und Operateuren aus Anlass der zehnjährigen Wirksamkeit desselben als Vorstand der I. Wiener chirurgischen Klinik Veranalteten Jubiläums-Feier; II. Eduard Albert und die Armee-Chirurgie. Abdruck aus dem Militärarzt 1900, Nr. 19 und 20. Fotografie reprodukce je uložena v Österreichische Nationalbibliothek, ve sbírce Sammlung von Handschriften und alten Drucken v oddělení Handschriften, Autographen und Nachlässe, sign. 467/1-1 Han Autogr., reprodukce obrazu F. Fuchse s popisem: Satyrischer Gemälde, in Bezug auf die Klinik Prof. Dr. Albert im Wiener Allg. Krankenhaus. Jednotlivé osobnosti vyobrazení vyjmenovává a význam obrazu vysvětluje Georg Albert. A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 12. 2. 1941. Reprodukci Fuchsova obrazu s vysvětlujícím textem uveřejňuje A. Jirásek, *Eduard Albert*, s. 272–273.

²¹² MM Žamberk, f. E. Albert, pamětní medaile z května 1891. Albert vydal svoji řeč vlastním nákladem tiskem v březnu 1899, znovu ji uveřejnil A. Jirásek. *Řeč Ed. Alberta po tom, když mu jeho žáci předali Horowitzem zhotovený portrét (na klinice při příležitosti 25. výročí Albertovy činnosti)*, Rozhledy v chirurgii 23, 1944, č. 11, s. 403–405.

²¹³ SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, F. Schwarz E. Albertovi 25. 1. 1892.

²¹⁴ *Tamtéž*, J. Hlava E. Albertovi b. d. [leden 1892], Feltgen a Krombach E. Albertovi 23. 1. 1892.

a při přípravných pracích na novém rigorózním řádu v roce 1899. O jeho reformě s úspěchem mluvil ve Společnosti lékařů, své připomínky k novému rigoróznímu řádu vydal i tiskem.²¹⁵ Zmiňoval se o něm i v dopisech A. Rezkovi. K vrcholům Albertova řečnického umění patří tři přednášky vztahující se k Theodoru Billrothovi, česká přednáška O dvou světech při slavnostním zahájení České akademie věd a umění či výklad o architektuře kostí přednesený na Mezinárodním lékařském sjezdu v Paříži. Vysoce ceněny byly i Albertovy oslavné řeči, mj. při odhalení pamětní desky na rodném domě Karlu Rokitanského v Hradci Králové v roce 1879 a nebo při odhalení pamětní desky na domě, kde ve Vídni zemřel Josef Škoda v roce 1883. Zmiňována je také Albertova řeč při odhalení pamětních desek lékařů Gerarda van Swietena, Josepha von Quarina, Andrease Josepha Stifftha, Franze Schuha a Josefa Hyrtla ve Vídni v roce 1889. Jako vzor řeči bývala ve Slovesnosti uváděna Albertova vzpomínka pronesená při pohřbu profesora Augusta Seydlera, žamberského rodáka, v červnu roku 1891.²¹⁶

Českou odbornou veřejnost na sebe Albert upozornil v květnu 1880, kdy vystoupil se slavnostním proslovem na I. sjezdu českých lékařů v Praze. Na jeho projevu, který vzbudil mimořádný ohlas, byl patrný obrovský Albertův zájem o budoucnost české lékařské fakulty i snaha pozitivně zaujmout. Albertova kandidatura v Praze, jak jsem objasnila výše, narazila v Praze na odpor a přednostou I. české kliniky se stal nevýrazný Vilém Weiss. Pocit hořkosti z toho, že se nedostal do Prahy, v Albertovi zůstal až do konce života. V lednu 1884 Vrchlickému napsal: „Ačkoli mám zde život skvělejší a úřad o mnoho důležitější; však nicméně hořce to nesu, že musím stát na půdě cizí, která za mladších let byla neutrální a milá, ale nyní je krutá a nám nepřátelská. Naši to byli, kteří zamezili, abych se do Prahy dostal. To však jen mezi námi.“²¹⁷ Podobná situace se opakovala, jak vyložíme později, také při Albertově volbě do České akademie věd a umění.

Ačkoli Albertovi nebylo dopřáno stát se přednostou chirurgické kliniky na obnovené české univerzitě v Praze, je pokládán za zakladatele české moderní chirurgie. Jeho patnáct

²¹⁵ E. ALBERT, *Bemerkungen zur neuen Rigorosenordnung*. (C. k. Společnost lékařů 19. 1. 1900.), Wiener klinische Wochenschrift 13, 1900, č. 3 a 4.

²¹⁶ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 276–278. Tereza Svatová uvádí, že tato řeč byla zařazena do středoškolské učebnice. Tereza SVATOVÁ, *O dru Eduardu Albertovi. Z rodinných vzpomínek*, Národní politika 48, 1930, 26. 9. Jak uvádí J. S. Machar Albert „měl jímavý, hluboký hlas, měl dar melodického toku řeči, vypulovaných, dobře akcentovaných vět, uměl svým přednesem uchvátit posluchače a hovorem vsugerovat svůj názor, svůj dojem z něčeho, svou zálibu...“. J. S. MACHAR, *Profily lidí*, s. 84.

²¹⁷ Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [po 27. 1. 1884], s. 22.

vědeckých a odborných publikací v Časopise lékařů českých patří mezi základní české práce. Největší zásluhu si však Albert získal výchovou několika odborníků, především Karla Maydla, o kterém v dopise J. Černému v roce 1883 prohlásil, že ho odkáže našemu národu. V témž dopise také uvedl: „Spina, Horbaczewski a Maydl, to je prezent dobrý, který jsem Čechům získal; snad se podaří ještě nějakého Čecháčka zde vychovat. Při Spinovi a Horbaczewském jsem byl ovšem jen – ehrlicher Makler.“ O něco později pak Černého utvrzoval ve svém přesvědčení, že Spina a Horbaczewski „nám vychovají mladé pokolení.“²¹⁸ Mladého Karla Maydla poznal E. Albert v srpnu 1879 v Hradci Králové, když se připravoval k slavnostnímu projevu při odhalení pamětní desky profesora Karla Rokitského. Přijal Maydla jako svého asistenta na innsbrucké klinice a později jej vzal do Vídně. Po smrti svého soka Viléma Weisse v roce 1891 podporoval Albert Maydlovu kandidaturu na přednostu chirurgické kliniky v Praze. Zde Maydl vychoval řadu svých žáků, např. profesory Otakara Kukulu, jehož asistentem se stal právě Arnold Jirásek a převzal po něm i jeho kliniku, Rudolfa Jedličku, který se později stal prvním přednostou II. chirurgické kliniky Univerzity Karlovy.

V Rakousku byli Albertovými pokračovateli Julius Hochenegg, ortoped Adolf Lorenz, profesor Rudolf Frank, profesor Carl Ewald, profesor Erwin Payr v Lipsku, profesor chirurgie Julius Schnitzler, rakouský vojenský chirurg Johann Habart, profesor U. Ullmann, primář Josef Preindlsberger v Sarajevu, profesori Friedrich Friedlaender, Anton Loewy, Horoch, Maximilian Zeissl, dvorní rada Emil Rochet v Meranu, ředitel Josef Offer v Halle, primář Poutoni v Gorici. K přímým žákům profesora Alberta v Čechách patřili primář Eugen Levit, ředitel nemocnice v Hořicích, kde svého času s Albertem společně operovali, primář Karel Teuner v Benešově, na Moravě pak Jaroslav Bakeš v Brně a Jaroslav Mathon v Prostějově.²¹⁹

Albert byl dlouholetým redaktorem časopisu *Medizinische Jahrbücher* a patřil i k vydavatelům *Deutsche Zeitschrift für Chirurgie*. Byl též autorem četných statí v 15 svazkové Eulenburgově *Real-Encyclopädie der gesamten Heilkunde*. Kromě čistě odborných monografií, učebnic a článků psal Albert populární články z dějin lékařství. Své příspěvky uveřejňoval v německy psaných odborných časopisech i v denním tisku.²²⁰ O zpopularizování medicíny se snažil také ve svých českých příspěvcích, i když zpočátku si

²¹⁸ J. St. GUTH-JARCOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 31, 1931, E. Albert J. Černému 16. 1. 1883, s. 569; Zvon 32, 1932, E. Albert J. Černému 17. 9. 1883, s. 693.

²¹⁹ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 166. Viz dopisy J. Mathona a M. Remeše A. Jiráskovi. Jako své žáky uvádí E. Albert A. Lorenze, K. Maydla, J. Hochenegga, R. Franka, U. Ullmanna, J. Schnitzlera, J. Habarta. Viz J. L. PAGEL, *Bibliographisches Lexikon*, s. 19.

v tomto směru příliš nevěřil. V roce 1883 příteli Josefu Černému psal: „Vidím, že české literatuře ve svém oboru neprospěju. Co vědeckého, to musím německy. [...] Sem tam snad článkuček nebo řeč akademickou, ale – to není *činnost*; k té nejsem povolán.“²²¹ Výsledek však svědčí o opaku.

Albert pravidelně přispíval do Časopisu lékařů českých, kam zaslal svůj první článek již v roce 1869, ještě jako asistent „ranhojičské kliniky“. Odborné česky psané články uveřejňoval i v Lidových rozpravách lékařských. Také v prvním čísle Osvěty Václava Vlčka nalezneme příspěvek od E. Alberta.²²² Albert tak splnil svůj slib daný V. Vlčkovi v době příprav na vydávání Osvěty, kdy mu napsal: „Milerád vyhovím vyzvání Vašemu, abych se stal stálým spolupracovníkem Nár[odní] Osv[ěty]. Jest mé přesvědčení, že se podniknutí zamýšlené dostalo do rukou takových, které z něho učiní pravý prostředek, aby se vyšší vzdělání jak do šířky, tak i do hloubky u nás rozprostíralo. Znajе celý tenor podobných podniků v Němcích, Francii a Anglicku, budu hleděti v podobném směru přispívati v oboru nauk fyziologických a patologických.“²²³ V květnu 1874 Václav Vlček Alberta vyzval, aby napsal do Osvěty článek o Karlu Rokitanském. Ještě v témž roce článek skutečně vyšel. V roce 1882 napsal Albert pro Osvětu popularizační článek o svém dalším učiteli, Josefu Škodovi.²²⁴ V roce 1890 uveřejnil Albert v Osvětě stať *In memoriam* věnovanou památce českých lékařů Františka Kuřáka, Jana Dlouhého, Františka Pithy, Aloise Bednáře, Vojtěcha Duchka a Františka Chvostka, kteří působili na vídeňské univerzitě.²²⁵ Ve slavnostním památníku I. sokolského sletu *Za praporem sokolským* uveřejnil Albert v roce 1887 článek *Chirurgie a tělocvik*.²²⁶ Albertovy popularizační a vzpomínkové články vycházely též v nedělní příloze Pokroku (přejmenovaného v roce 1886 na Hlas národa) a jinde.²²⁷

²²⁰ Jejich přehled in: A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 411–416. Též O. KUKULA, *Rozvoj chirurgie české*, s. 53–59.

²²¹ J. St. GUTH-JARCOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 31, 1931, E. Albert J. Černému, 16. 1. 1883, s. 569.

²²² Viz A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 59–60, 280–285 a Albertovu bibliografii v závěru téže knihy, s. 398–416.

²²³ MM Žamberk, f. E. Albert, E. Albert V. Vlčkovi b. d. [konec roku 1870 či počátek roku 1871]. Též M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, s. 1080.

²²⁴ LA PNP, f. E. Albert, V. Vlček E. Albertovi 2. 5. 1874. E. ALBERT, *Novější lékařství a působení K. Rokytanského*, Osvěta 4, 1874, č. 5, s. 321–332; TÝŽ, *Josef Škoda*, Osvěta 12, 1882, č. 2, s. 120–127.

²²⁵ LA PNP, f. E. Albert, rukopis článku *In memoriam*. Srov. *tamtéž*, V. Vlček E. Albertovi 16. 2. 1890. Ed. ALBERT, *In memoriam*, Osvěta 20, 1890, č. 5, s. 395–401.

²²⁶ Prof. E. ALBERT, *Chirurgie a tělocvik. Příběh ze Sparty*, in: *Za praporem sokolským*. Posvěceno mužnému duchu Čechův, Praha 1887, s. 11–12.

²²⁷ V Pokroku např. vyšla Albertova řeč pronesená při odhalení pamětní desky Karla Rokitanského na jeho rodném domě v Hradci Králové 3. srpna 1879, která byla uveřejněna též v Časopise lékařů českých. *Slavnost Rokytanského v Hradci Králové*, Pokrok, 1879, č. 186, 5. 8., s. 2. Viz též Albertovu vzpomínku na faráře F. Chaloupku a na zemřelého univerzitního učitele F. Chvostka. [A.], *Nekrolog neznámému*, Pokrok, 1883,

Alberta nalezneme i mezi přispěvateli monumentálního dvacetičtyřsvazkového díla *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, kde v díle věnovaném Čechům zpracoval příspěvek o národopisu.²²⁸ Patřil i mezi spolupracovníky *Ottova slovníku naučného*.²²⁹

Z uvedeného výkladu je zřejmé, že nejen Albertova lékařská praxe a pedagogické působení mají zásadní význam, ale i jeho publikační a popularizační činnost byla bohatá a rozmanitá. Proto se můžeme na závěr této kapitoly bez patosu přihlásit k vzletným slovům Jarmily Kaslové: „Němci mají svého Kocha, Francouzi Pasteura, my máme stejného velikána – doktora Alberta,“ kterými v roce 1941 uzavřela svůj vzpomínkový článek.²³⁰

č. 104, 2. 5, s. 1; † František Chvostek, Pokrok, 1884, č. 323, 21. 11., s. 1. Jak se uvádí v Albertově nekrologu v Hlasu národa, byl v osmdesátých letech „ochotným nejmenovaným spolupracovníkem“ rubriky fejeton. Jeho poslední poetický příspěvek, alegorická báseň Osud, byl uveřejněn v Nedělních listech 16. 7. 1900 pod pseudonymem E. Pohorský. *Smrt prof. dra Alberta*, Hlas národa, 1900, č. 268, 27. 9., s. 2.

²²⁸ *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, Bd. 9, Böhmen, 1. Abteilung, Wien 1894, s. 363–391. Spolu s L. Niederlem zpracoval kapitolu Volkskunde Böhmens: Die physische Beschaffenheit der Bevölkerung. SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, redakce *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild* E. Albertovi 14. a 29. 12. 1890 a únor 1891.

²²⁹ Albert používal šifru At. Viz *Ottův slovník naučný*, I. díl, Praha 1888, nestránkovaný úvod.

²³⁰ Jarmila KASLOVÁ, *Lékař a básník*, List paní a dívek, 1. 2. 1941 (výstřižek článku uložený v LA PNP, f. E. Albert).

III. Homo scriptor

III. 1 Literární teoretik, překladatel a básník

Vedle vědeckých zájmů měl Albert i zájmy umělecké. Byl znalcem českého i světového básnictví, horlivým čtenářem Jaroslava Vrchlického, jehož tvorbu obdivoval. V devadesátých letech se Albert představil veřejnosti nejen jako literární kritik, ale také jako překladatel české poezie do němčiny a nakonec jako básník.

Českou literaturu měl rád a jeho činnost v této oblasti byla vedena touhou uvést ji ve větší známost v Evropě, a to prostřednictvím německy psaných prací a překladů. Chtěl se však uplatnit i v domácím prostředí. Pojednáme proto ve stručnosti o jeho studiích a zejména kritikách, poté o překladech básní a na závěr o vlastní básnické tvorbě. V této oblasti má zásadní význam dlouholetý přátelský vztah Alberta a o 12 let mladšího Vrchlického, který se odráží v jejich vzájemné korespondenci.²³¹ V době 40. narozenin Jaroslava Vrchlického mu Albert věnoval dvě studie. Monografie *Jaroslav Vrchlický*, kterou vydal vlastním nákladem v roce 1893, měla být přípravou k budoucím studiím Vrchlického lyriky a epiky. Celý náklad knihy, jak dokládají dva dopisy Ignáta Herrmanna E. Albertovi, věnoval Máji. Herrmann poděkoval Albertovi za jeho dar a záhy se ptal, zda by souhlasil s druhým vydáním svého spisu, protože o něj byl zejména ve školách velký zájem.²³² Byla totiž vůbec první monografií věnovaná tomuto významnému spisovateli. V její první části uveřejnil Albert přehled dosavadní tvorby Jaroslava Vrchlického, v druhé pak několik úvah zabývajících se především nedoceněností Vrchlického v domácím prostředí, která pramení zejména z přílišné produktivity básníka a z „cizosti“ jeho témat. V témž roce podal Albert na stránkách Světozoru rozbor práce Jaroslava Vrchlického.²³³

V roce 1895 začal Albert připravovat druhý svazek překladů českých básníků, kam se rozhodl zařadit národní básníky. Výsledkem přemítání nad otázkou, kdo vlastně jsou národní básníci, byl Albertův *List o českém básnictví národním*, uveřejněný ve Světozoru v roce 1895. Historie této práce je pohnutá a do značné míry příznačná. Tento List vycházel z větší Albertovy práce *Co jest české básnictví národní*, která obsáhla přehled od Jungmanna a

²³¹ Viz již citovanou publikaci *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, Bohuslav KNOESL (ed.), Praha 1954.

²³² LA PNP, f. E. Albert, I. Herrmann E. Albertovi 6. 3. a 10. 3. 1893.

²³³ E. ALBERT, *Jaroslav Vrchlický*, Světozor 27, 1893, s. 147–158.

Kollára až po současnost.²³⁴ Albert chtěl vydat spis vlastním nákladem a měl v úmyslu darovat jej opět sdružení spisovatelů Máj, jemuž by připadly výnosy z prodeje. Po svých zkušenostech s českými intelektuály se však oprávněně obával, aby se spisovatelé tam sdružení nezalekli jeho tvrzení a spis neodmítli, proto jej dal přečíst několika přátelům, mezi kterými byl i Gustav Eim. Ten se necítil povolán, aby Albertovi radil, zdálo se mu však, že je nespravedlivý ke Svatopluku Čechovi. Vyhověl alespoň Albertově žádosti, aby spis přečetli znalci. Dopisem z 29. března 1895 se obrátil na Jaroslava Kvapila a požádal ho o posouzení Albertovy práce.²³⁵ Kvapil odpověděl G. Eimovi již 1. dubna 1895 a slíbil, že Albertovi napíše a označí místa, „jichž nelze dáti českému čtenáři bez obavy, aby nevzbudila živého odporu“.²³⁶

Kolem spisku se rozvinula zajímavá korespondence mezi J. Kvapilem a E. Albertem, kterou Kvapil zveřejnil po téměř čtyřiceti letech v Lidových novinách. Kvapil odpověděl Albertovi ještě týž den, kdy psal G. Eimovi, tj. 1. dubna 1895. Poděkoval Albertovi za pozornost, kterou mu věnoval ve třetí knize svých překladů. Radil mu, aby celý spis raději nevydával, protože se obával, že Albertovy názory vyvolají v Čechách bouři nevole.²³⁷ E. Albert odpověděl J. Kvapilovi 3. dubna 1895. Kvapilova obava bylo pro Alberta „dokladem chorobného rozčilení všech myslí českých“.²³⁸ Přesto navrhl, že se sporné pasáže mohou vypustit. Zároveň vyvracel pověst šířenou v Praze, že právě on byl požádán o překlad *Písní otroka*. Ten již existoval a jeho část byla později Albertem zařazena do čtvrtého svazku překladů české poezie. V dalším dopise, z 4. 4. 1895, Albert Kvapilovi psal, že na jeho radu vynechá ta místa, která by způsobila mrzutosti. Děkoval mu za upřímnost a sám mu otevřeně napsal, že považuje „skoro celou poezii politickou Sv. Čecha za rýmované úvodníky mladočeské, vzletnější ovšem ještě než i články přítele Eima. Písně otroka pokládám za objektivní komediantství“.²³⁹ Albert tvorbu Svatopluka Čecha dobře znal a léta ji pečlivě sledoval. S Marií Červinkovou-Riegrovou např. již v roce 1885 vedl debatu o Čechově *Dagmar*, která se přenesla i do jejich korespondence.²⁴⁰

²³⁴ E. ALBERT, *Co jest české básnictví národní?*, Vídeň 1895.

²³⁵ LA PNP, f. E. Albert, korespondence cizí, G. Eim J. Kvapilovi 29. 3. 1895. Eim informoval Kvapila o tom, že dvorní rada Albert sepsal a chce vlastním nákladem vydat malou monografii o české lidové poezii. „K radě přátel však chce vyslyšeti úsudek znalců, aby chtěje prospěti snad neškodil a nevybouřil proti sobě český a zejména literární svět.“

²³⁶ *Tamtéž*, J. Kvapil G. Eimovi 1. 4. 1895.

²³⁷ LA PNP, f. E. Albert, J. Kvapil E. Albertovi 1. 4. 1895.

²³⁸ Je třeba si uvědomit, že to bylo v době výjimečného stavu a v době, kdy vyšly Čechovy *Písně otroka*. Srov. též s názorem J. Golla na Albertův spisek. J. JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll*, J. Goll E. Albertovi 2. 4. 1895, s. 258–259.

²³⁹ Jaroslav KVAPIL, *Dva listy Albertovy*, Lidové noviny 39, 1931, č. 96, 22. 2., s. 1–2.

²⁴⁰ Rozboru tohoto Čechova eposu, který pokládal spíše za operu, Albert věnoval dva velké dvojlisty; jeho dopis je vlastně literární kritikou této Čechovy práce. LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [Červinková si poznamenala, že dopis došel 8. 11. 1885].

Jak jsme již zmínili, Albert měl v úmyslu darovat spis opět spolku spisovatelů Máj a tuto nabídku mu prostřednictvím Jaroslava Vrchlického učinil. Dne 10. dubna 1895 předseda spolku Ignát Herrmann Albertovi odpověděl, že spolkový výbor nemůže jeho nabídku přijmout a poukazoval na postoj Máje v případě Macharova článku o Hálkovi z roku 1894. Albertova studie byla totiž zároveň kritikou, a za tu nechtěl být Máj spoluzodpovědný. Souhlasil s Albertovým pohledem na Neruda, Vrchlického, ale nesdílel jeho názor na Heyduka a Čecha. „Nesnášíme se zejména s výrokem Vaším, že v Písních otroka silně přestřelil. Tento výrok setká se s odporem veliké většiny českého publika. Máj narazil by tím v celé české společnosti. [...] Nesdílíme dále mínění Vašeho o Elišce Krásnohorské, zejména závěrek. Také tuto máme zato, že jí ukřivděno.“²⁴¹ Albert proto nabídl spis nakladateli Matěji Anastáziu Šimáčkovi, který znal Albertovu práci ze spolku Máj. Šimáček souhlasil s tím, co psal Albert o Krásnohorské, ale pokud šlo o S. Čecha, měl stejný názor jako ostatní kolegové. Byl však ochoten uveřejnit část upraveného spisu, ovšem pod jiným názvem. Albertovu práci ve Světozoru skutečně pod titulem *List o českém básnictví národním* otiskl.²⁴² Porovnání původního spisu s článkem uveřejněným ve Světozoru provedl Arnold Jirásek, proto se jím podrobněji nezabýváme.²⁴³ Připomeňme jen, že ještě po letech byl Albertův spis trnem v oku F. X. Šaldovi, který o něm v roce 1922 napsal tendenční článek v Tribuně, kde Alberta nazval literárním diletantem a politickým porodníkem.²⁴⁴

V devadesátých letech se Albert představil veřejnosti také jako překladatel české poezie do němčiny.²⁴⁵ A tak „jako Volkman, vojenský chirurg, psal pohádky pro děti, by si

²⁴¹ LA PNP, f. E. Albert, I. Herrmann E. Albertovi 10. 4. 1895.

²⁴² *Tamtéž*, M. A. Šimáček E. Albertovi 25. 4. a 2. 5. 1895. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 310; E. ALBERT, *List o českém básnictví národním*, Světozor 29, 1895, č. 25, 3. 5., s. 291–292; č. 26, 10. 5., s. 303; č. 27, 17. 5., s. 314–315; č. 28, 24. 5., s. 326–327; č. 29, 31. 5., s. 342.

²⁴³ Uveďme pouze část věnovanou tvorbě E. Krásnohorské. „...jest významnou, jsouc z těch žen českých, které s celou duší se odevzdaly práci národní. Jak se práci takové daří v rukou ženských jest samo o sobě zajímavé a bude dnes nebo zítra jistě předmětem úvah zvláštních. Všecko, co ženy v umění vykonaly, jest hluboko pod tím, co vykonali muži. Už tedy předem souhlasím, sahá-li se po kratším loktu, jakmile se měří umění ženské.“ A dále Albert pokračuje: „Vedle Čelakovského, Erbena, Sládka atd. o Krásnohorské ani řeči býti nemůže. Běží tu o jiné poschodí.“ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 309–315. Z těchto slov vane zřejmá předpojatost k ženskému vzdělání, která je zejména patrná v brožůře Eduard ALBERT, *Die Frauen und das Studium der Medicin*, Wien 1895.

²⁴⁴ Jaroslav KVAPIL, *Dva listy Albertovy*, Lidové noviny 39, 1931, č. 96, 22. 2., s. 1–3 a TÝŽ, *O čem vím*, Praha 1946, s. 210–216. Viz F. X. ŠALDA, *Ještě Vrchlický*, Tribuna 4, 1922, č. 230, 1. 10., s. 3–5. Publikováno in: F. X. ŠALDA, *Kritické projevy*, 12, 1922–1924, Praha 1959, s. 87–88. (Soubor díla F. X. Šaldy, sv. 21.)

²⁴⁵ Problematice se nejnověji věnovala Lucie Kostřbová ve své disertační práci *Mezi Prahou a Vídní. Hermann Bahr a J. S. Machar v prostorech (středo)evropského modernismu*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2008. Disertaci v upravené podobě vydala knižně. Albertovým překladům věnovala celou kapitolu, kterou

odpočinul, stejně jako veliký Billroth, který miloval hudbu nade vše, jako Schuh, virtuos na housle, nalézal Albert osvěžení v básnění. Po těžkých námahách všedních tlumočil dokonalou formou díla pěvců své domoviny české pro německé publikum“.²⁴⁶ Během osmi let stihl Albert připravit a vydat šest knih překladů. V předmluvě k prvnímu svazku *Poesie aus Böhmen* Albert uvedl, že podnětem k jeho obsáhlému projektu byl úspěch českého Národního divadla na První mezinárodní hudební a divadelní výstavě ve Vídni v červnu 1892. Ve výstavním areálu bylo postaveno i divadlo, na němž se představila řada činoherních i operních souborů. Nadšený ohlas všech českých představení u vídeňského publika i u kritiky Čechy ohromil.²⁴⁷ Úspěch Národního divadla přinesl důležité poznání – totiž že cesta české kultury do Evropy může vést právě přes Vídeň, která byla na politické rovině vnímána jako národní nepřítel. Podle Alberta i česká poezie dosahovala vysokého stupně, a proto se rozhodl současné německé kritice předložit ukázky z ní.

Potřeba kvalitních překladů a kontextových informací se odrazila ve struktuře všech svazků *Poesie aus Böhmen* – vedle básní obsahovaly úvodní přehledovou studii, překladům předcházely životopisné medailony autorů s přesnými a celkovými bibliografickými přehledy jejich děl. Albert začal na překladech pracovat na začátku července 1892, tedy vzápětí po výstavě.

O tom, že začíná překládat, se Albert zmiňoval Marii Červinkové-Riegrové v dopise z 1. července 1892. K dopisu přiložil i výstřižek z Presse, kam napsal fejeton o Janu Nerudovi. Ve fejetonu „pojednáno o Nerudovi na základě rozmluv, které s autorem mívám. Překlady jsou ode mne a myslím, že se obzvláště balada o duši Havlíčkově dobře podařila. Sbírám pomalu překlady a snad vydám celou knihu. Mám přeloženy i kusy těžké, jako Toman a lesní panna, Štědrý večer Erbenův atd. Co je duchem národním psáno, jde z češtiny do němčiny hrozně zle“.²⁴⁸ Koncem srpna 1892 oznamoval v dopise psaném v Žamberku,

nazvala Albertova edice *Poesie aus Böhmen* – „sympatická vidina národa“. Viz Lucie KOSTRBOVÁ, *Mezi Prahou a Vídní. Česká a vídeňská literární moderna na konci 19. století*, Praha 2011, s. 199–255. V německém jazykovém prostředí je stručná charakteristika Albertova projektu včetně kritiky překladu v kapitole E. Alberts Versuch einer Synthese, jež je součástí publikace Manfred JÄHNICHEN, *Der Weg zur Anerkennung. Tschechische Literatur im deutschen Sprachgebiet 1861–1918*, Berlin 1972, s. 183–194. Nejnověji Lucie KOSTRBOVÁ, „Die sympatische Vision eines Volkes“ – das Übersetzungsprojekt Eduard Alberts „Poesie aus Böhmen“, *Stifter Jahrbuch. Neue Folge* 23, 2009, s. 51–68.

²⁴⁶ J. PENÍŽEK, *Upomínky na Eduarda Alberta*, Národní listy 50, 1910, č. 272, 3. 10., s. 1.

²⁴⁷ Viz František Adolf ŠUBERT, *České Národní divadlo na první mezinárodní a divadelní výstavě ve Vídni r. 1892*, Praha 1892. Též německy František Adolf ŠUBERT, *Das königl. böhmische Landes- und National-Theater in Prag*, Prag 1892.

²⁴⁸ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [Červinková si poznamenala, že dopis došel 2. 7. 1892]. Výstřižek novinového článku z 28. 6. 1892 je omylem uložen ve složce

že „překlady se tisknou, už jsou čtyři archy vysázeny a přede Všemi svatými to bude vytištěno. Zatím jsem mnoho nového přeložil, zejména ještě z Nerudy, Václava Šolce, Rudolfa Mayera, jen z těch, kteří zemřeli.“²⁴⁹ Ve stejném duchu psal E. Albert i G. Eimovi. Sám počátkem října do *Pamětnice* zapsal: „Tisk mých překladů pokračoval tak, že je vysázeno as 8 archů.“ A o několik dní později připsal: „Dne 10ho jsem odeslal konec manuskriptu svých překladů básnických; dílo tudíž dohotoveno (1. díl).“²⁵⁰

První kniha překladů *Poesie aus Böhmen* tedy vznikla během prázdnin roku 1892, které Albert strávil v Žamberku. Před básně vkládal kratší historické úvody, se kterými mu pomáhal přítel z gymnaziálních let František Šembera, profesor gymnázia v Truhlářské ulici v Praze. Kniha otevírá stručný přehled dějin českého písemnictví, ve kterém Albert ukazuje hlavní vývojová období a jejich představitele. Překladům vybraných básní předchází vždy výstižný popis života a díla každého z básníků. Tak se mohl německý čtenář seznámit s ukázkami prací F. L. Čelakovského, J. Kollára, K. H. Máchy, K. Havlíčka Borovského, K. J. Erbena, V. Hála, J. Nerudy, R. Mayera, V. Šolce a B. Jelínka. Většinu básní přeložil Albert sám, několik překladů je dílem Wenziga a Pawikowského. Tuto antologii věnoval Eduard Albert Janu Gebauerovi a Jaroslavu Vrchlickému.²⁵¹

V úvodu ke druhé části překladů se Albert zmiňoval o tom, že se knize dostalo vlídného přijetí v domácím i cizím tisku, chválili ji i vynikající němečtí básníci a literáti.

korespondence z roku 1893–1894. Jan Neruda zemřel v roce 1891, proto je třeba brát Albertův výrok o rozhovorech s Nerudou jako básnickou licenci. Také v dalším nedatovaném dopise Albert Červinkové psal: „Překladů z české poezie mám tolik, že kniha vyjde brzo. Snad se začne tisknout na podzim.“

²⁴⁹ *Tamtéž*, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [podle poznámky M. Červinkové z 29. 8. 1892]. Albert se zmiňoval o tom, že i syn Jiří má pro poezii vybroušený cit a radí mu při výběru básní do sbírky překladů. Albert psal také Vrchlickému, aby posoudil některé jeho překlady. *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [léto 1892], s. 74–77, kde jsou i ukázky Albertových překladů.

²⁵⁰ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi b. d. [srpen 1892], s. 178. MM Žamberk, f. E. Albert, *Pamětnice*.

²⁵¹ Gebauer děkoval za dedikaci dopisem z 2. 11. 1892: „dedikací *Poesie* z Čech způsobil jste mi takovou čest, že mimo mne sotva kdo velikost její dostatečně pozná. Vždyť já nekonám a nekonal jsem nic víc, než svou povinnost a nemám snah vyšších než tu, abych své povinnosti postačil! A přece musím přiznat, že Jste mi způsobil radost nesmírnou. Kdo – pro kousek vědecké pravdy! – tolik nespravedlivého veřejného příkoří musil vytrpět a dílem dosud musí trpět, ten musí se cítit vysoce povznesen čestným vyznamenáním takovým, jakého se mně od Vás dostalo.“ J. JEDLIČKA, *Eduard Albert a Jan Gebauer*, s. 694. J. Vrchlický děkoval dopisem z téhož dne, kde mj. psal: „Zbudoval jste dílem tímto české věci pomník, který zůstane a ponese daleko více ovoce než všechno jiné, co kolem vše a hlučí.“ *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, J. Vrchlický E. Albertovi 2. 11. 1892, s. 83–84. Albertovy překlady jsou často s rukopisným věnováním uloženy mimo řady knihoven též v MM Žamberk, SOkA Ústí nad Orlicí, SOkA Náchod, f. G. Eim.

Že Albert nijak nepřehání, dokládají pochvalné a děkovné dopisy např. Richarda Belcrediho, Theodora Billrotha, ale i Jana Lukeše, Franze Wacek-Orlic z Vídně či Zikmunda Wintra.²⁵²

Za čtyři a půl měsíce po první knize překladů připravil Albert druhý výbor z české poezie, věnovaný tentokrát dílu Jaroslava Vrchlického. M. Červinkové po Vánocích roku 1892 Albert psal: „Antologie z Vrchlického je hotova; stojím v čele celé řadě překladatelův, mezi nimiž i dvě dámy: slečna v[on] Breisky, sestra odborního náčelníka v min[isterstvu] vnitra, a slečna Maruše Nusko ve Lvově. Nejlepší z mužských překladatelův jest dr. Adler, advokát pražský, jenž nedávno vydal originální své básně. Bude toho svazek tak veliký jako Poesie aus Böhmen a je v tom vybráno, co nejlepšího Vrchlický podal. Tuším, že to učiní senzaci. O Vrchlickém ale musím napsat co nejdříve i český článek, poněvadž o něm nepanuje v Čechách pravé mínění.“²⁵³

Druhý svazek Albertových překladů vyšel v roce 1893 pod názvem *Neuere Poesie aus Böhmen* a Albert jej věnoval Antonínu Dvořákovi a Josefu Myslbekovi.²⁵⁴ Na knize se podílelo kromě E. Alberta několik spolupracovníků. Básně, kterým předchází vylíčení života a dosavadního díla J. Vrchlického, byly vybrány ze 40 sbírek a dokládají hlubokou znalost Vrchlického díla.

Třetí díl překladů *Neueste Poesie aus Böhmen I* vydal Albert v roce 1895, předmluvu napsal již v listopadu roku předchozího a spis věnoval Václavu Brožíkovi.²⁵⁵ V knize jsou zastoupeni J. Zeyer, i když se sestavením jeho biografie měl Albert velké potíže,²⁵⁶ J. S. Machar, který pomáhal i s výběrem básní,²⁵⁷ A. Klášterský, A. E. Mužík, B. Kaminský,

²⁵² LA PNP, f. E. Albert, T. Billroth E. Albertovi 30. 10. 1892. Billroth v dopise děkuje za zaslání *Poesie aus Böhmen*: „Sie haben mich durch Ihre poetische Sendung hochehrent, und es mir besonders sympathisch dass ich nun weiss, wie warm Sie auch auf dem Gebiete der poetischen Kunst den Menschen und den Völkern nachgehen und mit ihnen empfinden.“

²⁵³ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové 27. 12. 1892. V dalším, nedatovaném dopise (dopis č. 15) jí Albert poslal své překlady.

²⁵⁴ LA PNP, f. E. Albert, J. V. Myslbek E. Albertovi 20. 4. 1893. Myslbek děkoval Albertovi za zaslání „meisterwerku na oslavu českého ducha“. Reakci Dvořákovu nemáme k dispozici.

²⁵⁵ Za věnování poděkoval Brožík Albertovi písemně. LA PNP, f. E. Albert, V. Brožík E. Albertovi 28. 8. 1895. Viz též recenzi *Neueste Poesie aus Böhmen* uveřejněnou ve Světozoru 29, 1895, č. 11, 25. 1., s. 131.

²⁵⁶ Na shánění bibliografických údajů se podíleli František Herites, Otakar Mokřý, ale i Josefa Náprstková, která dala F. Heritesovi adresu na Zeyerova bratra Emila žijícího ve Štýrsku. LA PNP, f. E. Albert, korespondence cizí, J. Náprstková F. Heritesovi 20. 8. 1894. Nakladatel František Topič zaslal Albertovi seznam knižně vydaných děl J. Zeyera. LA PNP, f. E. Albert, F. Topič E. Albertovi 21. 8. 1894; *tamtéž*, F. Herites E. Albertovi 21. 9. 1894 a J. Zeyer F. Heritesovi 2. 9. 1894.

²⁵⁷ *Tamtéž*, 4 dopisy J. S. Machara E. Albertovi z let 1893–1894. K Macharově spolupráci s Albertem při výběru děl určených k překladům více v podkapitole Machar a Poesie aus Böhmen v práci L. KOSTRBOVÁ, *Mezi Prahou a Vídní*, s. 229–234.

F. X. Svoboda, M. A. Šimáček,²⁵⁸ A. Škampa, J. Červenka, A. Sova, J. Kvapil, E. Stehlík, O. Auředníček, J. Borecký a K. Červinka. V této knize je nejméně Albertových překladů, z jeho pera jsou např. překlady Macharových básní, J. Zeyera přeložila až na dvě výjimky Otilie Malybroková-Stillerová. Pro zajímavost uveďme, že v Albertově pozůstalosti je uložen dopis „ctitelů poezie Julia Zeyera“, kteří mu po vydání první knihy překladů a monografie J. Vrchlického vytýkali, že na našem Parnase sídlí trojice a nikoli dvojice a že „není možno přehlédnouti Julia Zeyera, ten maják romantismu, tohoto pěvce nejryzejší poezie“. K dopisu pak přiložili Zeyerovy práce.²⁵⁹

Ještě v témž roce vydal Albert čtvrtou sbírku překladů *Neueste Poesie aus Böhmen II*, kterou věnoval národním směrům v českém básnictví a na jejíž závěr připojil 30 přeložených českých, moravských a slovenských písní, z nichž polovinu přeložil sám a druhou svěřil školnímu radovi W. Ernstovi z Vídně. Sbírkou věnoval Josefu Hlávce.²⁶⁰ Do tohoto dílu zařadil Albert A. Heyduka, S. Čecha, J. V. Sládka, E. Krásnohorskou, A. Staška, L. Quise, F. Táborského a J. Kalluse. V dodatcích jsou zastoupeni J. Jahn, J. Goll, O. Mokřý a K. Kučera.

V roce 1895 propagoval Albert českou poezii také na stránkách *La nation tchèque*. Tuto revue určenou frankofonnímu prostředí vydal Karel Hipman v nakladatelství J. R. Vilímka.²⁶¹

V březnu roku 1900 vydal Albert vlastním nákladem překlad Erbenovy *Kytice*, kterou začal překládat již na počátku devadesátých let. Několik Erbenových balad přeložil a vydal v *Poesie aus Böhmen*. Chyběl mu však překlad nejdelší a podle Alberta nejlepší práce *Záhořova lože*. Teprve potom přikročil k vydání celé sbírky, pro kterou přeložil polovinu básní, o zbytek se postarala Marie Kwaysserová.²⁶² Sbírkou *Der Blumenstrauß* věnoval Albert

²⁵⁸ Srov. dopis A. Klášterského z 22. 10. 1894, který zaslal Albertovi pro chystanou antologii vyžádaná životopisná data společně s přehledem svých publikací; dopis F. A. Šimáčka z 2. 5. 1895, který se cítil poctěn, že Albert přijal jeho básně do svého spisu a jednu z nich sám mistrně přeložil, a dopis J. Kvapila z 1. 4. 1895, LA PNP, f. E. Albert.

²⁵⁹ *Tamtéž*, anonym „Několik ctitelů poezie Julia Zeyera“ E. Albertovi 26. 3. 1893.

²⁶⁰ *Tamtéž*, J. Hlávka E. Albertovi 10. 9. 1895. V dopise Hlávka děkoval za věnování. Byl rád, že se Albert „tak velikou prací a pílí sám postavil v čelo propagandy pro naši českou literární činnost. Považuji tu úlohu propagační jak naší literární, tak naší vědecké a umělecké činnosti za nejdůležitější věc, která jest ještě mimo toho, co Vy jste podnikl, takřka celkem k vykonání“.

²⁶¹ Prof. Edouard ALBERT, *La poésie tchèque*, in: *La nation tchèque. Sa mission et son rôle en Europe*. Revue publiée avec la collaboration des principaux artistes et écrivains tchèques par Charles Hipman, Praha 1895, s. 46–54. Viz též *Z literatury*, Lidové noviny 3, 1895, č. 217, 22. 9., s. 1.

²⁶² Viz Albertovu předmluvu ke sbírce z 1. 3. 1900. *Der Blumenstrauß* von Karl Jaromir ERBEN. In deutscher Uebers. hrsg. von Dr. Eduard Albert, Wien 1900. Srov. též 6 dopisů M. Kwaysserové E. Albertovi z let 1895–1900, LA PNP, f. E. Albert. K problematice více Helena KOKEŠOVÁ, *K Albertovu překladu Kytice*

Erbenově dceři Bohuslavě, manželce Antonína Rezka, v té době ministra Koerbrovy vlády. Po sto letech sbírku vydalo s ilustracemi Rut Kohnové a předmluvou Pavla Kohna pasovské nakladatelství Karl Stutz.²⁶³

V březnu roku 1900 vydal Albert ještě jednu sbírku překladů, kterou nazval *Lyrisches und Verwandtes aus der böhmischen Literatur*. Kniha, chápaná jako dodatek k předešlým, má menší rozsah i jinou úpravu. Věnoval ji vznešené spisovatelce, kněžně Alici Cantacuzéne, rozené hraběnce Ribeaupierre.²⁶⁴

Hlavním cílem Albertových překladů bylo ukázat světu vysokou hodnotu a úroveň českého básnictví, a tím i vyspělost současné české kultury. Do svých sbírek zařadil všechny význačné české básníky, i ty, kterých si osobně tolik necenil – J. Zeyera a S. Čecha. Albertovým měřítkem kromě obvyklých kritérií byl totiž národní ráz básníků, a ten ani Zeyer, ani Čech podle Alberta nesplňovali. Albert se snažil, aby překlady měly dobrou úroveň. Sám rád překládal, především o prázdninách to patřilo k jeho oblíbeným činnostem. Svého překladatelského umění si byl Albert vědom a cenil si ho. V létě 1892 Vrchlickému napsal: „Připustíte, že překládat umím.“ A před Vánocemi 1892, kdy pracoval na druhé knize překladů: „Překlady se mi podařily výborně.“²⁶⁵ Dovedl však i jako správný manažer shánět a vybírat spolupracovníky. Příkladem takové spolupráce je Albertova dohoda s pražským advokátem Friedrichem Adlerem.²⁶⁶ Na překladech s Albertem spolupracovali též JUDr. Bronislaw Wellek, JUDr. Julius Katz, hejtman Heribert Hülgerth, Otilie Malybroková-Stillerová, Marie Kwaysserová a Marie (Maruša) Nusko ze Lvova, později provdaná za konzulárního úředníka v Port Saidu Hamada.²⁶⁷ Výborná znalost němčiny a také vlastní básnické nadání a píle zaručovaly dobrý výsledek. V Albertově pozůstalosti se zachovalo nejen několik rukopisů jeho překladů básní Jaroslava Vrchlického do němčiny, ale též několik

do němčiny, in: Kytice v nás. Sborník ke 150. výročí prvního vydání básnické sbírky Karla Jaromíra Erbena, Jičín 2003, s. 105–107.

²⁶³ Karel Jaromír ERBEN, *Der Blumenstrauß / Kytice*, Passau 2011. Zweisprachige Ausgabe. Illustriert von Rut Kohn, übersetzt von Eduard Albert und Marie Kwaysser. Mit einem Nachwort von Pavel Kohn.

²⁶⁴ Předmluva ke knize je datována 18. 3. 1900. Jejich přátelský poměr dokládá zachovaná korespondence. LA PNP, f. E. Albert, A. Cantacuzéne E. Albertovi, 27 francouzsky psaných dopisů z let 1888–1900. Dále MM Žamberk, f. E. Albert. Podle záznamů v Pamětnici navštívila Alice Cantacuzéne s manželem Žamberk v roce 1889. V muzeu je též uložena ikona, kterou daroval kníže Paul Cantacuzéne E. Albertovi. Též SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, fotografie Alice Cantacuzéne a fotografie jejího manžela a dětí, které věnovala E. Albertovi.

²⁶⁵ Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [léto 1892], s. 75, a E. Albert J. Vrchlickému b. d. [před Vánocemi 1892], s. 84.

²⁶⁶ LA PNP, f. E. Albert, F. Adler E. Albertovi 7. 4. 1893 a 4. 5. 1900; LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové 27. 12. 1892, kde chválí F. Adlera. Též F. ADLER, *Listy profesora Eduarda Alberta*, s. 126–131, kde je uveřejněno 10 dopisů E. Alberta F. Adlerovi z let 1892–1895.

²⁶⁷ Srov. jejich korespondenci v LA PNP, f. E. Albert.

vlastních básní ve francouzštině. Albert též nelitoval četných finančních obětí, které jej tato záliba stála. Všechny tyto knihy vydával vlastním nákladem. Dbal nejen na obsah, ale i na formu. Knihy nechával tisknout na kvalitním papíře a v pěkné vazbě.²⁶⁸

Albertovy překlady mají obrovský rozsah – celkem má soubor 1400 stran a je otázkou, kde bral při své vytíženosti na tuto činnost čas. Že jeho snaha vzbudila odezvu, že jeho překlady těšily řadu lidí nejen z literárních kruhů, dobře dokumentuje Albertova přijatá korespondence. Samozřejmě svoji roli sehrála i zdvořilost a řada lidí děkovala ze slušnosti. Přesto uvedme několik příkladů bezprostředních reakcí na Albertovu tvorbu. Z korespondence je zároveň dobře patrné, komu Albert své překlady posílal.²⁶⁹ Je zřejmé, že v reprezentativní výpravě vydávaná řada *Poesie aus Böhmen* se obracela především na vyšší rakouské vrstvy, jichž byl dvorní rada Albert součástí. Pět exemplářů antologie J. Vrchlického zaslal E. Albert Josefu Hlávkovi. Dva byly pro něho a jeho ženu, další nejvyššímu maršálkovi Jiřímu z Lobkowicz, místodržiteli Františku Thunovi a princí Karlu Schwarzenbergovi. Albert Hlávkou prosil, aby jim knihy odevzdal osobně, třeba během zasedání Českého zemského sněmu. Jak psal, měl proto dva důvody. Hlávka prý bude mít příležitost s knihou v ruce hlásat své evangelium. Může pánům říkat, „že Vrchlický je osoba významu světového, ne snad z hlediště českého nebo dokonce pražského, ale z hlediště i cizího“. Albert byl totiž přesvědčen, že Vrchlický je nejen první slovanský básník, ale že ani v Německu mu nemají rovného. Za druhé měl Hlávka poukázat na to, že česká šlechta, která si všímá českého umění, se může opírat o věc nejen ve světě uznanou, ale i obdivovanou, a že šlechtičny se tak mohou seznámit prostřednictvím antologie s Vrchlickým.²⁷⁰

²⁶⁸ Kompletní vydání Albertových překladů je uloženo v MM v Žamberku. Část knih je v SOKA v Ústí nad Orlicí a též v SOKA Náchod, f. G. Eim. Uloženy jsou též v Národní knihovně v Praze a v Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni.

²⁶⁹ Viz LA PNP, f. E. Albert. *Poesie aus Böhmen* obdrželi mj. Bernhard Baumeister z Vídně, Richard Belcredi, T. Billroth, Jan Lukeš, František Šembera, Franz Wacek-Orlic z Vídně, Z. Winter, Philipp von Zaleski, Karl Stremayer, G. Eim, M. Červinková-Riegrová, J. Goll, F. Thun, Irma Taaffe. Antologii *Neuere Poesie* K. Mattuš, J. V. Myslbek, G. S. Simics ze Srbska. V roce 1895 daroval Albert *Neueste Poesie* J. V. Jahnovi, A. Heydukovi, J. Hlávkovi, Heribertu Hülgerthovi, A. Jiráskovi, J. V. Sládkovi, E. Špindlerovi, Z. Wintrovi, J. Gollovi, V. Brožíkovi, kterému sbírku dedikoval. V roce 1900 obdrželi *Lyrisches und Verwandtes* Arthur Enzenberg z Innsbrucku, A. Dvořák, A. Jirásek, K. Jireček, J. Goll, J. Kaizl. Za zaslání *Kytice* děkovali Albertovi A. Dvořák, Z. Winter, za mistrné dílo překladatelské je označil Franz Thun. V roce 1900 obdaroval E. Albert svými překlady též osobnosti, jako byli Wilhelmine Auesperg-Kinski, Friedrich Beaufort-Spontin, Karl Buquoy, Artur Fitger z Hornu u Bremenu, A. Heyduk, E. Koerber, K. Mattuš, Josef Maria Pernter, A. Randa, Karl Schwarzenberg, Wilhelm Singer, Antonín Truhlář, Gabrielle Windischgraetz, Elvira Vrbna, Friedrich von Wrede ze Salzburku, Václav Horák z řádu křižovníků. Albertovi děkovali za jeho překlady též Josef von Bezečný, Heinrich von Bamberger, kněžna Montenuovo a další.

²⁷⁰ LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkovi b. d. [12. 4. 1893].

Také další překlady měly své vznešené příjemce. Směřovaly například k místodržiteli Františku Thunovi, kterému Albert zaslal *Poesie aus Böhmen* a později i *Lyrisches und Verwandtes*.²⁷¹ Irma Taaffe Albertovi děkovala za zaslání *Poesie aus Böhmen*: „dank für die Zusendung Ihres reizendes Gedichtbuches, welches mich ungemein freuet und interessiert und in unserer Bibliothek in Ellischau einen Ehrenplatz erhalten soll. Ich habe schon einige Gedichte gelesen, die mich entzückten, besonders hat mich die *Maiballade* unterhalten, die ich nach dem Diner meinem Edi vorlesen will“.²⁷²

Albert zasílal své překlady také přátelům z uměleckého světa a kolegům. Reakce na ně byly pozitivní, neboť všichni si byli vědomi jejich významné propagační hodnoty pro české umění. Na podzim roku 1892 napsal Albertovi poděkování za *Poesie aus Böhmen*, kterou mu přinesl J. Vrchlický, Zikmund Winter. Byl si jistý, že česká literatura bude mít z Albertových překladů prospěch. „Když tu literaturu poznají cizinci v tom pěkném šatě, do něhož jste ji ráčili ustrojiti, snad také budou nás méně nenáviděti.“ V roce 1895 děkoval Winter za oba díly *Neueste Poesie*, „které nám u Němců tady a za hranicí víc ke cti pomohou než desatero řečí parlamentních, ba víc než všecka delegace česká“. Podle jeho slov nikdo Albertovi nebude moci upřít, že „těmi nově zbásněnými věcmi našimi narovnal o nás soud ciziny a to je služba k nezaplacení“. O překladech prý jde samá chvála, u výběru básní se objevuje kritika. Podle Wintra je však věcí autora, co si vybere. Kdyby o tom hlasoval veřejně, neshodly by se ani dva hlasy.²⁷³ O pět let později Winter děkoval za Albertův překlad *Kytice* a za knihu lyrické poezie. „Zvědavě jsem honem hledal některé těžké a tvrdé oříšky a s obdivem nalezl, že byly výtečně rozlousknuty.“²⁷⁴

J. S. Machar po přečtení monografie o Jaroslavu Vrchlickém Albertovi psal: „Přečetl jsem ji ihned, čtou i jiní, a každý má jen slova obdivu – ne tak pro Vrchlického – ale pro Vás. Poezie česká Vás, mistře slovutný, bude a musí jmenovat do nejdelších věků.“²⁷⁵ O Albertových překladech referoval v listopadu 1893 ve Vaterlandu také Josef Alexander Helfert.²⁷⁶ Dosah Albertovy překladatelské činnosti si již v roce 1893 plně uvědomoval také

²⁷¹ SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, F. Thun E. Albertovi 13. 11. 1892; LA PNP, f. E. Albert, F. Thun E. Albertovi 27. 4. 1900 a 20. 5. 1900.

²⁷² *Tamtéž*, I. Taaffe E. Albertovi 29. 10. 1892.

²⁷³ *Tamtéž*, Z. Winter E. Albertovi 1. 11. 1892, b. d. [leden 1895], 6. 10. 1895.

²⁷⁴ *Tamtéž*, Z. Winter E. Albertovi 15. 3. a 10. 5. 1900.

²⁷⁵ *Tamtéž*, J. S. Machar E. Albertovi 10. 3. 1893.

²⁷⁶ A. HELFERT, *Ein Dichter und der historische Adel Böhmens*, Vaterland 34, 1893, č. 327, 26. 11. Jde o článek věnovaný J. Vrchlickému, ve kterém jsou pasáže o Albertových překladech *Neuere Poesie aus Böhmen*. Antologie aus den Werken von Jaroslav Vrchlicky. Herausgegeben von Dr. Eduard Albert,

Karel Mattuš. Ten u Alberta obdivoval, že „vedle své činnosti vědecké, učitelské a lékařské nacházíte času a nálady, abyste cizinu uváděl do chrámu českého literárního umění, kde Vám se vzácnou umělostí svůj proslulý pitevní nožík obracíte v kouzelný nástroj, jímž daří se Vám rozložit tu duši národa před žasnoucím zrakem ciziny. [...] Je to zajisté úlohou naší v této době, abychom se neuzavírali v těsných hranicích vlasti, ale se vším, co máme a umíme, vyšli na trh světový a hlásili se v smělém boji o palmu. Jen slepý nevidí, že i v to jest tajený boj národní a politický, a každý úspěch že zabezpečuje budoucnost národa. Tak se dělo s naším uměním hudebním [...] tak i naši výtvarní umělci razí cestu lepší budoucnosti naší. Básník arci potřebuje tlumočníka a šťastná literatura národní, která se dodělala takového interpreta, jakým jste Vy.“ Také v roce 1900 Albertovi děkoval za zaslání překlady, které pokládal nejen za díla umělecká, ale i za „záslužná v ohledu politickém“.²⁷⁷

Na podzim roku 1894 se Albert chystal překládat některé básně Adolfa Heyduka. Žádal ho proto o životopis a seznam publikací, které chtěl použít v další knize překladů. V říjnu 1894 psal Adolf Heyduk Albertovi: „Znám jen dva muže přísné vědy chirurgické, jež poezie povznáší vysoko nad útrapy lidstva trpícího, Vás, Slovnosti a Richarda Volkmana, profesora v Halle, jenž vedle Vaší Slovnosti jest básníkem posvěceným a píše pod jmenem Rich[ard] Leander; tohoto si vážím, leč Vaší Slovnosti duchem hluboce se klaním za čin Váš, který je zajisté významnějším a daleko ušlechtlejším činem jeho, Vaše krásné a věrné převody básnické jsou zajisté kouzelným prostředkem k dosažení vznešeného cíle, kterýž sledovati ráčíte.“²⁷⁸ S Richardem Volkmannem srovnávali E. Alberta také zástupci spolku Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag, když Albertovi děkovali za zaslání jeho Antologie Vrchlického.²⁷⁹ Za zaslání *Neueste Poesie* děkoval E. Albertovi mj. Ervín Špindler z Roudnice, který Albertovi blahopřál „ku skvělému zdatu velikého a smělého podniku, jenž zjedná moderní literatuře naší hojně přátel v sousedním Německu a mezi Němci vůbec, a českému jmenu velikou čest“. Albert podle něho k znamenitým a pečlivě vybraným překladům připojil výbornou charakteristiku jednotlivých básnických individualit, kterou by nedovedl žádný literární historik. Přesvědčily ho také Albertovy důvody, že S. Čech není

k. k. Hofrath, Wien, 1893, Hölder. Též Vaterland 34, 1893, č. 329, 28. 11., fejeton, podepsaný Ein Aristophille. Helfert se o fejetonech zmiňuje v dopise E. Albertovi. Viz LA PNP, f. E. Albert, J. A. Helfert E. Albertovi b. d. [listopad či prosinec 1893]. Výstřižky obou fejetonů jsou uloženy společně ve složce s Helfertovými dopisy.

²⁷⁷ LA PNP, f. E. Albert, K. Mattuš E. Albertovi 17. 3. 1893 a 14. 5. 1900.

²⁷⁸ *Tamtéž*, A. Heyduk E. Albertovi 29. 10. 1894.

²⁷⁹ *Tamtéž*, Lese- und Redehalle der deutschen Studenten in Prag E. Albertovi 23. 4. 1893.

národním básníkem. Srovnával Albertovy překlady s originály, dílo se podle něho zdařilo a náleží k nejzáslužnějším literárním pracím.²⁸⁰

Konstantin Jireček připojil k díku za zaslané *Lyrishes* tato slova uznání: „Snaha Vašnostina seznámiti cizí svět s moderní poezií českou, nalezla u nás i v cizině všeobecného uznání. Výtečné překlady nové sbírky přinesou novou slávu i básníkům i výbornému překladateli!“²⁸¹ V dubnu roku 1900 po obdržení *Lyrishes* Alois Jirásek psal: „Je to Vašnostin nový a vysoce záslužný čin literární, že opět uvádíte výbor z naší poezie do literatury našich sousedů, a tak šťastně. Je to čin důležitý v ohledu národním a je to, co zvláště váží, dílo umělecké. Gratuluju upřímně k překladům, jež se tak mile čtou a v nichž mnohá báseň se nad očekávání zaleskne. Krásný výbor, krásně přeložený; každý přítel poezie a naší literatury bude Vašnostem za tu knihu srdečně vděčen.“ Jirásek prý dlouho váhal, ale nakonec se rozhodl poslat Albertovi na oplátku své dílo *U nás*, které líčí Jiráskův rodný kraj, tak podobný rodnému kraji Albertovu.²⁸² Zmínme ještě dopis Albertova dávného přítele Jaroslava Golla z 22. března 1900, kdy obdržel Albertovo *Lyrishes*. „Včera večer, v sobotu (moji nebyli doma), šel jsem do hospody, u starého Petzolda, a tam jsem se náhodou dostal do společnosti historické: Jirka Čelakovský (budoucí Excellence), Konstantin Jireček (ten člověk má ducha, ač tolik ví), Winter a Jirásek. Jirásek mi povídal o Vaší nové knize a dnes ráno ji přivezla pošta. Nebylo to tedy již pro mne překvapení, ale bylo to vždy velké potěšení. Z více než jedny příčiny. Musím Vám to zase jednou říci, že patříte k těm několika lidem, které jsem měl vždy od počátku, již jako kluk, z plna srdce rád a tak mne všechno od Vás dvojnásobně těší. To ostatní proč nemusím již vykládat. Moje veršiky von anno dazumal dostaly nový, řekl bych nezaslouženě pěkný kabátek a tak nyní po tolika letech půjdou do světa.“²⁸³

Reakce německé kritiky částečně zaznamenala Lucie Kostrbová, která se též podílela na editování recenzí uveřejněných v časopise *Die Zeit*. Šlo o recenzi *Neueste Poesie aus Böhmen* od Františka Václava Krejčího a *Lyrishes und Verwandtes* od Adolpha Donatha.²⁸⁴ Zachována je také reakce Ferdinanda von Saar na darovaná díla, *Lyrishes und Verwandtes* a *Kytici*, v níž oceňoval Albertovu funkci zprostředkovatele mezi Čechy a Rakušany.²⁸⁵

²⁸⁰ *Tamtéž*, E. Špindler E. Albertovi 14. 8. 1895.

²⁸¹ *Tamtéž*, K. Jireček E. Albertovi 26. 4. 1900.

²⁸² *Tamtéž*, A. Jirásek E. Albertovi 20. 4. 1900.

²⁸³ *Tamtéž*, J. Goll E. Albertovi 22. 3. 1900.

²⁸⁴ L. KOSTRBOVÁ, *Mezi Prahou a Vídní*, s. 199–255; Lucie KOSTRBOVÁ – Kurt IFKOVITS – Vratislav DOUBEK, *Die Wiener Wochenschrift Die Zeit (1894–1904) als Mittler zwischen der Tschechischen und Wiener Moderne*, Praha – Wien 2011, s. 144–145 a 245–246.

²⁸⁵ Walter HETTCHÉ, „Ausdruck langjähriger geistiger Verehrung“. Ein Brief von Ferdinand von Saar an Eduard Albert, in: *Stifter Jahrbuch. Neue Folge* 21, 2007, s. 37–44. Dopis je z 7. 9. 1900.

Tuto jeho roli vyzdvihl i Albertův nekrolog uveřejněný ve Wiener Zeitung: „Denn Hofrath Albert gehörte zu den erlesenen Persönlichkeiten von universellem geistigen Gehalte [...]. Bekannt sind die Verdienste, die Hofrath Albert um die Verbreitung and Popularisirung czechischer Poesie in deutschen Leserkreisen sich erworben. Ein treuer Sohn seines Volkes, huldigte er einem gelauterten Nationalismus und suchte das Heil seines Volkes nicht in der Isolirung, sondern darin, daß es in den Strom wissenschaftlicher und schöngeistiger Bewegung der großen Culturvölker eingeschaltet wird. Der Herstellung dieser Wechselbeziehung dienten auch seine zahlreichen Uebertragungen moderner czechischer Poesien, denen ebensowohl feines Verständniß und getreue Wiedergabe des Originals wie die meisterhafte Beherrschung des Deutschen nachgerühmt wird. Noch in den letzten Monaten gab Albert zwei Bände mit Uebersetzungen ausgewählter czechischer Poesien heraus, welche die Aufmerksamkeit weiter Kreise auf diese czechischen Dichtungen lenkten. Zu dem internationalen Rufe Vrchlický's hat Albert wesentlich beigetragen. Stets trat er für einen vernünftigen Ausgleich, für den friedlichen culturellen Wettbewerb der Czechen und Deutschen in Böhmen ein.“²⁸⁶

V roce 1900 se Albert vrátil i k vlastní básnické tvorbě. Albertův přítel, primář nemocnice v Hořicích Eugen Levit, se zmiňuje o tom, že už za studentských let vydal Albert se svými přáteli sbírku básní *Z mladých nader*, která však byla tehdejší kritikou nepříznivě posouzena. Tato sbírka vyšla ve Vídni v roce 1863 a přičítá se Vratislavu Kazimíru Šemberovi, Albertova spolupráce na ní však není vyloučena. Pokud se jí Albert účastnil, znamenalo by to, že v dalších letech básně přestal psát, či byl básníkem pišícíím jen pro vlastní potěchu. Nakonec, podobně jako Jaroslav Goll, začal psát básně intenzivně v závěru života.²⁸⁷ Jediná samostatná básnická sbírka Eduarda Alberta *Na zemi a na nebi* vyšla až po Albertově smrti. Také tuto oblast své činnosti Albert okomentoval: „V tomto roce, jakmile jsem přeložil české básně do němčiny, přišlo mně na mysl, abych se pokusil také původní české básně skládati. Již ta první, kterou jsem ukázal Jiřímu a poslav Vrchlickému, se oběma líbila a tři byly uveřejněny v České revue. (V měsíci květnu pod pseudonymem A. Pohorský.)

²⁸⁶ *Aus Senftenberg in Böhmen*, Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung, 1900, č. 221, 26. 9. Viz též referát *O poslední knize prof. Alberta*, Hlas národa, 1900, č. 275, 4. 10., s. 2. Podle Hlasu národa byl za šifrou O. T. skryt šéfredaktor Wiener Abendpost Oskar Teuber. Podle autora byl Albert svému národu nejvěrnějším synem, ale díval se jinak než mnozí na věrnost a nadšení pro svůj národ: „nesnažil se jí dokázati vášnivými útoky a boji, ale dokazoval ji tím, že seznamoval širokou veřejnost s literární tvorbou své vlasti. Albert nehledal sledování národních povinností v politických bojích, ale v usilovné snaze předkládati německému čtenářstvu klenoty a perly z literární pokladnice svého národa. Lesk jeho jména, váha jeho vpravdě mezinárodní vědecké osobnosti podporovaly mocně jeho ušlechtilé snažení“.

²⁸⁷ F. a V. PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, s. 47; Albert PRAŽÁK, *Chirurg o chirurgovi (Poznámky literárního dějepisce)*, Naše doba 48, 1941, č. 6, s. 338.

A tak jsem pokračoval v poezii a Vrchlický mně radil, vše udržuje v tajnosti, aby byly uveřejněny. Dojde tedy k vydání.“²⁸⁸

Podle údajů v předmluvě k básnické sbírce *Na zemi a na nebi* posílal Albert Vrchlickému básně průběžně a sbírku definitivně sestavili během posledního společného pobytu v Žamberku. Vrchlický slíbil, že zajistí její vydání pod pseudonymem E. Pohorský. Sbírkou připravil a dal do tisku dva dny před Albertovým náhlým úmrtím. Sbíрка vyšla u nakladatele Františka Šimáčka již pod Albertovým jménem, neboť jeho pseudonym prozradil Vrchlický již dříve v nekrolozích uveřejněných v Hlasu národa.²⁸⁹

Albert napsal básně v posledním roce svého života. Některé z nich, jako *Karlu Kramářovi v září 1900* a *O půlnoci*, jež je vyznáním rodině, vznikly těsně před jeho smrtí.²⁹⁰ Část básní odráží Albertův duševní stav posledních let jeho života a přináší i vyrovnaný pohled na smrt. Dalším tématem básní je kosmos, odrážející Albertovu zálibu v astronomii. Mezi tyto dva póly byly vsunuty osobní básně, které dostaly příznačný název *Mezi dvěma světy*. K nim patří básně věnované přátelům Waldemaru Mazurovi a Josefu Černému.²⁹¹

Albert svou básnickou sbírku dedikoval Jaroslavu Vrchlickému. Ten také zhodnotil Albertovu básnickou tvorbu: „Že Albert byl duch vskutku básnický, ukazuje jasně již proza

²⁸⁸ SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert. Text je psán na volném listě tužkou cizí rukou. Viz též LA PNP, f. J. Vrchlický, kde je několik Albertových básní uloženo mezi dopisy E. Alberta J. Vrchlickému. Tamtéž v oddíle rukopisy cizí jsou uloženy další čtyři básně E. Alberta a rukopis a výtisk básnické sbírky *Na zemi a na nebi*.

²⁸⁹ Albertův pseudonym byl vyzrazen již v prvním nepodepsaném nekrologu, jehož autorem byl s největší pravděpodobností J. Vrchlický, kde se psalo: „Chováme mínění, že dnes, kdy náš učenec, národovec, lidumil i poeta položen na lože poslední, není již třeba šetřiti jeho pseudonymity, naopak, že slušno poukázati i na tento rys jeho povahy a dosvědčiti, že v zesnulém dotlouklo srdce velké, šlechetné, pro obecní dobro a krásno cele zaujaté.“ Viz *Smrt prof. dra Alberta*, Hlas národa, 1900, č. 268, 27. 9., s. 2. Dále viz Jar. VRCHLICKÝ, *Eduard Albert*, tamtéž, č. 269, 28. 9., s. 1–2.

²⁹⁰ Báseň, kterou Albert zaslal K. Kramářovi k jeho sňatku s Naděždou Abrikosovou, jsem uveřejnila v edici jejich vzájemné korespondence. H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 263–265. Originál básně je dnes uložen v osobním fondu K. Kramáře v ANM. Upravený text básně byl uveřejněn in: E. ALBERT, *Na nebi a na zemi*, Praha 1900, s. 99–102.

²⁹¹ Jak dokládá Albertův dopis J. Vrchlickému z 3. června 1900, sám Albert nazýval knížku *Na nebi i na zemi* a dělil ji na tři „odstavce“ – Na nebi, Na zemi a Slova starého pána. Celý titul měl podle něho být Na nebi i na zemi, slova starého pána podává E. Pohorský. Na radu J. Vrchlického v dopise z 6. června Albert od slov starého pána upustil. *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, J. Vrchlický E. Albertovi 1. 6. 1900, s. 162–163, a J. Vrchlický E. Albertovi 6. 6. 1900, s. 165–166. Bližší rozbor viz in: A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 330–337. Rukopisy Albertových básní, z nichž některé za zachovaly ve více variantách, jsou uloženy v LA PNP, f. E. Albert. Z porovnání rukopisů a tištěné básnické sbírky je vidět, že Vrchlický nepoužil všechny Albertovy básně a u některých použitých básní upravil jejich názvy. V konvolutu rukopisů básní chybí básně *Karlu Kramářovi* a *O půlnoci*.

jeho; akademické řeči jeho měly vždy vzlet a sílu uchvacující, byly plné poetických obrazů a duchaplných poznámek. Tento vzletný básnický duch míhal se i v řádcích jeho vědecké prozy a činil ji neobyčejně záživnou a přístupnou širším vrstvám. Nebylo to, čemu Němci říkají ‚Schöngesterei‘, pouhé koketování diletanta, bylo to vše vrozené a procítěné.“ A dále pokračuje: „Básně Albertovy nejsou poetické prskavky, jsou plody zralého, školou práce, studií a života prošlého a zkušeného muže, který se na vše díval okem zaníceným pro největší ideály lidstva a při tom se srdcem soucitným k jeho bojům a utrpením.“²⁹²

Také jindy ironický J. S. Machar Albertovu básnickou tvorbu i po letech vysoko hodnotil. „Čím byl naší poezii, je dnes nejen nedoceněno, ale vůbec zapomínáno. Psal sám verše, posmrtná knížka jeho *Na zemi a na nebi* svědčí, že měl básnickou duši. V prázdných chvílích – neměl jich mnoho, jeho lékařská praxe byla ohromná – bylo mu veršování odpočinkem a osvěžením. Šest knih jeho překladů naší poezie do němčiny jest druhým a větším pomníkem ducha jeho.“²⁹³

Je sice patrné, že pozitivní ohlas Albertova díla přicházel zejména od lidí spjatých s Albertem přátelskými vazbami, přesto můžeme hodnotit jeho v mnohém průkopnické dílo kladně. O tom svědčí i skutečnost, že význam Albertových překladů ocenil o mnoho let později i literární historik Zdeněk Pešat. Albertovu původní tvorbu shromážděnou v básnické sbírce *Na zemi a na nebi* charakterizoval takto: „Učenecky suché, intelektuálně konstruované verše, provázené často humorem a ironií, se v ní střídají s citově prožitými baladickými verši, čerpajícími ze starosvětské vesnické lidové moudrosti. Přírodní náladovost rozvinutá v drobný žánr nebo promítnutá do kosmických rozměrů, vyúsťuje často v reflexi, zvláště silnou v gnómičeských meditacích o životě a smrti. Sbírka představuje intelektuálně vyspělou poezii životní zralosti, na níž nejvíce zaujme básníkův vyvážený vztah k přírodnímu dění, láska k životu a k rodné zemi.“²⁹⁴

²⁹² Eduard ALBERT, *Na nebi a na zemi*, předmluva J. Vrchlického. Též Jaroslav VRCHLICKÝ, *Eduard Albert – básník*, Česká revue 4, 1901, s. 3–7; TÝŽ, *Eduard Albert*, Hlas národa, 1900, č. 269, 28. 9., s. 1–2. Viz též recenzi [S.], *Eduard Albert: Na nebi a na zemi*, Zlatá Praha 18, 1900/1901, č. 39, s. 468.

²⁹³ J. S. MACHAR, *Profily lidí*, s. 89.

²⁹⁴ Viz [zp], *Albert Eduard*, in: Lexikon české literatury, I, A–G, Praha 1985, s. 46.

III. 2 Autor historických spisů

Albert byl také nadšeným vlastivědným pracovníkem, po celý život se hlásil k svému rodišti. Prázdninových pobytů v Žamberku využíval nejen k překladům, ale i k hledání materiálů k dějinám rodného města, poznámkám k jeho památným místům a lidem. Přitahovala ho zejména osobnost žamberského rodáka Prokopa Diviše. V popředí jeho zájmu byl nezjištěný Divišův původ, především nejasnosti kolem data Divišova narození, a jeho výzkumná práce. Téměř detektivnímu bádání po správném datu Divišova narození věnoval několikaleté úsilí, v kterém mu pomáhali moravský zemský archivář Vincenc Brandl, řídící učitel Jan Košvanec ze Znojma, salcburský knihovník Alois Vojtěch Hammerle, žamberský farář P. Karel Chotovský i arcibiskupská konzistoř ve Znojmě.²⁹⁵ Divišovi věnoval Albert několik prací uveřejněných v letech 1880–1898. Václavu Vlčkovi v roce 1880 psal: „Den ode dne mám Osvětu na mysli. Do čísla zářijového jistě máte ode mne článek, a sice: Památky po Prokopu Divišovi, vynálezci hromosvodu. [...] Jsa jeho krajanem, cítím povinnost život jeho vypsati. Ale musím teprve sbírat. Literární jeho pozůstalost je v Olomúci; tu jsem prohlédl. Co posud mám, uveřejním zatím v Osvětě.“²⁹⁶ Článek vyšel pod pozměněným názvem *Příspěvky k životopisu Prokopa Diviše, vynálezce hromosvodu*.²⁹⁷ Po několikaletém bádání o správném datu Divišova narození uveřejnil v roce 1897 článek v Českém časopise historickém.²⁹⁸ Celou problematiku pak Albert vyložil v knížce *Prokop Diviš*, kterou vydal vlastním nákladem v jubilejním roce 1898 a věnoval ji městu Žamberku.²⁹⁹

²⁹⁵ Srov. jejich korespondenci v LA PNP, f. E. Albert. Též SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, A. V. Hammerle E. Albertovi 2. 4. 1880.

²⁹⁶ MM Žamberk, f. E. Albert, E. Albert V. Vlčkovi b. d. [1880].

²⁹⁷ E. ALBERT, *Příspěvky k životopisu Prokopa Diviše, vynálezce hromosvodu*, Osvěta 10, 1880, s. 789–795. Též E. ALBERT, *Ein österreichischer Elektrotherapeut aus dem vorigen Jahrhundert*, Wiener medizinische Presse, 1880.

²⁹⁸ E. ALBERT, *O Prokopu Divišovi*, ČČH 3, 1897, s. 372. Albert zde vyvrací tvrzení Františka Pelze, že se Diviš narodil v Žamberku 2. 8. 1696. V žamberské matrice tento údaj nebyl, a Albert proto hledal jiné prameny. Pátral v archivu kláštera v Louce u Brna, kde s pomocí V. Brandla zjistil, že se Diviš měl narodit 1. 8. 1697, avšak ani tento údaj v žamberské matrice nebyl. V roce 1896 záhadu pomohl osvětlit řídící učitel Jan Košvanec ze Znojma, který v gymnaziálních zápisech našel Václava Diviše ze Žamberka. Albert pak pod tímto křestním jménem našel tři Divišky a za Prokopa Diviše pokládal Václava Diviška narozeného 26. 3. 1698 v Helvíkovicích u Žamberka. Své tvrzení podložil i dalším důkazem. LA PNP, f. E. Albert, J. Košvanec E. Albertovi 15. 6. 1896; *tamtéž*, 4 dopisy V. Brandla E. Albertovi z roku 1886.

²⁹⁹ V dubnu 1898 vyzval E. Alberta komitét pro oslavu dvousetých narozenin P. Diviše k převzetí protektorátu nad slavností v Příměticích. V červenci 1898 zde měla být odhalena pamětní deska na faře, ve které Diviš bydlel a prováděl svá pozorování. Výbor Alberta zároveň žádal o slavnostní řeč, kterou měl pronést v Příměticích nebo

Albertovo bádání o Prokopu Divišovi zaznamenal i zemský moravský archivář Vincenc Brandl a v říjnu roku 1886 obdivně napsal: „Divil jsem se, když jsem Vašnostinu stat’ o Divišovi a Vrchlickém četl, odkud Vaše Slovnost, jsouc zanešena profesurou, klinikou a tak ohromnou praxí, času bře, také literatuře pozornost věnovati! Tím více jsem se divil, že tak speciální věc, jako spor o naše Rukopisy, Vašnost zajímala.“³⁰⁰

Albert inicioval také vydávání *Pamětí žamberských*, na kterých začal koncem osmdesátých let pracovat s žamberským farářem a později děkanem P. Karlem Chotovským.³⁰¹

O svých výzkumech o Vánocích v roce 1888 sebevědomě informoval přítele Josefa Černého: „Já jsem totiž shledal, že žamberecký archiv městský obsahuje *přemnoho* lokálně nejzajímavějších památek z 17. a 18. věku, hleděl jsem se v tom důkladně poohlédnouti a viděl jsem, že se podaří provésti rekonstrukci Žamberka do té doby, která před bitvou na Bílé hoře. I zaryl jsem se do toho a tak jsme se švagrem Svatou v listovním úřadě a archivu pracovali, že nyní víme, komu která chalupa před 1620 patřila. Mimo to mám bohatý kulturní materiál, folklor a všecko. Kdybych to neudělal já, bůh ví, kdo by teprve zase v Žamberku se musel naroditi, aby se do toho dal s takovou pílí jako já.“³⁰² Pět sešitů *Pamětí žamberských* založených na údajích městské pamětní knihy a farské pamětní knihy vydal Albert vlastním nákladem ve Vídni v letech 1889–1893. Šestý sešit zůstal bohužel v rukopise.³⁰³

Kromě vydaných pamětí publikoval Albert článek *Jak se Žamberským vedlo ve válce třicetileté* a separátní tisk *Primátorové žamberští*. Také jedno velikonoční pondělí přednášel v žamberkém sále hostince Modrá hvězda o minulosti Žamberka.³⁰⁴ V roce 1890 vyšel

ve znojemské besedě. SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, Komitét pro oslavu 200letých narozenin Prokopa Divíše ve Znojmě E. Albertovi 19. 4. 1898.

³⁰⁰ LA PNP, f. E. Albert, V. Brandl E. Albertovi 20. 10. 1886.

³⁰¹ SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, Paměti žamberské, rukopis s četnými výpisy a opisy listin je uložen v jednom kartonu.

³⁰² J. St. GUTH-JAROVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 33, 1933, E. Albert J. Černému 14. 1. 1889, č. 32, s. 439–440.

³⁰³ Jednotlivé svazky nejsou datovány, Pírkovi uvádějí, že vycházely v letech 1889–1892. Podle záznamu v Pamětnici poslední, pátý díl vyšel až v roce 1893. Dne 20. 8. 1893 E. Albert do Pamětnice zapsal: „Pokračuju v dějinách Žamberka a připravuji do tisku sešit V. pomocí výdatnou švagra Svaty jsa nade vši míru podporován.“ MM Žamberk, f. E. Albert.

³⁰⁴ Článek Eduarda ALBERTA *Jak se Žamberským vedlo ve válce třicetileté* byl uveřejněn v Památníku Sokola žamberského, vydaném na oslavu VIII. výročního sletu sokolské župy Východních Čech dne 15. a 16. srpna 1891 v Žamberku. SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, tištěná, avšak nedatovaná pozvánka na přednášku,

v Památkách archeologických a místopisných Albertův článek *Tvrz Slatina u Žamberka*, ve kterém Albert psal o bývalé tvrzi pana Mikuláše staršího z Bubna.³⁰⁵ Albertovým odborným poradcem při práci o dějinách Žamberka byl nejen František Šembera, ale také Jaroslav Goll. Jako pomocníci při shánění a opisování archiválií figurovali i zkušený August Sedláček, Gollovi žáci Ladislav Klicman a Josef Pekař. Alberta lákaly též památky po českých bratřích.³⁰⁶ V historické črtě *Památky po českých bratřích v Žamberce* z roku 1890 Albert vysvětluje původ názvu „u zboru“ a „bratříčkovská louka“. O rok později vydal práci *Památky po českých bratřích v Kunvaldě*.³⁰⁷ Při shánění dat k žamberským dějinám a dějinám českých bratří byli Albertovi nápomocni také Emil Beck z Kladska, český zemský archivář František Dvorský a panský úředník Hohbach ze Žamberka. August Sedláček kromě odborných rad zprostředkoval Albertovi kontakt s archivářem Národního muzea Václavem Schulzem. Albert ho navštívil během své návštěvy v Praze po Vánocích roku 1888. Dopoledne 27. prosince se vydal do Národního muzea, kde měl domluveno, že si opíše listinu týkající se Žamberka a podívá se po dalších dokumentech vztahujících se k dějinám Žamberka. V hotelu de Saxe pak povečeřel s T. G. Masarykem a jeho přáteli, seznámil se zde s J. Gebauerem a setkal se s dávnými přáteli A. Seydlerem a J. Gollem.³⁰⁸

Právě Jaroslav Goll v roce 1894 vyzval Alberta ke spolupráci s nově vzniklým Českým časopisem historickým. Albert slíbil, že do roka se přihlásí s příspěvkem, k tomu však nedošlo, a Goll se proto připomenul. Albert, který pracoval na pojednání o skolióze pro Českou akademii věd, přislíbil, že článek pošle v prosinci. Albertův již výše zmíněný článek

separátní tisk a Památník Sokola žamberského. LA PNP, f. E. Albert, rukopis článku Jak se Žamberským vedlo ve válce třicetileté.

³⁰⁵ Eduard ALBERT, *Tvrz ve Slatině u Žamberka*, Památky archeologické a místopisné 15, 1890, č. 4, s. 247–250. A. Jirásek uvádí omylem rok vydání 1897. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 413 a 414.

³⁰⁶ Srov. s publikovanou korespondencí E. Alberta s J. Gollem a dopisy E. Alberta adresovanými J. Černému. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 128–134.

³⁰⁷ Eduard ALBERT, *Památky po českých bratřích v Žamberce*, Časopis musea Království českého 64, 1890, s. 147; TÝŽ, *Památky po českých bratřích v Kunvaldě*, Časopis musea Království českého 65, 1891, s. 209–214. V této souvislosti viz dopis E. Alberta Antonínu Truhlářovi z 22. 7. 1891, ve kterém Albert potvrzuje přijetí 8 zlatých honoráře za článek v Muzejníku a píše: „Stává se arci, že dostanu za operaci i tisícovku, ale takovou radost z toho nemám, jakou mám z toho honoráře muzejníkového. Oč větší je moje radost, že se mi podařilo objeviti na Žamberecku a Kunvaldsku ona místa, kde bratří čeští seděli, z toho posoudíte. Já dobu česko-bratrskou považuji za dobu květu.“ Citováno podle opisu J. Šacha. LA PNP, f. J. Šach, opisy 3 dopisů E. Alberta A. Truhlářovi z let 1891 a 1900, uložených v Muzeu a galerii Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou.

³⁰⁸ LA PNP, f. E. Albert, A. Sedláček E. Albertovi 5. 12. [1888]. Též AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 689, sign. Kor-I-14, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [podle razítka 19. 12. 1888]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 90–91.

O Prokopu Divišovi nakonec vyšel až v roce 1897.³⁰⁹ Více toho z této oblasti publikovat nestihl, jistě také proto, že se věnoval zejména psaní odborných lékařských prací a překladům.

³⁰⁹ J. JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll*, J. Goll E. Albertovi 21. 12. 1894, 29. 10. a 3. 11. 1895; E. Albert J. Gollovi, 30. 10. 1895, s. 252–254, 260–262; Eduard ALBERT, *O Prokopu Divišovi*, ČČH 3, 1897, s. 372–375.

IV. Homo urbanissimus

IV. 1 Společenské vztahy a přátelské kontakty

Albertovy bohaté společenské kontakty dokládá jeho rozsáhlá korespondence. Mezi adresáty nalezneme nejen celou plejádu českých vědců, umělců a politiků, ale i francouzských, belgických, italských a především rakouských a německých lékařů a politiků, nechybí mezi nimi i několik rakouských ministerských předsedů. Michal Navrátil, který znal Alberta osobně, o něm v roce 1930 při příležitosti uveřejnění části Albertovy korespondence napsal: „Albert jako osobní lékař bývalého místodržitele tyrolského hr. Taaffa mezi svou klientelu počítal creme vídeňské společnosti, jako profesor na vysokých školách a učitel byl miláčkem mladých adeptů vědy, kteří se do jeho přednášek hrnuli ze všech dílů světa, úchvatný a skvělý řečník, který byl vysílán k mnohým reprezentačním úkolům, polyhistor obsáhlého vzdělání, obeznaný ve světové literatuře, bystrý politik, příznivec umění a sám básník, pilný spisovatel a obratný překladatel, konečně turista, jako krasavec miláček žen i přítel dobrého jídla i výborného moku z Plzně.“³¹⁰

Dlouholeté přátelství poutalo Alberta ke dvěma spolužákům z gymnázia, Josefu Černému a Františku Šemberovi z Helkovic u Žamberka. Oblíbil si i svého „žáka“ Bedřicha (Friedricha) Flanderku. Bedřichovi, zvanému Fricek, a jeho bratru Františkovi dával E. Albert kondice. Jejich dva mladší bratry doučoval Josef Černý. Domácím lékařem v rodině zemského advokáta Flanderky byl MUDr. Adolf Goll, jehož syn Jaroslav studoval také na gymnáziu v Hradci Králové, i když o dva ročníky níže než E. Albert.³¹¹ Celoživotní přátelství poutalo Alberta k příteli z dětství Waldemaru (Valdovi) Mazurovi a jeho bratru Romualdovi ze Žamberka. Příteli Valdovi posílal autorské výtisky svých prací a svěřoval se mu se svými radostmi a starostmi. Valda dohlížel na stavbu Albertovy vily a vždy byl po ruce, kdykoli Eduard Albert, v korespondenci jmenovaný krátce Eda, potřeboval něco zařídit.³¹²

³¹⁰ M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, s. 757.

³¹¹ Viz A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 21.–22. 2. 1941, obsaženy zmínky o rodině Flanderkově. J. JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll*, s. 215–267.

³¹² Téměř 70 dopisů E. Alberta W. Mazurovi je uloženo v MM v Žamberku, další část zůstává v soukromé sbírce, kterou jsem měla možnost využít. Pouze 4 dopisy W. Mazury E. Albertovi jsou v LA PNP, f. E. Albert.

Jak vzpomíná jeden z pamětníků: „U kupce Mazury sedával na bedně od cikorky a vzpomínali si na své mládí, co prováděli ve škole, jak zlobili učitele Lžičáře. Ve Vinárně na ‚Vorlické‘ rád slyšel a vypravoval anekdoty, kterým se srdečně smával.“³¹³ Blízcí mu byli i žamberský poštovní Kamil Schopf, farář a později děkan P. Karel Chotovský, kterého znal E. Albert již od gymnaziálních let, také stavitel František Havlíček a zahradník František Němeček.

V době působení v Innsbrucku se E. Albert spřátelil s pražským rodákem, profesorem soudního lékařství Eduardem Hofmannem, který měl za manželku sestru hudebního skladatele Karla Bendla Leopoldinu, s kolegou Ludwigem Lantscherem, profesorem klasické filologie Bernhardem Jülgem, s rodinou továrníka Rudolfa Rhomberga a dalšími. Kontakty s přáteli z Innsbrucku udržoval E. Albert i v pozdějších letech, kdy působil ve Vídni. Profesor Lantscher ho ve Vídni navštěvoval, s manželi Rhombergovými strávili Albertovi velikonoční svátky roku 1885 v Itálii. V devadesátých letech byli synové továrníka Rhomberga, který zemřel v roce 1886, Albertovými hosty v Žamberku.³¹⁴

Přátelský vztah navázal v Innsbrucku i s tehdejšími tyrolskými místodržícími hrabětem Eduardem Taaffem. V roce 1874 byl Albert jako lékař povolán do Taaffovy rodiny a jejím rodinným lékařem zůstal až do Taaffovy smrti o 21 let později. Zdá se, že Albert udělal na Taaffa jako lékař dobrý dojem. V prvním dochovaném listě E. Taaffa E. Albertovi psaném na Silvestra roku 1875 vyjádřil Taaffe přání „auch im künftigen Jahre meinem Hause Ihre ärztliche Hilfe angedeihen zu lassen“. Dopisy podobného obsahu se pak každoročně opakovaly. Kromě toho Taaffe gratuloval Albertovi k jeho úspěchům, k jmenování dvorním radou, k udělení Leopoldova řádu. Srdečné vztahy panovaly také mezi Albertem a ostatními členy Taaffovy rodiny. Hraběnka Irma, které Albert daroval výtisk svých překladů, nazývala Alberta „Sie lieber teuer Freund“.³¹⁵

V přátelských vztazích zůstali i po Taaffově odchodu z funkce ministerského předsedy, kdy se Taaffe odstěhoval na svůj statek do Nalžova. Srdečný ráz jejich přátelství

³¹³ [–bs.], *Starými a nejlepšími přáteli...*, Hlas národa, 1900, č. 272, 1. 10., s. 2.

³¹⁴ Viz MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice. Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, oddělení Handschriften, Autographen und Nachlässe, f. B. Jülg, sign. 341/12-1–341/12-3 Han Autogr. 3 Albertovy nedatované dopisy psané na počátku osmdesátých let.

³¹⁵ LA PNP f. E. Albert, 12 dopisů Eduarda Taaffa z let 1875–1895, 5 dopisů Imy Taaffe z let 1885–1895. Ve složce jsou dále uloženy 2 dopisy komtesy Louisy Taaffe, 1 dopis hraběnky Louisy Taaffe, 1 dopis Amalie Taaffe E. Albertovi z let 1890–1895 [1 telegram Heinricha Taaffa uvedený v seznamu chybí]. Z této korespondence částečně čerpá článek [–ll.–] *Eine Freundschaft: Chirurg Prof. Albert und Ministerpräsident Graf Taaffe*, Prager Tagblatt, 1931, č. 110, 10. 5., s. 2.

dokládá i skutečnost, že Albert na Taaffa pamatoval se zásilkami jitrnic ze Žamberka.³¹⁶ E. Albert navštěvoval Taaffa i v době jeho nemoci v Nalžově, kdy se snažil zmírňovat jeho utrpení. Krátce před smrtí mu E. Taaffe poslal do Vídně telegram: „Ich kann nur einen Moment für den Verband herzlichst danken.“ Dne 29. listopadu 1895 přišel z Nalžova telegram, kterým Taaffův syn Heinrich oznamoval otcovu smrt.³¹⁷ Tyto cesty, podobně jako Taaffovu smrt, zaznamenal Albert v *Pamětnici*. Posmrtnou vzpomínku věnoval Taaffovi v denících *Presse a Fremden-Blatt*.³¹⁸

Na vídeňské univerzitě byli Albertovi nejbližší profesor soudního lékařství Eduard Hofmann, který tam přešel z Innsbrucku již v roce 1875, Salomon Stricker, Theodor Meynert, Hans Kundrat, patolog Alexander Kolisko, v pozdějších letech k nim přibyl i bývalý žák a asistent, ortoped Adolf Lorenz.³¹⁹ S profesorem T. Billrothem, přednostou II. chirurgické

³¹⁶ Louisa Taaffe děkovala Albertovi místo otce za zaslání jitrnic. LA PNP, f. E. Albert, L. Taaffe E. Albertovi b. d. Viz též LA PNP, f. A. Rezek, E. Albert A. Rezkovi 18. 1. 1900. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 212.

³¹⁷ LA PNP, f. E. Albert, E. Taaffe E. Albertovi 3. 11. 1895, telegram s rukopisnou poznámkou E. Alberta o lékařském vysvětlení případu. Telegram Heinricha Taaffa E. Albertovi z 29. 11. 1895 s textem: „Jetzt 10 ¼ Uhr entschlafen“ ve fondu uložen není. Citováno dle [-ll-], *Eine Freundschaft: Chirurg Prof. Albert und Ministerpräsident Graf Taaffe*, Prager Tagblatt, 1931, č. 110, 10. 5., s. 2.

³¹⁸ Do Pamětnice E. Albert zapsal: „Dne 11. října onemocněl a dne 30. listopadu 1895 zemřel na zámku svém nalžovském Eduard hrabě Taaffe, bývalý prezident ministerstva, můj milostivý příznivec a přítel. Zemřel na embolii tepny stehenní a následující sněť celé nohy. Nemoc jeho a předčasný konec vypsal jsem ve vídeňské *Presse a Fremdenblattu*. Dojížděl jsem k němu z Vídně, společně jsme jej léčili s dv. radou Nothnaglem. Pošťestilo se mi ulehčiti mu jeho veliké bolesti a děkoval mi telegramem, jenž se ve spisech mých uschován nalézá. Památku tohoto neobyčejného muže žehnati budu do smrti. On byl velkým trpitelem a uměl své utrpení skrývat. Brzo po smrti hr. Taaffe byl jsem u císařské tabule a dal jsem zprávu o smrti a utrpení nebožtíkově Jeho Veličenstvu. (5. prosince 1895).“ MM Žamberk, f. E. Albert. Viz též Albertovo vyznání v dopise K. Chotovskému psané krátce před Taaffovou smrtí: „Je mi, jako by mně kus života bral. Já jsem ho ctil a miloval; on to zasloužil. On byl člověk neobyčejné obdivuhodné pracovitosti. Patnáct let ministrprezidentem a neměl delší dovolenou, než 14 dní. Já jsem ras na práci, ale on byl kat na sebe. Muž takového nadání, takové chytrosti, pracovitosti, svědomitosti, a přitom – veselosti, jakoby nic, a teď chudák leží jako mučedník.“ LA PNP, f. Varia, E. Albert K. Chotovskému 29. 10. 1895. Viz též Österreichische Nationalbibliothek, Sammlung von Handschriften und alten Drucken, oddělení Handschriften, Autographen und Nachlässe, sign. 470/5-3 Han Autogr. nedatovaný úřední dopis o zdravotním stavu, nemoci a úmrtí hraběte E. Taaffa podepsaný E. Albertem a Hermannem Nothnaglem [1895].

³¹⁹ Tyto přátelské vztahy odráží i zachovaná korespondence. Od E. Hofmanna je v Albertově fondu uloženo 12 česky psaných dopisů z let 1878–1881, dokumentujících Hofmannovu pomoc při prosazení Albertova jmenování profesorem vídeňské univerzity. LA PNP, f. E. Albert. Eduard Hofmann se narodil v roce 1837 v Praze, kde také vystudoval lékařskou fakultu a krátce působil. V roce 1869 byl jmenován profesorem soudního lékařství v Innsbrucku, odkud v roce 1875 přešel do Vídně. Ve Vídni obě rodiny bydlely blízko sebe a často se navštěvovaly. Ve stejném domě jako Hofmannovi bydlel svého času i Gustav Eim. E. Hofmann s manželkou Leopoldinou a synem také dvakrát navštívil E. Alberta v Žamberku. Hofmannova smrt 27. srpna 1897 v Iglu u Innsbrucku Alberta velice dojala – sám byl nemocný, trpěl neurastenii a obával se, že by jej Hofmannův pohřeb rozrušil, a proto se ho neúčastnil. Od S. Strickera je ve fondu uloženo 8 dopisů z let 1873–1881, které se vedle profesních otázek týkají také možnosti Albertova přechodu na univerzitu do Prahy a Grazu. Od H. Kundrata je dopis z roku 1880 a z února 1881, v němž vyjádřil radost nad Albertovým jmenováním do Vídně. *Tamtéž*. Koliskova, Lorenzova a Meynertova korespondence ve fondu uložena není. Také Salomon Stricker a Adolf Lorenz s rodinou několikrát navštívili Alberta v jeho vile v Žamberku.

kliniky, udržoval korektní vztahy, dočasně narušované nedorozuměními, která plynula z rivality obou klinik.³²⁰ E. Albert měl blízko k Wilibaldu Gunzovi, primáři dětské nemocnice císaře Františka Josefa ve Vídni, k lékaři řeckého původu Zontidesovi, o kterém se zmiňuje i Marie Červinková-Riegrová ve svých Zápiscích, a především k Eugenu Halacsy, praktickému lékaři ve Vídni, který se vášnivě zabýval botanikou. S oběma rodinami se Albertovi navštěvovali a Halacsy se ženou Irmou a dcerou Marií byl několikrát Albertovým hostem v Žamberku. Albert se také snažil pro přítele, zaníceného botanika, vymoci státní stipendium umožňující jeho výzkumné cesty.³²¹

Na právnické fakultě se Albert přátelil s profesorem soukromého práva Leopoldem Pfaffem, na teologické fakultě patřil do okruhu jeho přátel František Laurin, rodák z Jeseného v Čechách. Albertovým přítelem byl jeho soused probošt Gottfried Marchall, který se později stal světitím biskupem. Marchall byl učitelem náboženství arcivévodů Františka Ferdinanda a Ferdinanda Karla, synů císařova bratra arcivévody Karla Ludvíka.³²² Ve Vídni se Albertovi stýkali též s rodinami bankovního ředitele Moritze Pflauma, kterému patřil zámek v Altenburgu, a bankéře Adolfa Schenka. Netřeba zdůrazňovat, že v rodinách svých přátel zastával Albert funkci domácího lékaře, odborného konzultanta a rádce.

Albert se ženou byli často zváni na návštěvy a často i návštěvy přijímali. O tom, jak se zapojili do společenského života ve Vídni, referoval Eduard Albert např. Josefu Černému: „Zejtra večer je u nás společnost: Hofmannovi, Schenkovi, Pflaumovi, Stricker a Ludwig. Budoucí týden raichsráti.“³²³ O něco později sestře Tereze sděloval, že budou mít společnost - měl přijít F. L. Rieger, Josef Jireček, A. O. Zeithammer, Salomon Stricker, Ernst Ludwig, ale také Julius Mařák, manželé Schenkovi a herečka Burgtheatru Agatha Julie Barsescu se svojí matkou.³²⁴

³²⁰ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 91–96.

³²¹ Aby se mohl věnovat svým botanickým studiím, přijal Eugen von Halacsy v roce 1896 místo vedoucího lékaře ve všeobecné zaměstnanecké úrazové pojišťovně ve Vídni. Zpočátku sbíral rostliny v Dolním Rakousku, později založil herbář maďarských, balkánských a zejména řeckých rostlin. V letech 1888, 1893 a 1911 navštívil Řecko, kde představil svoje obsáhlé dílo *Conspectus*.

³²² LA PNP, f. E. Albert, 3 dopisy G. Marchalla E. Albertovi z let 1894–1895. K Albertovým přátelům a návštěvníkům více A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 21.–22. 2. 1941.

³²³ J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 31, 1931, E. Albert J. Černému 16. 1. 1883, s. 568–569.

³²⁴ LA PNP, f. E. Albert, E. Albert T. Svatové b. d. [do roku 1886; Albert zde zmiňuje svého přítele Rudolfa Rhomberga, který v tomto roce zemřel].

K hostům byl Albert příslovečně pozorný a pohostinný nejen ve Vídni, ale i v Žamberku. Díky své ušlechtilé povaze byl Albert příjemným a vyhledávaným společníkem. Oslňoval svou bystrostí, pohotovostí, vtipností a srdečností. Vedle těchto vzácných duševních vlastností měl Albert podle J. Vrchlického ještě něco: skvělé vystupování a imponující výmluvnost. „V improvizaci zvláště přípitků byl nedostižný, sršel jen vtipem a byl vrchovatou studnicí citátů klasických i moderních, parabol duchaplných a obrazů překvapujících.“³²⁵

Ve Vídni E. Albert bydlel za Votivním kostelem na rohu Maximilianplatz [dnešním Rooseveltplatz – pozn. H. K.] a Frankgasse. Jeho prostorný, osmipokojový byt plnil funkci českého salonu ve Vídni, kde se scházeli ti, kdo v české politice, vědě a kultuře něco znamenali, nebo chtěli znamenat. K Albertovi chodíval F. L. Rieger, K. Mattuš, A. Steidl, A. O. Zeithammer, A. Randa, ale také K. Kramář, G. Eim, T. G. Masaryk, E. Špindler, J. Kaizl, A. Rezek, E. Engel, F. Sláma, F. Schwarz a další.³²⁶ Také v Albertově vile v Žamberku se vystřídala celá řada hostů. Někteří tu bývali často a měli v domě své pokoje, jako např. J. Vrchlický, F. L. Rieger, M. Červinková-Riegrová a A. Rezek. Další přijížděli na krátké návštěvy. Shromaždištěm hostů bývala rozsáhlá selská jizba v přízemí vily, kde Albert slavíval s rodinou, příbuznými a přáteli vánoční svátky a kde stával rozsáhlý betlém. Hosté přicházeli či přijížděli ze Žamberka a z blízkého okolí, nebo přijížděli vlakem do Ústí nad Orlicí, kde je očekával kočár, který je dovezl do Žamberka. Návštěvy využívaly nejen pohostinství Albertovy vily, ale i přilehlého parku. Albert pořádal pro hosty četné výlety, jejichž cílem bývaly Litice, Žampach, Kunvald, Bartošovice, Klášterec, Slatina, Pastviny. Samotný Albert rád zajížděl do Přímu a do Rychnova nad Kněžnou, kde žil Bedřich Flanderka, a na faru do Nebeské Rybné.³²⁷

³²⁵ Jar. VRCHLICKÝ, *Eduard Albert*, Hlas národa, 1900, č. 269, 28. 9., s. 1–2.

³²⁶ M. SEKERA – P. BURIÁNEK, *Česká lobby ve Vídni*, Dějiny a současnost 17, č. 1, 1995, s. 22–25. Nejnověji H. KOKEŠOVÁ, *Karel Kramář a česká lobby ve Vídni*, s. 163–176. Eduard Albert nejprve bydlel na adrese Maximilianplatz 7 / Frankgasse 2 později, v srpnu 1899 se přestěhoval o dva domy dál do čísla 10. Viz Wiener Stadt- und Landesarchiv, f. Bundespolizeidirektion Wien: Historische Meldeunterlagen, sign. 2.5.1.4, Meldzettel z 28. 9. 1899. Viz též Albertovu korespondenci, např. dopis G. Domabylovi ze 7. 7. 1899, kde píše, že se v sousedství uprázdnil byt v parteru, což „pro celý můj život je důležité, budeme tam mít o jeden pokoj více. (Košťovat nás to bude více o 9 stovek, ale vzal to čert!)“. LA PNP, f. J. Šach, E. Albert G. Domabylovi 7. 7. 1899 (opis dopisu).

³²⁷ K Albertovým hostům v Žamberku viz Helena KOKEŠOVÁ, *Pamětnice Eduarda Alberta*, s. 303–317.

Četná přátelství poutala Alberta k českým vědcům a spisovatelům. Ve Vídni k nim patřil Alois Vojtěch Šembera, učitel českého jazyka na vídeňské univerzitě a mj. překladatel říšského zákoníka do češtiny. Šemberu navštěvoval Albert většinou v sobotu a setkával se u něj s F. L. Riegrem a Aloisem Pražákem. Proto právě Albert mluvil nad Šemberovou rakví koncem března roku 1882. Tato řeč silně zapůsobila na Josefa Penížka, který na ni ještě po letech vzpomínal.³²⁸ Albert se přátelil i se Šemberovým synem Vratislavem Kazimírem a dopisoval si s jeho dcerou Zdeňkou Šemberovou.³²⁹

IV. 2 Mecenášství

Albertův syn Georg v dopise bratranci Bohuslavovi podotkl, že „in jeder Schilderung oder Analyse des Charakters meines Vaters sind zwei Grundzüge hervorzuheben: seine fürstliche Freigebigkeit und offene Hand für Unterstützung Bedürftige und Würdige oder für die Ermöglichung literarisch-wissenschaftlicher oder künstlerischer Produktion.“³³⁰ V korespondenci máme zachované svědectví nejen o Albertových přátelských vztazích s řadou literátů a vědců z Čech, ale i o jeho snaze a ochotě podporovat jejich práci. V pokusu o zmapování Albertova mecenášství v oblasti vědecké a kulturně-politické můžeme navázat na článek Ludmily Hlaváčkové.³³¹

Stálou pozornost a podporu věnoval Albert české literatuře. Z českých spisovatelů vázalo Alberta hluboké a dlouholeté přátelství k Jaroslavu Vrchlickému, kterému pomáhal i v dosažení existenční jistoty. Společná snaha E. Alberta, Gustava Eima, Antonína Rezka a také Jaroslava Golla o zlepšení postavení Jaroslava Vrchlického jeho jmenováním

³²⁸ Viz RM Vysoké Mýto, f. Literární korespondence, inv. č. 87, separátní tisk *Řeč, kterou měl profesor Eduard Albert o pohřební slavnosti profesora Aloise Šembery před chrámem Servitským ve Vídni dne 25. března 1882*. Přeložil Jan Neruda v Národních listech ze dne 27. března t. r. Fotokopie tisku uložena též v A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682. J. PENÍŽEK, *Eduard Albert (K dnešnímu třicetiletí jeho smrti)*, Národní listy 70, 1930, č. 264, 25. 9., s. 1. Penížka prý zarazil český spodní tón krásného nekrologu a od té doby si Alberta zamiloval.

³²⁹ LA PNP, f. E. Albert, 3 německy psané dopisy V. K. Šembery z let 1880–1887; v dopise ze 4. 2. 1887 namaloval Šembera Albertovu karikaturu. *Tamtéž*, Z. Šemberová E. Albertovi 29. 3. 1900. RM Vysoké Mýto, f. Literární korespondence, inv. č. 23–40, dopisy E. Alberta A. V. Šemberovi, V. K. Šemberovi a Z. Šemberové.

³³⁰ A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 12. 2. 1941.

³³¹ L. HLAVÁČKOVÁ, *Mecenášství E. Alberta a Česká akademie věd a umění*, Česká akademie věd a umění 1891–1991, Praha 1993, s. 133–139.

mimořádným a posléze i řádným profesorem pražské filozofické fakulty je zachycena v jejich vzájemné korespondenci.³³² V souvislosti s konstituováním České akademie věd a umění císaře Františka Josefa I. jsem zjistila, že Albert chtěl, aby se J. Vrchlický stal jejím generálním sekretářem, a přimlouval se za něho u J. Hlávky a M. Červinkové-Riegrové. Jaroslav Vrchlický sám, vědom si malé naděje na své jmenování i přes podporu samotného J. Hlávky a E. Weyra, na toto podle něj nejisté místo nakonec neaspiroval. Generálním sekretářem se stal František Josef Studnička, Vrchlický byl jmenován alespoň sekretářem ve čtvrté třídě.³³³

Jaroslav Vrchlický Alberta požádal, aby byl ve Vídni nápomocen radou a podporou začínajícímu básníku Josefu Svatopluku Macharovi. Albert mu v prvních měsících jeho pobytu ve Vídni posílal 30 zlatých měsíčně a přimluvil se za něho společně s G. Eimem u guvernéra Boden Credit Anstalt Josefa Bezecného a také u jejího ředitele Theodora Taussiga. Machar úřednické místo v bance skutečně od prosince 1889 dostal, a mohl se tak konečně oženit se slečnou Hedvikou Marešovou.³³⁴ Svůj vztah k Albertovi vyjádřil Machar dedikováním básnické sbírky *Třetí kniha lyriky*, kde v předmluvě přímo uvedl: „Vy jste mě postavil na nutnou materiální basi v životě.“³³⁵ Dalšímu spisovateli, Karlu Klostermannovi pomohl E. Albert již v roce 1873 do redakce vídeňského deníku *Wanderer*.³³⁶

Vedle přímých finančních podpor jednotlivcům ovšem Albert investoval značné částky do vydávání svých prací o české literatuře a do překladů české poezie do němčiny. Zmínila jsem již, že své překlady vydával Albert vlastním nákladem. V roce 1893 věnoval

³³² Viz Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, Bohuslav KNOESL (ed.), Praha 1954; Helena KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim. Životopisná studie a edice korespondence*, Praha 1999; Jaroslav JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll – 50 listů korespondence*, in: Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 13, Praha 1973, č. 1–2, s. 215–267; TÝŽ, *Eduard Albert, Josef Thomayer a Jaroslav Vrchlický*, in: Časopis lékařů českých 105, 1966, s. 554–558; TÝŽ, *Eduard Albert a Jan Gebauer. Účast chirurga na rukopisném boji a na edici fundamentálního bohemistického díla*, Časopis lékařů českých 110, 1971, s. 691–695; H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 81–82.

³³³ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [dopis podle připsu došel 1. 6. 1890]; Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, J. Vrchlický E. Albertovi 3. 7. 1890, s. 52–53.

³³⁴ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, s. 66; J. S. MACHAR, *Tricet roků*, Praha 1931, s. 18–22; TÝŽ, *Profily lidí*, s. 47–53; Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, J. Vrchlický E. Albertovi 28. 4. 1889, s. 42. Srov. též LA PNP, f. E. Albert, J. S. Machar E. Albertovi 23. 6. a 15. 8. 1889. Také později v nedatovaném dopise děkoval Machar Albertovi za pomocnou ruku a 2. 11. 1890 za finanční pomoc a zároveň žádal Alberta o jeho podobiznu, kterou si pak pověsil ve svém novém bytě. Macharův vztah k Albertovi nejnověji zhodnotila L. KOSTRBOVÁ, *Mezi Prahou a Vídní*, s. 199–255.

³³⁵ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 146.

³³⁶ J. SVÍTIL-KÁRNÍK, *Eduard Albert*, s. 16. V roce 1891 navštívil K. Klostermann Alberta v Žamberku a připomněl si tak zážitky z mládí. LA PNP, f. E. Albert, K. Klostermann E. Albertovi 12. 1. 1892.

celý náklad své práce o Jaroslavu Vrchlickém spolku českých spisovatelů Máj, který to ústy svého předsedy Ignáta Herrmanna s povděkem kvitoval. Později, v roce 1899, Albert prostřednictvím J. Vrchlického dal Penzijnímu fondu spolku českých spisovatelů Máj sumu 50 zlatých a stal se tak „jeho prvním příznivcem zakládajícím“.³³⁷

Značnými částkami dotoval Albert vydávání časopisu Čas. Podle soudobého záznamu T. G. Masaryka dal Albert na vydávání Času 2 000 zlatých.³³⁸ Albert se tak zařadil ke skupině, která svou finanční podporou umožnila přeměnu čtrnáctideníku Času v týdeník. Přicházel však též s řadou námětů a podnětů, ale vzhledem ke svému společenskému postavení si přál zůstat v anonymitě. Do Času také příležitostně přispíval. Vedle toho Albert navázal i spolupráci s odbornou revue Athenaeum.³³⁹

Velké částky Albert investoval do rozvoje českých společenských věd. Snad nejvíce pomohl jazykovědci Janu Gebauerovi, který díky němu mohl dokončit své monumentální dílo *Historická mluvnice jazyka českého*. O tom, že za honorář mluvnice, který činil 40 zlatých za arch, vděčí Albertovi, se Gebauer dozvěděl v červnu roku 1892. V březnu 1893 kvitoval Gebauer příjem 1000 zlatých, v květnu 1895 další tisíc, v červnu 1898 opět 1000 zlatých a prosinci téhož roku 500 zlatých. První díl *Historické mluvnice jazyka českého* Hláskosloví vyšel v roce 1894. Spisovatel jej věnoval E. Albertovi, jehož zásluhu na vydání připomněl v předmluvě. Albert Gebauerovi v dopise děkoval, že památku jeho jména připojil ke svému velkému dílu, a dedikaci považoval za jedno ze svých největších vyznamenání.³⁴⁰ Ještě předtím přispěl Albert k tomu, aby byl vydán Gebauerův staročeský slovník, protože Gebauer nezískal subvenci od Královské české společnosti nauk. V červnu 1889 se Gebauera ptal: „Jaký as příspěvek vyžadovalo by vydání Vašeho slovníka staročeského?“ a po Gebauerově zevrubném vysvětlení všech problémů ho 21. června 1889 povzbuzoval: „O rozsahu a hloubce Vašich prací jsem dobře zpraven a jsem toho přesvědčení, že vedle Šafaříkových Starožitností a Palackého Dějin Vaše práce patří k nejvíce vynikajícím skutkům vědeckým v Čechách. Nyní běží o to, aby byly vydávány, a sice *co nejdříve*.“ Nakonec Gebauerovi

³³⁷ *Tamtéž*, Penzijní fond spolku českých spisovatelů Máj E. Albertovi 9. 12. 1899.

³³⁸ Stanislav POLÁK, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, II, Praha 2001, s. 185 a 383–384.

³³⁹ K problematice blíže v následující kapitole.

³⁴⁰ L. HLAVÁČKOVÁ, *Mecenášství*, s. 134–135; LA PNP, f. E. Albert, J. Gebauer E. Albertovi 25. 6. 1892, 17. 3. 1893, 29. 5. 1895, 15. 6. 1898, 19. 12. 1898. Též J. JEDLIČKA, *Eduard Albert a Jan Gebauer*, s. 691–695. Zde jsou uveřejněny pouze úryvky ze vzájemné korespondence Alberta a Gebauera. Viz též Marie GEBAUEROVÁ, *Rodinné vzpomínky na J. Gebauera*, Praha 1926, s. 24–26; TÁŽ, *Dopisy prof. E. Alberta prof. J. Gebauerovi*, Listy filologické 36–38, 1909–1911.

oznámil: „Honorář za slovník беру na sebe. Bližší toho formulování a *garantování* přišť.“³⁴¹ V Gebauerově případě Albert vlastně suploval jednu z funkcí Královské učené společnosti nauk a později České akademie věd a umění. „Já nečiním nic, než co by měla Akademie učiniti, a činím to tudíž jen jako napravení a činím to jaksi jako Akademii zastupuje.“³⁴² O rok později, v říjnu 1893, Gebauerovi psal: „Jakožto člen Akademie ustanovil jsem se, ač jsem v třídě II., na tom, abych k vydání Vaší mluvnice přispěl tím, čím by vlastně měla česká akademie přispěti; činím to tedy na místě Akademie a vlastně pro ni a pro její účely.“³⁴³ Od roku 1889 patřil J. Gebauer k častým Albertovým hostům v Žamberku, a jak píše Marie Gebauerová, jezdil tam velmi rád. „Po několikadenním pobytu se vrátil od Alberta, který se s velkým porozuměním zajímal o jeho práce i boje, vždycky osvěžen na duchu i na těle, všecek posílen a uklidněn.“³⁴⁴

Na počátku roku 1893 se na Alberta obrátil s žádostí o podporu historik Antonín Rezek, který již od studentských let toužil stát se pokračovatelem Františka Palackého. Do cesty jeho plánů se však stavěly různé překážky.³⁴⁵ Proto se 9. ledna 1893 obrátil dopisem na E. Alberta s žádostí o podporu a podrobně ho informoval o svém dosavadním snažení. Informoval ho, že proto zřídil v Občanské záložně Fond pro pokračování Dějin Palackého, do něhož přispěl částkou 1000 zlatých karlínský lékař Josef Funda a stejnou částku, buď z Akademie nebo ze svých soukromých prostředků, přislíbil Josef Hlávka. Rezek sám se rozhodl ukládat do fondu všechny své honoráře. Počítal, že pokud sežene 5 000 zlatých, bude celé dílo, včetně placení pomocníků, zabezpečeno. Chtěl, aby každé dva roky vyšel jeden svazek a do dvaceti let bylo dílo ukončeno.³⁴⁶

³⁴¹ J. JEDLIČKA, *Eduard Albert a Jan Gebauer*, E. Albert J. Gebauerovi 21. 6. 1889; J. Gebauer E. Albertovi 14. 6. a 18. 6. 1889, s. 693; M. GEBAUEROVÁ, *Dopisy prof. E. Alberta*, Listy filologické 36, 1909, s. 45–48. Zde je i koncept odpovědi J. Gebauera E. Albertovi z 18. 6. 1889.

³⁴² M. GEBAUEROVÁ, *Dopisy prof. E. Alberta*, Listy filologické 36, 1909, E. Albert J. Gebauerovi 8. 7. 1892, s. 139.

³⁴³ *Tamtéž*, E. Albert J. Gebauerovi 16. 10. 1893, s. 141. Tehdy zaslal Albert Gebauerovi 1000 zlatých na podporu prvního dílu historické gramatiky. *TÁŽ*, *Dopisy prof. E. Alberta*, Listy filologické 38, 1911, E. Albert J. Gebauerovi 23. 5. 1895, s. 44. V dopise Albert oznamoval, že pošle dalších 1000 zlatých na druhý díl.

³⁴⁴ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 149.

³⁴⁵ K tomu blíže Jiří ŠPĚT, *Rezkův pokus o pokračování v Palackého Dějinách*, Časopis Společnosti přátel starožitností 67, 1959, s. 229–232; H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 188–192.

³⁴⁶ Viz Rezkovy dopisy E. Albertovi z 9. 1. a 10. 6. 1893 a následné odpovědi E. Alberta uveřejněné v edici. H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 188–193.

Albert Rezkově žádosti vyhověl a poslal 1000 zlatých, rovněž Hlávka splnil svůj slib. V roce 1893 udělila I. třída České akademie věd jubilejní cenu 1000 zlatých za Rezkovy *Dějiny Čech a Moravy nové doby*.³⁴⁷ K uskutečnění Rezkova životního díla nakonec nedošlo. Kromě nedostatku finančních prostředků to způsobila i řada dalších pracovních úkolů, které Rezka od pokračování v Dějinách Palackého odváděla. Ve školním roce 1893–1894 byl Rezek děkanem filozofické fakulty, v následujícím roce pak proděkanem a spolu s Gollem připravoval vydání Českého časopisu historického a zařizoval historický seminář. A přece se ještě po svém odchodu na vídeňské ministerstvo nemínil svého úmyslu úplně vzdát. Teprve po svém jmenování ministrem rezignoval na úmysl pokračovat v Palackém a vrátil Josefu Fundovi 1000 zlatých v hotovosti a sumu, kterou mu poskytl Albert, odevzdal po pohodě s Albertem v roce 1898 Janu Gebauerovi jako Albertův příspěvek na vydání staročeské mluvnice.³⁴⁸

Na doporučení svého dávného přítele Jaroslava Golla podporoval Albert též jeho nadějného žáka Josefa Pekaře. Pekař Albertovi pomáhal shromažďovat prameny k jeho pracím o dějinách Žamberka a za to mu Albert několikrát v letech 1894–1895 zaslal po 20 zlatých.³⁴⁹ Pekařovu účast na Albertových historických pracích zpochybnil ve svém posudku Albertovy monografie z pera Arnolda Jiráska Josef Šusta. Jeho domněnku Jirásek vyvrátil v jednom ze svých pozdějších drobných článků. Spolehlivě ji vyvrací dochovaná korespondence.³⁵⁰

Zdá se, že mnohem méně se Albert angažoval v přímé finanční podpoře rozvoje české lékařské vědy, ačkoli máme četné důkazy o jeho úsilí pomoci prostřednictvím svých vídeňských konexí ke zdárnému zahájení činnosti české lékařské fakulty v roce 1883 a víme i o jeho snaze ovlivňovat personální složení fakulty v následujících letech. V roce 1883 příteli Josefu Černému psal: „Spina, Horbaczewski a Maydl, to je prezent dobrý, který jsem Čechům

³⁴⁷ *Co se týče cen...*, Almanach České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 4, Praha 1894, s. 20.

³⁴⁸ V listopadu 1898 E. Albert J. Gebauerovi psal: „Děkuju Vám za nový svazek Mluvnice srdečně. Jak jste mi sám psal, převzal to na sebe Rezek, vyplatiti podporu tohoto svazku za mne, ježto jsem částku 1000 zl. měl u něho. Přijde tudíž na řadu Slovník staročeský a potom zase Mluvnice. Stran toho ví žena má a můj syn co činiti, kdyby osud se mnou jinak naložil.“ M. GEBAUEROVÁ, *Dopisy prof. E. Alberta*, Listy filologické 38, 1911, E. Albert J. Gebauerovi 19. 11. 1898, s. 368.

³⁴⁹ A AV ČR, f. J. Goll, k. 1, sign. II b, inv. č. 25, E. Albert J. Gollovi 8. 12. a 18. 12. 1894 (opisy dopisů E. Alberta J. Gollovi pořízené A. Hodačovou). Viz též A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III b, k. 68, inv. č. 3682, 3 rukopisné opisy nedatovaných dopisů E. Alberta J. Pekařovi mylně uložené jako dopisy B. Pacákovi. LA PNP, f. E. Albert, J. Goll E. Albertovi 21. 11., 2. 12., 9. 12. a 21. 12. 1894, 5. 3. 1895. Též J. JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll*, s. 245–258. LA PNP, f. E. Albert, J. Pekař E. Albertovi 1. 5. 1895.

³⁵⁰ Arnold JIRÁSEK, *K „Pamětem žamberským“ Eduarda Alberta*, Rozhledy v chirurgii 27, 1948, č. 4, s. 165.

získal; snad se podaří ještě nějakého Čecháčka zde vychovat.³⁵¹ Aby Arnold Spina získal místo v Praze, napsal Albert dlouhý dopis Antonínu Otakaru Zeithammerovi, v němž zdůrazňoval i Spinův český původ. V této záležitosti se Albert obrátil také na MUDr. Antonína Steidla, MUDr. Gustava Mansveta Wiedersperga a také na Josefa Jirečka, uvedeným osobnostem během návštěvy ukázal všechny Spinovy spisy a uchazeče vychválil. MUDr. Josefa Schöbla dokonce zavedl do Spinovy laboratoře, aby se osobně poznali.³⁵² O několik let později se Albert zasloužil o to, aby byl Spina zvolen řádným členem České akademie věd. Vlastním nákladem kvůli tomu vydal zvláštní spis, který zaslal mj. M. Červinkové-Riegrové, J. Hlávkoví a A. Randovi. Toho navíc požádal, aby další tři výtisky předal pánům Ottovi, Pražákovi a Čelakovskému.³⁵³

Albert pomohl také MUDr. Janu Horbaczewskému, který byl v roce 1883 jmenován mimořádným a následujícího roku řádným profesorem na nově vzniklé české lékařské fakultě. Podpořil také MUDr. Josefa Viktora Rohona, který od roku 1888 žil v Rusku, kde pracoval na geologických a paleografických výzkumech, ale protože se mu tam příliš nedařilo, toužil po místě v Praze. Akce se nakonec zdařila a po téměř tříletém úsilí byl Rohon v roce 1895 jmenován mimořádným profesorem české lékařské fakulty.³⁵⁴ Prostřednictvím G. Eima se Albert pokoušel získat protekci u ministra Oliviera Bacquehema pro přítele MUDr. Eugena Halácsy, který se chtěl věnovat svým botanickým studiím. Albert sám napsal Eimovi i znění jeho doporučení pro ministra.³⁵⁵ Pravděpodobně v roce 1897 se Albert přimlouval u A. Rezka, působícího na ministerstvu kultu a vyučování, za povýšení Antona Wölflera,

³⁵¹ J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 31, 1931, E. Albert J. Černému 16. 1. 1883, s. 569.

³⁵² LA PNP, f. A. O. Zeithammer, E. Albert A. O. Zeithammerovi b. d. [Zeithammerem dopsáno 3/1883].

³⁵³ A. Spina byl 18. 10. 1890 zvolen řádným členem České akademie věd místo V. Tomsy, který volbu odmítl. Jeden výtisk Albertova spisu je uložen i mezi Albertovými dopisy M. Červinkové, LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová. NA Praha, rodinný archiv Kruliš-Randa, k. 1, inv. č. 1, E. Albert A. Randovi b. d. [1890]. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ *Vzájemná korespondence Eduarda Alberta a Antonína Randy*, s. 137–138. Referát o schůzi České akademie věd dne 25. října 1890 podal Spina Albertovi v dopise z 26. 10. 1890, LA PNP, f. E. Albert.

³⁵⁴ J. V. Rohona znal Albert z doby, kdy působil jako asistent zoologie na vídeňské univerzitě. Po neúspěšné kandidatuře na českou lékařskou fakultu do Prahy odešel Rohon do Německa a poté do Petrohradu. Dopisem z 12. 12. 1892 požádal Rohon Alberta o pomoc, aby se mohl vrátit. V dopise z 26. 12. 1892 děkoval Albertovi za jeho dopis a 50 zlatých, psal mu o možnosti získat práci v Národním muzeu, o svých zkušenostech a práci v Rusku. Ve třetím, posledním dopise děkoval zoufalý Rohon za útěchu. LA PNP, f. E. Albert, J. V. Rohon E. Albertovi 12. a 26. 12. 1892 a 22. 3. 1893. Do akce byl zapojen i K. Kramář a také J. Vrchlický. *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [podzim 1895], s. 126. O Rohonovi psal E. Albertovi také geolog Jaroslav Jahn. LA PNP, f. E. Albert, J. Jahn E. Albertovi 15. 3. 1893. Rohon místo skutečně získal. Josefu Hlávkoví Albert v září 1895 psal, že je rád, že se Rohon stane profesorem v Praze. „Je to badatel velepilný a bystrý.“ LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkoví 6. 9. 1895.

³⁵⁵ „Eim empfiehlt den Dr. von Halacsy, Arzt und Botaniker in Wien, dem Wolwollen Seiner Exc[ellenz] auf das wärmste und bittet, Sein Ansuchen gnädigst zu fördern. Anebo podobně, jak se Vám zdá.“ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi b. d. [před 19. 6. 1895], s. 194.

profesora německé lékařské fakulty v Praze a přednosta chirurgické kliniky a Karla Maydla, profesora na české univerzitě v Praze a současně primáře chirurgického oddělení Pražské všeobecné nemocnice.³⁵⁶

Na Alberta se také obracela řada lidí, žádajících přímluvu pro své známé. Za MUDr. Václava Rubešku, který usiloval o profesuru porodnictví na české lékařské fakultě, se u Alberta přimlouvali Jan Neruda a Josef Thomayer. Toto místo sice získal MUDr. Karel Pawlik, ale Rubeška se v roce 1888 stal ředitelem Královské české porodnice a nalezince.³⁵⁷ Právě kvůli Karlu Pawlikovi neváhal Albert osobně zasáhnout u ministra kultu a vyučování Paula Gautsche. Od června 1887 byl Pawlik jmenován řádným profesorem a přednostou gynekologické a porodnické kliniky české lékařské fakulty.³⁵⁸ O přímluvu za profesora MUDr. Gustava Kabrhela na ministerstvu kultu a vyučování žádal Alberta Jaromír Čelakovský, který se obrátil se stejnou probou i na Gustava Eima. G. Kabrhel, profesor zdravotnictví na české univerzitě, byl navržen profesorským sborem za řádného profesora hygieny, ale jmenování se zatím nedočkal.³⁵⁹ Musel na ně čekat až do roku 1897, kdy byl zřízen hygienický ústav a ústav pro vyšetřování potravin, a on se stal přednostou obou ústavů.

Rudolf Wrba se u Alberta přimlouval za mladého lékaře Knoepfelmachera, který chtěl na Albertově klinice najít uplatnění. S žádostí o přímluvu za lékaře Karla Švehlu se na Alberta obrátil i Albín Bráf. Jaromír Čelakovský doporučoval Albertovi medika Pavla Vejvara, který chtěl rok studovat ve Vídni na lékařské fakultě a navštěvovat Albertovy přednášky.³⁶⁰

³⁵⁶ LA PNP, f. A. Rezek, E. Albert A. Rezkovi b. d. [pravděpodobně 1897]. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 199.

³⁵⁷ LA PNP, f. E. Albert, J. Neruda E. Albertovi 22. 4. 1887; J. Thomayer E. Albertovi 22. 4. 1887. E. Albert tehdy J. Nerudovi odpověděl: „Nehraju si na protektora, což by mi neslušelo, ale urovnávám cestu hodnému člověku.“ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 151–152.

³⁵⁸ Karel Pawlik pocházel z Klatov, studoval ve Vídni, kde byl asistentem I. porodnické a gynekologické kliniky a od roku 1886 vedoucím lékařem gynekologického oddělení vídeňské polikliniky. Na české lékařské fakultě působil do roku 1913. LA PNP, f. E. Albert, A. Spina E. Albertovi 25. 4. 1887.

³⁵⁹ *Tamtéž*, J. Čelakovský E. Albertovi 22. 4. 1895. H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi b. d. [po 4. 4. 1895], s. 193–194.

³⁶⁰ LA PNP, f. E. Albert, R. Wrba E. Albertovi 17. 3. 1895; A. Bráf E. Albertovi 30. 6. 1897; J. Čelakovský E. Albertovi 22. 4. 1895. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 88.

Nevíme, zda se Albert na základě dopisu Jaroslava Hlavy z října roku 1890 snažil získat podporu České akademie věd pro Sborník lékařský ani jaká byla jeho role v případě žádosti jeho bývalého žáka Karla Maydla.³⁶¹ K. Maydl s kolegy měl v roce 1895 v úmyslu vydávat dvojjazyčnou lékařskou revue z prací pražské lékařské fakulty a chtěl požádat ministerstvo o peněžitou podporu. Psal proto Albertovi: „Tu začíná úloha prozřetelností Vám, velectěný pane dvorní rado, přisouzená, k tomu Vás český Pámbíček postavil na vynikající postavení, aby Jste ráčil nám vyzvědět, měla-li by žádost naše vyhlídku na příznivé přijetí a splnění, a neměla-li by jí mít, aby Jste mocnou svou přímluvou [...] nám ji zjednal.“ K vydání vědeckého periodika *Böhmische Revue – Revue de médecine tschéque* nakonec nedošlo.³⁶²

Albertovi nebyl lhostejný ani osud dalších vysokoškolských učitelů působících na jiných fakultách. Albert se např. přičinil o to, aby byl Rudolf Dvořák jmenován profesorem orientální filologie.³⁶³ Za podporu děkoval Albertovi nově jmenovaný profesor písemně v lednu roku 1891 – psal, že chtěl sice poděkovat osobně, když byl ve Vídni na audienci u císaře a na ministerstvu kultu a vyučování, ale nepodařilo se mu ho zastihnout doma.³⁶⁴ Na Alberta se na základě doporučení profesora Františka Vejvodského obrátil i Jaroslav Jahn, který chtěl získat stolicí geologie a paleontologie na české univerzitě, narazil však na odpor způsobený Antonínem Fričem.³⁶⁵ Albertovi psal také Václav Láška z astronomického ústavu na Letné s odvoláním se na zemřelého ředitele ústavu, Albertova přítele, profesora Augusta Seydlera. Láška byl totiž navržen za profesora na technice ve Lvově, ale jeho jmenování stále nepřicházelo, proto se obrátil na Alberta s prosbou, aby se na jeho záležitost zeptal na ministerstvu.³⁶⁶

Jan Peisker Alberta žádal, aby mu prostřednictvím ministerského rady Augusta Kleemanna pomohl k dosažení místa skriptora v univerzitní knihovně ve Štýrském Hradci,

³⁶¹ LA PNP, f. E. Albert, J. Hlava E. Albertovi 5. 10. 1890.

³⁶² *Tamtéž*, K. Maydl E. Albertovi 16. 3. 1895. L. HLAVÁČKOVÁ, *Mecenášství*, s. 135.

³⁶³ „Dnes jsem byl u pana dv[orního] r[ady] Davida stranu Dvořáka. Jižť pan David byl informován od pana Jirečka a pravil mi, že se strany ministerstva vyučování není obtíží, pana Dvořáka profesorem jmenovati; jen ze stránky finanční že snad budou nějaké obtíže a že věc bude v několika měsících vyřízena. Dojem celého hovoru byl velmi příznivý. Pan David dotekl se i Vás a dal najevo, že o Vás dobře soudí.“ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 688, sign. Kor–I–14, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [první polovina prosince 1888]. Srov. též dopis E. Alberta T. G. Masarykovi z 23. 3. 1890, kde píše: „S Dvořákem to stojí dobře.“ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 689, sign. Kor–I–16. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 87–88 a 167.

³⁶⁴ LA PNP, f. E. Albert, R. Dvořák E. Albertovi 25. 1. 1891.

³⁶⁵ *Tamtéž*, J. Jahn E. Albertovi 15. 3. 1893.

³⁶⁶ *Tamtéž*, V. Láška E. Albertovi 25. 10. 1895.

kde by mohl studovat jihoslovanské etnologické poměry. Jan Peisker, účastník bojů realistů proti pravosti Rukopisů a spoluzakladatel Času, byl znechucen pražskými poměry a toužil odejít z Prahy, kde po 17 let zastával místo amanuense [nižšího úředníka – pozn. H. K.] v univerzitní knihovně. Psal: „Kruh náš se rozpadl vstoupením dvou čelných našinců do strany svobodomyšlné, s čímž nemohu se spřáteliti.“ Peisker skutečně již od roku 1891 působil v Grazu jako skriptor univerzitní knihovny, získal tam doktorát z filozofie a od roku 1901 působil jako docent hospodářských a sociálních dějin na štyrskohradecké univerzitě.³⁶⁷

Arnold Jirásek se mylně domnívá, že Albert pomohl Čenku Strouhalovi k dosažení profesury na pražské univerzitě; pomáhal mu však vylepšit jeho vědecké renomé u ostatních pražských profesorů. Antonín Randa o něm totiž tvrdil, že v Praze příliš vědecky nepracuje. Albert byl informován od T. G. Masaryka, že situace je jiná.³⁶⁸ Na základě Masarykových zpráv poslal Strouhal Albertovi dva dopisy a zaslal mu separáty svých prací od roku 1882, kdy přišel do Prahy. Vysvětloval, proč publikuje své práce anglicky. Do Prahy byl povolán nikoli jako soukromý docent nemající místa, ale jako profesor fyziky ve státním geologickém ústředním ústavu v New Yorku. V létě 1882 se tohoto výhodného místa vzdal, protože měl být jmenován řádným profesorem v Praze. S americkým ústavem, pro který sháněl přístroje, byl stále v kontaktu. Jeho práce se objevily i v německých odborných časopisech a byl tam, stejně jako v Rusku, citován.³⁶⁹ Na základě těchto informací napsal Albert Randovi zevrubný dopis o Strouhalovi a jeho přínosu pro fyzikální výzkum.³⁷⁰ V odpovědi Masarykovi uvedl, že zase získal další doklad o tom, na které straně je pravda, zásluha a slušnost. Podotkl, že Randa mohl být záměrně mylně informován a on se svým dopisem snažil tuto křivdu napravit. Radil též, aby Strouhal pozval Randu do svého fyzikálního ústavu.³⁷¹

T. G. Masaryk se u Alberta přimlouval také za mladého Lubora Niederleho, který chtěl pokračovat ve studiu v Paříži. Žádal ho, aby se přimluvil jednak na ministerstvu, protože Niederle žádal o státní stipendium, jednak u Josefa Hlávky, aby mu udělil nějakou privátní podporu. Albert tehdy obdržel kopii vysvědčení o prehistorických a antropologických

³⁶⁷ *Tamtéž*, J. Peisker E. Albertovi 1. 3. 1891 a 23. 5. 1899.

³⁶⁸ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 689, sign. Kor–I–15, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 5. 7. 1889, přepis T. G. Masaryka: Červenec asi 12. 1889]; LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 5. a 9. 7. 1889. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 126–132.

³⁶⁹ LA PNP, f. E. Albert Č. Strouhal E. Albertovi 7. a 16. 7. 1889.

³⁷⁰ Tento dopis není uložen v Randově osobním fondu v LA PNP ani v NA Praha.

³⁷¹ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 689, sign. Kor–I–15, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [14. 7. 1889]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 134–135.

studiích, která Niederle konal v Mnichově v letním semestru 1889 a jež mu spolu s doporučením vystavil Johann Rank. Albert se pravděpodobně za Niederleho přimluvil, neboť již v zimě roku 1889–1890 pobýval Niederle v Paříži, kde pracoval v laboratořích antropologické školy pod vedením Léonce Manouvriera.³⁷²

Gustav Eim se dlouho snažil o to, aby byl docent balneologie a farmakologie MUDr. Karel Chodounský jmenován profesorem. Do zákulisních jednání na ministerstvu kultu a vyučování byli zapojeni také E. Albert a A. Rezek. Mimořádným profesorem byl Chodounský jmenován 5. 5. 1895 a řádným profesorem až v roce 1902.³⁷³

Ne všechny přímluvy se setkaly s úspěchem a napomohly k vyplnění tužeb žadatelů. Neúspěšný byl Albert v případě spolužáka z královéhradeckého gymnázia Josefa Černého, ředitele gymnázia v Roudnice nad Labem, který měl zájem o místo ředitele na východočeském gymnáziu v Chrudimi. Stejně Albert dopadl i v případě dalšího spolužáka Františka Šembery, který stál o místo ředitele gymnázia v Truhlářské ulici, kde léta působil.³⁷⁴

Neodůvodněné protekce a přímluvy Albert odmítal, nepřimlouval se za neznámé lidi, zvláště ne v případech, kdy se věc dotýkala veřejných zájmů. Toho je dokladem např. dopis Gustavu Eimovi, který se přimlouval za lékaře Karlíka, aby dostal místo na Albertově klinice.³⁷⁵

S velkým zájmem sledoval E. Albert i vývoj českého výtvarného umění a osobně se stýkal s jeho představiteli, především s Václavem Brožíkem, Juliem Mařákem a Josefem Václavem Myslbekem. Albertova korespondence s M. Červinkovou-Riegrovou je dokladem účinné pomoci malíři Mikuláši Alšovi. V roce 1889 se Albert od Červinkové dozvěděl o Alšově neutěšené finanční situaci, nechal si poslat několik Alšových skic a propagoval jeho

³⁷² LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 2. 8. 1889. Doklad je uložen tamtéž pod jménem L. Niederle. AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 689, sign. Kor–I–16, E. Albert T. G. Masarykovi 23. 3. 1890. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 140–141 a 165–167. Na jaře roku 1892 byl L. Niederle na návštěvě v Žamberku, kde zůstal dva dni „měře lebky v kostnici žamberské k účelům antropologickým“. Jeho návštěva zde 8. 4. 1892 je zaznamenána v Albertově Pamětnici. MM Žamberk, f. E. Albert.

³⁷³ LA PNP, f. G. Eim, 101 dopisů a 1 telegram Karla Chodounského z let 1893–1897, které mj. dokumentují tyto Eimovy snahy. Viz též nedatovaný dopis G. Eima E. Albertovi z ledna 1894 a dva nedatované dopisy G. Eima A. Rezkovi z roku 1896. H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, s. 189–190 a 237–238.

³⁷⁴ K tomu blíže H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 91, a TÁŽ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi b. d. [1893], s. 181–182.

³⁷⁵ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi b. d. [1895–1896], s. 200; TÁŽ, *Eduard Albert*, s. 93.

tvorbu ve Vídni ve snaze sehnat mu zakázky. Přimluvil se také, aby Aleš dostal státní stipendium. Za Aleše u Alberta intervenoval též dramatik a dramaturg Národního divadla Ladislav Stroupežnický, který psal: „Bez přimluvy to nejde – to zde býv[alý] místodržící bar[on] Kraus přímo nám řekl.“³⁷⁶

Finanční pomoc ve svízelné situaci poskytl Albert malíři a sochaři Josefu Strachovskému. Albert byl svědkem soudního zabavení majetku Strachovského, který dlužil 800 zlatých. Albert mu peníze půjčil, ty však podle pozdějšího Strachovského tvrzení padly hlavně na advokáty a soudní výlohy. Soudní zabavení majetku hrozilo J. Strachovskému opět v roce 1894. Obrátil se proto znovu na E. Alberta, kterému psal, že v poslední době měl málo práce a je po dvouleté nemoci. Prosil ho o zakázku a nabízel mu, že udělá portréty jeho přátel Vrchlického, Maydla či Šembery nebo kompozici na zvolené téma. Žádal ho o zálohu na práci ve výši 360 zlatých, která by odvrátila jeho soudní stíhání a zachránila jeho dobré jméno. Strachovský pro Alberta nakonec vytvořil jeho bustu, která se stala ozdobou Albertovy knihovny v žamberské vile.³⁷⁷

Albert financoval též busty svých učitelů na vídeňské univerzitě Karla Rokitského, Josefa Škody a Johanna Dumreichera. Jejich busty byly umístěny v arkádách vídeňské univerzity, kde Albert vždy při odhalení díla vystoupil se slavnostním projevem.³⁷⁸

Albert se staral o osud dalšího a to hudebního umělce. Koncem roku 1891 pomáhal vánoční atmosféru v Albertově vile umocňovat hudebník Alfred Heyssig z Kyšperka [dnešního Letohradu – pozn. H. K.]. O několik let později, v roce 1899, se Albert s Rezkovou pomocí snažil zapůsobit na ministra kultu a vyučování Artura Bylandt-Rheidta a úředníky ministerstva, aby dostal nějaké stipendium, a později, aby získal místo učitele hudby v Brně. A. Heyssig nakonec našel uplatnění ve Vídni, kde učil na konzervatoři.³⁷⁹

³⁷⁶ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [podle připsu dopis obdržela 23. 6. 1889] a 2. 11. 1889. Mikuláš Aleš děkoval Albertovi za přimluvu, díky níž stipendium obdržel, v dopise ze 4. 8. 1891 a zároveň žádal o opětnou podporu, protože si podal další žádost. LA PNP, f. E. Albert, M. Aleš E. Albertovi 4. 8. 1891; *tamtéž*, L. Stroupežnický E. Albertovi 6. 6. 1890.

³⁷⁷ *Tamtéž*, J. Strachovský E. Albertovi 28. 2. 1894; A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 111.

³⁷⁸ Carl EWALD, *Professor Dr. Eduard Albert (20. Jänner 1841 bis 25. September 1900) und die Chirurgie seiner Zeit*, Wiener Medizinische Wochenschrift. Sonder-Abdruck (Separatabdruck) aus der N. 5 und 7, 1941, s. 13. SOKA Ústí nad Orlicí, [Wilhelm Anton] Neumann, rektor vídeňské univerzity Akademickému senátu 9. 3. 1900. V opise dopisu je uvedeno, že Albert hodlá pořídit vlastním nákladem reliéf svého učitele J. Dumreicha. Viz též dopisy sochaře Karla Kundmanna, autora busty K. Rokitského. LA PNP, f. E. Albert, K. Kundmann E. Albertovi, 4 dopisy z let 1894–1896. Srov. též A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 12. 2. 1941.

³⁷⁹ Srov. LA PNP, f. A. Rezek, 3 nedatované dopisy E. Alberta A. Rezkovi z roku 1898 či 1899. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 202–203. Zápis o Heyssigově návštěvě v Žamberku je zapsán v Pamětnici. MM Žamberk, f. E. Albert. O hudebníku Alfredu Heyssigovi se zmiňuje kronikář města Letohradu František SKÁLA v článku *Kyšperské památky. Rodina Heyssigova*, Orlický kraj 7, 1938.

Řadu přátel měl Albert mezi katolickým klérem. Svou roli přitom jistě sehrála rodinná výchova a Albertovo vyhraněné náboženské cítění. Prostředí kostela a náboženských obřadů mělo vliv na E. Alberta zejména v dětství, kdy se stal ministrantem. Velký vliv na něj měl především farář P. František Chaloupka, na kterého Albert ještě po letech s vděčností vzpomínal ve své autobiografii *Z mých pamětí*, kam zaznamenal i zprávu o Chaloupkově úmrtí. Do královéhradeckého Pokroku pak napsal posmrtnou vzpomínku nadepsanou *Nekrolog neznámému*.³⁸⁰ Kromě Františka Chaloupky měl Albert blízký přátelský vztah k P. Bohumilu Haklovi, který jej na gymnáziu učil náboženství a později působil jako děkan v Hořicích.³⁸¹ Rád vyhledával společnost žamberského faráře a pozdějšího děkana P. Karla Chotovského a faráře v Pěčíně P. Josefa Hulaty. K častým Alberovým hostům patřili též rokytnický děkan, pozdější královéhradecký kanovník Václav Hlavsa, farář Jan Šrámek z Německé Rybné [Rybné nad Zdobnicí – pozn. H. K.] a také Gustav Domabyl, profesor církevních dějin a kanonického práva v Hradci Králové.³⁸²

Když přijížděl Albert koncem července na prázdniny do svého rodiště, rád vyhledával kněžskou společnost v sousedních farách a přátele z mládí. S P. Karlem Chotovským ho poutal společný zájem o dějiny Žamberka. Právě Chotovský v roce 1882 doprovodil na poslední cestě otce Eduarda Alberta Františka.³⁸³

³⁸⁰ V autobiografickém pokusu věnoval E. Albert osobnosti F. Chaloupky několik stránek a záznam o Chaloupkově úmrtí je i záznamem posledním. V něm Albert cituje dopis, který mu zaslala matka: „Milý synu! Právě zvoní panu faráři Chaloupkovi umíráčkem. Zemřel tuze zkrátka. Celý Klášterec pláče – i Žamberk. Chudák dohrál. Tvá upřímná matka.“ A sám k tomu dodává: „Poprán mu byl tedy osud ten, jež staří za největší dar bohů pokládali, že sešel smrtí náhlou.“ LA PNP, f. E. Albert, *Z mých pamětí*, rukopis E. Alberta. Z matčina dopisu Albert též citoval v článku [A.], *Nekrolog neznámému*, Pokrok, 1883, č. 104, 2. 5, s. 1.

³⁸¹ Opisy 4 dopisů B. Hakla E. Albertovi z let 1891–1898 jsou uloženy v LA PNP, f. J. Šach. Šach si dopisy opsal v Městském muzeu v Hořicích v Podkrkonoší.

³⁸² Vzájemné návštěvy E. Alberta s těmito přáteli jsou zaznamenány v Pamětnici. Přátelské vztahy zachycuje i korespondence E. Alberta s G. Domabylem a K. Chotovským uložená v LA PNP a MM v Žamberku. Viz též LA PNP, f. J. Šach, opisy 19 dopisů a návštěvenek E. Alberta G. Domabylovi z let 1889–1900 uložené v Muzeu východních Čech v Hradci Králové. Řada z těchto přátel se zúčastnila Albertova pohřbu.

³⁸³ V jednom z dopisů děkanu K. Chotovskému Albert žertovným tónem oznamoval, že do Žamberka přijede jeho vídeňský soused a přítel, probošt Votivního kostela Gottfried Marschall: „Na sv. Jana Nepomuckého bude v Žamberku a musil mi slíbiti, že bude sloužit v chrámu páně – *ráčíte-li jej k tomu pozvat* – služby boží. Prorokuje se mu odedávna, že bude jednou arcibiskupem vídeňským a pak eo ipso kardinálem římské církve. Jeť vychovatel budoucího císaře. Jinak velmi veselý a milý člověk, s nímž se dobře pobavíme. Možná, že veselost bude dost veliká! Tlačil bych na něj, aby vzal nejen ty fialové punčochy a fialový kvadrátek, ale i ten řetěz zlatý s velikým krucifixem a nějakou tu bílou čepici čili mitru, jako dobré paměti nebožtík pan profesor dr. Stárek [Jan Nepomuk Stárek, bývalý královéhradecký kanovník – pozn. H. K.], abychom ten den měli ještě slavnější než ty potvory kyšperácké. (On také vyzpovídá Valdu z velikých hříchů; na takové věci musí být nejméně probošt.) Račte mi slovíčko psátí, má-li tu mitru zapakovat do kufru.“ LA PNP, f. Varia, E. Albert K. Chotovskému, b. d. Viz též M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, s. 1063. Nevíme, zda tehdy Marschall do Žamberka skutečně přijel, v Pamětnici máme zaznamenánu až jeho návštěvu z května 1894. Marchall se arcibiskupem nestal, protože na něj následník trůnu František Ferdinand d'Este zanevřel kvůli tomu, že dal negativní vyjádření k jeho sňatku s hraběnkou Žofií Chotkovou. Viz též A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 372. Pět dopisů E. Alberta K. Chotovskému uveřejnil M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, s. 1032, 1046–1047 a 1063. V LA PNP, f. E. Albert, je uložen 1 nedatovaný dopis K. Chotovského E. Albertovi. *Tamtéž*, f. Varia, K. Chotovský E. Albertovi, 3 nedatované dopisy a dopis z 29. 10. 1895.

Albertova víra našla své vyjádření i ve skutcích. V Žamberku věnoval 12 000 zlatých na stavbu hřbitovní kaple sv. Vojtěcha, pod níž nechal vybudovat rodinnou hrobku. Financoval i hlavní zvon, který dostal jména Cyrila a Metoděje, druhý zvon, věnovaný Waldemarem Mazurou, byl pojmenován Prokop a třetí od rodiny Mazurovy Ludmila.³⁸⁴ Na hřbitově v Žamberku si Albert také vyhlédl místo svého posledního odpočinku. Tehdy totiž bylo z Albertovy vily na hřbitov vidět a podle zmínky v dopise E. Alberta W. Mazurovi víme, že si zde přál být pochován.³⁸⁵ V roce 1895 královéhradecký biskup Eduard Jan N. Brynych poděkoval Albertovi za to, co dělá pro své rodné město, a především za kapli, kterou nechal stavět vlastním nákladem, a za uhrazení nákladů spojených s vymalováním žamberského farního chrámu, nově povýšeného na chrám děkanský.³⁸⁶

V Albertově korespondenci a také v jeho *Pamětnici* máme k dispozici rovněž četné důkazy o jeho štědrosti k příbuzným, o bezplatném léčení mnohých rodáků, které podporoval hmotně i přímlovami, o financování stavby kaple sv. Vojtěcha na žamberském hřbitově, o příspěvcích na stavbu Národního divadla, které vždy posílal z rodného Žamberka. Ještě v době svého působení v Innsbrucku se Albert obrátil na poslance Karla Mattuše, starostu Mladé Boleslavi, aby při obsazování místa městského lékaře neopominul jeho žáka, MUDr. Josefa Potočka.³⁸⁷

Na podzim roku 1885 se Albert obrátil s prosbou na Josefa Jirečka. Jeho žádost o přímlovu se týkala švagra Josefa Svata, který byl kontrolorem v Dolních Královicích a měl zájem o místo vrchního kontrolora v Čáslavi. Albert se domníval, že by bylo vhodné, aby se o něm Jireček zmínil baronu Emilu Chertkovi, viceprezidentu finančního ředitelství. Albert Jirečkovi vysvětloval, že Svata je manželem jeho sestry Terezy, která začala psát povídky. Podle Alberta by z ní mohlo něco být, „kdyby přišla do okolností příznivějších“. S dopisem poslal Jirečkovi dvě sestřiny povídky, které byly uveřejněny v Květech. Jireček poděkoval Albertovi za zaslané povídky a oznámil mu, že baronu Chertkovi napsal. Mezitím se

³⁸⁴ MM Žamberk, f. E. Albert, zápis E. Alberta v *Pamětnici* z poloviny září roku 1900.

³⁸⁵ „A mezi Vámi, dobří přátelé, také já jednou své kosti složím a chci mezi Vámi a Vašimi dětmi odpočívat.“ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, E. Albert W. Mazurovi 22. 2. 1888, s. 127. V březnu 1900 G. Domabylovi u příležitosti vysvěcení kaple sv. Vojtěcha psal, že neví, zda bude pochován v Žamberku a nebude-li hrobka odevzdána obecným účelům. „To ať si moje rodina, až umru, sama vyřídí.“ J. ŠACH, „*Koniček*“ *univ. profesora dra Eduarda Alberta*, E. Albert G. Domabylovi 18. 3. 1900, s. 134.

³⁸⁶ SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, E. J. N. Brynych E. Albertovi 5. 12. 1895.

³⁸⁷ M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, E. Albert K. Mattušovi b. d. [1876], s. 725. Josef Potoček dlouhá léta působil v Hradci Králové a býval spolu s rodinou častým hostem v Albertově vile.

v Žamberku úmrtím uprázdnilo místo berního. Jak psal Albert v dalším dopise, nebylo pochyb, že se Svata brzy stane berním, avšak podobná situace, kdy by se dostal přímo do Žamberka, by se brzy neopakovala. Proto Albert chtěl, aby se Svata stal v Žamberku substitutem. „Běží mi o to, aby se tam dostal, poněvadž mu mohu dát byt a všeliké materiální výhody, kterých mu jinde poskytnouti nemohu. Má 4 děti a tuť to padá do váhy. Také jsou v Žamberku měšťanské dívčí školy a holky jeho tudíž mohou tam dosíci lepšího vzdělání. Sestra moje, jeho žena, velice by si přála, dostat se do domova.“ Vše dobře dopadlo, Svata s rodinou se dostal do Žamberka a Albert mohl Jirečkovi poděkovat za účinnou pomoc.³⁸⁸

O několik let později žádal Albert Václava Horáka z řádu křižovníků s červenou hvězdou o přijetí syna Terezy a Josefa Svatových Josefa do řádu křižovníků. Ve stejné věci se obrátil na Antonína Rezka.³⁸⁹ Synovcovo přání se vyplnilo, působil jako duchovní štábní kapitán a později kaplan ve východočeském Kocléřově.³⁹⁰

Albert si uvědomoval význam vzdělání pro další rozvoj českého národa, a proto léta sledoval školství ve svém rodném kraji. Zajímal se nejen o školy v Žamberku, ale i v Klášterci a Kostelci nad Orlicí, kde se zasloužil o zřízení střední školy – reálky. Využil svého vlivu jako člen panské sněmovny, intervenoval u A. Rezka a P. Gautsche.³⁹¹ V Žamberku se na Alberta obrátil učitel místní měšťanské školy Ježek a prosil ho, aby se u Josefa Hlávky přimluvil za syna. František Ježek, student druhého ročníku práv, žádal o Hlávkovu stipendium, a protože oba, otce i syna, Albert dobře znal, Josefu Hlávkovu ho doporučil.³⁹²

Z uvedeného přehledu vyplývá, že Albert měl celou řadu přátel, kterým ochotně a rád pomáhal, ať už přimluvou, či hmotně. Na první pohled proto překvapí, že Albertovo jméno nenalezneme v seznamech přispěvatelů České akademie věd a umění. Již v době, kdy Eduard Albert usiloval o místo na vídeňské univerzitě, psal F. L. Riegrovi: „Dostanu-li se do Vídně – pak ovšem mohu vydatně působiti, poněvadž materiální stránka je skvělá. Myšlénka

³⁸⁸ LA PNP, f. J. Jireček, E. Albert J. Jirečkovi b. d. [před 13. 10. 1885, po 13. 10. 1885 a 1887]. LA PNP, f. E. Albert, J. Jireček E. Albertovi 13. 10. 1885. H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 93–94. Viz i TÁŽ, *Literární tvorba – činnost vhodná pro ženy: Tereza Svatová a Kateřina Thomová*, s. 37–38.

³⁸⁹ LA PNP, f. A. Rezek, E. Albert A. Rezkovi b. d. [začátek července 1899]. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 205–206.

³⁹⁰ Údaje převzaty z úmrtního oznámení Josefa Svaty ml., který zemřel 18. 2. 1927, MM Žamberk, f. E. Albert.

³⁹¹ LA PNP, f. E. Albert, *Nedělní České slovo*, východočeské vydání, výstřižek článku z 2. 2. 1941.

³⁹² LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkovu 22. 4. 1895.

Purkyňova o akademii české snad by se uskutečnila. Mám jediné dítě a mohl bych hezky přispět. K tomu je Duchek, Hofmann, Chvostek ve Vídni – samí boháči a já bych z nich něco vytlačil.“³⁹³ Na otázku proč měl Albert k Akademii rezervovaný a kritický postoj, se pokusím odpovědět v následující kapitole. Na tomto místě alespoň zmiňme, že Albert daroval České akademii věd řadu knih a vydal jejím prostřednictvím také dvě odborné práce. V roce 1895 vydal čtvrtou sbírku překladů *Neueste Poesie aus Böhmen II*, věnoval ji právě prezidentu České akademie věd Josefu Hlávce, kterému ji též osobně zaslal.³⁹⁴ V odpovědi Hlávka za dedikaci poděkoval a vyjádřil potěšení, že se Albert „tak velikou prací a pílí sám postavil v čelo propagandy pro naši českou literární činnost. Považuji tu úlohu propagační jak naší literární, tak naší vědecké a umělecké činnosti za nejdůležitější věc, která jest ještě mimo toho, co Vy jste podnikl, takřka celkem k vykonání.“ Sám chtěl, aby Akademie vydala obrázkovou revui českého umění, ale ukazovalo se, že by to bylo předčasné. „Vidím pořád víc a více, že Akademie k této činnosti jest nezpůsobilá a že to půjde jen tím způsobem, jak Vy jste se toho ujal; osobně autoritativně a získáním pořádného nakladatele; ale kde najít mužů, kteří mají stejnou dovednost, stejnou autoritu a stejného vlivu, by Vás následovali. Jest nás tůze málo.“³⁹⁵

Ano, podobných mecenášů a nadšenců, kteří by tak vytrvale a svědomitě pracovali ve prospěch dobrých věcí, bylo a stále je málo. Albertovi lze navíc přičíst ke cti, že se vždy přimlouval odpovědně, tedy za lidi schopné, za něž mohl ručit, a že svou štedrostí šel vždy příkladem.

³⁹³ ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi 20. 11. 1880.

³⁹⁴ LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávce 6. 9. 1895.

³⁹⁵ LA PNP, f. E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 10. 9. 1895.

V. Homo politicus

O Albertově zájmu o politiku jeho sestra Tereza Svatová napsala: „Albert z Vídně sledoval všechny politické události u nás v Čechách, neušlo mu nic z toho, co se dělo ve Vídni, ať již ve prospěch náš, nebo proti. Seznámením s rodinou Riegrovou, s dr. Mattušem, manžely Hlávkovými a celou řadou politických osobností veplul do tajemných a často zrádných vod politiky. Z celku ze všeho vyzírá, jak Albert celým svým ohnivým temperamentem se zasazoval, aby u vlivných a s ním dobře známých osobností získal si „něco dobrého“ pro Čechy. Stále radí v listech, aby co se nedá zmoci, třeba i právem, získalo se cestou chytristiky diplomatické. Činil ve Vídni, co mohl, a byl šťasten, když někdo z vynikajících našich lidí obdržel nějaké vlivnější místo ve Vídni. Rád působil na místech důležitých, kam neměl každý přístup. [...] Když se vytvořila strana realistů, teprve se rozhořel. Zajímali jej nesmírně profesor Masaryk, Gebauer, Goll, Seydler, Strouhal. V listech jeho vidíme všechnu tu upřímnou snahu, „aby u nás lepší bylo“. Sledoval události na univerzitě, v Akademii a v literatuře. Řevnivosti nebo závisti v srdci jeho nebylo. Jak vřele se těšil z každého úspěchu u nás, víme my v rodině nejlépe.“³⁹⁶

V. 1 Prolog

Úvodem si připomeňme, jaká byla politická situace v českých zemích v druhé polovině 19. století. V letech 1860–1891 plnila funkci politické reprezentantky českého národa Národní strana.³⁹⁷ Teprve po přelomových volbách do říšské rady v březnu roku 1891 sestoupila z výjimečného postavení na úroveň jedné z politických stran národněliberálního tábora. Národní strana byla typickou představitelkou honorační strany založené na vůdcovském principu. Příznačná pro ni byla minimální organizovanost a úzká sociální základna. Honorační strany byly zároveň stranami všennárodními, protože politicky zastřešovaly různé politické frakce, různorodé zájmové skupiny a spolky. Stranická

³⁹⁶ Tereza SVATOVÁ, *O dru Eduardu Albertovi. Z rodinných vzpomínek*, Národní politika 48, 1930, 26. 9.

³⁹⁷ Pavel CIBULKA, *Národní strana*, in: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, I, Jiří Malíř – Pavel Marek a kol., Brno 2005, s. 109–138. Úvodní část kapitoly vychází z článku Helena KOKEŠOVÁ – Jan BÍLEK, *Vztahy T. G. Masaryka s představiteli a stoupenci Národní strany v Čechách v zrcadle jejich vzájemné korespondence*, in: Korespondence T. G. Masaryk – staročeši, s. 7–8.

organizace se skládala prakticky jen ze stranického vedení, poslanců, tisku a ojedinělých politických spolků. Vedení tvořili politicky aktivní jednotlivci vzeší z majetkové a vzdělanostní elity národní společnosti. Klíčovou roli v honorační fázi vývoje politických stran hráli poslanci, kteří byli pro veřejnost i státní orgány zjevnými reprezentanty určitých ideověpolitických stanovisek a zájmů.³⁹⁸ Významnou organizační úlohu hrál tisk a jeho soukromí majitelé či vydavatelská družstva. Kolem tiskového orgánu se seskupovalo jak vedení strany, tak její stoupenci.³⁹⁹ Vedle tisku byli straničtí důvěrníci jediným organizačním pojítkem mezi vedením strany, stoupenci a voliči. Důvěrnická síť, která zpočátku fungovala neformálně a živelně na principu osobních známostí a kontaktů, tvořila až do období formování masových stran jejich nejdůležitější organizační základ.

Spektrum stran v Čechách i na Moravě se vytvářelo postupně od šedesátých let 19. století, kdy byly obnoveny podmínky pro jejich vznik a rozvoj – byla přijata ústava, deklarována občanská práva a svobody, vymezena pravidla veřejného občanského života a došlo k rozmachu tisku a spolků. Páteří tvořících se politických stran se staly parlamentní frakce formované po volbách do zemských sněmů a říšské rady. Hlavním dělícím momentem mezi českou a německou reprezentací byl postoj k budoucímu státoprávnímu uspořádání monarchie. Čeští politici soustředění v Národní straně spatřovali východisko v jejím federalistickém uspořádání, Německá liberální strana trvala na státu centralistickém, popř. dualistickém. Zásadnější změnu do rozložení sil v českém táboře nepřinesl ani vznik konkurenční Národní strany svobodomyšlné v roce 1874. Staročeši si i nadále udrželi rozhodující pozice. Obě všennárodní strany byly chápány jako součást jednoho národněliberálního tábora, proti němuž se až za postupného vyzrávání moderní české společnosti formovalo klasické stranické spektrum, tj. strany ostatních politických směrů, zejména sociálnědemokratického, katolického, agrárního a národněsociálního. Situace se začala měnit hlavně v devadesátých letech 19. století, kdy byly do veřejného a politického dění vtahovány širší vrstvy obyvatelstva. Honorační strany byly pod konkurenčním tlakem nových politických masových organizací nuceny přistoupit k reorganizacím.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Jiří MALÍŘ, *Systém politických stran v českých zemích do roku 1918*, in: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, I, s. 19–20; TÝŽ, *K typu honoračního politika. Neformální osobní vazby a politická kariéra v 19. století*, in: Osobnost v politické straně. Sborník referátů z konference Úloha osobností v dějinách politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1861–1999, Pavel Marek (ed.), Olomouc 2000, s. 11–32.

³⁹⁹ K úloze tisku viz např. sborník *Tisk a politické strany*, Pavel MAREK (ed.), Olomouc 2001.

⁴⁰⁰ J. MALÍŘ, *Systém politických stran v českých zemích do roku 1918*, s. 31–44.

Eduard Albert nebyl profesionálním politikem. Rozhodně ne v tom smyslu, jak jej definuje Luboš Velek ve své práci o zrození politika Karla Kramáře, kde věc zkoumá ve dvou rovinách.⁴⁰¹ První z nich se týká profesionálního statusu (profesionality) a jeho přiznání politikům. Druhá se týká problému, zda práce politika v 19. století mohla sloužit jako primární zdroj hmotné obživy. Za politika lze podle Velka považovat poměrně široké spektrum osob: poslance a státníky, členy a funkcionáře politických spolků, ale i politické žurnalisty nebo předvolební agitátory z řad studentů apod., za potencionální profesionální politiky pak především poslance.⁴⁰²

Díky analýze Jiřího Kořalky víme, jaké vzdělání, resp. sociální status, u svých poslanců preferovalo honorační (tj. majetné a vzdělané) a politicky převážně liberálně založené české voličstvo v letech 1861–1908.⁴⁰³ Preference vysokoškolsky vzdělaných poslanců obecně odpovídala vysoké prestiži dosaženého vzdělání v očích společnosti. Mezi poslanci zpočátku jednoznačně dominovaly osoby s právnickým vzděláním. Eduarda Alberta je možno typologicky zařadit do skupiny lékařů, kteří se aktivně zapojili do české politiky poslední čtvrtiny 19. století.

Nad početným zastoupením lékařů v české politice se pozastavoval někdejší parlamentní zpravodaj Michal Navrátil, který spočítal, že od roku 1848 zasedalo v jednotlivých zákonodárných sborech celkem 34 českých lékařů. K nim můžeme ještě přidat sedm virilistů zasedajících na sněmu z titulu funkce rektora české univerzity a několik českých lékařů jmenovaných do panské sněmovny říšské rady.⁴⁰⁴ Od roku 1895 mezi ně patřil i Eduard Albert.

Jak dokládá Luboš Velek v biografickém příspěvku o Emanuelu Engelovi, nebyli lékaři v politice zprvu příliš vítáni. Jasně se tato nedůvěra vedoucích kruhů české politiky

⁴⁰¹ Luboš VELEK, *Zrození politika – Karla Kramáře léta učenická. K problému profesionalizace politiky v habsburské monarchii*, in: Sborník Národního muzea v Praze. Řada A – Historie 61, 2007, č. 3–4, s. 15–16.

⁴⁰² Srov. též Jiří MALÍŘ, *K typu honoračního politika. Neformální osobní vazby a politická kariéra v 19. století*, in: Osobnost v politické straně, Pavel Marek (ed.), Olomouc 2000, s. 11–32.

⁴⁰³ Jiří KOŘALKA, *Tschechische bürgerliche Lantagsabgeordneten in Böhmen 1861–1913*, in: Bürgertum in der Habsburgermonarchie, Ernst Bruckmüller – Ulrich Döcker – Hannes Stekl – Peter Urbanitsch (Hrsg.), Wien – Köln 1990, s. 211–221. Viz též Jiří ŠTAIF, *Česká národní společnost a její politické elity v letech 1848–1911*, in: Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století, Pavla Vošahlíková – Milan Řepa (ed.), Praha 1997, s. 9–28.

⁴⁰⁴ Michal NAVRÁTIL, *Osmdesáté narozeniny MUDr. Antonína Steidla*, b. m., b. d. [1912], s. 1–2. K tomu více Luboš VELEK, *Benešovský poslanec Emanuel Engel (1844–1907). Politický a sociální profil politického vůdce*, in: Stopy dějin pod Bláníkem, České Budějovice 2006, s. 159–174. Příspěvek je upravenou a rozšířenou verzí článku publikovaného v prvním díle tohoto sborníku. TÝŽ, *Emanuel Engel (1844–1907). Politický a sociální profil politického vůdce v 19. století*, in: Osobnost v politické straně, s. 33–45.

projevovala u Františka Ladislava Riegra, který si na počátku osmdesátých let 19. století stěžoval na nedostatek „odborníků“ v řadách českých poslanců. Odborníky přitom rozuměl především právníky, resp. národohospodáře. Jako názornou ukázkou uvádí Riegrovu reakci na ucházení se lékaře E. Engela o mandát.⁴⁰⁵ Rieger poukazoval především na hmotné obtíže poslaneckého života, se kterým se provozování lékařské praxe prakticky vylučovalo. O pravdivosti tohoto názoru se nakonec přesvědčil i Emanuel Engel...

Eduard Albert patřil k těm osobnostem, které uvažovaly o vstupu do aktivní politiky. V následujícím textu se pokusím objasnit, proč se Albert nestal profesionálním politikem a raději zůstal v pozadí jako významný představitel tzv. české lobby ve Vídni. Lobby, integrální součást české politiky, se snažila dobývat mocenské pozice v centrálních úřadech neoficiálním, mnohdy zákulisním způsobem a usilovala o zvýšení respektu k českým úspěchům ve vědě a kultuře, s cílem změnit vnímání českého živlu zejména u rakouských Němců. Tvořili ji vedle lidí působících v byrokratickém aparátu i čeští novináři, vědci a umělci žijící ve Vídni.⁴⁰⁶

Ve snaze objasnit a zhodnotit úlohu Eduarda Alberta v českém politickém životě nebylo v podstatě na co navázat. Toho si povšiml Josef Šusta v recenzi Albertovy monografie od Arnolda Jiráka a uvedl, že autor nehodnotil a ani se nevěnoval „politické stránce života svého hrdiny“. Jirásek to zdůvodňoval jednak vlastní skromnou zdrženlivostí a jednak Albertovým výrokem z roku 1893, že „ani péra nesmočí do politiky“, provázeném poněkud ukvapeným soudobým tvrzením Karla Kramáře, že se Albert v politice ani trochu nevyzná. Ani Šusta se však neodvažoval říci, zda Albertova písemná pozůstalost stačí k tomu, aby „jasně osvětlila i tato zákoutí jeho duše a činnosti, kde byl nepochybně ještě obezřetnější a ukázněnější než v jiných sklonech, ležících mimo vlastní pole jeho poslání; ale přesto nalézal rozličně příležitost k platným projevům své osobnosti“. Podle Šusty to dokazuje i Albertův důvěrně přátelský poměr ke Gustavu Eimovi, protože „postava tohoto zvláštního a svým způsobem jistě pozoruhodného žurnalisty-politika zaručuje i jeho příteli svéráznost politické orientace v době, která každého myslícího Čecha stavěla před věru nesnadné problémy.

⁴⁰⁵ TÝŽ, *Benešovský poslanec*, s. 159–161; TÝŽ, *Emanuel Engel*, s. 33–34; TÝŽ, *Grenzen für die Entwicklung des Parlamentarismus bei den kleinen Völkern: Die Tschechen im Reichsrat in Wien 1879–1914*, Czasopismo Prawno-Historyczne, Tom LXI – Zeszyt 2. Poznań 2009, s. 177–188.

⁴⁰⁶ K problematice české lobby viz Martin SEKERA – Petr BURIÁNEK, *Česká lobby ve Vídni*, Dějiny a současnost 17, č. 1, 1995, s. 22–25. Tentýž článek doplněný poznámkovým aparátem byl uveřejněn ve sborníku *Český lev a rakouský orl v 19. století / Böhmischer Löwe und österreichischer Adler im 19. Jahrhundert*, Zdeněk HOJDA – Roman PRAHL (ed.), Praha 1996, s. 129–135. Nejnověji s ohledem k osobnosti E. Alberta H. KOKEŠOVÁ, *Karel Kramář a česká lobby ve Vídni*, s. 163–176.

Nebot' právě léta, jež vedla Alberta k těsnějšímu doteku s domácím, vědecky a technicky se směle rozbíhajícím prostředím a k apoštolátu české poezie v cizině, byla v politickém vývoji našeho národa dobou osudového přelomu.⁴⁰⁷

K odpovědi na otázky, jakou roli hrál Eduard Albert v české politice, bylo proto nutné důkladně prostudovat Albertovu osobní pozůstalost, zejména rozsáhlou korespondenci nejen s českými politiky, ale i představiteli českého vědeckého a kulturního života v daném období, zachovalé archivní materiály institucionální povahy a též autobiografické materiály, v nichž v Albertově případě hraje zásadní úlohu návštěvní kniha jeho vily v Žamberku.

V. 2 Úvahy o kandidatuře do říšské rady (1874–1879)

V roce 1874 máme zaznamenán první pokus získat Alberta, tehdy působícího v tyrolském Innsbrucku, pro český politický život. V listopadu 1874 ho vůdce mladočechů Karel Sladkovský vyzval, aby přijal kandidaturu do Českého zemského sněmu za města Žamberk, Rychnov nad Kněžnou a Kostelec nad Orlicí. Sladkovský sliboval, že pokud by Albert kandidoval a stal se zemským poslancem, bude působit na ministerského předsedu Adolfa Auersperga i na ministra kultu a vyučování Karla Stremayera, aby Albert přešel na univerzitu do Prahy.⁴⁰⁸ Z Albertovy kandidatury tehdy z blíže neobjasněných důvodů sešlo. Svoji roli mohla sehrát i obnovená nabídka místa na klinice ve švýcarské Lutychu.⁴⁰⁹

Svůj dotaz, zda by Albert nechtěl kandidovat za národní stranu svobodomyslnou tentokrát do říšské rady, zopakoval Sladkovský v únoru roku 1879. Nabídka kandidatury nevzešla ze strany mladočechů, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale podnět k ní zavdal samotný Albert. Vyplývá to z dopisů, které na jaře 1879 psal Juliu Grégrovi, jednomu

⁴⁰⁷ J. ŠUSTA, *Arnold Jirásek: Eduard Albert; Josef Svítal-Kárník: Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha*, ČČH 47, 1946, s. 269–276.

⁴⁰⁸ LA PNP, f. E. Albert, K. Sladkovský E. Albertovi 8. 11. 1874. O této snaze se Eduard Albert zmiňoval F. L. Riegrovi. Viz ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi 23. 6. 1879. Následující část vychází z článku Helena KOKEŠOVÁ, *Nepolitická politika dvorního rady Eduarda Alberta*, in: Jan Šrámek a jeho doba, Pavel Marek a kol., Olomouc 2011, s. 595–608.

⁴⁰⁹ Österreichisches Staatsarchiv Wien, oddělení Allgemeines Verwaltungsarchiv, f. Ministerium für Kultus und Unterricht, fasc. 1000, sign. 5 Med. Innsbruck, Professoren A- (Eduard Albert, složka 11814/1874, fol. 1–18, dokumenty z roku 1874 týkající se zvýšení platu E. Alberta na univerzitě v Innsbrucku. Hlavním důvodem byla snaha udržet Alberta na univerzitě a zabránit jeho odchodu do zahraničí). Viz též MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice. Ze záznamů vyplývá, že Albert o místě v Lutychu vážně uvažoval, a to nejen v roce 1873, ale i roce následujícím. Díky zákroku K. Rokitanského, který upozorňoval na ztrátu, která by Albertovým odchodem do zahraničí vznikla domácí vědě, a díky vstřícné nabídce z ministerstva kultu a vyučování zůstal Albert v Rakousku.

z mladočeských předáků. Grégr se pokoušel od Alberta vyzvědět, co ví o plánech prozatímního ministerského předsedy Karla Stremayera, do jehož kabinetu právě vstoupil jako ministr vnitra bývalý tyrolský místodržitel Eduard Taaffe.⁴¹⁰ Když Albert informoval Grégra o současné politické situaci, naznačil mu, že jeho hovory s Taaffem by získaly na váze, kdyby při nich vystupoval nejen jako jeho osobní lékař, ale i jako politický reprezentant českého národa. „Ovšem by mně bylo užitečno, kdybych vedle své známosti osobní měl ještě speciální pohnůtku, aby se mohla řeč rozepřísti. Při tom mne napadá, že před nějakým časem mně Sladkovský psal, zda-li bych nevzal mandát do sněmu zemského za okres žamberecký. Mohli byste mně tedy teď psáti, abych si rozvážil, zda-li bych se nechtěl ucházet o mandát do říšské rady při budoucích volbách. To by bylo pro mne dostatečnou podmínkou pustit se s ním do rozmluvy dosti detailované.“⁴¹¹

Počátkem března se Albert s Taaffem skutečně setkal a rozhovor s ním podrobně – v podobě přímých citací – reprodukoval Grégrovi. Na Taaffovu otázku, zda by měl Albert chuť jít do říšské rady, když mu Sladkovský nabídl mandát, Albert odpověděl: „Kdybych mohl přispěti k ulepšení nynějších poměrů v Čechách, jistě bych neváhal; jedině se mně zdá ten skok od chirurgie k politice povážlivý. [...] To ovšem ale musel bych vědět, že Čechové jdou jistě do říšské rady a že ze strany vládní se bude jednat tak, aby jim postaven byl zlatý most.“ Na to Taaffe pravil: „Co se mne týče, buďte ubezpečen, že vyrovnání s Čechy je jedním z předních punktů mé politiky.“ Připouštěl, že si v Čechách mohli proti dosavadní parlamentární většině právem stěžovat. Tázal se, jak má tuto většinu překonat, když mu Češi nejdou pomoci do říšské rady. Podle Alberta byla Sladkovského výzva znamením, že Češi do Vídně půjdou, záleží však na tom, jak volby dopadnou. Taaffe byl sice „poněkud informován o záležitostech českých“, ale kdyby Albert přijal mandát, mohl mu být v mnohém užitečný: „Považte si, já mám vyjednávat s vůdci, až doba nastane; tuť by mně bylo velmi užitečné, kdybych měl člověka, s nímž bych mohl věci ty přátelským způsobem dříve probrati, který by mně vysvětlil ty a ty poměry, zkrátka člověka, s kterým bych mohl nenuceně rozmlouvat i a kterému bych mohl při tom leccos říci a nadhoditi, co se při vyjednávání přísném říci nedá.“ Albert poznamenal, že má o českých věcech „jen obraz povšechný a jen objektivně, takřka akademicky bych mohl o věcech těch rozmlouvat; pro takovou potřebu jsem vždy k službám; co se mého politického hledu týče, tož jsem posledních událostí velmi vzdálen, ale jak pravím, k jakémusi všeobecnému vyličení stavu obzvláště otázek národnostních, univerzity, školství atd., k tomu mne snad mé vědecké postavení poněkud činí schopným.“ Taaffe, který měl již málo času, nakonec Alberta vyzval, aby ho navštívil o Velikonocích ve Vídni.⁴¹²

⁴¹⁰ LA PNP, f. E. Albert, K. Sladkovský E. Albertovi 23. 2. 1879; J. Grégr E. Albertovi 17. 2. 1879.

⁴¹¹ ANM, f. J. Grégr, k. 3, E. Albert J. Grégrovi b. d. [po 17. 2. 1879].

⁴¹² *Tamtéž.*

Citovaný dopis je zajímavý z mnoha hledisek. Zachycuje, i když zprostředkovaně, Taaffovy názory na českou politiku, odráží dobové politické poměry, dokumentuje, že už na počátku roku 1879 se Albert pokoušel hrát zprostředkovatelskou roli. Poněkud zarážející je, že podobný dopis asi neadresoval F. L. Riegrovi, s nímž byl v písemném kontaktu od počátku sedmdesátých let.⁴¹³

Na příkladu Albertovy kandidatury můžeme prostřednictvím korespondence nahlédnout i do zákulisí volebního boje. Situaci můžeme sledovat jednak na osobě konkrétního kandidáta, jednak v obecnější rovině. V české politice byl přítomen latentní boj dvou občanských stran, které sice v roce 1878 vytvořily celonárodní staročesko-mladočeský Státoprávní klub, ale každá prosazovala své vlastní cíle. Albert se snažil zajistit podporu své kandidatury jak na nejvyšší úrovni, tj. přímo u ministerského předsedy E. Taaffa, v české politické reprezentaci pak u vůdčích představitelů obou českých občanských stran, tak na úrovni lokální, kdy se obrátil na představitele místní honorace. To ukazuje, jak poslanci, resp. kandidáti poslaneckví, navazovali v rámci příprav volebních kampaní spojení s místními volebními výbory lokálních honorací, sami kontaktovali sympatizanty a agitátory. Tyto vztahy, vzniklé a udržované na personální vazbě, fungovaly zejména v předvolebním období.

Víme, že Albert byl vyzván, aby se ucházel o poslanecký mandát do říšské rady již v únoru 1879. O Velikonocích, které toho roku připadly na 13. a 14. dubna, proběhla ve Vídni jednání nejen s Riegre a Sladkovským, ale také s hrabětem Taaffem. Albertovi při nich bylo nabídnuto, aby ve svém rodišti kandidoval buď za volební okres měst, nebo venkovských obcí. Svoji kandidaturu však Albert podmiňoval vstupem Čechů do říšské rady a Riegrovou osobní podporou.⁴¹⁴ Krátce nato se Albert obrátil na svého přítele z mládí, žamberského obchodníka a starostu okresního zastupitelstva Waldemara Mazuru s informací, že bude navržen za poslance do říšské rady. Aby jeho kandidatura měla patřičnou váhu, chtěl, aby ho volební okres sám navrhl Státoprávnímu klubu. Věděl, že důvěrníci klubu vyzvali okresy k utvoření agitačních volebních sborů. Mazura se měl podle Albertova požadavku spojit s důležitými lidmi celého volebního okresu a měl být vyžádán přípisem Státoprávního klubu za kandidáta pro volební okres venkovských obcí, které posud zastupoval hrabě Friedrich Karel Kinský. Obával se, aby ho v Praze nenavrhl také pro města nebo pro jiný volební okres.⁴¹⁵

⁴¹³ ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, 33 kusů korespondence E. Alberta z let 1871–1897. Z roku 1879 máme k dispozici pouze 3 kusy: nedatovaný dopis z jara 1879, telegram z 22. 6. a dopis z 23. 6. 1879.

⁴¹⁴ ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi b. d. [květen 1879].

⁴¹⁵ Soukromá sbírka, E. Albert W. Mazurovi b. d. [květen 1879] a 26. 5. 1879. S podobnou prosbou se obrátil i na svého otce Františka. *Tamtéž*, E. Albert F. Albertovi 26. 5. 1879.

Mazura vzápětí přislíbil, že bude Albertovu kandidaturu podporovat, a vyjmenoval jednotlivé osobnosti, na které se on nebo Albert sám mohou obrátit. V podobném duchu postupoval i žamberský poštovní Kamil Schopf.⁴¹⁶ Přátelé skutečně začali v Albertův prospěch agitovat.⁴¹⁷ Albert sám se obrátil na další známé.⁴¹⁸ Mezitím obdržel dlouho očekávaný dopis z Prahy, v němž mu byla nabídnuta kandidatura hned v několika volebních okresech.⁴¹⁹ Ve dvou z nich se však o kandidaturu ucházel okresní tajemník z Hlinska Karel Adámek. Společný staročesko-mladočeský Sbor důvěrníků poslanců českých čekal, až přijdou všechny návrhy, teprve pak se mělo v klubu rozhodnout a okresy rozdělit.

Zprávy měl Albert též od pražského advokáta Bedřicha (Friedricha) Flanderky, rodem z Rychnova nad Kněžnou. Ten mu psal: „Jste kandidován ze strany voličů žambereckých do říšské rady. Taky Český klub chce Vás kandidovati, čímž by volba Vaše zabezpečena byla, vyžaduje toho však úzus, abyste byl členem. Klub proto bezprostředně obrátí se na Vás s pozváním, abyste za člena vstoupil.“⁴²⁰ To, že se Albert členem ústředního staročeského politického spolku Český klub v Praze skutečně stal, dokládají nejen další Flanderkovy dopisy ale i Albertův pozdější dopis tajemníkovi klubu Františku Adolfu Šubertovi. Albert byl členem Českého klubu minimálně v letech 1881–1893, každoročně jako mimopražský člen přispíval částkou 15 zlatých.⁴²¹

⁴¹⁶ LA PNP, f. E. Albert, W. Mazura E. Albertovi 30. 5. 1879; K. Schopf E. Albertovi 30. 5. 1879.

⁴¹⁷ Mazura zajel do Brandýsa nad Orlicí, Vysokého Mýta a Ústí nad Orlicí. Přátelé pak do Rychnova nad Kněžnou a Kostelce nad Orlicí. LA PNP, f. E. Albert, W. Mazura E. Albertovi 8. 6. 1879. Tamtéž vložen dopis K. Schopfa Viktoru Faltisovi do Ústí nad Orlicí z 6. 6. 1879 agitující v Albertův prospěch.

⁴¹⁸ Zachoval se např. Albertův dopis MUDr. Karlu Bartschovi z Vysokého Mýta. RM Vysoké Mýto, f. Literární korespondence, inv. č. 24, E. Albert K. Bartschovi b. d. [před 13. 6. 1879]. V kontaktu byl Albert též se svým bývalým spolužákem, gymnaziálním profesorem Josefem Černým z Hradce Králové. LA PNP, f. E. Albert, J. Černý E. Albertovi 4. a 8. 6. 1879. Albertovy dopisy Černému nemáme k dispozici. J. Černý nemá archivní fond, jeho vydaná korespondence s Albertem obsahuje dopisy psané až po roce 1880. Viz Jiří St. GUTH-JARCOVSKÝ, *Z korespondence dv. rady Dra Ed. Alberta gymn. řed. Josefu Černému*, Zvon 31–33, Praha 1931–1933.

⁴¹⁹ Šlo o okresy: „1. rychnovský, kostelecký, žamberecký, ústecký, vysokomýtský, skutečský (venkov); 2. chrudimský, nasavrcký, hlinský, pardubický, holický, přeloucký (venkov); pardubský, holický, choceňský, přeloucký, vysokomýtský, žamberecký, rychnovský, kostelecký (města).“ Soukromá sbírka, E. Albert F. Albertovi 9. 6. 1879. Dopis z Prahy, který Albert obdržel 9. 6. 1879 a o němž se zmiňuje otcí, nemáme k dispozici.

⁴²⁰ LA PNP, f. E. Albert, B. Flanderka E. Albertovi 9. 6. 1879.

⁴²¹ Flanderka psal, že v důsledku svého dopisu byl Albert přihlášen za člena klubu, ale jeho telegram vzbudil ve Flanderkovi pochybnosti, zda jím chce skutečně být. Svě rozhodnutí měl Albert oznámit co nejdříve, aby tajemník klubu případně mohl vzít jeho přihlášku zpět. *Tamtéž*, B. Flanderka E. Albertovi 17. 6. 1879. Viz též LA PNP, f. F. A. Šubert, E. Albert F. A. Šubertovi 10. 11. 1879, kde oznamuje odeslání ročního příspěvku člena Českého klubu. NA, f. Český klub, k. 10, inv. č. 28, Osobní konta členských příspěvků 1882–1893; *tamtéž*, inv. č. 29, kde je v chronologicky vedené složce výkazů příspěvků od r. 1872 uložen výkaz „Leden 1881“. *Tamtéž*, k. 17, inv. č. 48, Jednatelské zprávy za r. 1889 a 1890, kde je v abecedních seznamech vydaných členských lístků na rok 1890 a 1891 uvedeno jméno E. Alberta.

Materiály k volbám do říšské rady v roce 1879 se zachovaly pouze torzovitě, a tak nemůžeme podrobně sledovat, jak se Albertova a Adámkova kandidatura vyvíjela. Jisté je pouze to, že za kandidáta byl nakonec navržen Karel Adámek.⁴²² Stalo se tak po náhlém Albertově odstoupení, které sbor důvěrníků vzal na vědomí, přijal kandidaturu K. Adámka a 22. června nechal uveřejnit kandidátní listinu, na níž figuroval jako oficiální kandidát.⁴²³ Alberta, izolovaného ve vzdáleném Innsbrucku, znejistily nejednoznačný postoj Julia Grégra, články v Národních listech a také varovný dopis bývalého ministra Josefa Jirečka, takže sám těsně před termínem na nabídnutou kandidaturu rezignoval.⁴²⁴ Do čtvrtka 19. června měly volební výbory podat své návrhy kandidátů pro říšskou radu, které měly adresovat tajemníkovi Českého klubu Janu Jeřábkovi.⁴²⁵ A právě tento den obdržel Flanderka Albertův dopis a rezignační telegram.⁴²⁶ Albertovo rozhodnutí sdělil Flanderka Jeřábkovi v redakci Pokroku. Ten se domníval, že se Albert „poněkud přenáhli“. ⁴²⁷ Albertovým ukvapeným rozhodnutím byli všichni nemile zaskočení.⁴²⁸ Překvapen byl i F. L. Rieger, neboť podle něho byla Albertova kandidatura mezi důvěrníky „krom pochybnosti“. Dopis přesto uzavřel optimisticky: „Ostatně nejsou tyto volby poslední, a vstoupíme-li do rady říšské, uprázdni se zajisté brzo několik míst a doufám, že v tom případě objevíte se mezi námi.“⁴²⁹

Anabázi s nepodařenou kandidaturou dobře osvětluje Albertova odpověď Riegrovi: „Celá moje kandidatura byla provázena řadou nedorozumění, která lze pochopiti dílem ze vzdálenosti mé a neznalosti rozličného detailu, dílem i z informací špatných, které mi byly dány patrně zúmyslna. Já ode dne ke dni nevěděl, na čem jsem a patrně jsem v lecčems pochybil; telegramy a dopisy se křížovaly, jedno odporovalo druhému. Výstřižek, který jste mi ráčili poslati, byl mi z Nár[odních] listů znám; od toho okamžiku jsem věděl, na čem jsem. Já telegrafoval do Nár[odních] listů, že se vzdávám, avšak to nebylo uveřejněno. Náhled Váš,

⁴²² V NA, f. Český klub, k. 1, inv. č. 9, v materiálech Státoprávního klubu chybí ve složce Zápisy o schůzích poslanců 1878–1887 složka k roku 1879. *Tamtéž*, k. 11, inv. č. 37, torzo korespondence k volbám do říšské rady v roce 1879 (korespondence týkající se K. Adámka a E. Alberta zde není).

⁴²³ *Kandidátní listina pro volby poslanců do rady říšské*, Pokrok, 1879, č. 149, 22. 6., s. 1.

⁴²⁴ LA PNP, f. E. Albert, W. Mazura E. Albertovi 8. 6. 1879; J. Jireček E. Albertovi 14. 6. 1879; J. Grégr E. Albertovi 13. a 19. 6. 1879; K. Bartsch E. Albertovi 13. 6. 1879.

⁴²⁵ *Sbor důvěrníků státoprávní strany*, Pokrok, 1879, č. 143, 15. 6., s. 3. (Příloha k č. 143, s. 1.)

⁴²⁶ Albertův dopis ani telegram nemáme k dispozici, dozvídáme se o nich pouze z Flanderkovy odpovědi Albertovi. LA PNP, f. E. Albert, B. Flanderka E. Albertovi 19. 6. 1879.

⁴²⁷ *Tamtéž*.

⁴²⁸ Viz např. LA PNP, f. E. Albert, J. Černý E. Albertovi 30. 6. 1879, který Albertovi přímo napsal, že se dal napálit; B. Flanderka E. Albertovi 19., 22. a 24. 6. 1879; J. Stöhr E. Albertovi 22. 6. 1879; W. Mazura 21. a 24. 6. 1879.

⁴²⁹ *Tamtéž*, F. L. Rieger E. Albertovi 20. 6. 1879. Albert své rozhodnutí oznámil Riegrovi telegramem, který nemáme k dispozici.

že jsem byl v té věci oklamán, se mně zdá nad pochybnost vyvýšen. Že Sladkovský v tom rukou nemá, sám myslím; on mi řekl ve Vídni, že já jistě budu kandidován od obou stran. Najednou jsem dostal informace patrně a z úmyslu špatné.“ Albert dál psal, že mladočechům již po této zkušenosti nevěří a že důvěřuje pouze Riegrovi. Naděje na kandidaturu se úplně nevzdával, rozhodnut, že pokud půjdou staročeši do říšské rady a někdo z nich rezignuje, pak bude moci vstoupit do jejich šiku. „V otázkách univerzitních a zdravotních bych mohl leccos účinkovati a hubu také mám.“⁴³⁰ Na věci se však již nic nezměnilo. V sobotu 28. června 1879 se konaly volby do říšské rady ve venkovských obcích. Karel Adámek obdržel v „Albertově“ okrese 332 hlasů z celkového počtu 337.⁴³¹ V poslanecké sněmovně říšské rady pak zastupoval české zájmy do roku 1900, přičemž v roce 1907 byl jmenován členem panské sněmovny.

Z uvedeného případu je patrné, jak nesnadné bylo získat kandidaturu do říšské rady a uspět v ní, kolik rozličných zájmů se přitom střetávalo a také to, že se už tehdy nepoužívaly nejčistší prostředky. Není divu, že Albert si bystře našel cestu jinou, jak bude probráno ještě dále.

V. 3 Poslanecký mandát versus vědecká kariéra v Praze či ve Vídni

V létě 1879 trávil Albert hodně času v Čechách. V Hradci Králové vystoupil jako slavnostní řečník při odhalení pamětní desky zdejšího rodáka, profesora vídeňské univerzity a svého učitele Karla Rokitanského.⁴³² Zdá se, že v té době už se nejednalo tolik o Albertově případné kandidatuře do říšské rady za to se stala aktuální jeho kandidatura na místo přednosty I. chirurgické kliniky pražské univerzity. Jak jsme již výše zdokumentovali, v letech 1880–1881 se rozhodovalo o tom, zda klinika připadne Němcům, nebo se na ni podaří prosadit jednoho ze dvou českých kandidátů. Těmi byli absolvent pražské lékařské fakulty, mimořádný profesor Vilém Weiss a Eduard Albert.

⁴³⁰ *Tamtéž.*

⁴³¹ *Výsledky voleb do říšské rady v obcích venkovských*, Pokrok, 1879, č. 155, 29. 6., s. 2.

⁴³² Viz citované dopisy Albertových přátel, zejména J. Černého z 30. 6. 1879 a dopis Václava Formánka z Hradce Králové E. Albertovi s pozváním k slavnosti Rokitanského. LA PNP, f. E. Albert, V. Formánek E. Albertovi 22. 6. 1879. Albertův proslov z 3. srpna 1879 vyšel v Pokroku a byl uveřejněn též v Časopise lékařů českých. *Slavnost Rokitanského v Hradci Králové*, Pokrok, 1879, č. 186, 5. 8., s. 2.

Pro Alberta se situace zpočátku vyvíjela příznivě. V červenci 1880 Albert v dopise Riegrovi zvažoval možnosti svého vstupu do říšské rady: „Co se konečně říšské rady týče, tož jsem hotov tam jíti, poněvadž znám poměry univerzitní v Rakousku a v Němcích snad blíže a více do detailu, než kdo jiný u nás; a slabosti systému Stremayero-Lehmayerova mohu odkrýti až do podrobností a osobností.“ Rieger si byl Albertových kvalit vědom a jeho kandidaturu chtěl podporovat, neboť „byl by nám muž, který vše zná a také neostýchavě a rázně vládne slovem německým, velmi milý“.⁴³³ Zájem o Albertovo jmenování do Prahy a přijetí mandátu projevovaly i mladočeské kruhy. Julius Grégr si přál, aby se Albert mohl podílet na organizování české univerzity v Praze a pověřil Antonína Pravoslava Trojana, aby v tomto smyslu působil na ministerského předsedu E. Taaffa.⁴³⁴ Je opět příznačné pro českou zákulisní politiku, že se v té době v Praze vyrojily zvěsti, že Alberta do říšské rady navrhli smíchovští voliči.⁴³⁵ Albert se velice podívoval, že měl být viděn na Smíchově. Nikdy by ho to prý nenapadlo a nebyl to ani jeho styl kandidovat na vlastní pěst. Na politickou činnost v Praze a v Čechách vůbec nemohl ani pomyslet a nechtěl, aby naň mladočeši reflektovali. Důvod uvedl v zápětí: „Ucházím se o místo ve Vídni a tu by mé šance okamžikem byly zničeny, kdybych se politiky jen dotekl. I vědecká a učitelská činnost na univerzitě pražské je mně navěky zamezena.“⁴³⁶ Krátce předtím, po návštěvě u hraběte Taaffa, psal též Riegrovi, že se do Prahy nedostane.⁴³⁷

Albert zpočátku usiloval o místo primáře v Rudolfově nemocnici ve Vídni. Po nečekaném úmrtí svého učitele Johanna Dumreichera v listopadu 1880 se snažil stát jeho nástupcem na I. chirurgické klinice ve Vídni. Nemohl tedy reflektovat na Grégrovu velkorysou nabídku, že mu přenechá svůj poslanecký mandát.⁴³⁸ Psal mu, že je „úplně informován a pro Prahu ztracen. [...] Dostanu se do Vídně, buď za profesora, buď za primára.

⁴³³ ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi b. d. [podle razítka na obálce 20. 7. 1880]; LA PNP, f. E. Albert, F. L. Rieger E. Albertovi 26. 7. 1880. K problematice více v druhé části kapitoly Homo eruditus nazvané Praha, či Vídeň?

⁴³⁴ LA PNP, f. E. Albert, J. Grégr E. Albertovi 28. 9. a 30. 10. 1880.

⁴³⁵ *Tamtéž*, J. B. Eiselt E. Albertovi b. d. [před 28. 9. 1880]. Na Alberta se tehdy obrátil s dotazem i J. Grégr. *Tamtéž*, J. Grégr E. Albertovi 28. 9. 1880.

⁴³⁶ LA PNP, f. J. Grégr, E. Albert J. Grégrovi b. d. [po 28. 9. 1880].

⁴³⁷ ANM, f. F. L. Rieger, k. 21, E. Albert F. L. Riegrovi b. d. [podle razítka na obálce 15. 9. 1880]. Ve stejném duchu psal Albert 18. září 1880 také J. Černému. Důvěrně mu sděloval, že mu Taaffe řekl: „Ich werde Ihnen reinen Wein einschenken; Die Besetzung in Prag wird so erfolgen, daß Sie nach Wien kommen werden; es ist in Ihrem Interesse.“ J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, s. 313.

⁴³⁸ „Já Vám v příčině této činím propozici: Za 14 dní složím mandát, jelikož nemám nikoho, komu bych mohl s plnou důvěrou svěřit redakci Nár[odních] listů, a já Vám postoupím své okresy, v nichž ovšem *najisto* budete zvolen. Však pište zároveň Taaffovi, aby Vám dopomohl k profesuře v Praze, my zde též v tom smyslu na ministry budeme naléhat.“ LA PNP, f. E. Albert, J. Grégr E. Albertovi 10. 12. 1880.

Tam mohu také účinkovati, ale – opatrně a předce výdatně“.⁴³⁹ Albert byl Františkem Josefem jmenován přednostou I. chirurgické kliniky ve Vídni 2. února 1881. Pomalu se vyřešila i otázka pražské univerzity. Přednostou I. české kliniky se stal nevýrazný Vilém Weiss. Pocit hořkosti z toho, že se nedostal do Prahy, v Albertovi zůstal až do konce života.

Přestože Albert kvůli své profesní kariéře nakonec zůstal mimo aktivní politiku, dále se o ni intenzivně zajímal. Dokládá to Albertova korespondence s F. L. Riegresem a Marií Červinkovou-Riegrovou i její Zápisky.⁴⁴⁰ Bez zajímavosti nejsou ani Albertovy styky s dalšími staročechy, Karlem Mattušem, Aloisem Pražákem, Josefem Jirečkem, Josefem Hlávkou či Antonínem Otakarem Zeithammerem. Mattuš býval v osmdesátých letech podobně jako F. L. Rieger častým Albertovým hostem. Imponoval mu svou seriózností, vědomostmi a širokým rozhledem.⁴⁴¹ Ani tyto úzké osobní kontakty Alberta neochránily před dalším rozčarováním a zklamáním z chování některých českých soukmenovců, které zažil v době, kdy se angažoval při vzniku a konstituování České akademie věd a umění.

V. 4 Členem České akademie věd a umění

Do spleťtého vztahu Eduarda Alberta k České akademii věd a umění nám opět dává nahlédnout především Albertova korespondence.⁴⁴² Samotný vznik Akademie nebyl nijak jednoduchý, provázela ho řada komplikací a průtahů.⁴⁴³ Také cesta E. Alberta do řad českých akademiků nebyla vůbec přímočará a jednoduchá. Vždy zastával názor, že členy Akademie

⁴³⁹ ANM, f. J. Grégr, k. 3, E. Albert J. Grégrovi b. d. [po 10. 12. 1880].

⁴⁴⁰ Četné zmínky o E. Albertovi a jeho názorech jsou zachyceny v *Příspěvcích k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, problematika tím však zdaleka není vyčerpána. Pravdivější obraz o těchto vztazích si budeme moci udělat až po důkladné analýze vzájemné korespondence všech protagonistů a Zápisků M. Červinkové-Riegrové.

⁴⁴¹ LA PNP, f. E. Albert, 7 dopisů K. Mattuše, 7 dopisů J. Jirečka a 1 navštívenka A. Pražáka E. Albertovi. Tato korespondence nebyla dosud publikována, stejně jako 19 dopisů E. Alberta J. Jirečkovi uložených v LA PNP, f. J. Jireček. M. Navrátil uveřejnil pouze 1 nedatovaný dopis E. Alberta A. Pražákovi, psaný na konci roku 1880, a 7 Albertových dopisů Mattušovi. M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, s. 700, 725, 755–757. V Zeithammerově fondu v LA PNP je uložen pouze jeden Albertův dopis a totéž platí o Zeithammerově korespondenci ve fondu E. Alberta uložené na témž místě. O korespondenci s J. Hlávkou více v následující části.

⁴⁴² Jedná se především o korespondenci s M. Červinkovou-Riegrovou, A. Randou, J. Hlávkou, F. L. Riegresem, J. Vrchlickým, ale také T. G. Masarykem a J. Kaizlem.

⁴⁴³ K těmto otázkám více Jiří BERAN, *Vznik České akademie věd a umění v dokumentech*, Práce z dějin Československé akademie věd. *Studia historiae academiae scientiarum bohemoslovacae*. Svazek 2. *Seria B Editiones*, Praha 1989; *Česká akademie věd a umění 1891–1991*, Jiří POKORNÝ (ed.), Praha 1993. Nejnověji Jiří POKORNÝ, *Česká akademie věd a umění do roku 1918*, in: *Bohemia docta*, Alena Mišková – Martin Franc – Antonín Kostlán (ed.), Praha 2010, s. 194–225.

mají být jen skuteční vědci, nikoli kompilátoři, a aby o tom, kdo patří do Akademie rozhodovali pouze vědci a nikoli politici.⁴⁴⁴ Oboje se při založení Akademie nepodařilo dodržet.

První podnět ke zřízení České akademie věd dal stavební rada Josef Hlávka zakládací listinou s kapitálem 200 000 zlatých ze dne 8. června 1888. Osnovu stanov schválil císař dne 23. ledna 1890, protektorem Akademie byl ustanoven arcikníže Karel Ludvík. Akademie se dělila na čtyři třídy. V I. třídě byly soustředěny vědy filologické, státní, právní a společenské, historie a archeologie. Ve II. třídě vědy matematické, fyzikální, přírodní i lékařské, ve III. třídě jazykověda a ve IV. třídě česká literatura, výtvarné a hudební umění. Dne 20. dubna 1890 jmenoval císař na základě návrhu Zemského výboru prvních 19 řádných členů a ti zvolili 3. července 1890 dalších 23 řádných členů. Předseda Akademie byl zvolen dne 12. července 1890, kdy byli zvoleni i generální sekretář a předsedové jednotlivých tříd.

Veškeré dění kolem vznikající Akademie Alberta nesmírně zajímalo. Záleželo mu na profilu nové instituce, a proto mu vadilo zatahování politických zájmů tam, kde měly rozhodovat především vědecké kvality a zásluhy. Albertova korespondence mapuje nejen jeho vztah ke vznikající instituci, ale můžeme na ní dokumentovat také snahu realistů, která směřovala k tomu, aby se v České akademii věd domohli významnějších pozic. Jejich snaha však byla netaktická, vycházela ze špatného odhadu situace a nakonec nepřinesla žádoucí výsledek, i když se pro své cíle snažili využít právě E. Alberta. Nejvýznamnější akcí, která měla podpořit jejich aspirace, byl dopis šéfredaktora Athenaea Josefa Kaizla Josefu Hlávkově z 20. listopadu 1888.⁴⁴⁵ Tento dopis byl součástí širší akce, jejíž pozadí odhaluje dopis J. Kaizla E. Albertovi ze 7. listopadu 1888. Kaizl v něm sděloval Albertovi, kterého krátce předtím navštívil v Žamberku, že podle důvěrných informací se skupina starších vědců v Královské české společnosti nauk snaží zmařit Hlávkovy snahy o zřízení České akademie věd a že usnesení Českého zemského sněmu o Akademii pravděpodobně nedojdou schválení u panovníka. Podle Kaizla „zrak jeho počíná se obracet ku mladší skupině vědeckých pracovníků, k Athénčikům, které posud jako enrageovaný [zuřivý – pozn. H. K.] zastávce RK

⁴⁴⁴ Viz např. *Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, II, F. L. Rieger A. Bráfovi 10. 2. 1890 a F. L. Rieger M. Červinkové-Riegrové 11. 2. 1890, s. 436 a 438. V dlouhém Albertově dopise Hlávkově z 13. 11. 1888, který zahájil nejen jejich vzájemnou korespondenci, ale i čilé osobní styky, psal: „Vůči plánu tak samostatnému nesmí mít politika slovo rozhodující. Kdyby snad Český klub anebo někdo jiný kvůli ohledům politickým chtěl věci dáti směr jiný, nemohlo by se to chváliti. Akademie ve smyslu Vašem je ústav vysoko povznesený nade všechny okamžité situace a konstelace politické.“ LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkově 13. 11. 1888.

⁴⁴⁵ LA PNP, f. J. Hlávka, J. Kaizl J. Hlávkově 20. 11. 1888.

naprosto přezíral“. Přál si, aby Hlávka „nalezl ve falanze naši pevnou morální oporu, na kterou by mohl ukazovati“. Kaizl uváděl, že sám za nějaký čas bude Hlávkově psát, ovšem tak, jako by nic nevěděl, a vybízel Alberta, aby na Hlávku působil ve stejném duchu.⁴⁴⁶ To Albert skutečně záhy učinil a J. Hlávkově napsal: „Nejsem stoupenec té strany, která Athenaeum vydává, ale jsem k ní spravedliv a vidím *jedině v ní*, a posud nikde jinde, jakýsi *dorost* vědecký.“ Ujímal se vědců sdružených kolem Athenaea proti žurnalistickým útokům a odvolával se na starší články Athenaea, které k dopisu přiložil, a ujišťoval Hlávku, že „i tito jsou pro akademii ve smyslu Vašem“.⁴⁴⁷

Hlávkovu odpověď Albertovi známe, Albert ji přiložil k dopisu adresovanému T. G. Masarykovi, ve kterém psal o pletichách kolem chystané Akademie. „Dle mého mínění je to čin téměř neslýchaný, aby se zřízení takového ústavu jakým akademie býti má dostalo pod vliv *politikářův*, a snad předmětem nějakých koncesí a politických transakcí mezi vládou a klubem českým? Či by snad založení nějakého velikého dobročinného ústavu mělo býti podrobena akci Českého klubu? Či snad zavedení nové víry by také muselo být v klubu schváleno? To je omnipotence klubovní pravá analogie omnipotence státní... Věc je ta, že velkomyslný dárce poskytl veliký kapitál na zřízení ústavu čistě vědeckého a uměleckého. Sněm přijal stanovy. J. V. má schváliti návrh. Vláda musí si býti vědoma, může-li stanovy, tj. zákon o tom k sankci schváliti, čili nic. Je-li vládě něco proti mysli, může to poznamenati. Ale aby vláda a klub v radě říšské nyní samostatnou akci v té věci začali – to předse nemůže býti. Buďto většina sněmu a s ní vůdcové učinili *nešikovnost*, neptavše se vlády dříve, – anebo ji dělají nyní, vládě se podávající ve věci, kde by absolutně nemuseli.“ Zároveň Masarykovi zaslal pro informaci Hlávkův dopis, ve kterém mu pisatel děkoval za jeho zájem a správné pochopení myšlenky a významu Akademie a navrhl, aby se osobně setkali. Oznamoval mu též, že si zatím ponechá články z Athenaea věnované problematice Akademie, které doposud neznal.⁴⁴⁸

Albert se skutečně s J. Hlávkou záhy setkal. Rozhovor trval dvě hodiny a Hlávka mu obšírně vypravoval celý průběh svých snah o zřízení Akademie a o problémech, se kterými se

⁴⁴⁶ LA PNP, f. E. Albert, J. Kaizl E. Albertovi 7. 11. 1888. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 282–284.

⁴⁴⁷ LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkově 13. 11. 1888. Publikováno in: Jiří BERAN, *Vznik České akademie*, s. 227.

⁴⁴⁸ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 688, sign. Kor–I–14, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [po 13. listopadu 1888]. Podle Masarykova přípisu reagoval Albert na jeho sdělení, že „*proti Akademii Tomek, Kořistka teste Rezek* ve

potýká. Albert rozmluvu, týkající se především postoje Královské české společnosti nauk k Hlávkovu návrhu statutu České akademie věd a vztahu obou institucí, podrobně popsal T. G. Masarykovi. Zároveň ho vybídl, aby realisté referovali o významu zřízení České akademie věd v Čase, ovšem v intencích, jež jim podrobně vypsali. Článek vídeňského dopisovatele vyšel v prvním a druhém lednovém čísle Času a informoval především o obtížích vyplývajících z nejasného poměru mezi oběma institucemi do budoucna.⁴⁴⁹ Začátkem prosince 1888 referoval Albert Masarykovi o další Hlávkově návštěvě.⁴⁵⁰ Přesto ani později neměly snahy realistů úspěch, ačkoli Masaryk Albertovi stále připomínal, aby působil na Hlávku a ten „s námi se smířil“. O toto smíření se Albert poctivě snažil. Součástí úsilí o změnu poměru sil bylo i dočasné nadbíhání Času Josefu Hlávkovi.⁴⁵¹ Koncem ledna 1889 T. G. Masaryk v rozmluvě s A. Bráfem žádal, aby realisté měli zastoupení v připravované Akademii a v Muzeu. K tomuto Masarykovu požadavku Bráf poznamenal, že překážky nejsou, ale že si do obou institucí musí zjednat přístup jako jednotlivci, ne jako koterie nebo strana, a nezávazně Masarykovi řekl, že až se uklidní „osobní kyselosti“, přijde to samo.⁴⁵² Kyselosti se nejen neuklidnily, ale po člancích v *Slavische Warte*, *Čechu* a *Presse* ještě více vystupňovaly a vedly k přerušení jednání mezi realisty a staročechy. Toto přerušení politických vyjednávání znamenalo i konec snah realistů o získání pozic v nové vědecké instituci.

Vídni pracují, aby se peníze dostaly Uč[eně] společnosti“. K dopisu přiložen nedatovaný dopis J. Hlávky E. Albertovi, psaný před 13. 11. 1888. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 78–79.

⁴⁴⁹ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 688, sign. Kor–I–14, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [Masaryk do dopisu připsal, že jej obdržel 17. 11. 1888]. Čas psal o problémech vznikajících České akademie věd až na počátku roku 1889 v rámci rubriky Dopisy domácí a zahraničné. Z *Vídne 28. prosince 1888*, Čas 3, 1889, č. 1, 2. 1., s. 10–11. Viz též *O akademii*, tamtéž, č. 2, 6. 1., s. 30–31. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 80–82.

⁴⁵⁰ „Odpoledne byl u mne p. Hlávka. Byl celý rozčilen statutem pro Akademii, od výboru zemského vypracovaným. Ony tam jsou hrozné věci. Budoucí Akademie byla by přívěskem nynější Kr[álovské] č[eské] spol[čnosti] nauk, která by vlastně ve všem rozhodovala. Pan Hlávka jest si vědom, že ve všem má prsty Kvíčala, jenž si dovedl v Zemském výboru získati hr. Schönborna a Bráfa atd. I řekl mi, že na takovou nestvůru, jakou Zemský výbor vypracoval, svých peněz nedá. Ptal se mne o radu a já mu řekl, že bych sám také tak jednal jako on. Nevím, bude-li Hlávka státi na svém, ale zdá se mi. Dnes večer u něho budou naši páni, možná že ho přemluví.“ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 688, sign. Kor–I–14, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [první polovina prosince 1888]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 87–88.

⁴⁵¹ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 26. 1. 1889; AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–15, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi 27. 1. 1889. Viz články v Času z ledna roku 1889. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 98–100.

⁴⁵² Viz popis Bráfova rozhovoru s Masarykem, který Bráf zaslal své švagrové. ANM, f. M. Červinková-Riegrová, A. Bráf M. Červinkové-Riegrové 8.–10. 3. 1889. Publikováno in: Helena KOKEŠOVÁ, „*Smír není tak nemožný, jestliže vykoučíme ze začarovaného kruhu RKZ.*“ *K prvnímu pokusu o dorozumění realistů se staročeskou stranou*, Časopis Národního muzea – historická řada 178, 2009, č. 3–4, s. 144–156. Malá část textu týkající se Akademie publikována in: J. BERAN, *Vznik České akademie*, s. 81.

Rozhodnutím císaře z 25. listopadu 1888 byla ukončena vstupní etapa jednání o zřízení Akademie. Ve druhé etapě, trvající 14 měsíců, šlo o zajištění materiálních podmínek pro činnost Akademie a o vypracování definitivní podoby stanov, které měly určit postavení Akademie a její organizační strukturu. Na vypracování stanov byl v Zemském výboru ustaven subkomitét ve složení Albín Bráf, Vojtěch Schönborn a Jan Kvíčala. S jejich návrhem však J. Hlávka nesouhlasil a hrozil, že svoje věnování vezme zpět. Po vleklých jednáních mezi Zemským výborem a Hlávkou byl vypracován další, kompromisní návrh a ten byl po dalších úpravách vynucených ministerstvem kultu a vyučování přijat. O problematických jednáních byl informován i Eduard Albert. Víme např., že 23. dubna 1889 byl Albert v Praze na návštěvě u F. L. Riegra, kde se při večeři hodně mluvilo právě o České akademii věd. Albert nesouhlasil s tím, aby si Zemský výbor vyhrazoval právo jmenovat první členy Akademie, naopak zastával názor, že to má být ponecháno samotným vědcům. Jiné stanovisko zastával A. Bráf; podle něj by to však dopadlo ještě hůř a třeba Jan Gebauer by se do Akademie nedostal. Proto Zemský výbor podle Bráfova názoru rozhodne spravedlivěji.⁴⁵³ Vedoucím politickým činitelům v Praze i ve Vídni záleželo na tom, aby se zřízení České akademie uskutečnilo dříve, než ukončí zasedání Český zemský sněm, aby tak na české straně bylo vytvořeno příznivé politické ovzduší pro přijetí vídeňských ujednání. Císařovým souhlasem se zřízením České akademie věd a schválením stanov dne 23. ledna 1890 byla otevřena cesta ke konkrétním přípravám k ustavení Akademie, tj. především k vytvoření členské základny a k volbě funkcionářů. Podle stanov jmenoval císař 20. dubna 1890 první třetinu řádných členů pro každou třídu, tj. po pěti členech v I., II. a IV. třídě a čtyři členy ve III. třídě, tedy celkem 19 členů. Výběr těchto prvních členů Akademie byl v rukou politické sféry. Spor mezi ministerstvem kultu a vyučování a Zemským výborem o právo na podání návrhu na jmenování této první třetiny členů byl vyřešen kompromisem. Zemský výbor navrhoval širší okruh osob, ze kterého byl při dalším úředním řízení proveden konečný výběr. K vypracování návrhu na jmenování prvních členů vytvořil Zemský výbor užší komitét, složený z Albína Bráfa, Jiřího Lobkowicze a Jana Kvíčaly. Návrh obsahoval 33 jmen, mezi kterými byl uveden i E. Albert a jeho kolega Vladimír Tomsa. Místodržitel František Thun pak ve spolupráci s J. Lobkowiczem vybral 19 kandidátů, kteří byli schváleni císařem. V tomto užším seznamu až Albert ani Tomsa nefigurovali. Co bylo příčinou toho, že oba zástupci lékařské vědy byli ze seznamu vypuštěni? Dejme opět slovo archivním dokumentům.

⁴⁵³ ANM, f. M. Červinková-Riegrová, k. 13, zápisky z dubna roku 1889. Publikováno in: *Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, II, zápisky M. Červinkové-Riegrové z 23. 4. 1889, s. 398.

Dne 10. února 1890 byl Albert na návštěvě v Riegrově vídeňském bytě a mluvil tam o kandidátech do Akademie. Rieger pak o Albertových názorech psal A. Bráfovi a dceři Marii. Albert v rozhovoru s Riegrelem zastával názor, že rozhodujícím kritériem pro výběr členů musí být vědecký přínos, nikoli psaní kompilací.⁴⁵⁴ Dceři Rieger o několik dní později psal, že pro Českou akademii věd „nelze vynechati Alberta, když právě poslal práci vědeckou do Prahy a jinou píše“. Podle Riegra Albert očekával, že bude jmenován, „poněvadž pravil, že Zemský výbor tomu nerozumí a že znalci, odborníci, lépe ocení jeho práci“.⁴⁵⁵ S nedůvěrou k tomu, že o prvních členech Akademie bude rozhodovat Zemský výbor, se Albert svěřil nejen F. L. Riegrovi, ale také Marii Červinkové-Riegrové. Obával se především, že ve všem bude plno ohledů. „U nás to není zralé, jistá příslost' a bezohlednost' – ani pravím *spravedlnost'* – není posud vypěstována. Všecko se děje po kamarádsku.“ Byl proto zvědav, jak si Zemský výbor s výběrem prvních členů poradí.⁴⁵⁶ V předběžné sestavě prvních členů Akademie, kterou zaslal A. Bráf J. Hlávkoví 24. února 1890, Albert nefiguroval, nad čímž se Hlávka pozastavoval. Je pravděpodobné, že na základě Hlávkovy a Riegrový intervence byl Albert podobně jako Hermenegild Jireček do seznamu zařazen. V březnu 1890 pak A. Bráf F. L. Riegrovi oznámil, že Albert je mezi kandidáty do České akademie věd.⁴⁵⁷ Albertovo jméno skutečně v nótě Zemského výboru, určené prezidiu místodržitelství, bylo.⁴⁵⁸ Při jednání F. Thuna s J. Lobkowiczem došlo v případě II. třídy, určené matematickým, fyzikálním a přírodním vědám, které zahrnovaly i medicínu, k několika změnám. August Seydler ustoupil Karlu Václavu Zengerovi a celkový výběr byl deformován zásadou, že by vědci působící ve Vídni, tj. Emil Weyr a E. Albert, měli být jmenováni jedině za předpokladu, že současně s nimi bude pro jejich obor jmenován někdo z Prahy. Když pak vznikla alternativa jmenovat Emila Weyra s Františkem Josefem Studničkou a Eduarda Alberta s Vladimírem Tomsou, postavil se Thun proti Tomsovi s poukazem na to, že při posledních studentských demonstracích přijal ovaci studentů den nato, co byla jiným dělána „kočičina“. Spolu s Tomsou byl z návrhu vypuštěn i Albert, což bylo oficiálně zdůvodněno poukazem na jeho styky s Masarykovou skupinou.⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ *Tamtéž*, F. L. Rieger A. Bráfovi 10. 2. 1890 a F. L. Rieger M. Červinkové-Riegrové 11. 2. 1890, s. 436 a 438.

⁴⁵⁵ *Tamtéž*, F. L. Rieger M. Červinkové-Riegrové 27. 2. 1890, s. 438.

⁴⁵⁶ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [jaro 1890].

⁴⁵⁷ *Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, II, F. L. Rieger V. Červinkovi 17. 3. 1890, s. 443. V dopise se Rieger zmiňuje o Bráfově zprávě.

⁴⁵⁸ Nóta Zemského výboru prezidiu místodržitelství obsahující širší výběr osob pro jmenování první třetiny řádných členů České akademie císařem z 26. 2. 1890. Dokument uveřejnil J. BERAN, *Vznik České akademie*, s. 306–331.

⁴⁵⁹ „Die vom Landesausschusse als Vertreter der medizinischen Disziplinen namhaft gemachten Doktoren Tomsa und Albert glaube ich für die Ernennung seitens Seiner Majestät nicht in Antrag bringen zu sollen. [...] Professor Albert soll mit der sogenannten Masaryk'schen Gruppe der Professoren in Verbindung stehen und

Albert byl zklamán, když se dozvěděl, že byl místopředsedstvím vypuštěn z návrhu Zemského výboru na prvních pět členů II. třídy Akademie. Zklamáním však nebyl konec. Prvních 19 akademiků jmenovaných císařem mělo zvolit dalších 23 řádných členů, z toho na II. třídu připadalo 10 členů. Při prvním hlasování dostal Albert ve II. sekci pouhé tři hlasy, což ho velice roztrpčilo, takže prohlásil, že nepřijme žádné členství v Akademii. Z Albertových dopisů J. Vrchlickému, M. Červinkové-Riegrové a T. G. Masarykovi víme, že Albert o záležitostech České akademie věd mluvil s J. Hlávkou, E. Weyrem, B. Eiseltm, A. Randou a dalšími. Právě od E. Weyra, který se účastnil pražských jednání, věděl, že při prvním hlasování dostal ve II. třídě pouze tři hlasy, a proto Hlávkovi, u kterého byl s E. Weyrem 25. června na návštěvě, oznámil, že volbu nepřijímá. Hlávka mu sdělil, že na konferenci se mluvilo také o tom, že by Albert mohl být zvolen za čestného člena, avšak to se Alberta nemile dotklo a prohlásil, že tuto volbu už vůbec nemůže přijmout a že nechce vstoupit do žádného spojení s Akademií.⁴⁶⁰

jedenfalls deren realistische Anschauungen teilen, u. dürfte es sich nur diesem Gruppe empfehlen, von seiner Ernennung Umgang zu nehmen.“ Zpráva místopředsedy F. Thuna P. Gautschovi předkládající užší výběr osob pro jmenování první třetiny řádných členů České akademie věd císařem z 12. 4. 1890. Dokument uveřejnil J. BERAN, *Vznik České akademie*, s. 334–339. Srov. s nedatovaným dopisem E. Alberta T. G. Masarykovi psaným před 9. květnem 1890, kde se Albert zmiňuje o J. Kvíčalovi, který překazil jeho volbu do Akademie: „Thun nechtěl Tomsu doporučit císaři, poněvadž Tomsovi byly učiněny ovace studentstva. Zbýval jsem tudíž já. Tu ale by celá fakulta medicinská *pražská* byla uražena bývala, kdybych já sám z lékařů byl býval navržen; já *Vídeňák*. To se Thunovi řeklo a řeklo se mu zároveň, že buďto dvě medicíny, anebo dvě *matematikové* musí být jmenováni; Thun dobrák dal si říci a navrhl dva matematiky – Weyra a – – Studničku! A už se Kvíčala zasmál. Má nyní sebe, Tomka, Vaňouska [Kalouska – pozn. H. K.], Studničku, ti jsou absolutně spolehliví – Emler a Čelakovský, kdož ví?! Šest hlasů mít a on překazí 2/3, nepřijede-li Brožík. Že s rozčileností a chytrostí báječnou pracuje, je jisto. On je energičtější než ti ostatní všichni. Že *mně* na tom nezáleží, to víte. Ale *jemu* na tom záleží, abych tam nebyl.“ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 9. 5. 1890]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 170–172.

⁴⁶⁰ Albert očekával, že někteří z významných lékařů působících na vídeňské nebo pražské univerzitě budou mezi prvními členy Akademie jmenovanými císařem, to se však nestalo. J. Vrchlickému před červencovými volbami proto psal: „Předně, co se mé osoby týče, jsem už ze začátku p. Hlávkou u p. Riegry žádal, abych volen nebyl, poněvadž by to snad v Praze někoho mrzelo, že není zvolen on. Avšak p. Bráf mi sdělil, že mne výbor zemský navrhuje, tj. již navrhl, abych jemu zaslal seznam svých spisů. Dověděl jsem se, že i p. Tomsa je navržen, a tu jsem si myslil, že jeden Čech vídeňský – je nás tu několik v akademickém postavení lékařském (rytíř Hofmann, prof. Maydl, docenti a primáři dr. Mraček a dr. Drozda) – a jeden Čech pražský reprezentují ony dvě školy lékařské, na kterých Čechové s prospěchem jak známo od světa uznaným pracovali. Avšak z těchto dvou škol nebyl *primo loco* navržen nikdo. V první serii členů Akademie nebyl jmenován *ani jeden lékař*, ačkoli, jak známo, právě Čechům se ta chvála vzdává, že v lékařství moderním nad jiné vynikli a slávu jména českého světem rozeslali (Rokitansky, Škoda, Purkyně – pak Pitha, Duchek, Chvostek, Hofmann, Hamerník, Bednář a jiní). A právě tento obor byl nápadně v první serii *vynechán*.“ Dále Vrchlickému psal o dvou výkladech, proč k této situaci došlo, a pokračoval: „Myslil jsem si, že se věc napraví, a pamatujete se, jak prudkou jsem měl hádku u Riegrových s Bráfem. Předpovídal jsem, že výbor zemský jakožto sbor politický se v té věci neosvědčí. Ale věc se mohla napravit od členů císařem jmenovaných. Tu však, jak pravím, jsem se u p. Hlávkou očitě přesvědčil, že *druhá sekce Akademie věc nejen nenapraví, ale i užasně zhoršiti hodlá*.“ O něj prý nejde, protože se přímo ohradil proti tomu, aby byl volen. Nesouhlasil však s volbou J. B. Eiselta, kterého si sice vážil a ctil ho za jeho zásluhy o českou lékařskou literaturu, nicméně ho nepovažoval za člověka s vědeckým významem. Podobně soudil o návrhu na volbu filologa a pedagoga Jana E. Kosiny: „Gymnaziální direktorové, kteří *budí*, mají být akademiky! Měřítka, které se tu klade, je zrovna děsné.“ Své obavy o moderní pojetí Akademie shrnul

Dne 25. června 1890 uveřejnila Politik zkreslenou zprávu o návrzích řádných kandidátů do České akademie. Na základě této neúplné a zčásti i nesprávné zprávy se Antonín Randa rozhodl, že Albertovi napíše a uvede věci na pravou míru. Důvěrně mu sdělil, že ve druhé třídě jsou navrženi Šolín, Feismantel, Seydler, Albert, Frič, Štolba, subsidiárně Eiselt, Vejdovský a Tomsa. U žádného navrženého člena však nebylo dosaženo jednohlasnosti, a Randa tudíž nevěděl, jak volby skutečně dopadnou. „Všichni, s nimiž jsem o Tobě mluvil, co nejchvalněji o Tobě soudí; ovšem chtějí někteří Tebe za čestného člena zvolit, jedni proto, že nejsi v Praze, jiní proto, že prý podporuješ Masaryka; v poslednějším směru jsem ubezpečoval, že dle doslechu odepřel jsi Masarykovi další podporu. Jest-li tomu tak (čeho bych si přál), bylo by mně autentické potvrzení té zprávy milým. Víš, že nejsem *osobním* odpůrcem tzv. realistů; mnohého z nich velice si vážím...”⁴⁶¹ Zmínka o tom, že opět vítězí politikaření nad vědeckými zásluhami, Alberta rozzlobila. Randovi okamžitě odepsal a zároveň psal i J. Hlávkově a J. Vrchlickému.

V dopise Josefu Hlávkově citoval Albert ty pasáže z Randova dopisu, které ho nejvíce pobouřily, a ironicky pokračoval, že je tedy ve vyšetřování. „Naštěstí nebudu oběšen, poněvadž jsem Masarykovi podporu skutečně už od nového roku odepřel. Ano více, psal jsem Masarykovi, že by bylo nejlépe, abychom spolu o aktuální politice české nekorespondovali, poněvadž se velice rozcházíme. Čas je *proti*, já jsem *pro* vyrovnání atd., a žádal jsem jej, abychom diskutovali otázky povšechnější, jako vědu, literaturu atd.“ Randovi odepsal, že žádnou volbu nepřijímá. Nechce vstoupit někam, kde rozhodují politické zájmy určitých skupin. „Oni se neptají, co kdo vykonal a co umí, anebřž jak v jisté politické situaci smýšlí. To jest prohřešení se na vědě. Akademie je něco jiného než okamžitá politika.”⁴⁶² Na tato Albertova slova Hlávka okamžitě reagoval. Prosil ho, aby nedal na klepy a předčasně tak

v následujících větách: „*Nepochopení* pravých úkolů Akademie, nepochopení přítomnosti a budoucnosti – to je žalostné, co se tu jeví. [...] Akademie česká má býti důkazem, že stojíme na výši. V jazykozpytném oddělení ale navrhuji Kosinu! Že srovnávací jazykověda má býti reprezentována, jakož i germanistická, romanistická a orientalistická jazykověda – o tom nemají tuším ubozí pánové ani ponětí. Oni mají horizont starých vlastencův: české gramatiky, české čítanky, české slovníky, české antologie a patologie, časopisy bez ceny – to jim je významné. Ale chopit se toho, co světem *nyní* hýbe, co se od probuzení našeho zatím stalo, co pro budoucnost je direktivou, toho oni nešetří.“ Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [před 3. 7. 1890], s. 45–48. Se stejnými obavami se Albert obracel i na A. Randu a J. Gebauera.

⁴⁶¹ LA PNP, f. E. Albert, A. Randa E. Albertovi 25. 6. 1890. Dopis E. Alberta A. Randovi z 25. 6. 1890 se nepodařilo nalézt. Není uložen v Randově fondu v NA Praha ani v LA PNP. Albertovu autentickou odpověď A. Randovi nemáme sice k dispozici, existuje však koncept Albertova dopisu nezjištěnému dvornímu radovi, adresovaný s největší pravděpodobností právě Antonínu Randovi, který jsem publikovala in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 114–115. Viz též H. KOKEŠOVÁ, *Vzájemná korespondence Eduarda Alberta a Antonína Randy*, s. 132–136. Koncept dopisu je uložen v LA PNP, f. E. Albert, Albert neznámému.

⁴⁶² LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkově b. d. [25. 6. 1890].

příkře neodsuzoval poměry. Považoval Albertovu kandidaturu za důležitou a ubezpečoval ho, že nemá pochybnost o tom, že by jeho kandidatura neprošla.⁴⁶³

Týž den si rozhněvaný Albert stěžoval také J. Vrchlickému. „Dnes [tj. 25. 6. 1890 – pozn. H. K.] jsem dostal od Randy list, v němž si tento přeje, aby měl ode mne autentické vyjádření, že Času více nepodporuju. A to kvůli volbám do Akademie. *Jsem tedy ve vyšetřování.* Staročeská policie mne vyslýchá (není-liž to děsné, že to policajtsví jim vězí až v kostech?) a ubohý Randa se domnívá, že je horlivým odpůrcem Kvíčalovým, kdežto patrně Kvíčala si obešel a oběhal své lidi a proti mně tento hrozný balon vypustil.“ Randovi psal v tomto duchu: „Času více nepodporuju a nejenom v politice, i ve mnohém jiném se s ním nesrovnávám, ale souhlasím s Tebou, že jsou mezi realisty lidé velice vážní, a vážím si jich. Ale právě Tvůj list už sám o sobě je dostačitelnou příčinou, abych nevstoupil do kruhu, kde ohledy na momentální interese politických koterií a stran *mohou* převládnouti nad ohledy věcnými. *Ve vědě platí jen vědění.* Vy se ale, pánové, tážete, jak se kdo chová ke straně staročeské. A tu přestává všecko. Jakmile ohledy takové mají býti snad i rozhodnými, dělejte si, co chcete, ale nepotahujte mne před svou policii.“ Právě z obavy, že by v pražském Kocourkově neuspěl, Albert Randovi napsal, že od kandidatury ustupuje. Obával se totiž, že by se mohla opakovat stejná situace jako při jeho kandidatuře na pražskou univerzitu. Svěřoval se Vrchlickému: „Mne také bolelo, že jsem se nedostal do Prahy na univerzitu, a univerzita by, jak figura ukazuje, z toho nebyla měla škodu. Ta pražská chirurgie česká je hotový škandál; absolutní neplodnost! A bylo by mne také těšilo, kdybych byl mohl v Akademii pracovat a ku zlepšení poměrů přispívat. Ale ono není možná s těmi našimi lidmi jít. [...] *Není možná, abych s těmito lidmi zasedal.*“⁴⁶⁴ J. Vrchlický, který pobýval v Chuchli, vzápětí odpověděl, že „je to naše kletba, že nedovedem vyběřiti z malých poměrů, a na tuto malichernost zahyneme“. I on doznával, že u návrhu na Albertovu kandidaturu se často setkával s podobným názorem: „Tu byl to vždy Čas a Čas, co házeno mi na hlavu jako poslední argument odporu.“ S Albertovým stanoviskem souhlasil, ale zároveň se domníval, že Albert bude zvolen, a byl by rád, kdyby tuto volbu přijal.⁴⁶⁵

⁴⁶³ LA PNP f. E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 26. 6. 1890.

⁴⁶⁴ Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d., s. 48–50. Knoesl dopis datuje: před 3. červencem 1890. Dopis byl napsán 25. 6. 1890.

⁴⁶⁵ „Vy, drahý příteli, z výše své vědecké i všelidské ceny můžete spíš s ironickým úsměvem hleděti na tento boj myrmidonský [tj. boj mravenců – pozn. H. K.], vzpomeňte, že nikdo není prorokem v otčině a pak že v obecnstvu většina těch rozumných a nezaslepených je při Vás. Nechci hledati analogií, ale právě triumfy Pospíšilové [herečky Marie Pospíšilové – pozn. H. K.] ilustrují opět znamenitě *osudy českých lidí* doma a v cizině. Jiných stálejších triumfů máte Vy již dávno z celého světa, co Vám může býti tato „hračka starých dětí“?“ *Tamtéž*, J. Vrchlický E. Albertovi 29. 6. 1890, s. 50–51.

V týž den psal Albert také T. G. Masarykovi, kterého informoval o tom, že na návštěvě u Hlávky, kde byl 25. června spolu s Emilem Weyrem, oznámil, že žádnou volbu do Akademie nepřijme. Výsledky považoval za surovou ránu proti vědě. Hned následujícího dne, 26. června, poslal dopis Albertovi také Masaryk. Vypsal mu přehled návrhů a počty hlasů jednotlivých kandidátů a podotkl, že uveřejnění návrhů v Politiku je dílem Jana Kvíčaly, který „dělal si tak mínění a nátlak na ty naivníky, jež ještě nevědí, co Akademie je“. Ti, kdo dělají Akademii, jsou politicky staročeši, a to je podle Masaryka klíč pro pochopení všeho, co se děje. K šosácké Učené společnosti nauk a k Muzeu přistoupí Akademie, „pohřebiště staročeských mumií zaživa pochovaných v starosvětském fotrovtví“.⁴⁶⁶

Volby do Akademie se konaly 3. července 1890. Hned po jejich skončení zaslal Vrchlický Albertovi telegram, za kterým následoval podrobnější dopis. Vrchlický Alberta žádal, aby volbu neodmítal, medicíně se prý dostalo satisfakce a Albert sám získal většinu hlasů. Podrobně mu vypsal, kdo a kolika hlasy byl v jednotlivých sekcích zvolen. Albert dostal 16 hlasů z 18 možných, protože Václav Brožík, devatenáctý člen, na volbu nepřijel.⁴⁶⁷

Samotný Antonín Randa reagoval na roztrpčený dopis E. Alberta až 4. července, tedy po volbách. „Dle přání a na zodpovědnost Hlávky nepověděl jsem ničeho o prohlášení Tvém. Záleží nám v zájmu naší akademie na tom velice, aby (dovol, abych to řekl) hvězda tak skvělá i naší Akademii získána byla; byl jsi zvolen takřka jednohlasně (16 z 18 hl.); doufáme nyní pevně, že nezamítneš. Víme, že *Tobě* volbou do pražské akademie vědecké slávy nepřibude; ale přesto nesmíš nás se vzdalovat.– Volba Eiselta byla nevyhnutelnou; kompromisem získána zdejší medicínské fakultě dvě místa; že Tomsa byl zvolen, jest jemu a nám satisfakcí. Že Frič propadl, litoval jsem; nečekal jsem to.“ Randa se chystal do Vídně na zasedání říšského soudu a sliboval, že Albertovi řekne podrobnosti.⁴⁶⁸ Také Karel Matušík Alberta žádal, aby přijal členství v Akademii a nedbal na pomluvy.⁴⁶⁹ Albertovi se 3. července dostalo satisfakce, a tak Marii Červinkové napsal: „Přání Vašeho otce, Vaše, pana Matuše, Gebauera, Vrchlického a Hlávky mne k tomu přimělo, že jsem volbu do Akademie přijal.“⁴⁷⁰ V Zápisích M. Červinkové-Riegrové z 5. července 1890 se dočítáme, že jí A. Bráf

⁴⁶⁶ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi 25. 6. 1890; LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 26. 6. 1890. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 191–195.

⁴⁶⁷ Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, J. Vrchlický E. Albertovi 3. 7. 1890, s. 52–53. Telegram není znám.

⁴⁶⁸ LA PNP, f. E. Albert, A. Randa E. Albertovi 4. 7. 1890. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Vzájemná korespondence Eduarda Alberta a Antonína Randy*, s. 136–137.

⁴⁶⁹ LA PNP, f. E. Albert, K. Matušík E. Albertovi 1. 7. 1890.

⁴⁷⁰ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [červenec 1890].

vypravoval o volbách do Akademie. „Profesoru Albertovi velmi záleželo na tom, aby byl jmenován; psal proto Kořistkovi, Hlávkově, Vrchlickému a Randovi. Byl zvolen 16 hlasy.“⁴⁷¹

Tendence, které se uplatnily při utváření členské základny Akademie, se projeví také při výběru jejích funkcionářů. Dne 12. července 1890 byli voleni předseda, generální sekretář a předsedové tříd. Předsedou Akademie se stal J. Hlávka, generálním sekretářem i přes odpor některých členů Akademie F. J. Studnička, předsedy jednotlivých tříd byli A. Randa, K. Kořistka, J. Kvíčala a J. Hlávka. Třídní sekretáři pak byli voleni 29. 10. 1890. Albert se živě zajímal o volbu funkcionářů a o návrhy na volbu dalších řádných a také mimořádných a dopisujících členů Akademie. Počátkem července 1890 byl proto v Praze, kde se setkal s Emilem Weyrem.⁴⁷² Dvou zasedání Akademie se sice kvůli rigorózním zkouškám na vídeňské univerzitě nemohl zúčastnit, přesto se k návrhům vyjadřoval alespoň v dopisech. Josefu Hlávkově psal: „Včera jsem dostal návrhy I. a III. třídy a s podivením jsem viděl, že jsme národ přímo akademický. Samí akademikové po Čechách; jen se to hemží. Venkovští advokáti, profesori na gymnáziích a reálkách – plno akademiků. To jest nové vydání našich přechetných *výtečníků*, kterých jsme měli také hotové spousty. Nyní to má dostat nové jméno: akademikové. [...] Kdyby všechny ty volby prošly, byl by to hotový nesmysl.“ Podle Alberta byly mnohé návrhy nedostatečné a ve Francii a Německu by všichni navržení zcela jistě neprošli. Byl rád, že ve II. třídě padli téměř všichni kandidáti. Doufal, že se plénu podaří, aby padla také většina návrhů v I. a III. sekci. „Vždyť se niveau akademické důstojnosti snižuje až ke komičnosti. Má to býti vyznamenání praneobyčejné, za zásluhy vysoko vynikající. Ale tu máme zase naše furiantství, všecko chce být akademikem a kamarádi každého fedrujou. Furiantství, slávoman!“⁴⁷³ V dopise J. Vrchlickému byl Albert ještě ráznější: „To je delirium, co se v té Akademii děje. My tu najednou máme celé legiony akademiků! Dostal jsem návrhy I. a III. třídy. Akademiků po Čechách jako sviní. [...] Sláva bohu, že v II. třídě všechny ty návrhy ze slávomanu a nejnesvědomitějšího kamarádství vzešlé padly. Ale právníci, filologové a teologové chtějí věc opanovat. To je *středověk*!“⁴⁷⁴

⁴⁷¹ *Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, II, zápisky M. Červinkové-Riegrové z 5. 7. 1890, s. 451.

⁴⁷² „Včera jsme byli s Emilem Weyrem pospolu a mluvili jsme o volbách. Hlávka per acclamationem za předsedu. Tomek, Kořistka, Tiefrunk, Hlávka za předsedy odborů. A za generálního sekretáře? To nevíme! Studnička se nám protíví.“ Protože Vrchlický návrh na své jmenování generálním sekretářem odmítl, uvažovali o S. Čechovi, J. Čelakovském i E. Ottovi. *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [před 12. 7. 1890, kdy proběhly volby funkcionářů Akademie], s. 54.

⁴⁷³ LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkově b. d. [červenec 1890].

⁴⁷⁴ *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. [pravděpodobně červenec 1890], s. 55.

V dopise Marii Červinkové se Albert v souvislosti s chystanými volbami ve III. sekci vrátil ke své vášnivé debatě s Albínem Bráfem o tom, že Zemský výbor udělá nejlepší návrh. Albert s tímto názorem od počátku nesouhlasil a tvrdil, že by měli rozhodovat odborníci. Psal o falešném chování Vincence Brandla a Františka Bartoše týkající se volby Martina Hattaly a Josefa Krále, a podrobně popisoval, jak vše dopadlo. Podle Alberta Bráf s Lobkowiczem na Kvíčalu nestačili, a ten zvítězil. Prý také Mattuš a Hlávka mají stejný názor: „*Zvítězil Kvíčala a nikdo jiný, pomocí Bráfa i Lobkowicze.*“ Když měl Studnička jistotu, že bude v Akademii, věděl, že bude i generálním sekretářem. Hlávkoví řekl: „Hlavní věc jest, abychom měli 13 hlasů; pak si můžeme dělat, co chceme.“ Studnička se proti Šolínovi, kterého podporoval Hlávka, skutečně stal generálním sekretářem Akademie. Kvíčalova klika podle Alberta ovlivnila i volbu předsedy III. sekce, kterým se stal samotný Kvíčala. Albert se zlobil i na A. Randu, který Kvíčalu podpořil. „Kalousek, Kvíčala, Studnička, Randa, Emler a Tomek – to je Učená společnost! Kalousek, Studnička, Emler, Tomek, Kvíčala, Durdík atd. atd. – to je Muzeum! Emler, Tomek, Kalousek, Durdík, Kvíčala – to je Svatobor. Studnička, Kalousek, Durdík atd. atd. – ta všecka jména se opakují pořád! Je to klika, která vším vládla, vším chce vládnout, všecko jen chce *pro sebe*. Ted’ Akademii! Ejhle staročeši a jich pád. Několik mužičků, a chtěli býti vším. Všecko chtěli *spolknout*.“ Více chtěl Albert říci ústně, protože Marie Červinková se chystala na cestu k příbuzným do Potštejna a pak chtěla Alberta navštívit v Žamberku. K setkání skutečně došlo dne 11. srpna 1890.⁴⁷⁵

Podobně si psal Albert také s Gustavem Eimem a Karlem Kramářem. Eimovi v červenci 1890 psal: „dva dni jsem strávil v Praze při volbách akademických. Dopadly rozkošně. Kvíčala zvítězil zase úplně. Nyní teprve, jak Hlávka, tak i Bráf, Lobkowicz a Mattuš jasně vidí, že je Kvíčala orazíroval. Prosím Vás! Podívejte se na ty ústavy, kdo je má v rukou. V Muzeu Tomek, Studnička, Emler, Kvíčala, Kalousek. Ve Svatoboru zase: Studnička, Kalousek, Emler atd. V Učené společnosti zase: Tomek, Kvíčala, Kalousek, Emler, Studnička. A nyní v Akademii zase: Kvíčala, Studnička, Kalousek, Emler atd. To Lobkowicz i Bráf dobře viděli a věděli. Doopravdy chtěli tomu předejít, ale *neumějí*. Sotva Studnička byl navržen, už psal Hlávkoví: „Několik kolegů na to tlačí, abych převzal generální sekretářství a poněvadž atd.“ Ústně pak Hlávkoví řekl: „Potřebujeme jen 13 hlasů a pak můžeme dělat, co chceme.“ Hlávka strnul nad touto upřímností, ale už byl v pasti; už těch

⁴⁷⁵ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [červenec či počátek srpna, před 11. 8. 1890]. V Listáři je uvedeno, že M. Červinková byla v Žamberku 11. 8. 1890. *Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, II, s. 456. V Pamětnici E. Alberta není uvedeno přesné datum návštěvy.

13 bylo se Studničkou zajedno. A tak jsme propadli se Šolínem, jehož si Hlávka přál. Všichni ti nahoře jmenovaní pánové jsou typem staročeského ducha: vězí v minulosti, jsou staří *vlastenci* (gramatika, historie, dějiny jsou jejich obory; jediný Studnička je pranepatrný matematik, ale nevyčerpatelný spisovatel) a o nynějším stavu moderního života, o národnostním citu nynějším nemají ponětí. Oni ale chtějí pořád dále býti slaveni a v popředí. Zahájení Akademie, jež se má stát počátkem října, vypadne asi podivně. Studnička má už slavnostní řeč vymyšlenou. Chce mluvit o Marku Marci, spisovateli lékařském 16. století!!! A proč? Protože Marek Marci byl tělesným lékařem císařovým a také s Lobkowiczí ve spojení. A tu prý Studnička bude mít příležitost, oba *polechtati*. Hlávkově se nad tím vlasy zježily! Co tomu říkáte? To vyšeptané téma má býti slavnostní řečí! To jsou *oslové*. Hlávkově nikdo neradí – on je také paličán – ale on má nyní moc v rukou a může udělati, co chce“.⁴⁷⁶

Karel Kramář gratuloval Albertovi ke zvolení za člena České akademie věd z ruské Vasijlevky, i když se zlobil, že Albert nebyl mezi prvními členy nové Akademie. Albert mu záhy odpověděl a také jemu psal o vítězství kvíčalovců.⁴⁷⁷ Během svého pobytu v Praze koncem října roku 1890 K. Kramář blíže nahlédl do pražských poměrů a Albertovi na adresu České akademie věd napsal: „Akademie je pro mne národním smetištěm, na které se náhodou dostalo několik opravdu úctyhodných lidí, kteří tím okolím jen sami ztratí na ceně – volení Mourka je pro tu společnost tak symptomatické, že více netřeba. Sám Vrchlický též řekl, že začíná rozuměti ‚realistům‘.“⁴⁷⁸

Ačkoli dění při konstituování Akademie Albert sledoval s nedůvěrou a četnými výhradami, stál velice o to, aby byl vybrán za řečníka, který měl promluvit na slavnostním zahájení Akademie. I tuto Albertovu snahu máme zdokumentovanou v korespondenci, a to zejména v korespondenci s Marií Červinkovou-Riegrovou a Josefem Hlávkou. Původně se

⁴⁷⁶ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi b. d. [červenec 1890], s. 160.

⁴⁷⁷ K. Kramář psal: „opravdu ani nevím, mám-li Vám gratulovati k Vašemu zvolení do České akademie. Zlobím se, že jste nebyl mezi prvými. Byla to nespravedlivost k Vám a k Vaší vědě. Nuž u nás se člověk smíří i s věcmi, kterým by jinde neodpustil. Vždyť víme, jak to chodí! A nyní v druhé serii jsou tací lidé, že je to přímo úžasné, jak malé požadavky se činí u nás na hodnost akademika. Snad chtěli, aby každý odbor byl zastoupen – ale to bylo opravdu falešné stanovisko. Užitečnosti různých odborů má rozuměti každý akademik z odboru příbuzného, již proto, že je akademikem, a proto na jistém vyšším stupni, a je-li nutná jistá speciální práce, jsou zde k tomu členové mimořádní. Ale pro členy řádné měla se zachovati jistá vyšší úroveň.“ LA PNP, f. E. Albert, K. Kramář E. Albertovi 2. 7. 1890. Albert pobývajícím právě v Žamberku odepisoval: „Že v Akademii zvítězilo kvíčalovství úplně, snad už víte. Horlivým naháněním Kvíčalovým a Studničkovým byl náš obapolný přítel Randa, jemuž jsem při té příležitosti řekl: (předeslav tato slova: ‚Pane Hlávka, račte sem přikročit, abyste slyšel, co tomu člověku řeknu.‘) Lituju Tě, že působíš pro Kvíčalu, ten dnešní akt, kde kooperuješ s Kvíčalou, Ti nebude k slávě a ani k radosti, ale už se toho nezbavíš.“ Dále Kramář informoval o tom, že kolega Vladimír Tomsa volbu nepřijal a Albertovi řekl, že nechce s pražskými kolegy nic mít. ANM, f. K. Kramář, k. 5, E. Albert K. Kramářovi 22. 7. 1890. Dopisy publikovány in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 231–234.

⁴⁷⁸ LA PNP, f. E. Albert, K. Kramář E. Albertovi 25. 10. 1890. Publikováno *tamtéž*, s. 235–236.

předpokládalo, že k slavnostnímu zahájení dojde okolo 2. prosince 1890 u příležitosti 42. výročí nástupu Františka Josefa na trůn. V důsledku napjaté politické situace se akce odložila až do května 1891 a byla spojena s otevřením nové muzejní budovy.

Počátkem listopadu 1890 zaslal Albert Červinkové spolu s dlouhým dopisem tištěnou brožurku, ve které vyložil, „kterak se zadost učiniti vědám lékařským. Návrhy mé byly uznány za pravé, a ač jsem při tom nebyl, volby vypadly v tom smyslu. Vůbec jsem s naší sekcí spokojen. Čelakovský, Feismantel, Seydler, Spina, Schoebl, Weyr, Šolín, Rayman mezi řádnými, Janošik, Hlava, Mareš, Brauner, Strouhal atd. mezi mimořádnými jsou lidé, o nichž se jinde také něco ví. A tu jsem najednou dostal listy nespokojenců! Oni tam chtěli býti všichni! Každý, kdo je profesorem nebo spisovatelem, chce býti akademikem!“. Dál Albert vyjádřil svou nespokojenost se složením III. třídy a hlavně s volbou Václava Emanuela Mourka a rozepsal se o výzvě ke slavnostní řeči. „Vím, že výtečný náš Studnička má připravenu prazvláštní a vtipnou věc. Marek Marci, Lanškrouňák, tedy můj krajan přede 2 sty lety a více, byl s Lobkowiczi ve stycích a tělesným lékařem císařským. Muže tohoto historie vzpomíná v detailech; o tom není pochyby. Ale v detailech takových, jež se nikoho více v srdci netknou. Tu náš výborný a spanilomyslný Studnička chce o něm míti řeč slavnostní, a chce levou rukou lechtati Lobkowicze a pravou rukou dynastii. Já jsem psal p. Hlávkoví, že bych si troufal dvě témata přednésti: buď o Amosu Komenském a jeho snahách pansofických a akademických a myslím, že není v celé naší historii podobné postavy, která by se k tomu okamžiku tak dobře hodila, jako on. Tato vážná, nad století povznešená postava, u všech národů vážená, koncepcemi svými až do naší doby zasahující, měla by do našeho středu býti citována v tom okamžiku, kdy se Akademie zahájí. Tím by naše vyšší vědecká snaha byla spojena i s minulostí, i s ostatními národy. Druhé téma, o kterém bych mohl promluvit, bylo by: *Dva světy* (tj. svět vnější, kosmos, a svět kulturní) jak v člověku (tj. organizaci lidské) se spojují a k sobě se mají. Šlo by to na všechny vědy, umění a literaturu. Ale je dnes už 6. a odpovědi nemám a jsem jist, že pražští strejcové čili Vaškové, hrozně zarputilí, by toho nesnesli, aby někdo mluvil, kdo také není Vaškem. Jen zažraní Vaškové, Kalouskové, Studničkové jsou povoláni mluvit. Jako bych já z toho co měl! Jen práci a namáhání. Vždyť já jsem v takové pozici, že ničeho od nich a od celé instituce nepotřebuju. Zde by mne přišlo prezidium *požádat*, abych mluvil, ale zarputilí a závistiví Vaškové – jen na ně pohledněte, jak se chovají – toho nesnesou. Vaškové se vrtí a mračí se!“⁴⁷⁹

Koncem roku 1890 psal Albert též Josefu Hlávkoví. V dopise reagoval především na Hlávkovu výzvu k slavnostní řeči. Navrhl mu, že pronese jednu slavnostní řeč a nabídl výše

⁴⁷⁹ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové, b. d. [6. 11. či 6. 12. 1890].

zmíněná témata. Žádal Hlávku, aby jeho myšlenky předložil slavnostnímu komitétu. Pokud by se jedno z témat členům komitétu líbilo, byl připraven práci udělat.⁴⁸⁰ Po obdržení Hlávkovu dopisu se Albert rozhodl, že bude mluvit o tématu, které je druhé třídě bližší – titul přednášky měl tedy být *Dva světy*. I v tento okamžik se Albert projevoval jako skutečný znalec s širokým rozhledem i jako zdatný manažer, neboť si uvědomoval potřebu Českou akademii věd propagovat a dělat jí reklamu. Podle Alberta by bylo dobré, aby „některý veliký list si Akademie mnohem více a intenzivněji všímal, než se to posud děje“. Hlas národa však podle něho byl málo rozšířený a Národní listy se na Akademii dívaly jako na staročeskou instituci. Domníval se, že pokud se mladočeši nerozpadnou na umírněné a radikální křídlo, bude potřeba založit nový list a ten by se mohl stát „i orgánem zájmů akademických“.⁴⁸¹ Počátkem května 1891 se uvažovalo, že almanach vyjde před slavnostním zahájením Akademie. Albert chtěl proto zaslat svou řeč předem a pak udělat korektury. Navrhoval, aby v almanachu vedle stanov a jednacího řádu byl i seznam osob sestavený stejným způsobem jako každoročně vydávané seznamy univerzit. Měly tedy být uvedeny všechny osoby s úředním postavením, tituly a atributy, ale i s bydlištěm, aby se mohlo pohodlně korespondovat. V almanachu mělo podle Alberta být zaznamenáno i datum narození a den zvolení do Akademie.⁴⁸²

Slavnostní shromáždění Akademie se konalo 18. května 1891 a kromě Alberta na něm vystoupil se slavnostní řečí Josef Durdík s přednáškou *O jednotě vzdělanosti*. Albert přijel na

⁴⁸⁰ „Jedno téma bylo by: *Dva světy*, tj. svět zevnější, kosmos, a svět kulturní, sociálně historický, a poměr jich obou v povaze člověka. Tu by bylo lze vyličiti ve velikých obrysech, jak člověk přirozeností svou stojí v obojím světě, tam jako poznávající, tu jako konající bytost, a kterak ze vztahů těchto vyrůstá vědění, exaktnost našich poznatků, umění a jaký význam má v životě národů řeč, věda a umění – akademie. Druhé téma, o kterém bych si troufal také něco kloudného pronést, byl by Jan Amos Komenský a jeho vyšší snahy vědecké (pansofie a akademie). [...] Komenský jest u všech národů vzdělaných posud v slavné paměti a v ohledu duševního pokroku obecného (všelidského) je největší figurou v naší historii. Dojemnou tuto postavu před naše oči předvésti, bylo by nejen v souhlasu s naším národním citem, ale bylo tím významného něco trefeno, co se lidstva vůbec týká, a co všude se sympatií bylo slyšáno a čteno. Naše starší kultura i nynější by byly v tom okamžiku spojeny tak dobře mezi sebou, jako naše snahy se snahami všelidskými.“ LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkovu b. d. [listopad či prosinec 1890].

⁴⁸¹ *Tamtéž*, E. Albert J. Hlávkovu b. d. [přelom roku 1890/1891]. Z dalšího Albertova dopisu víme, že se Albert na Hlávkovu přání rozhodl řeč zkrátit tak, aby trvala 20–25 minut. „Tím ale pozbyde všeho onoho rázu, na němž si slavnostní řečník zakládá. V almanachu akademickém ji ale ve mnohem širším znění a vpracování i s dodatky podám.“ Ptal se Hlávky, jak a co zařídit s žurnalistikou, protože když se jeho řeč bude stenografovat, nedopadne to dobře a vypadne mnoho působivých míst. „Poněvadž řeč má bude míti i význam *aktuální*, záleží mi na tom, aby aspoň žurnály ji přinesly hned ve znění ne právě úplném, jak bude v almanachu otištěna – ale aspoň ve znění snesitelném. Bude totiž má řeč poněkud ozvěnou řeči biskupa Schlancha, kterou měl ve výročním shromáždění uherských přírodopysků. Tam Schlauch přiblížil stanovisko víry ke stanovisku přírodovědeckému způsobem přímo mistrným. Já zase ve své řeči, klada váhu na svět duševní, přiblížím stanovisko vědy k stanovisku víry. V tom je problém budoucího vývoje lidstva. Pro tento aktuální význam nesmí má řeč pro tentokrát býti zbavena jistých vývodů.“ Chtěl proto dát koncept řeči pražským novinám, na slavnostním shromáždění přednést jen „trest“ a v almanachu podat ještě obsírnější rozvedení. „O mé řeči bude řeč i jinde, uvidíte; *musí* se o nás mluvit.“ *Tamtéž*, E. Albert J. Hlávkovu b. d. [jaro 1891]. Hlávkovy dopisy Albertovi z této doby nemáme k dispozici, víme o nich pouze zprostředkovaně z Albertových odpovědí.

⁴⁸² *Tamtéž*, E. Albert J. Hlávkovu 1. 5. 1891.

slavnostní zahájení Akademie ze Žamberka a na slavnostní řeči si dal skutečně záležet.⁴⁸³ Ohlas Albertovy přednášky *O dvou světech* můžeme sledovat i v jeho přijaté korespondenci a v denním tisku. Obě slavnosti řeči byly otištěny v Almanachu České akademie věd a umění z roku 1891.⁴⁸⁴

Činnost České akademie věd a umění Albert sledoval i v dalších letech, zprávy o ní dostával z různých míst, nejvíce od přítele J. Vrchlického, pro kterého práce v Akademii nebyla vždy potěšením.⁴⁸⁵ V květnu 1896 se na Alberta opět obrátil Josef Hlávka a žádal ho o radu, zda by bylo vhodné obrátit se na arcivévodu Františka Ferdinanda s žádostí, aby po zemřelém otci arcivévodovi Karlu Ludvíkovi převzal protektorát nad Českou akademií věd. Zároveň Hlávka psal, že by uvítal, kdyby se Albert na otázku protektorství České akademie věd zeptal hraběte Gundakera Wurmbbrandta. Albert reagoval dvěma dopisy.⁴⁸⁶ František Ferdinand d'Este se stal novým protektorem České akademie věd již 23. června 1896 a navázal tak na svého otce, který zemřel 19. května.⁴⁸⁷

Téhož roku daroval Albert České akademii věd řadu knih, přesně se jednalo o 76 děl o 141 svazcích, za které mu prezidium Akademie jménem předsedy J. Hlávky a generálního sekretáře Josefa Šolína vyjádřilo svůj dík. Albertovo jméno se pak objevilo v seznamu dárců knih, který byl uveřejněn v Almanachu České akademie věd.⁴⁸⁸ V roce 1892 a 1900 vydal E. Albert prostřednictvím České akademie věd také dvě odborné práce.⁴⁸⁹ Původně připravoval pro Akademii ještě pojednání o skolióze, o kterém se E. Albert zmiňoval ve svém dopise J. Gollovi. Tato Albertova práce v České akademii věd nakonec nevyšla. Na dané téma

⁴⁸³ *Tamtéž*, E. Albert J. Hlávkově b. d. [15. 5. 1891].

⁴⁸⁴ Viz Eduard ALBERT, *O dvou světech*, Almanach České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1, Praha 1891, s. 40–59. Viz též ALBERT Eduard, *O dvou světech*, Moravská orlice 29, 1891, č. 114, 21. 5., s. 1–2; č. 115, 22. 5., s. 1–2. K ohlasu např. Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, J. Vrchlický E. Albertovi 21. 6. 1891, s. 69; Časopis lékařů českých 30, 1891; *Řeč prof. Alberta při zahájení české akademie*, Národní listy 31, 1891, č. 136, 19. 5., s. 2.

⁴⁸⁵ Srov. např. LA PNP, f. E. Albert, A. Spina E. Albertovi 26. 10. 1890, a L. Čelakovský E. Albertovi 17. 11. 1891. Nejvíce zpráv měl Albert od J. Vrchlického.

⁴⁸⁶ LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkově 23. 5. 1896 a b. d. [konec května 1889]; LA PNP, f. E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 25. 5. 1896.

⁴⁸⁷ Viz *Přípis Jeho Jasnosti kníže...*, Almanach České akademie věd věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 7, Praha 1897, s. 67–70.

⁴⁸⁸ SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 4. 5. 1896. *Bibliothèque České Akademie...*, Almanach České akademie věd věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 7, Praha 1897, s. 106–107.

⁴⁸⁹ Eduard ALBERT, *Příspěvek k technice amputační*, Rozpravy č. Akademie I/16 (II. třída), Praha 1892; TÝŽ, *Architektura kosti stehenní*, Rozpravy č. Akademie IX/ 5 (II. třída), Praha 1900.

měl Albert přednášku ve vídeňské Společnosti lékařů a publikoval ji v odborném tisku ve Vídni.⁴⁹⁰

V. 5 Vir boni officii při vstupu skupiny realistů do českého politického života

Nejintenzivněji žil Albert českou politikou na přelomu osmdesátých a devadesátých let, kdy se sblížil se skupinou realistů a zprostředkovával jejich jednání se staročechy.⁴⁹¹ Jako sympatizant staročeské strany těžce nesl její úpadek a snažil se proto, aby se posílila inteligenci především z řad mladých profesorů české univerzity. S několika stoupenci realistického hnutí se znal již z dřívějška. Jaroslav Goll byl jeho mladším spolužákem na gymnáziu v Hradci Králové, August Seydler pocházel stejně jako Albert ze Žamberka. Realisté věděli, že Albert díky svému společenskému postavení, soukromé praxi a lékařskému věhlasu má styky se širokým spektrem vídeňské společnosti a především s ministerským předsedou Eduardem Taaffem, jehož důvěrníkem se stal, ministry a vysokými úředníky byrokratického aparátu. Věděli o jeho neutuchajícím zájmu o dění v Čechách, a proto se s ním pokusili blíže seznámit.⁴⁹²

Podle Arnolda Jiráska se E. Albert o T. G. Masarykovi zmiňoval v dopisech Josefu Kaizlovi již v roce 1887. Tehdy měl Albert Kaizlovi napsat: „Byl jsem individualitou prof. Masaryka dojat, a shlukne-li se větší počet mužů kolem něho, není pochyby, že v tomto hloučku je phalanx budoucnosti.“⁴⁹³ Jiráskovo tvrzení nemůžeme bohužel potvrdit ani vyvrátit, protože Albertovu korespondenci J. Kaizlovi nemáme, až na drobné citace z ní, k dispozici. Jedním ze zlomků je citace z Albertova dopisu Josefu Kaizlovi z 27. června 1888, ve kterém Albert vyjádřil své obavy, ale i názory na další politický vývoj v Čechách: „nemohu se sebe strásti obavy, že národ náš stojí na prahu krize. Strana starší pozbyla kreditu

⁴⁹⁰ LA PNP, f. E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 10. 9. 1895, kde píše, že se těší na novou práci pro Akademii. J. JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll*, E. Albert J. Gollovi 30. 10. 1895, s. 261–262. Názvy Albertových prací o skolióze uvádí A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 404.

⁴⁹¹ K problematice realistů viz Josef KAIZL, *Z mého života*, II, Z. V. Tobolka (ed.), Praha [1911], s. 418–456, editorova kapitola Dr. Jos. Kaizl, spolutvůrce směru realistického; Zdeněk Václav TOBOLKA, *Počátky politického realismu českého*, Česká revue 13, Praha 1911, s. 193–210; Martin KUČERA, *Fúze „realistů“ s mladočechy na konci roku 1890*, ČČH 93, 1995, s. 591–645; TÝŽ, *Realisté*, in: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, I, s. 373–393; TÝŽ, *Skica vývoje českého politického realismu*, Na pozvání Masarykova ústavu, 2, Praha 2005, s. 21–30.

⁴⁹² K problematice blíže H. KOKEŠOVÁ, *Vztahy Eduarda Alberta s realisty*, s. 31–55. Nejnověji Helena KOKEŠOVÁ – Jan BÍLEK, *Vztahy T. G. Masaryka s představiteli a stoupenci Národní strany v Čechách v zrcadle jejich vzájemné korespondence*, in: Korespondence T. G. Masaryk – staročeši, s. 5–39.

z lidu, strana mladší ho nezasluhuje. A k tomu je lid náš z velké části politicky nezralý, jen v opozici trochu spolehlivý, v pozitivním politickém účinkování nezvyklý, pochlebováním pokažený, časopisectvem zavedený, křiklouny omámený. Kdyby nyní nastalo volení do sněmu a do říšské rady, zvolí lid zástupců plno, kteří nebudou vědět, co dělat. Lidu půjde o to, aby přišli mužové noví; ale tím není nic pozitivně naznačeno; nový je toliko jako jiný; tedy pouhá negace. Já jsem v srdci svém při Starých a mám jich mnoho rád, ale netajím si, že dělali chyby a tyto že budou pomstěny. Pod heslem hulákavosti budou těžiti Grégrovcí. Bylo by si přát, aby se tiše zorganizovala strana *nových*, ale ne *Mladých*; myslím si jakousi stranu reformních, která by ovšem byla nejbližší starým, ale chyby jejich odstraniti a napravití hleděla, a přede vším onen optimismus odčinila, který našim starým pánům tak velice škodí. Je to u nás zaslepeno! Bylo by o tom co mluvit, ale bolí to. Vůle a vlasteneckého citu všude per excessum, ale rozumu pramálo. Co ti *Mladí* na venku dělají, to je proti Bohu, věřte mi.“⁴⁹⁴

Albertovy názory byly velice blízké názorům realistů, a není proto divu, že o kontakt s ním se pokusil i T. G. Masaryk, který E. Albertovi napsal počátkem července 1888. Je sice možné, že se seznámili ještě za Masarykova působení ve Vídni, a to buď v rodině Aloise Vojtěcha Šembery, kam oba docházeli, nebo v Akademickém spolku, kde Masaryk přednášel a kam byl Albert pozván v roce 1881, aby mluvil v druhém cyklu přednášek organizovaných H. Máchalem. Prameny to však doloženo není.⁴⁹⁵ Domněnce, že se dříve osobně neznali, nasvědčuje i skutečnost, že v dopise z října 1888, kdy Albert zval Masaryka do Žamberka, mu zevrubně popisuje svůj zevnějšek, aby se na nádraží v České Třebové snáze poznali.⁴⁹⁶

Mylná je též domněnka, že se realisté dostali do bližšího styku s E. Albertem „přičiněním“ Karla Kramáře.⁴⁹⁷ Naopak se zdá, že kontakt s Albertem navázal nejpozději

⁴⁹³ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 160. Do roku 1887 datuje Jirásek i další dva citáty z Albertových dopisů J. Kaizlovi. *Tamtéž*, s. 166 a 380. Srov. též edici korespondence E. Alberta a J. Kaizla uveřejněnou in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 276 an.

⁴⁹⁴ Josef KAIZL, *Z mého života*, II, s. 470. Dopis je citován v poznámce ke konceptu Kaizlova dopisu E. Albertovi z 23. 10. 1888.

⁴⁹⁵ Z. NEJEDLÝ, *T. G. Masaryk*, II, 1877–1882, Praha 1932, s. 155. Nejedly pouze uvádí, že také v letech 1880–1881 byl uspořádán podobný cyklus jako v předešlém akademickém roce; mezi přednášejícími je jmenován „mladý dr. E. Albert“. Masaryk v Akademickém spolku přednášel 26. dubna 1880, tedy v době, kdy Albert ještě působil v Innsbrucku a do Vídně by kvůli přednášce nejel. Nejedly se mýlí i v jiné části své knihy, když píše, že po smrti profesora vídeňské lékařské fakulty K. Rokitanského, rodáka z Čech, „počala též fakultě vycházet nová hvězda téhož původu – Eduard Albert“. *Tamtéž*, s. 103. Rokitanský, pocházející z Hradce Králové, zemřel v roce 1878, kdežto Albert přešel do Vídně až v roce 1881. V únoru 1881 byl jmenován profesorem a vyučovat začal až od zimního semestru.

⁴⁹⁶ „Jsem tlustý chlap, mám na sobě dlouhý menšíkov a na bradě vous dlouhý prošedivělý; taktéž kníry černé prošedivělé s brad[o]u dole splývající.“ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–14, k. 688, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [říjen 1888]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 74–75.

⁴⁹⁷ „Realisté se totiž začátkem léta 1888, když se ve Vídni na ministerstvu bránili žalobám a denunciacím staročeských akademických hodnostářů proti Masarykovi, Gebauerovi a dalším, dostali přičiněním Kramáře do bližšího styku s profesorem vídeňské univerzity Eduardem Albertem, slavným a vlivným lékařem, který byl pln

v červnu roku 1888 Josef Kaizl. V jeho snaze záhy pokračoval T. G. Masaryk, který odvolává se právě na svého univerzitního kolegu, jenž mu řekl o Albertově zájmu o Diltheyův spis, Albertovi napsal a zaslal mu německý překlad Konkrétní logiky, v němž se zabýval podobným problémem.⁴⁹⁸ Albert zareagoval okamžitě, za spis poděkoval a sliboval, že v něm bude pilně číst a za několik měsíců podá důkazy, že není líným čtenářem. Pak hned přešel k politickým otázkám: „Nevím, pokud se zakládá na pravdě, že Vy jste zakladatelem Času. Jste-li jím, vydobyl jste si velikých zásluh o uzdravení naší inteligence z choroby, kterou delší čas trpí. Doufám, že se uzdraví.“ Hned v tomto prvním dopise dával Masarykovi konkrétní typy na články do Času a zároveň ho upozorňoval na své ožehavé postavení. Psal: „žádám Vás formálně, abyste dříve o tom, co píšu, nikomu sdělení neučinil. Vůbec prosím, aby se nikdy nepronášelo, že do věcí našim mluvím; ne kvůli našim, ale kvůli Vídni. Já jsem si zdejší postavení vydobyl jen *neutrálností*, jsem lékař a *veřejně* do věcí české veřejnosti se míchat *nesmím* a *nemohu*. Kdo poměry zná, dá mi za pravdu. Naši všichni to uznávají.“ Totéž podle Alberta platilo i o Eduardu Hofmannovi, profesoru soudní medicíny na vídeňské univerzitě, který pocházel z Prahy.⁴⁹⁹

Ve své odpovědi Masaryk Alberta informoval o tom, že Čas nezaložil a vyložil mu genezi rukopisného sporu, jehož reminiscence stále negativně působily a znemožňovaly snahu o připojení skupiny realistů k jedné ze dvou existujících politických stran v Čechách. Podle Masaryka „běží tedy o to, aby naše vůdčí strany, hlavně ovšem tzv. staročeská, neodpuzovala *pracovníky*, aby poznala situaci a přibrala si z kruhu našeho, kdo jí je méně proti srsti“.⁵⁰⁰ Albert se domníval, že naleznou půdu pro společný čin, přičemž on sám by mohl vystupovat jako rádce a „*vir boni officii*“. V urychleném sblížení se staročechy, ke kterému chtěl využít svých dobrých vztahů s F. L. Riegrem a jeho dcerou Marií, chtěl být „upřímným a horlivým prostředníkem a pomocníkem“.⁵⁰¹

zájmu o dění v Čechách.“ O kousek dál sám Křížek píše, že se Albert „seznámil před časem s Kaizlem a později i s Masarykem a Kramářem“. Jurij KŘÍŽEK, *T. G. Masaryk a česká politika. Politické vystoupení českých „realistů“ 1887 až 1893*, Praha 1959, s. 83.

⁴⁹⁸ AÚTGM, f. ÚTGM/2, sign. VIII, k. 29, sl. 128, č. 1038, T. G. Masaryk E. Albertovi 7. 7. 1888 (fotokopie dopisu). Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 57.

⁴⁹⁹ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–14, k. 688, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [po 7. 7. 1888]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 57–59.

⁵⁰⁰ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 22. 9. 1888. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 60–65.

⁵⁰¹ V dopise z 25. 9. 1888 Albert upozornění na svou neutralitu znovu zopakoval: „Než se dále pustím, dovoluji si Vás, velectěný pane kolego, důrazně upozornit na to, že co k Vám mluvím, jen mezi námi řečeno jest. Já nikterak nesmím ve věcech našeho života veřejného být jmenován nebo naznačen; sic bych pozbyl své pozice ve Vídni, kterou jsem si vydobyl *zapřením sebe sama*. Pozice tato však jest užitečná pro mnohé mladší hlavy české a bude užitečnou i v ohledech jiných. A vůbec kladu váhu na to, aby strana Vaše jednala mlčenlivě, delikátně

Po návratu z prázdninového pobytu v Itálii a Francii navázal opětovný kontakt s Albertem také Josef Kaizl. I on s Albertovým hodnocením situace v Čechách souhlasil. Rozepisoval se o své dosavadní činnosti a svých snahách, které byly mařeny a vedly k tomu, že složil mandát. „Píšete mi velmi trefná slova o našich politických stranách; moje mínění jest velmi podobné, jakož i v praxi také moje chování ukazuje. S Mladými – tak jak teď jsou – nelze mi jíti a se spolčovati a Staří často na mne činí dojem strany marastické, politicko-sociálního ústrojí, které setrvačností udržuje, ve kterém ale ideje a živá přesvědčení scházejí. [...] Mladým bylo by lze čeliti, bylo by lze je potírati bez vládního aparátu očištěným, promyšleným a upřímným programem modernizovaného staročešství, jež mně tane na mysli. [...] Pokud jsem byl v polit[ické] aktivitě, pracoval jsem – nejen v parlamentě – velmi usilovně a byl bych velmi rád lustre a vzezření strany, ku které jsem náležel zvelebil – ale cokoli jsem já podnikal a podnikati chtěl, bylo zmařeno, a na mne hleděno jako na chlapce, který odvažuje se věcí, k nimž nemá posvěcení ani skrze věk ani skrze nezbytnou opinio infallibilitatis“.⁵⁰² Kaizl však měl na srdci ještě jinou věc: „snad byste mohl Vy, jehož jaksi objektivní a nad stranami povznesené a přitom vážené postavení Vás legitimuje pracovati ve Vídni o jakés amalgamací té skupiny, která jest kolem Athenaea a zčásti Času – se stranou staročeskou. Jsou to lidé energičtí a neohrožení, lidé, kteří něco vědí, dovedou a pracují. Není-li to patologický zjev (vizte a kontras Němce rakouské), že tak veliká a vysoce intelig[entní] část našeho národa naprosto odvrací se od politických stran jsoucích – a neprovokuje-li to terapeutické zasáhnutí. Vy máte styky s vůdci, bylo by to záslužné dílo“. Kaizl sám se snažil obnovit kontakty s A. O. Zeithammerem, ten však na jeho „zařukání“ nereagoval. V dopise Kaizl Alberta také vyzval, aby přispěl do Athenaea, jehož vrchní redakci nedávno převzal, nějakým článkem.⁵⁰³

Kontakty byly navázány a prohlubovány. Masaryk se domníval, že by se dalo v brzké době udělat dvojí: „Přibrati předně z nás do parlamentu několik lidí znalců. Nepotřebujeme ve

diplomaticky a zcela jinak, než se u nás jedná; vidím v ní skutečně budoucnost!“ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor-I-14, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi 25. 9. 1888. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 66–67.

⁵⁰² LA PNP, f. E. Albert, J. Kaizl E. Albertovi 25. 10. 1888. Neúplný koncept tohoto dopisu uveřejnil Z. V. Tobolka. J. KAIZL, *Z mého života*, II, s. 470–472. I s datací 23. 10. 1888 ho přebírá J. KRÍŽEK, *T. G. Masaryk a česká politika*, s. 84. Originál i koncept dopisu nejnověji publikován in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 277–282.

⁵⁰³ *Tamtéž*. Stoupenci Athenaea uzavřeli smlouvu k opatrování peněz pro jeho vydávání již 7. července 1888. Smlouvu uzavřeli univerzitní profesori J. Gebauer, O. Hostinský, T. G. Masaryk, L. Heyrovský, A. Seydler, J. Kaizl, J. Polívka, A. Rezek, J. Goll, V. Strouhal, K. Henner. Dodatečně k ní přistoupili J. Král, V. Janovský, M. Nevole, J. Havel, K. Kramář, J. Fořt, E. Maixner a obchodník J. Wohanka. To je skupina, o jejíž „amalgamací“ se staročeskou stranou měl Albert usilovat.

Vídni oratorův, ale dělníků, aby koukali ministrům do karet. [...] Dále hned mohly by se reformovati listy staroč[eské]. Politik je skutečnou hanbou pro nás na venek a Hlas ani proti N[árodním] listům nedovede obstáti. Vedle toho mělo by se pracovati více vnitřní politikou.“ Upozornil Alberta na to, že své myšlenky vyložil v *Athenaeu* v článku *Jak zvelebovati literaturu naukovou* a prosil ho, aby si článek přečetl.⁵⁰⁴

Ve své odpovědi Albert Masaryka opět důrazně upozorňoval na svoji neutralitu. Přesto si přál, aby se mohli na několik hodin sejít a v klidu si promluvit.⁵⁰⁵ K setkání Alberta s Masarykem a s J. Kaizlem došlo v říjnu 1888 v Žamberku, kde se dohodli na konkrétnějších krocích, zejména těch vedoucích k přeměně Času v týdeník a k zahájení Albertovy zprostředkovací mise. Skupina kolem Času a *Athenaea* se za pomoci E. Alberta snažila také získat sympatie Josefa Hlávky a prostřednictvím A. O. Zeithammera navázat kontakt se staročechy.⁵⁰⁶

Právě na Albertově korespondenci jsme v samostatné podkapitole o České akademii věd mohli dokumentovat snahu realistů, která směřovala k tomu, aby se v České akademii věd domohli významnějších pozic. Připomeňme jen, že netaktický postup a špatný odhad situace vedl k nezdaru. V zájmu realistů bylo získat pro své plány Josefa Hlávku, jehož úsilí založit Akademii se setkal s odporem skupiny starších vědců, proto byl vstřícnější k sympatizantům z jiného tábora. Albert se angažoval ve prospěch snah založit orgán se skutečně vědeckou základnou, vzdálený politikaření. V tomto duchu se odehrálo i osobní setkání Alberta s Hlávkou. Albert se i dále snažil prolomit Hlávkovu nedůvěru k realistům, danou jistě i rozdílným postojem k Rukopisům. Masaryk usiloval o zastoupení realistů v připravované Akademii a v Muzeu, ale jak již bylo výše nastíněno, po stupňujících se invektivách v tisku došlo k přerušení jednání mezi staročechy a realisty, realisté v nově založené vědecké instituci pozice nezískali.

O Albertových kontaktech s J. Hlávkou jsem se podrobně zmiňovala v kapitole o České akademii věd. Dále se proto zaměřím pouze na politická jednání. Realistům šlo

⁵⁰⁴ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 22. 9. 1888. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 60–65. K *Athenaeu* blíže Bohumil JIROUŠEK, *Politická tematika v časopise Athenaeum*, in: *Tisk a politické strany*, Olomouc 2001, s. 47–52.

⁵⁰⁵ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 688, sign. Kor–I–14, E. Albert T. G. Masarykovi 25. 9. 1888. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 66–67.

⁵⁰⁶ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 11. a 18. 11. 1888. AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 688, sign. Kor–I–14, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [začátek listopadu 1888]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 76–86.

především o to, aby získali Hlávkovu podporu pro financování svého listu. Na jejich návrh však Hlávka nepřistoupil, neboť měl námitky k Masarykově činnosti na univerzitě a jako přesvědčený zastánce pravosti Rukopisů o spolupráci s „nihilisty“ nestál. Kromě Zeithammera se Albert snažil působit na K. Mattuše, A. Randu i samotného F. L. Riegra.

Počátkem listopadu 1888 seznámil Josef Kaizl E. Alberta zprostředkovaně s Karlem Kramářem, když ho v dopise upozornil na jeho mladého souseda: „Znáte dr. Kramáře ve Vídni? Je ze Semil, zámožný a pracovitý mladý muž, jenž připravuje se na polit[ickou] kariéru; studoval v Berlíně a v Paříži a vydal dobrý spis něm[ecký] o Agiu rak[ouských] papír[ových] peněz; teď pracuje v říšském archivu o historii rak[ouských] financí, do Ath[enaea] nedávno napsal posudek o mé fin[anční] vědě (zapomněl jsem se Vás zeptati, zda-li jste se na tu knížku už podíval). Dr. Kr[amář] je docela náš, je účastníkem Ath[enaea] a také Chronosu se zúčastní. Doufám, že nalezne se příležitost, aby časem mohl se k Vám přiblížiti – fyzicky je blízko dost, protože bydlí Frankgasse 1.“⁵⁰⁷ Krátce nato Kaizl Kramářovi sdělil: „Psal jsem o Vás p. Albertovi, jenž smýšlí stejně s námi, ale ovšem navenek musí si největší rezervu ukládati; prosím respektujte to. A[lbert] mi píše doslovně: ‚S p. Kramářem bych se rád seznámil. Snad by mne mohl navštívit, poněvadž já nemám času. Račtež mu psáti, že by mne *velice těšilo*, kdybychom ze svého sousedství více měli.‘ (já mu totiž udal, kde bydlíte – on bydlí Markt-Platz 7, vchod z Vaší ulice).“⁵⁰⁸ V dalším dopise K. Kramářovi z 26. 11. 1888 radil: „Alberta si važte a pěstujte; je v každém směru znamenitý člověk, pravé unikum mezi námi Čechy.“ Byl zvědavý, jaký na Kramáře udělal dojem.⁵⁰⁹ S K. Kramářem se tedy Albert seznámil osobně kolem 20. listopadu 1888. O dojmu, který na něj Albert udělal, Kramář Kaizlovi napsal: „Mluvil jsem opětně s panem A[lbertem] – který se o naši věc zajímá opravdu s velikou horlivostí – která ho snad vůbec ve všem charakterizuje, co podnikne. Úsudek o něm je dosti obtížný, a také se ho posud neodvážím, až později, až častěji s ním budu mluvit! Slyšel jsem, že není dobře možno za léta ho poznati, a sám bych tak soudil – proto se nechci ukvapiti. Prozatím, jak pravím, zdá se velmi se zajímati o naši věc, ač tuším o pozitivním programu politickém si není posud úplně jasným. Ve mnohých věcech jsme jednoho názoru, najmě v úsudku o straně staroč[eské] – i on uznává obtíž stranu tu regenerovati, a raději by viděl, abychom seskupili kolem sebe pravé křídlo strany mladé a

⁵⁰⁷ LA PNP, f. E. Albert, J. Kaizl E. Albertovi 7. 11. 1888. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 282–284. E. Albert bydlel v domě na rohu Maximilianplatz a Frankgasse a jeho blízkým sousedem byl počátkem devadesátých let i Gustav Eim, se kterým se K. Kramář také sblížil.

⁵⁰⁸ J. KAIZL, *Z mého života*, II, J. Kaizl K. Kramářovi 12. 11. 1888, s. 480–481.

⁵⁰⁹ *Tamtéž*, J. Kaizl K. Kramářovi 12. 11. 1888, s. 482. Také v dopise z 4. 12. Kaizl Kramářovi píše: „Jsem rád, že s Alb[ertem] jste se seznámil; ubezpečuji Vás, že je výborný člověk, a vážím si velice kongeniality jeho smýšlení a citů.“ *Tamtéž*, s. 485.

nespokojence ze staroč[eské]. On je též pro to, abychom z Chronosu [= Času] naprosto vymítli diskusi o rukopisu Kralodvorském a ponechali tuto Athenaeu. Byl též pro programový článek, ale spokojí se – jakož i já – se situačním článkem, v kterémž alespoň naznačen bude směr, kterým se chceme bráti. Má naprosto za nutno, aby první čísla do detailu byla napřed smlouvena, abychom vyvarovali se všem nepříjemnostem z nepředloženého vystoupení.“⁵¹⁰

Od podzimu 1888 probíhala jednání, která měla zajistit přeměnu Času v týdeník a také zajistit jeho financování. V roce 1888 vycházel Čas ještě jako čtrnáctideník a mezi jeho spolupracovníky patřili hlavně J. Vlček, F. Jokl, F. Tábořský a T. G. Masaryk. Masaryk, Kaizl a Kramář jej počátkem roku 1889 převzali od Jana Herbena, který zůstal odpovědným redaktorem, a proměnili jej v týdeník. Smlouvu o převzetí Času a jeho vydávání finančně zajistili vedle zmíněných též J. Goll, L. Hejrovský, M. Nevole, A. Rezek a L. Roubal. Z korespondence mezi J. Kaizlem a K. Kramářem je patrné, že se jednání aktivně účastnil i E. Albert. Ten smlouvu sice nepodepsal, ale jak uvádí J. Kaizl, projevil o vydávání listu „štedrou obětavost a nevšední zájem“.⁵¹¹ Podle soudobého Masarykova záznamu dal Albert na vydávání Času 2 000 zlatých.⁵¹² Také z Albertovy korespondence s Masarykem víme, že v prosinci 1888 zaslal 1000 zlatých na Čas, avšak výslovně uvedl, že nemíní přistoupit k družstvu a nabýt tím „jakéhosi vlivu“. Psal Masarykovi o svých rozmluvách s K. Kramářem. Tak vznikl určitý řetězec vzájemně propojené korespondence, která nám dává nahlédnout do spleťtých jednání na konci osmdesátých let 19. století. Albert byl tehdy pevně přesvědčen o tom, že se staročeská strana musí „obrodit novými elementy, anebo klesnout“. Posílal Masarykovi náměty na fejetony do Času, radil, jak dál postupovat. Ve stejném duchu hovořil i s K. Kramářem, na kterého v této době získal značný vliv.⁵¹³

Na vánoční svátky roku 1888 přijel Albert do Prahy. Dne 27. prosince večer se účastnil společné večeře v hotelu de Saxe, při které se sešel s dávnými přáteli J. Gollem a

⁵¹⁰ *Tamtéž*, K. Kramář J. Kaizlovi 30. 11. 1888, s. 483–484.

⁵¹¹ *Tamtéž*, s. 428. Též J. Kaizl K. Kramářovi 20. 12. 1888 psal, že počítají s druhým příspěvkem E. Alberta pro Čas, a prosil ho, aby Albertovi vyřídil poděkování za zaslání toho, co slíbil. *Tamtéž*, s. 487.

⁵¹² Stanislav POLÁK, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, II, Praha 2001, s. 185 a 383–384.

⁵¹³ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–14, k. 688, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 18. 12. 1888]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 88–90. Srov. např. dopisy K. Kramáře J. Kaizlovi z 30. 11. a 16. 12. 1888 a dopis J. Kaizla K. Kramářovi z 20. 12. 1888. Kramář přijal např. Albertův názor na to, že by Čas měl důstojně připomenout 70. narozeniny F. L. Riegra. J. KAIZL, *Z mého života*, II, s. 483–487.

A. Seydlerem, ale také s J. Kaizlem, T. G. Masarykem, L. Heyrovským a O. Hostinským. Osobně se zde seznámil s J. Gebauerem, se kterým si dopisoval od počátku listopadu.⁵¹⁴

Albert se tak zařadil ke skupině, která svou finanční podporou umožnila přeměnu Času v týdeník. Přicházel s řadou námětů a podnětů, ale vzhledem ke svému postavení si přál zůstat v anonymitě. Do Času začal také příležitostně přispívat. Již v únoru uveřejnil recenzi na sbírku Jaroslava Vrchlického *Na domácí půdě*.⁵¹⁵ Vedle toho začal Albert spolupracovat s Athenaeem. Na výzvu J. Kaizla sepsal recenzi na Sborník lékařský, kterou zaslal nejprve Masarykovi a pak teprve Kaizlovi s odůvodněním, že Masaryk vidí do lékařství z bližšího stanoviska než Kaizl. Albert využil příležitosti a rozepsal se nejprve o dosavadní české lékařské literatuře, potom o české lékařské fakultě a jejích zástupcích a nakonec o prvním svazku Sborníku lékařského. Šetřil přitom „zásad v kruhu našem uznaných; chválím, co chváliti jest a vytýkám, čeho vytýkati třeba“.⁵¹⁶ I zde si Albert přál zůstat v anonymitě, a proto přistoupil na návrh Josefa Kaizla, aby článek byl podepsán šifrou D. L., což byla druhá písmena Albertova jména a příjmení. Stejně šifry používal i v Času. Jak Masarykovi, tak později Kaizlovi Albert psal, aby mu zaslali své připomínky a korekce k předložené recenzi. Masaryk větší připomínky neměl, ale s J. Kaizlem se Albert střetl v názoru na svého bývalého soka Viléma Weisse.⁵¹⁷ Počátkem února Kaizlovi přímo napsal: „Neváhám Vám říci, že by každá kooperace Vaše s Weisseem *vylučovala absolutně* kooperaci se mnou.“⁵¹⁸ Masarykovi o Weissovi psal, že „je horší i povahou nežli Kvíčala a fakulta lék[ařská] i univerzita se nesmrtelně blámy, zvolivše jej za hodnostáře okazale. Toho nejposlednějšího učinili prvním [...]. I méně nadaní z mých asistentů vynikli nadeň, a to hodně vysoko“.⁵¹⁹ Albertova recenze vyšla v únorovém čísle Athenaea a týkala se prvního svazku Sborníku lékařského z roku 1887. Ačkoli Albert sliboval, že „vyličení naše má býti začátkem kritických rozprav o lékařské literatuře české, které příště budeme podávati“, v dalších číslech Athenaea bychom

⁵¹⁴ AÚTGM f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–14, k. 688, E. Albert T. G. Masarykovi, 3 dopisy z prosince 1888 a telegram z 26. 12. 1888, na který Masaryk připsal: „Přišel a byli jsme spolu večer. 27/12 [18]88. Večer v Hot[elu] de Saxe společ[ná] večere: Albert + Gebauer, Goll, Kaizl, Rezek, Seydler, Heyrovský, Hostinský, M[asaryk]“. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 87–91.

⁵¹⁵ Recenze vyšla pod šifrou d. l. v Času 3, 1889, č. 9, 23. 2., s. 150–152.

⁵¹⁶ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–14, k. 688, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 13. 1. 1889]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 92–93.

⁵¹⁷ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, E. Albert J. Kaizlovi 15. 1. 1889, s. 76–77. Nejnověji publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 287.

⁵¹⁸ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, E. Albert J. Kaizlovi 7. 2. 1889, s. 77; H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 291.

⁵¹⁹ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 688, sign. Kor–I–14, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 17. 1. 1889]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 94–95. Srov. též s LA PNP, f. E. Albert, J. Kaizl E. Albertovi 13. 1. a 5. 2. 1889. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 285–286 a 289–290.

toto pokračování marně hledali.⁵²⁰ V následujících ročnících Athenaea uveřejnil E. Albert ještě dva posudky, v červnu 1890 se podepsal pod recenzi práce francouzských chirurgů a v prosinci 1890 uveřejnil pod šifrou E. A. posudek práce Th. Meynerta.⁵²¹

V lednu 1889 byla navázána přímá jednání T. G. Masaryka s F. L. Riegre, která zprostředkoval František Pazdírek, nepříliš známý staročesky orientovaný redaktor Slavische Warte.⁵²² Masaryk o schůzce u Riegra, ke které došlo 21. ledna 1889, vzápětí informoval E. Alberta. Psal, že by teď bylo vhodné, „abyste Vy, pane profesore, objevili se na bojišti, tj. přímo šli na Riegra ve Vídni a ho poučili, co by z nás měli, kdyby pochopili a poznali situaci“. Osobní schůzku s Riegre Masaryk shrnul do osmi bodů: „1. Věří v RKZ z estet[ických] důvodů a že prý nikdo nebyl s to jej udělati. 2. Působí naň v náš neprospěch Kalousek, Kvíčala – tito proti mně a Gebauerovi – a Bráf – tento proti Kaizlovi. 3. Z mnohých a mnohých denunciací utkvěla mu ta o mých přednáškách; pojímá to však povrchně, jako bych tím chtěl lákati studenty. (Tak asi, ač cítí, že se mu to již nehodí k novějšímu úsudku o mně.) 4. Z „panrusismu“ je vyléčen. 5. Vidí v nás jen kritiku; našich prací pozitivních si neváží dle úsudkův od Tomka aj. Kritice rozumí ve smyslu i veřejně pověděném. 6. Imponuje mu fakt, že mám za sebou většinu univerzity a studentstva; ale řekl mezi jiným, že mnozí jsou za mnou - slepě, tj. zmenšuje si rád váhu tohoto argumentum ad oculos. 7. Na Kaizla se zlobí pro jeho chování prý ve sněmu; není gentleman a je příliš ctižádostiv. 8. Vůbec pak slyšel a četl jen z jedné strany, o tom, co se dalo na druhé straně, neví nic.“⁵²³ O zahájení jednání se staročechy a sondážích mladočechů Gabriela Blažka a Jana Kučery informoval Alberta i Josef Kaizl. Příznivé situace chtěli realisté využít, a proto také Kaizl vypsal Albertovi sedm bodů, které formulovali s Masarykem jako podmínky fúze se staročechy.⁵²⁴ „Za to chceme pracovati, podrobovati se disciplíně stranické a bojovati proti

⁵²⁰ [D. L.], *Sborník lékařský, časopis pro pěstování vědy lékařské, redigují Jaroslav Hlava a Josef Thomayer, v Praze 1887, str. 509 s obrazy*, Athenaeum 6, 1889, č. 5, 15. 2., s. 143–148. Zevrubný výtah z Albertova posudku v Athenaeu otiskl Čas 3, 1889, č. 9, 23. 2., s. 139–142.

⁵²¹ E. ALBERT, *Traité de chirurgie, publié sous la direction de Mm. Simon Duplay et Paul Reclus...*, Athenaeum 7, 1890, č. 9, 15. 6., s. 264–265; [E. A.], *Th. Meynert, Das Zusammenwirkung der Gehirnthteile. (Součinnost částí mozkových.)*, Athenaeum 8, 1891, č. 3, 15. 12., s. 85–87.

⁵²² Jednáním z počátku roku 1889, postojům F. L. Riegra, A. Bráfa, J. Kalouska a T. G. Masaryka je věnován článek doplněný edicí pramenů: Helena KOKEŠOVÁ, „Smír není tak nemožný, jestliže vykročíme ze začarovaného kruhu RKZ.“ *K prvnímu pokusu o dorozumění realistů se staročeskou stranou*, Časopis Národního muzea – historická řada 178, 2009, č. 3–4, s. 122–163.

⁵²³ AÚTGM, f. ÚTGM/2, sign. VIII, k. 29, sl. 129, č. 1043, T. G. Masaryk E. Albertovi 22. 1. 1889, fotokopie originálu. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročechi*, s. 95–96.

⁵²⁴ „1) My sobě výslovně nebo polovýslovně rezervujeme zatím svůj ráz zvláštní skupiny ve straně staroč[eské]; s Časem Gewehr bei Fuss. 2) Vliv na žurnály, takže by Mas[aryk] a já byli voleni do direktoria Závodu tisk[arského], tam odstraniti Toužimského od vedení Č[eské] pol[itiky] a zmaření všeho vlivu p[ana] Kvíčaly, dokud politicky bude existovati. 3) Mandáty pro říšskou radu, jeden ihned odstoupením jednoho z posl[anců]

nynější ničemné formě mladočešství, majíce se i je zvednouti na úroveň solidní a oprávněné strany opoziční, které potřeba jest.“ Zároveň psal, že ani „jednání s ml[ado]č[echy] nepřetrháváme, aby nám to druhé železo nevychladlo; ostatně i s ml[ado]čechy dalo by se mnoho svést, kdyby se jim dala hlava a myšlení.“ Žádal Alberta, aby se o všem zmínil Kramářovi, neboť nechce vše psát znova, a hlavně aby se Albert k požadavkům realistů co nejdříve vyjádřil. „Mas[arykovi] na hlase Vašem záleží přec už i proto, že Vy byste pak byl pionýrem ve Vídni mezi poslanci.“⁵²⁵

Albert proto oběma radil: „Vymíňte si však od obou stran, aby ihned v časopisech se stalo příznivé mluvení o Vás, tj. o Čase, Athenaeu atd. Nemusí to býti žádná revokace a Canossa, aby se jednání neztížilo. Ale prvním punktem je, aby se napravilo, co posud bylo hřešeno. Zejména literární činnost a vědecký význam Vaší strany musí být vytčen a promluveno o tom býti i v listech starých i mladých s uznáním. Pak teprve vyjednávajte.“⁵²⁶

Vzápětí Masaryk Albertovi psal, že „Rieger sám ustanovil prý (teste Pazdírek), aby se mnou Bráf jednal o politickém momentu, Kalousek o univerzitním a literárním. V neděli se sejdem“. Znovu Alberta žádal, aby na Riegra ve Vídni, kde je mimo vliv svého „mužského okolí“, působil. Dále měl usilovat o sblížení realistů se stavebním podnikatelem a mecenášem Josefem Hlávkou a o získání podpory vlivného staročeského politika, dlouholetého předsedy pražského spolku Český klub Antonína Otakara Zeithammera a M. Červinkové-Riegrové.⁵²⁷ Úkolům se Albert, jak vyplývá z další korespondence, snažil dostát. V realismu, jak napsal M. Červinkové-Riegrové, viděl „významný jev našeho národního života“ a Masaryk na něj učinil „dojem přímo neobyčejný“. Nepochyboval, že Masaryk „je povolán k úloze v národu našem významné, ale myslím, že bude pro něho i pro nás dobré, zůstane-li ve vědě a ve škole, na univerzitě“.⁵²⁸

pražs[ké] obch[odní] komory (Saláška); později (1891) více. 4) Mandáty pro sněm – pro řadu našinců, na 1. místě Rezka, jenž šel by do zem[ské] škol[ní] rady. 5) Zastoupení ve Sboru důvěrníků, jenž dělá kandidatury. 6) Jmenování prof[esor]a Krále zkušebním komisařem, pro zlomení teroru Kvíčalova. 7) Vliv při zařizování Muzea a Akad[emie].“

⁵²⁵ LA PNP, f. E. Albert, J. Kaizl E. Albertovi 24. 1. 1889. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 287–289.

⁵²⁶ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–15, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [25. 1. 1889]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 97–98.

⁵²⁷ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 26. 1. 1889. Viz též jejich následující korespondenci. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 98–99.

⁵²⁸ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [podle poznámky M. Červinkové-Riegrové došel dopis 26. 1. 1889] a b. d. [podle poznámky M. Červinkové-Riegrové dopis psán koncem února, došel 1. 3. 1889], odkud citováno. V podobném duchu je i jeho dopis z 2. 3. 1889. Srov. též *Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra*, II, F. L. Rieger M. Červinkové-Riegrové 27. 1. 1889, kde zmiňuje

Dne 27. ledna dopoledne navštívil Masaryk předního činitele Národní strany, Riegrova zetě, univerzitního kolegu Albína Bráfa a byl vlídně přijat. Méně optimisticky vyznělo Masarykovo odpolední jednání s kolegou Josefem Kalouskem, s nímž se setkal na neutrální půdě Pazdírkova bytu.⁵²⁹ Slibně započaté jednání nemělo očekávané pokračování. Dne 29. ledna 1889 čekal Masaryk Riegra na smluvené schůzce. Ten však pod tlakem odpůrců dohody nedorazil, poslal pouze navštívenku a vzápětí odjel do Vídně. Přímá jednání vystřídal polemičké novinové články, které záhy přerostly v otevřenou kritiku. Nelibost, jednak indiskrecí o zahájení jednání, jednak způsobem, jakým se o smířovací akci psalo, způsobil hned první Pazdírkův článek ve *Slavische Warte*.⁵³⁰ Řada lidí dohodě nepřála. V táboře staročeků to byl vedle opatrného A. Bráfa a nedůvěřivého J. Kalouska zejména J. Kvíčala, který ke svým snahám využil deník katolického duchovenstva *Čech*. Cílem celé série článků bylo zmařit možnou politickou spolupráci realistů se staročeky. V kampani byl napadán nejen politický profil realistického uskupení, ale také Masarykova vědeckopedagogická činnost. Kampaň začala úvodníkem *Třetí strana* uveřejněným 18. února a skončila o měsíc později článkem *Odpověď Hlasu národa*.⁵³¹ Masaryk se žurnalistické polemiky zúčastnil řadou článků *Naše strany a realismus*, které vycházely v *Čase* během února a března 1889.⁵³²

Intenzita písemných kontaktů mezi E. Albertem, T. G. Masarykem a J. Kaizlem v této době dosahovala vrcholu. Albert doporučoval, oč mají realisté usilovat především, Masaryk Alberta průběžně zpravoval a opakovaně žádal o přimluvy u F. L. Riegra, M. Červinkové-Riegrové a J. Hlávky. O těchto schůzkách pak Albert Masaryka informoval, ten psal

Albertův dopis, s. 384–385. Dále viz ANM, f. M. Červinková-Riegrová, k. 13, zápisky z roku 1889, kde reflektována Albertova snaha ovlivnit její i otcovo mínění o realistech.

⁵²⁹ Viz H. KOKEŠOVÁ, *Smír není tak nemožný*, s. 140–143.

⁵³⁰ *Ein Wort zur Güte. (Eine ernste Mahnung zur ersten Stunde.)*, *Die Slavische Warte* 2, 1889, č. 2, 1. 2., s. 114–120.

⁵³¹ Jde o Kvíčalou inspirované úvodníky vyšehradského kanovníka Mikuláše Karlacha. [–o–], *Třetí strana*, *Čech* 21, 1889, č. 40, 18. 2., s. 1; *Dokončení*, tamtéž, č. 41, 19. 2., s. 1. V článcích se mj. píše: „Náhle však roznesly se po Praze pověsti, že pan Masaryk vyjednává s panem dr. Riegre a panem dr. Bráfem a že byly Masarykově ‚straně‘ jisté sliby politické učiněny. Každý soudný muž se z počátku smál těmto pověstem, které byly zvláště od některých ještě ne dosti dospělých mladíků s nápadnou chvástavostí rozšiřovány. [...] Bezpochyby nebude žádná strana tak pošetilá, aby se kvůli nim před národem kompromitovala. [...] Že pan dr. Rieger povolil k žádosti od pana Pazdírkova pronešené rozmluvu politickou panu Masarykovi, stalo se zajisté jen bona fide a proto, že pan dr. Rieger působnost páně Masarykovu dostatečně nezná.“ *Odpověď Hlasu národa*, *Čech* 21, 1889, č. 61, 14. 3., s. 1. Ke kampani srov. i Jurij KRÍŽEK, *T. G. Masaryk a česká politika*, s. 90–91.

⁵³² Nejnověji publikováno in: T. G. MASARYK, *Slovanské studie a texty z let 1889–1891*, Jiří Gabriel – Helena Pavlincová – Jan Zouhar (ed.), Praha 2007, s. 121–123 a 543–560. (Spisy TGM 20.)

Albertovi o intrikách J. Kvíčaly, který „jest při celé akci kámen úrazu“.⁵³³ Počátkem února 1889 Albert Masarykovi psal, že byl u Riegra na návštěvě a ten mluvil o Masarykovi s uznáním. Říkal mu, že Masaryk má ve své osobě něco vůdcovského, že je muž, kolem kterého se ostatní shlukují a poslouchají ho. Albert využil příležitosti a řekl Riegrovi, že pro nedostatek volného času nemůže být vir boni officii mezi ním a Masarykem, že o věcech mohou mluvit pouze příležitostně. Radil proto Masarykovi, aby psal Riegrovi přímo, a poukázal na to, že Čech zachází daleko a z celé věci může být „hrozný škandál“. Albert doufal, že se jednání obnoví, a proto Masaryka vyzýval: „pište Riegrovi, naleznete *srdce* u něho“; záhy se však přesvědčil, že tato snaha je marná.⁵³⁴ Masaryk psal Riegrovi dvakrát, ve dnech 22. února a 13. března 1889. Rieger odpověděl vyhýbavě až na druhý dopis. Riegrova odpověď Masaryka urazila, proto mu pouze odpověděl, že dopis obdržel. Psaní vzápětí poslal Albertovi s poznámkou: „Lituji velice, že dr. Rieger tak je sláb!“⁵³⁵ Křehké naděje na sblížení překazila žurnalistická polemika. Přísllovečnou poslední kapkou byl úvodník staročeského Hlasu národa z 13. března 1889 nazvaný *Cestou rozbroje*.⁵³⁶

S nastalou situací se realisté snažili vyrovnat na stránkách Času, v jehož nejbližším čísle uveřejnili rozsáhlý úvodník *Jednání realistů se staročechy*. Anonymní článek vycházel z rozhovoru s T. G. Masarykem. Masaryk v něm uvedl, že zprávy o jednání s Riegre a Bráfem vyšly ve staročeském tisku a on by si přál, aby tyto listy napsaly skutečně vše, o čem se mluvilo. Masaryk prý Riegra o rozhovor nežádal, ale když slyšel, že Rieger s ním chce mluvit, využil příležitosti a vyložil mu své osobní mínění o poměrech zaviněných rukopisným sporem. Ani s Bráfem prý nevedl politické jednání, mluvilo se pouze o možnosti, že by realisté vystoupili i politicky, hovořilo se o jejich poměru ke stranám, ale nebyla přijata žádná dohoda. Podle Masaryka Hlas národa v článku z 13. března nesprávně tvrdil, že vyjednával s oběma stranami, která prý dá víc. Je sice pravda, že jednotlivci z obou politických táborů vybízeli realisty k politické součinnosti, ale vždy šlo pouze o osobní projevy. Realisté se nikdy nedoprošovali politické činnosti proto, že chtěli napřed „žurnální smír“, a proto, že politickou činnost pokládají v současné době za podřízenou, neboť si jsou vědomi, že národ po nich žádá hlavně vědeckou a literární práci. Masaryk zároveň připouštěl, že někteří realisté

⁵³³ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 5. 2. 1889; J. Kaizl E. Albertovi 5. 2. 1889. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 289–291; *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 103–105.

⁵³⁴ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 689, sign. Kor–I–15, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [po 19. 2. 1889]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 109–110.

⁵³⁵ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P–32–56, k. 233, F. L. Rieger T. G. Masarykovi 16. 3. 1889; ANM, f. F. L. Rieger, k. 39, T. G. Masaryk F. L. Riegrovi 17. 3. 1889. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 311–312. LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 17. 3. 1889. Publikováno *tamtéž*, s. 113.

⁵³⁶ *Cestou rozbroje*, Hlas národa, 1889, č. 72, 13. 3., s. 1.

by mohli pracovat i politicky. Nakonec pak tvrdil, že on ani jeho přátelé nenesou odpovědnost za to, co se o jednáních psalo v českém a německém tisku. Redakce na závěr připojila několik vysvětlujících poznámek k politickým záměrům realistů.⁵³⁷

Z pohledu staročeků bylo ukončení jednání ze strany realistů ukvapené. Jak F. L. Rieger, tak M. Červinková-Riegrová Albertovi sdělili, že se mohlo podařit, kdyby je realisté nepřerušili. „R[ieger] myslil, kdybyste byli dali staroč[eským] listům as 4 neděle času, aby mohly pomalu – abwiegen. To Vám jen objektivně melduju. Možná že Vás Vaše chtivost' činů pudila trochu rychle (jak bylo podotknuto).“⁵³⁸ Podle Masaryka šlo pouze o výmluvu. Konstatoval, že realisté mohou čekat a že on sám nechce jít ani do Českého zemského sněmu, ani do vídeňské říšské rady, ale zůstat na pražské univerzitě.⁵³⁹

Zde musel Masaryk čelit dalšímu disciplinárnímu řízení. Dne 25. února 1889 ho studenti uvítali v Karolinu bouřlivým potleskem a provoláváním slávy. Masaryk jim odpověděl, že ho jejich podpora velice těší a chápe ji tak, že studenti souhlasí s jeho vědeckou a pedagogickou činností. Podobnou ovaci uspořádali studenti zanedlouho i J. Kaizlovi. Kvůli těmto projevům byly studenti předvoláváni k výslechům a děkan Jiří Pražák poté k záležitosti zaslal Masarykovi úřední přípis. Po přečtení Masarykovy odpovědi profesorský sbor právnické fakulty v čele s Emilem Ottem rozhodl žádat ho o uveřejnění opravy v Čase a Bohemii, které publikovaly záznam jeho děkovných slov studentům.⁵⁴⁰ V dubnu a znovu v červnu 1889 pak podali stížnost na T. G. Masaryka k akademickému senátu J. Kvíčala a M. Hattala. Rektorát univerzity rozhodl o šetření stížností až v říjnu 1889. Vlastní šetření bylo zahájeno před Vánocemi, trvalo téměř půl roku a Masaryk byl nakonec obvinění zproštěn.⁵⁴¹

⁵³⁷ *Jednání realistů se Staročechy*, Čas 3, 1889, č. 12., 16. 3., s. 189–191. Kritika staročeského tisku byla uveřejněna i v článku *Naše strany a realism*, tamtéž, s. 195–198. Knižně T. G. MASARYK, *Slovanské studie a texty z let 1889–1891*, s. 139–141 a 552–557 (Dubia). Čas také otiskl článek K. Kramáře hodnotící obě české strany a jejich pozici před nadcházejícími volbami do českého zemského sněmu. [L. E.], *Naše politické strany*, Čas 3, 1889, č. 13, 23. 3., s. 208–212; č. 14, 30. 3., s. 229–231.

⁵³⁸ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–15, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [21. 3. 1889]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 115–117.

⁵³⁹ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi b. d. [po 22. 3. 1889]. Publikováno *tamtéž*, s. 118–120.

⁵⁴⁰ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–15, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 19. 3. 1889] a b. d. [před 24. 3. 1889]; LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 24. 3. a 9. 4. 1889. Tamtéž je v přílohách korespondence T. G. Masaryka uložen dopis Děkanství c. k. české právnické fakulty T. G. Masarykovi z 8. 3. 1889, podepsaný děkanem J. Pražákem, a koncept odpovědi T. G. Masaryka děkanátu z 17. 3. 1889. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 114–115 a 120–123. Dopis T. G. Masaryka děkanu J. Pražákovi z 17. 3. 1889, dopis Děkanství c. k. české právnické fakulty T. G. Masarykovi z 29. 3. 1889 a další dokumenty k této záležitosti uloženy v AUK, f. Právnická fakulta UK, k. 28, inv. č. 256, Závěrečné profesořů jiných fakult, složka Prof. Masaryk. Stručně S. POLÁK, *T. G. Masaryk*, II, s. 190–191 a 386–388.

⁵⁴¹ Ivo TRETERA, *Masaryk a univerzita. Enfant terrible české filosofické fakulty v Praze 1882–1914*, in: Masarykův sborník 14, 2009, s. 283–330; Jaroslav OPAT, *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882–1893*, Praha 1990, s. 238–244; S. POLÁK, *T. G. Masaryk*, II, s. 200–201. Materiály jsou uloženy v AUK, f. Akademický

Mezitím se Albert pokoušel urovnat vztahy realistů s přední osobností právnické fakulty Antonínem Randou. „Co se realismu tkne, ve mnohém se se mnou upřímně snášel, ale on pokládá směr ten za slabý a v národě za nevyvinutý – což svědčí o dobré kalkulaci politické statistiky, ale ne o kalkulaci politické dynamiky. On velmi má rád Golla a velice ctí Seydlera [...]. O Strouhalovi mi pravil, že – pokud je v Praze – vědecky ničeho nepracoval.“ Podle Alberta měli Randovi zasílat Čas, což se skutečně stalo, a hlavně měli vymazat onu „skvrnu, kterou kdos způsobil, řka, že Staří nepracují. Vy musíte – a nejlépe bylo by užítí příležitosti nynější – vytknouti veliký význam Randův i zásluhy Ottovy“.⁵⁴²

Podle Masaryka Randa „myslí scholasticky, malicherně. Je dogmatik právní, komentátor, chytrý, ale ne moudrý. [...] Randa však přece myslí a je přístupný argumentu. Já proto nikdy nedopustil jsem ani slovem proti němu vystupovati. Prosím všimněte si Athenaeum, třeba letošní, tam i Randa i Ott jsou velmi uznání, každý dle zásluhy. Randa sám se za to poděkoval. Přece však myslí – mluví, že my bouráme každou autoritu atd. Randa jako všichni prostě podlehli hlasům Národn[ích] listů, – tot' tajemství všeho jednání jejich“. Zároveň se Albertovi zmínil o potížích, které mu Randa a Ott způsobili během disciplinárního řízení. Randa nespravedlivě posuzoval i Strouhala, který sice nepublikoval česky, zato však anglicky. Přitom mu podle Masaryka nevadí, že „z jeho vlastního štábu, pokud univerzita trvá, českého spisu nevydali: Bráf, Talíř; Talíř vůbec ničeho českého nevydal a stal se nejen ordinárem, ale k vůli Randy i rektorem! [...] A nynější děkan Stupecký nevydal po 12 let ničeho, ničeho mimo začátek k studii v časopise, která teď vyšla úplnější a ceny vědecké nemá žádné, a přece stal se nejen profesorem řádným (Randa udělal ho mimoř[ádným], ač jak pravím, ničeho byl nenapsal!), ale i děkanem“.

Masaryk vysvětloval Albertovi i původ nedorozumění, které plynulo z veřejně kolujícího tvrzení, že staročeši nepracují: „Jednak se nám říká, že jsme hyperkritikové; konkrétnější pramen je Kaizlův list rad[ovi] Hlávkoví. Co se prvého týká, tedy ukazují na Athenaeum, že tam od samého počátku uznání Staří; zejména: Randa, Ott, paní Červinková, Pražák, Tomek. Uznání jsou sans reserve. A nejen to: vždyť při Athenaeu byl Bráf 3 léta redaktorem se mnou: tehdy jsem speciálně já (vím, že i Randovi běží hlavně o mně!) nebyl

senát UK (1882–1951), sign. J 2/1, k. 193 a sign. V 56–62, k. 229. Důležitým přehledným pramenem je Výtah ze spisů disciplinárního vyšetřování proti panu prof. dr. T. G. Masarykovi a předběžného vyhledávání proti panu prof. dr. Kvíčalovi. *Tamtéž*, k. 193. Srov. též ANM, f. F. L. Rieger, k. 151, kde je v oddíle Rukopisy cizí uložena složka s názvem T. G. Masaryk – disciplinární řízení proti němu a Athenaeu.

⁵⁴² AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–15, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 5. 7. 1889]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 126–128. Na základě Masarykových informací

hyperkritický? Mám dopisy Bráfovy, svědčící, že vystoupil jen kvůli rukop[isné] otázce, a z těch dob pak Randa aj. nečítali Athenaea a věřili, co se jim namluvilo. Randa sám psal do Athenaea za mé redakce – není tedy naprosto pravda, že bych speciálně já byl počal nějak osobně, jak říkají teď.“ Masaryk prý Kaizlův dopis Hlávkovi neviděl. „Ale Kaizl praví, že mu nepsal, že jen my pracujeme, nýbrž že pracujeme, a nenapsal mu, že intelligence jde s námi, nýbrž mladší intelligence. (Ott alespoň dělal mu výčitku: tedy ‚my‘ nejsme intelligence?)“⁵⁴³

I když byla jednání mezi staročechy a realisty přerušena, neustával Albert ve své agitátorské činnosti. Při vzájemných návštěvách působil na Riegra a jeho dceru, na A. Randu, na poslance říšské rady, lékaře Antonína Steidla, v dopisech se snažil získat i kolínského lékaře, mladočecha Josefa Šíla, jehož syna dlouhodobě léčil.⁵⁴⁴ Osobně se realisté s Albertem setkali o Velikonocích v Praze. K další schůzce došlo v červnu na Svatodušní svátky v jeho letním sídle v Žamberku, kde bylo dohodnuto, že realisté zatím veřejně nevystoupí.⁵⁴⁵ Úmluvu záhy porušil J. Kaizl, když na vlastní pěst kandidoval do Českého zemského sněmu. To se nelíbilo ani Albertovi, ani Masarykovi. Albert litoval, že se Kaizl pustil do tak nejistého podniku. „*To není ta fačona, kterou se věci tak seriózní vyřizují. Trpělivost, mužné čekání, pohrdání okamžikem – to by bylo svědčilo mé mysli. Ostatně nechci nikoho mistrovati, ale nechci před Vámi skrývati svého mínění. Ta velikost' toho slohu je porušena.*“ Masaryk tehdy Alberta žádal, aby Kaizlovi napsal, avšak Albert odmítl.⁵⁴⁶ Volby se konaly počátkem července 1889, a i když v nich zvítězili staročeši, znamenaly nebývalé posílení mladočeské strany. Neuspěl ani J. Kaizl v Kutné Hoře.⁵⁴⁷ Masaryk zastával vyčkávací stanovisko, neboť „situace je příznivá, ač vážná. Časistů je zvoleno a bude ještě několik. Závisí na tom, co Staří

napsal Č. Strouhal Albertovi. Ten pak poslal Randovi podrobný dopis o Strouhalovi a jeho přínosu pro fyzikální výzkum. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 89–90.

⁵⁴³ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 5. 7. 1889. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 128–131.

⁵⁴⁴ O J. Šílovi viz AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–15, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 16. 7. 1889]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 137–138. Ve stejném duchu psal Albert o J. Šílovi také K. Kramářovi. ANM, f. K. Kramář, k. 5, E. Albert K. Kramářovi b. d. [kolem 16. 7. 1889]. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 226.

⁵⁴⁵ Setkání s realisty v Žamberku popisoval Albert J. Černému: „Byl tam Gebauer, Masaryk a Pavlík. V Gebauerovi jsem seznal člověka tak neobyčejného a zajímavého, že jsem k němu přilnul s úctou a láskou.“ J. St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence*, Zvon 33, 1933, E. Albert J. Černému 22. 6. 1889, s. 440.

⁵⁴⁶ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–15, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi 20. 4. 1889, b. d. [před 20. 6. 1889], b. d. [před 5. 7. 1889]; LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi b. d. [po 20. 6. 1889]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 124–128.

⁵⁴⁷ J. KAIZL, *Z mého života*, II, s. 543–552.

udělají. Oni nebo Mladí, nebo oba nás musejí vyhledati – neučiní-li tak, tedy jim běží jen o osoby.“⁵⁴⁸

V polovině července navštívil Alberta ve Vídni Jaroslav Vrchlický. Po několikahodinové rozmluvě dospěl Albert k závěru, že Vrchlický „má identické náhledy s námi“. Hlavní překážkou, psal v dopise Masarykovi, byl však Čas a jeho kritiky Vrchlického tvorby. „Kdybychom mohli nějak tuto překážku odstraniti, bylo by dobře. Vrchlický by byl naším.“ Radil proto, aby se Čas zmínil o německém překladu jeho *Barevných střepů* a Vrchlického úspěších v cizině, především o chvále jeho překladu Dantovy *Božské komedie*. Upozorňoval na to, že Vrchlický je dlouhá léta přítelem A. Zemana, a ten by ho mohl přivést do „kruhu realistického“. Albertovy snahy o smíření Vrchlického s realisty byly stejně tak upřímné jako naivní. Poznal to již z následujícího Masarykova dopisu, který vztahy s Vrchlickým viděl úplně jinak.⁵⁴⁹

Prázdniny roku 1889 trávil E. Albert poprvé ve své nové vile v Žamberku, kde jej kromě známých z okolí a přátel z mládí navštívili kníže P. Cantacuzéne s chotí Alicí, F. L. Rieger, M. Červinková-Riegrová a J. S. Machar. Odtud ze Žamberka psal K. Kramářovi do Semil a informoval ho o tom, že Kvíčala s Blažkem a Podlipným jsou v Potštejně a že se to jistě neobejde „bez konferencí a snad i úmluv“. Zval Kramáře k návštěvě, ke které skutečně došlo.⁵⁵⁰

Od října 1889 začal opět zasedat Český zemský sněm, kam bylo zvoleno i několik sympatizantů s realisty, především Antonín Zeman, Karel Pippich a Otakar Mokrý. Zemanovým prostřednictvím byly navázány zpřetrhané vztahy realistů se staročechy a po více než půl roce byla v listopadu 1889 obnovena vyjednávání. Se Zemanem hovořil Rieger o vhodném uchazeči o mandát do říšské rady po odstupujícím Karlu Mattušovi, který se stal vrchním ředitelem Zemské banky. Zeman mu navrhl J. Kaizla a ten se pak 22. listopadu sešel s A. Bráfem. Dne 26. listopadu 1889 byli Masaryk s Kaizlem u Riegra, poté měla následovat jednání s Mattušem. Začalo druhé kolo jednání realistů s představiteli staročeské strany.

⁵⁴⁸ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 5. 7. 1889. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 128–131.

⁵⁴⁹ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, k. 689, sign. Kor–I–15, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [14. 7. 1889]; LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 2. 8. 1889. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 134–136 a 138–141.

⁵⁵⁰ ANM, f. K. Kramář, k. 5, E. Albert K. Kramářovi b. d. [konec srpna – začátek září 1889]. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 226–227. Albertovi hosté z léta roku 1889 jsou uvedeni v Pamětnici. MM Žamberk, f. E. Albert.

Hned 20. listopadu 1889, po zasedání staročeského klubu, psal Masaryk Albertovi, že věci se sice zamotávají, ale přece jen spějí k rozuzlení. Na základě čerstvých zpráv od A. Zemana sděloval, že Rieger souhlasil s návrhem kandidovat na uvolněný říšský mandát Kaizla. Rieger prý mluvil o realismu velmi klidně a uspokojil ho Zemanův výklad, že realismus je pouze směr. Na Riegrovu formální výzvu mělo navázat přímé jednání Kaizla s Brádem. Situace podle Masaryka vypadala tak, že většina realistů půjde s Riegre, který měl za sebou staročeskou žurnalistiku. V odpovědi Albert vyslovil naději, že „by kooperace realistů s Riegrovým odstínem mohla vésti aspoň k tomu, že by smířením se Brádem, Randy a Otta s realisty na univerzitě samé zavládla jednota a že by nesnesitelný stav nynější se skončil. Univerzita sjednocená by se stala faktorem“. Sliboval také, že až Rieger přijede do Vídně, opět s ním promluví.⁵⁵¹

Velké rozčarování realistů způsobilo Kvíčalovo opětovné zvolení do Zemského výboru, kde se za něj postavili A. O. Zeithammer a K. Mattuš. Přesto se 26. listopadu v Riegrově bytě konala hodinu a půl trvající schůzka Masaryka, Kaizla a Kramáře s Riegre a Brádem, kterou podrobně zachytila M. Červinková-Riegrová.⁵⁵² Rozhovor se nejprve Masarykovým omluvným výkladem svévolného jednání F. Pazdírkova vrátil k březnové polemice v tisku. Poté Masaryk přešel ke svým stížnostem. Vyjadřoval se pro polemiku, ale nechtěl, aby se realistům neprávem vytýkalo, že kazí studenty. Podle Masaryka se z nich dělají političtí agitátoři. Příčinou rozbrojů na univerzitě nebyl on, ale J. Kvíčala. Proto také žádali a žádají, aby ho staročeši „nechali padnout.“ Poté se Rieger ptal, co si Masaryk s Kaizlem přejí, když říkají, že jim nejde o politické věci. Na to Kaizl poznamenal, že jim o ně jde, a Rieger odpověděl: „My nikoho nevylučujeme, hledáme schopné lidi, abychom mohli mezery v klubu vyplnit, a já je cítím víc než kdo jiný. Nevylučoval bych ani mladočecha, když je poctivý vlastenec a schopný člověk, budu pro něj.“ Masaryk připustil, že je mladočeši kontaktovali před volbami do zemského sněmu. Podle Kaizla se realisté ale chtěli spojit se staročeskou stranou tak, že „oni by byli jakoby levé křídlo na pravé straně“.

⁵⁵¹ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 20. 11. 1889; AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–15, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [21. 11. 1889]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 141–145.

⁵⁵² Podrobný mnohastránkový zápis M. Červinkové-Riegrové je nejvýznamnějším pramenem k tomuto jednání. Sama se rozhovoru přímo neúčastnila, ale usedla si „za dveře s notesem v rukou a činila jsem si záznamky, pokud rychlost ruky postačovala“. ANM, f. M. Červinková-Riegrová, k. 13, zápisky z listopadu 1889. Srov. *Příspěvky k listáři Dra Franta Lad. Riegra*, II, s. 420, kde je uveřejněn výtah ze zápisu M. Červinkové-Riegrové o průběhu jednání. Též S. POLÁK, *T. G. Masaryk*, II, s. 223.

Bráf navrhoval, aby se spojili s A. Zemanem a vytvořili třetí stranu, což Masaryk rezolutně odmítl a vyjádřil se obdobně jako Kaizl.

V další části rozhovoru chtěl Rieger vědět, zda realisté mají speciální přání nebo návrhy. Masaryk se vyjádřil, že jsou pro připojení, ovšem s možností zachovat si svůj směr. „My se různíme v metodách“ řekl, a proto si chtějí ponechat Čas jako platformu pro šíření svých myšlenek. „Dále by si přáli, aby někteří z nich byli zvoleni za poslance, aby se pracovalo, pak by si přáli, aby jim byl ponechán nějaký vliv na časopisy, na Politik, která má nás reprezentovati navenek, a na českou Politiku. Za to jsou ochotni vši svou vervou proti Národním listům pracovat. Reorganizovali by si k tomu Čas aneb jiný orgán.“ Podle Masaryka si přáli, aby staročeské vedení uznalo „přirozenost a možnost dvou stran v národě a aby se pracovalo k tomu, aby se z nich (z mladých) stala radikální strana malá, a ve Vídni aby se spojili v jednotný klub, tak aby navenek byla žádoucí jednota“. Rieger jim vyložil právní postavení staročeských novin coby akciových společností, kde „majorita má práva ustanovovati direkci“. Dále uvedl, že „u Hlasu [národa] je redaktor spolumajitelem, tak se mu musela přiznati větší volnost“.

Bráfovi nebylo zcela jasné, co říkali o metodě, a ptal se na jejich realistický program a doporučoval Mattušův. Mezi oběma prý těžko naleznou nějaký rozdíl. Bráf navrhoval další jednání s vlivným Mattušem, který se „nejspíše od nového roku stane předsedou klubu českého (neposlaneckého), bude státi jaksi na špici staročeských klubů v Praze, může v nepřítomnosti Riegra a poslanců zde jednati, je člověk objektivní a také k nim byl vždy objektivním.“ Po Bráfově odchodu mluvil Rieger s Masarykem a Kaizlem opět o studentstvu a svém poměru k němu, dále o Husově aféře na Českém zemském sněmu, která staročechy poškodila, o dalších politických otázkách a o české reprezentaci ve Vídni.⁵⁵³ Stěžoval si, že je jen málo lidí, kteří chtějí skutečně pracovat. Obdobně jako Bráf jim za partnera pro další jednání doporučoval K. Mattuše. Rozhovor skončil u poměrů na univerzitě, zejména u disciplinárních řízení, a Rieger vyslovil přání, aby se vztahy urovnaly.

⁵⁵³ Rozumí se řeč Karla Schwarzenberga ml. na českém zemském sněmu 25. 11. 1889. V debatě o umístění Husovy desky na budově Národního muzea se Schwarzenberg neuctivě vyjádřil o husitech. Následovala bouřlivá diskuse. Srov. *Stenografické zprávy českého sněmu zemského*. (Zpráva o 28. sezení I. výročního zasedání Českého sněmu z roku 1889 dne 25. listopadu 1889), Praha 1889, s. 900–961; Zdeněk BEZECNÝ, *Politické názory Karla IV. ze Schwarzenbergu*, in: Osobnost v politické straně, s. 75–78. K Albertovým názorům na Schwarzenbergovo vystoupení více H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 134–135, viz též dopisy Alberta Masarykovi z konce listopadu 1889 publikované in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 145–149. K tomu viz Masarykův článek *Mistr Jan Hus na českém sněmě*, Čas 3, 1889, č. 49, 30. 11., s. 793–798, kde je užito mnohé z Albertových myšlenek.

Dojmy ze schůzky si Masaryk stručně poznamenal do svých záznamů.⁵⁵⁴ Podrobněji se o ně podělil s Albertem, kterému napsal: „Rieger je bezzubý lev, lev svázaný. Přisvědčoval ve všem a mluvil, jak mluvil v mládí a jak mluvívalo se za Palackého a Havlíčka. Ale chudák jako by se ohlížel, neposlouchají-li ho. Bráf je menší, malý. Je oddán šlechtě a zejména Schwarzenbergovi.“ Dalším jednáním s realisty byl pověřen K. Mattuš, s nímž se Masaryk dosud osobně neznal, a tak žádal Alberta, aby na něj též působil, zejména v tom smyslu, aby byl nakloněn připustit do strany „volnější hlavy a smělejší“. Masaryk zdůraznil, že „my *realisté* můžeme se se stranou jen jako *uznaní realisté* spojit, jinak se zabijeme a nepomůžeme straně nijak. Mládež a inteligence půjde za námi jen jako za realisty. My od počátku bojujeme ve všem za pravdu, nemůžeme od svého programu upustiti. Staročeši musejí nás přijati, jak jsme, a nechat nám náš *směr*.“⁵⁵⁵

Masaryk si byl vědom Albertova vlivu na Riegra a jeho dceru, proto uvítal, když mu s nimi v polovině prosince zprostředkoval ve Vídni setkání. Na telegram s pozváním si tezovitě poznamenal: „Účel mluvit s paní Červinkovou. Odjel jsem nato do Vídně v sobotu 14/12 [18]89 a vracel se v úterý 17/12 [18]89 v noci. Jednal: Sobota večer – s Albertem. Neděle 15/12 – s paní Červinkovou, s panem Riegrem, téměř celý den. Pondělí 16/12 – s baronem Vogelsangem, s Eimem. Úterý 17/12 – seznámil [se] s Jandou.“⁵⁵⁶ Během prvního setkání s Masarykem se Albert zmínil o tom, že počátkem prosince si hrabě Taaffe vyžádal informace o realistech a jejich vlivu na český veřejný život. Masaryk o tom ještě téhož dne informoval J. Kaizla: „Albert pověděl před několika dny Taaffeovi o nás. – Taaffe dá se instruovati.“⁵⁵⁷ S Albertem jednal Masaryk i 15. prosince, kdy se setkali v Kramářově bytě. Zdá se, že následně Albert asistoval u setkání T. G. Masaryka s M. Červinkovou-Riegrovou v Riegrově bytě, večer se Masaryk, Kramář, Rieger a jeho dcera sešli u Albertů.⁵⁵⁸ Na

⁵⁵⁴ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P–32–56, k. 233, složka Vyjednávání se staročechy (Riegrem, Bráfem, Mattušem); A) v lednu 1889; B) na podzim 1889–[18]90. Viz zde velice stručné, heslovité záznamy o jednání s Riegrem a Bráfem z 27. 11. 1889.

⁵⁵⁵ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 29. 11. 1889. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 146–147.

⁵⁵⁶ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P–32–56, k. 233, E. Albert T. G. Masarykovi 13. 12. 1889. Viz též ve stejném duchu psané Masarykovy heslovité záznamy o schůzce ve Vídni a dopis M. Červinkové-Riegrové E. Albertovi 15. 12. 1889. *Tamtéž*. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 150. Srov. též H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 135.

⁵⁵⁷ AÚTGM, f. ÚTGM/2, sign. VIII, k. 12, sl. 28, č. 77, T. G. Masaryk J. Kaizlovi 15. 12. 1889 (fotokopie dopisu).

⁵⁵⁸ *Tamtéž*. Viz také ANM, f. K. Kramáře, k. 5, E. Albert K. Kramářovi b. d. [15. 12. 1889]. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 231.

schůzku ve Vídni navázala další setkání v Praze a čilá korespondence mezi T. G. Masarykem a M. Červinkovou-Riegrovou.⁵⁵⁹

Masaryk spolu s J. Kaizlem, podle dřívější úmluvy, navštívili 20. prosince 1889 K. Mattuše, a jak si Masaryk poznamenal, „byl milejší, než jsem dle všeho očekával“. Mattuš si přál dohodu a slíbil, že promluví s Riegre a dalšími staročechy. K novému setkání F. L. Riegra, jeho dcery, A. Bráfa a T. G. Masaryka a J. Kaizla, které se týkalo staročeského listu *Politik*, došlo 28. ledna 1890.⁵⁶⁰

Samotný Albert dorazil do Prahy 5. ledna 1890 a ubytoval se ve svém oblíbeném hotelu *Modrá hvězda* na Příkopech. Masaryk zajistil, že se společně sešli s Marií Červinkovou a večer s ostatními realisty. Koncem ledna 1890 mluvil E. Albert o realistech znovu s ministerským předsedou E. Taaffem. Když mu Albert řekl, že bylo dohodnuto, aby Mattuš s realisty vyjednával, řekl Albertovi: „Dann kann ich ruhig schlafen.“ Albert vzápětí informoval Masaryka: „On považuje Mattuše za hlavu národa. Já hned nato psal Mattušovi a sdělil mu, co jsem s hr. Taaffem mluvil, vyslovil jsem mu své názory, že regenerace staročeské strany je nevyhnutelná, že se musí hledět, aby na univerzitě nastala kooperace realistů s ostatními.“ Zároveň Albert vyjadřoval své osobní potěšení z vyrovnání. „Nad Čechy v cizině účinkujícími panovala také jakási klatba nedůvěry. To nyní zmizí a myslím, že každý Čech bude volnějším.“⁵⁶¹ Mattuš v odpovědi uvedl, že staročeši nejsou proti společné práci a že jde především o způsob sblížení či sloučení. Podotkl: „My ovšem dosud stranu co takovou neznáme – víme, že je zde jistý počet mužů velice inteligentních, kteří každé politické straně byli by k velkému užtku; známe jich orgán *Čas*, který dosud více negací a kritikou (často ovšem důmyslnou a správnou) se zabýval nežli vytvořením pozitivního programu.“ Nakonec Alberta ujistil, že má zájem, aby s realisty „znenáhla se dojednali o způsobu sloučení“.⁵⁶² Alberta odpověď zarazila, domníval se, že se Mattuš lekl, že o realistech mluvil s ministerským předsedou.

Masarykovi o tom napsal: „Že se mne hr. Taaffe zeptal na realisty, to byl skutek Eimův. Eim – jak mi dr. Kramář sdělil – s podivnou pílí se stará o realisty a dal mi vědět, že

⁵⁵⁹ Viz edici korespondence Masaryk – Červinková-Riegrová uveřejněnou in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 225–240.

⁵⁶⁰ Viz AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P–32–56, k. 233, Masarykovy záznamy o schůzce s Mattušem dne 20. 12. 1889 a o jednání 28. 1. 1890. Viz edici korespondence Masaryk – Mattuš publikovanou in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 289–295, zde s. 289–290.

⁵⁶¹ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P–32–56, k. 233, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [po 26. 1. 1890]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 151–152. Srov. též nedatovaný dopis E. Alberta K. Mattušovi, který uveřejnil Michal NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, s. 755–756. Navrátil dopis datuje „z jara 1890“, byl napsán mezi 26.–29. 1. 1890.

⁵⁶² LA PNP, f. E. Albert, K. Mattuš E. Albertovi 30. 1. 1890.

se hr. Taaffe zeptá. [...] Eim jsa nyní deset let ve Vídni a v obcování neustálém se všemi faktory politickými, naši mizerii prohlíží jasněji než kdokoli a *že tím je ve svém nitru blízek náhledům realistův*. Já myslím, že Eim je tak dobře realistou jako já, a proto mi nebylo naproti mysli, když Eim učinil kroky, aby hr. Taaffe o straně realistické se dověděl. On se mne jen zeptal: ‚Es ist jetzt eine neue gemässigte Partei in Böhmen in Bildung; was ist denn damit?‘ Načež já mu docela stručně as toto řekl: ‚Es ist eigentlich noch keine Partei, sondern mehr eine Schule, eine Tendenz, oder eine *werdende* Partei. Bis jetzt gibt es nur Offiziere und Unteroffiziere, aber wenig Truppen. Die Ziele sind in der Tat gemässigt, den realen Verhältnissen entsprechend; die Methode soll eine strenge, sachliche sein. Die Hauptparole wäre: Hinweg mit aller Phrase. Einer der eifrigsten Vertreter ist Prof. Masaryk. Die Anhänger sind meistens nur die intelligentesten Kreise. Man will mit den Alten zusammengehen und die Partei regeneriren. Und wie ich höre, ist Mattusch von der alten Partei beauftragt, mit den Herren sich auseinanderzusetzen. Im Ganzen sind die Ansichten der Herren, soweit ich beurteilen kann, derart, dass ich mich ganz anschliessen könnte.‘⁵⁶³

Albert chápal, že se realisté pomocí staročechů chtějí dostat co nejdříve do politiky. „Poněvadž volby jsou za rok, chcete, aby se věci aspoň nyní urovnaly tak, abyste za rok byli v činnosti. Proti tomu není co namítati.“ Vážnější věci podle něj bylo, že jejich přívrženci jsou nečinní. „Nejen že Čas a Athenaeum nehrají roli *progresivní*, postupující; ale jak se mi zdá, nikdo pro Vás nepracuje. Jest Vás několik! Na prsty by Vás *dělníky* spočítal.“ Příčinu tohoto stavu spatřoval v kolísání realistů mezi oběma měšťanskými stranami. „Vy byste chtěli míti do příštích voleb úspěch, a tu nestačí Vaše metoda *pozvolná*. Pro výsledek okamžitý jest jakési *úchvatnosti* třeba a té Vy nemáte; poněvadž vyjednáвате s těmi a s oněmi, vzdáváte se sami toho, co je podmínkou úchvatnosti, a to je *vlastní smělost*.“⁵⁶⁴

Masaryk dokazoval Albertovi, že realisté jsou aktivní. Uváděl, že v sobotu, dne 15. února 1890 se konala schůzka stoupenců realistického směru věnovaná vyjednávání se staročeskou stranou.⁵⁶⁵ V neděli 16. února 1890 pak studentská schůze týkající se zřízení univerzity na Moravě, kde Masaryk za svoji řeč sklídl velký aplaus, kdežto vystoupení profesorů Randy, Aloise Zuckera, poslance Antonína Mezníka a rektora univerzity Matouše

⁵⁶³ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor-I-16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [15. 2. 1890]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročechi*, s. 152–155.

⁵⁶⁴ *Tamtéž*.

⁵⁶⁵ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 17. 2. 1890. Publikováno *tamtéž*, s. 155–156. Viz též Masarykův záznam o poradě realistů 15. 2. 1890: „Vyložil jsem o jednání se Starými. Šlo o ustanovení podmínek. Akceptovali, co předloženo. Zvláštní rozhodnutí o Kvíčalovi. *Strouhal* formuloval, že *conditio sine qua non*, odstup Kvíčalův všeho smíru. *Kaizl*, že pokládá za věc méně důležitou. Hlasovalo se: *Strouhal*, *Heyrovský*, *Masaryk*, *Gebauer*, *Král*, *Rezek* / *Kaizl*. *Kaizl* se konformoval; on více myslel, že se žádá [a moce ?] *Kvíčala* ihned, – řečeno, že má se dáti nám určitá záruka, že při *první příležitosti*, tedy v květnu, *nebude se již voliti do výboru zemského*.“ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P-32-56, k. 233.

Talíře takový potlesk nesklidila, což mnozí staročeští profesori nemile nesli. Podle Masaryka se začala opakovat loňská situace – tehdy se staročeši lekli článku ve vládní Presse, nyní se Bráf a Mattuš zalekli Taaffova dotazu. Obával se, že jim opět budou vytýkat neloajlnost, že za jejich zády nadbíhají vládě. Očekával obnovení denunciací. „Tot' zase Kvíčala bude jejich vůdcem. Všecky lži se zase občerství – kdo pak kontroluje? Kvíčala, Zucker budou pak praví vůdcové staroč[eské] strany, – tam dospěl Rieger s Bráfem a Mattušem!“⁵⁶⁶ Ale již 22. února mohl Albertovi oznámit: „Staří se ozvali. Zítra již má býti rozhodnuto o kandidátu po Mattušovi. Čekali jsme, že přijdou, až jim voda poteče do bot, – Kaizl přednášel předvčirem v právní jednotě [Právnícké jednotě] o valutě, i za tou příležitostí Mattuš, dostavivší se k přednášce, nabízel Kaizlovi mandát. [...] Kaizl ovšem nepřijal místa, prohlásiv, že napřed musí býti s námi dojednáno a i pak tohoto místa by nevzal. Kaizl žádal za zfinalizování, Mattuš se tedy dostaví ke mně – prý – a pak si ujednáme definizující schůzi.“⁵⁶⁷

Jednou z příčin otálení staročeských předáků byly aktivity J. Kvíčaly. Jak jsem uvedla již dříve, podal společně s M. Hattalou na Masaryka v dubnu a červnu 1889 další žaloby k akademickému senátu. Podle Masaryka to byly věci nicotné, nesprávné, ba přímo falešné. Celá žaloba, jak psal Albertovi, byla volebním manévrem, čemuž nasvědčovalo i to, že se právníci do vyšetřování celý rok nepouštěli. Masaryk byl předvolán až po Kvíčalově urgenci a vše prý vyvrátil.⁵⁶⁸ V únoru 1890 akademický senát na návrh převážně staročeských profesorů právnické fakulty rozhodl o novém disciplinárním řízení proti Masarykovi. Šetřením byl pověřen Emil Ott.⁵⁶⁹ Příčinou byla opět bouřlivá reakce studentů na Masarykovu přednášku. Nová žaloba vinila Masaryka z toho, že při zmínce o Husově mučednictví uvažoval o mučednictví vůbec a vedle jména Husova vyslovil i jméno Kristovo. Toto tvrzení se pak objevilo v Časopise českého studentstva.⁵⁷⁰ Podle Masaryka šlo Kvíčalovi znovu o to, aby „překazil smír se Starými“. Využíval k tomu opět univerzitu a zejména akademický senát, což si staročeští vůdcové neuvědomovali. Masaryk se rozhodl přejít do protiofenzivy. Jak Albertovi napsal, „po úradě kolegův a zejména na přání Strouhalovo, podal jsem k senátu i písemně nejen odmítnutí žaloby Kvíčalovy, ale přímo vznesl jsem žalobu na něho“. Zároveň

⁵⁶⁶ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 18. 2. 1890. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 156–157.

⁵⁶⁷ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 22. 2. 1890. Publikováno *tamtéž*, s. 157–161.

⁵⁶⁸ *Tamtéž*. O vleklém disciplinárním řízení Masaryk informoval též G. Eima. LA PNP, f. G. Eim, T. G. Masaryk G. Eimovi 4. 4. 1890.

⁵⁶⁹ K tomu blíže S. POLÁK, *T. G. Masaryk*, II, s. 230–235. Srov. též LA PNP, f. G. Eim, T. G. Masaryk G. Eimovi 22. 3. 1890, kde je spor podrobně popsán, a 4. 4. 1890. Materiály jsou uloženy v AUK, f. Akademický senát UK, sign. J 2/1, k. 193 a sign. V 56–62, k. 229.

⁵⁷⁰ „*Demonstrace*“ na české universitě, Časopis českého studentstva 1, 1890, č. 7, s. 235.

Alberta prosil, aby dal jeho dopis přečíst Kramářovi a Eimovi a aby společně docílili toho, že se ministerstvo bude zabývat oběma žalobami.⁵⁷¹

Dne 23. února 1890 došlo k dalšímu setkání s K. Mattušem, kterému Masaryk vyložil požadavky a přání realistů. Opět byl nucen vracet se do minulosti, vysvětlovat rukopisné boje a úlohu J. Kvíčaly. Hovořili spolu též o náboženské a slovanské otázce.⁵⁷² Následujícího dne napsal Masaryk Mattušovi dopis, se kterým mu zaslal své články z Času a Athenaea týkající se probíraných otázek, a zároveň mu v něm oznámil, že jej 25. února společně s J. Kaizlem navštíví.⁵⁷³ Po této schůzce formulovali Masaryk a Kaizl program realistů, jejich požadavky a představu o způsobu sloučení. Masaryk vypracované dokumenty zaslal 26. února s průvodním dopisem K. Mattušovi. Realisté se hlásili k programu Palackého a žádali např. světské školství a rovnoprávné spojení se šlechtou. Na slovanskou otázku nahlíželi z českého státoprávního stanoviska. Mezi požadavky uváděli mj. mandáty do říšské rady a Českého zemského sněmu, zastoupení mezi stranickými důvěrníky, místo ve výboru staročeského nakladatelského podniku, vliv v redakci Politik a nepodpoření kandidatury J. Kvíčaly do Zemského výboru.⁵⁷⁴ Oproti očekávání realistů se staročeši odmlčeli a čekali na příjezd F. L. Riegra z Vídně. V polovině března si proto Masaryk Albertovi postěžoval, že před třemi týdny dali Mattušovi své písemné požadavky, přičemž jim bylo slíbeno, že do týdne obdrží písemnou odpověď, kterou dosud nemají. Podle Masaryka pobouřilo staročeskou stranu Kvíčalovo našeptávání a v cestě stáli i staročeští právníci s novým disciplinárním řízením.⁵⁷⁵

Proti novým žalobám se Masaryk hájil 17. a 18. března 1890.⁵⁷⁶ Po Praze se přitom šířily různé zvěsti o tom, že nevypovídá pravdu. V pozadí, jak Masaryk záhy zjistil, stál prý A. Bráf. Podle Alberta bylo nutné, aby Masarykovi přátelé, zejména Čeněk Strouhal,

⁵⁷¹ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 22. 2. 1890. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 157–161. O Masarykových problémech byl Albert informován i J. Kaizlem, který se domníval, že by na ministerstvu kultu a vyučování šlo prosadit, aby se Masarykova pozice stabilizovala, nebo ještě lépe, aby byl Masaryk jmenován řádným profesorem. Prosil proto Alberta, aby se o to zasadil. LA PNP, f. E. Albert, J. Kaizl E. Albertovi 17. 2. 1890. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 295–296.

⁵⁷² Viz AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P–32–56, k. 233, Masarykův záznam o jednání s Mattušem 23. 2. 1890.

⁵⁷³ LA PNP, f. K. Mattuš, T. G. Masaryk K. Mattušovi 24. 2. 1890. V AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P–32–56, k. 233, je uložen koncept dopisu s Masarykovou poznámkou a Masarykův záznam o jednání s Mattušem ze dne 25. 2. 1890. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 289–291.

⁵⁷⁴ Podrobně viz LA PNP, f. K. Mattuš, T. G. Masaryk K. Mattušovi 26. 2. 1890. Přílohu dopisu publikoval Karel MATTUŠ, *Paměti*, Praha 1921, s. 201–202; nejnověji T. G. MASARYK, *Slovanské studie a texty z let 1889–1891*, s. 330–331. Viz též AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P–32–56, k. 233, koncepty textů příloh s další Masarykovou poznámkou (psanou na konceptu programu). Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 291.

⁵⁷⁵ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 14. a 18. 3. 1890. Publikováno *tamtéž*, s. 163–165.

⁵⁷⁶ Viz LA PNP, f. G. Eim, T. G. Masaryk G. Eimovi 22. 3. 1890, kde je spor podrobně popsán.

paralyzovali ve Vídni snahy druhé strany. Upozorňoval, že na ministerstvu byl již profesor Studnička a chystá se tam i J. Durdík. On sám nemá pro „zapletenost“ zdejších poměrů cestu do ministerstva volnou. Taaffe je disgustován z českých záležitostí tak důkladně, že tam není radno vystupovat“. Psal, že v Praze nemají ani zdání, v jaké nevážnosti je ve Vídni staročeská strana, prý ani o mladočeších nepanuje tak zlé mínění.⁵⁷⁷

Příčinou nespokojenosti byla česko-německá jednání ve Vídni, která proběhla v lednu 1890, a následné snahy zavést jejich výsledky v praxi.⁵⁷⁸ Mladočeští zástupci nebyli k jednáním přizváni a 21. února 1890 se od jeho výsledků distancovali na stránkách Národních listů. Ani ve staročeském táboře nepanoval na uskutečňování vídeňských úmluv jednotný pohled. Realisté punktace zpočátku vítali, později se k nim chovali zdrženlivě, ale po vydání nařízení ministra spravedlnosti Friedricha Schönborna v únoru 1890, týkajících se jednak reorganizace soudnictví a jednak obsazování míst soudních radů při vrchním zemském soudu, se k nim stavěli kriticky. Závislost staročeské politiky na provedení punktací se nakonec stala záminkou pro ukončení jednání mezi realisty a staročechy. Realisté se pragmaticky nechtěli spojit se stranou, jejíž vážnost a vliv ve společnosti silně upadaly. Spojenectví se staročeskou stranou bylo v danou chvíli v rozporu s jejich politickými ambicemi.

Dne 26. března 1890 navštívil J. Kaizl s Masarykovým souhlasem K. Mattuše, aby mu sdělil, že realisté jednání se staročechy končí a prosí, aby je i oni považovali za skončené. Tvrdil-li Kaizl Mattušovi, že neúspěch druhého kola jednání o spojení realistů se staročechy způsobil „hluboký rozvrat“ v pojmání občanských a náboženských svobod a rozdíly v přístupu k českým dějinám, bylo to zúžení a zkreslení skutečnosti, které posloužilo tomu, aby realisté z nepohodlného jednání vyklouzli a vina za jeho neúspěch padla na staročeskou stranu.⁵⁷⁹ Kaizl oznámil ukončení jednání se staročechy E. Albertovi dopisem z 27. března 1890. Psal, že se společně se Strouhalem a Masarykem dohodli na přerušení

⁵⁷⁷ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor-I-16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [23. 3. 1890]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 165–167.

⁵⁷⁸ K tomu blíže Karel KAZBUNDA, *Krise české politiky a vídeňská jednání o tzv. punktacích r. 1890*, ČČH 40, 1934, s. 80–108, 310–346, 491–528 a ČČH 41, 1935, s. 41–82, 294–320 a 514–554. Obecněji Otto URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 392–395.

⁵⁷⁹ „Usneshli jsme se: Kaizl, Strouhal, já – že Kaizl oznámí Mattušovi, že nechceme již jednati. (Rozcházíme se v názorech a provádění svobody svědomí.) Kaizl oznámil 26/3 [18]90.“ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P-32-56, k. 233, Masarykův záznam k 26. 3. 1890. Výstižný je též Masarykův dopis G. Eimovi. LA PNP, f. G. Eim, T. G. Masaryk G. Eimovi 28. 3. 1890. Srov. též K. MATTUŠ, *Paměti*, s. 200–203, kapitola Realisté a jich snahy; J. KAIZL, *Z mého života*, II, J. Kaizl K. Kramářovi 27. 3. a 6. 4. 1890, s. 585–588.

veškerých jednání. „To bylo hnutí, které mne uchvátilo už 3 dni před tím, když jsem měl rozmluvu s kol[egou] Bráfem, ze kteréž obdržel jsem dojem, že postupování proti M[asarykovi] děje se přinejmenším za vědomí a neodpírání strany a že odstranění Masarykovo jest opatření, které určitě jest spatřováno – jako milník, který před sebou vidíme na cestě a pořád jdeme a pořád jdeme kupředu; je-li to cíl nebo není-li, na tom nezáleží. Na stole jednat o smír a pod stolem se kopat je sice šikovní maxima; když ale se nekope, nýbrž střílí, pak přec jen přestává jednání. Řekl jsem, že půjdu k dr. Mattušovi říci, že je po jednání. S tím všichni souhlasili; veselý mysli jsem tam včera byl a řekl docela přímo a bez úvodu, že nepokládáme za možno dále jednati a prosíme, aby měli započaté jednání za přerušené. M[attuš] to přijal svým způsobem klidným, ale bylo viděti že je nemile dotknut; objasnil jsem věc řka, že mezi námi a jimi jeví se takový rozkol v pojímání historie, občanských svobod, vyučování aj., že není se nadíti úspěchu z kooperace, že by rozchod byl tu co nevidět a že je lépe neuvazovati. To jsem vyvodil z toho, co děje se na univerzitě proti Mas[aryk]ovi. Dr. M[attuš] velmi litoval, že poměry u nás jsou tak rozhárané, že je to až k zoufání a že neví, zda možná náprava. Rozešli jsme se tím, že on projevil naději, že se věci přece zas obrátí k lepšímu, což jsem něnou poklonou mezi dveřmi kvitoval a zmizel. Bylo mi velmi lehké, neboť nás to jednání a poloviční spojenství velmi skličovalo.“ Kaizl byl rád, že „vyvázli z objetí Starých; ostatně zas je tu vidíte v plném světle; od počátku prosince se jednalo, oni lenili a protahovali; v lednu jsme už mohli býti svázáni – a zatím ještě konec března můžeme volně uklouznouti. Bohu díky!“⁵⁸⁰

Také týdeník Čas se k jednání realistů se staročechy vůbec nevyjadřoval. Až v úvodníku ze 14. června 1890 referoval, že „jednání mezi staročechy a realisty se skutečně dalo; započalo se dne 27. listopadu 1889 a vleklo se nehybně tak, že prvé pourparler mezi delegovanými k tomu ze strany staročeské poslancem Mattušem a prof. Kaizlem a Masarykem z druhé strany bylo dne 20. prosince, druhé a poslední dne 25. února. Jednání bylo skutečně ze strany realistů přerušeno, a to formálně dne 26. března 1890.“⁵⁸¹ Hlavním

⁵⁸⁰ LA PNP, f. E. Albert, J. Kaizl E. Albertovi 27. 3. 1890. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 297–298. Dopis, kterým Masaryk oznámil Albertovi konec jednání, nemáme k dispozici. G. Eima však koncem dubna 1890 informoval o tom, že jeho kmotrovství při jejich staročeském křtu pohořelo. LA PNP, f. G. Eim, T. G. Masaryk G. Eimovi 28. 3. 1890.

⁵⁸¹ Viz redakční úvodník „*Pester Lloyd*“ přinesl dne 9. června, Čas 4, 1890, č. 24, 14. 6., s. 369–372. Článek byl reakcí na zprávy Pester Lloyd a Münchner Allgemeine Zeitung ze „staročeského tábora“. V pěti bodech se vyjadřoval k jejich interpretaci jednání realistů se staročechy, vyvracel zprávu o tom, že chtějí založit třetí stranu, a ohrazoval se proti nařčení realistů z prospěchářství v jejich postoji k puntacím. Uveřejněno in: T. G. MASARYK, *Slovanské studie a texty z let 1889–1891*, s. 594–597 (Dubia).

tématem Času se staly tahanice související s prováděním punktací a v souvislosti s nimi ostrá kritika dosavadní politiky Národní strany.

Postupnou změnu názorů realistů na punktace dokládá i korespondence T. G. Masaryka s E. Albertem z jara a léta 1890. Podle Alberta mělo být vyrovnání přijato, neboť „co císař pán chce, stane se; a kdo se tomu protiví, odstůně to, jako Herbst a levice. To je fundamentální článek mé víry. Pamatujte se, co Plener Němcům řekl: *Das monarchische Prinzip hat eine grossartige Stärkung erfahren*. Podívejte se na Bismarcka, co vykonal a čím nyní jest!“ Proto chtěl, aby se Čas vyrovnání ujímal, a ne je jen káral. V tomto bodě však nenalezl u Masaryka pochopení. Masaryk zastával názor, že pro vídeňské úmluvy víc psát nemohou, protože je staročeši kompromitovali.⁵⁸²

Albert užíval všechnu svoji výřečnost k tomu, aby T. G. Masaryka a jeho prostřednictvím i ostatní realisty přesvědčil. Věřil, že vyrovnání bude provedeno: „Vláda, chladná jsouc ke všem citům (jak ovšem sluší), má před sebou i Němce i Čechy. Vidí před sebou německou levici s tou silou vnitřní a tu českou delegaci s tou slabostí! Prosím Vás! Vláda *dělala* chyby a jaké, ale venkoncem je dělali všecy strany, i Němci sami se trochu přenáhli. Ale od punktací se nemůže upustiti. Ony budou provedeny a stanou se – koncem staročeské strany. Pro stranu, jako je Vaše, která stojí opodál a s rozumem a objektivností pozoruje, není stanovisko těžké. Muže se říci objektivně všechno. Mladým nastává veliká práce *po* vyrovnání. Oni mohou ještě mnoho dosíci: senát český při nejv[yšším] dvoře soudním, ouřední řeč českou v okresích českých (co jsme navrhovali) a bude záležití na nich, dovedou-li to provésti. Kdybych já byl na jejich místě, já bych na sněmě řekl: ‚My jsme k punktacím nebyli pozváni. Většina poslanců českých je přijala a zavázala národ. Čest vyžaduje, aby byly přijaty. My se zdržujeme všeho jednání a hlasování a ponecháváme si pro budoucnost vší volnost. Radujeme se, že tyto punktace odčinily veliké rozdvojení národu v Čechách bydlících; vítáme krajany německé s radostí upřímnou, ale honetné vyjádření jejich i vlády, že je to Waffenruhe, přijímáme. Budeme hleděti, abychom to, co se nám zdá škodlivým pro národ, zase napravili, a spatřujeme ve vyrovnání tomto pokus, jak napraviti otázku, národní v Moravě, ve Slezsku, Štýrsku a vůbec na slovanském jihu. To bude cílem i našeho jednání i v radě říšské.‘ Tím by byl zárodek k budoucímu programu budoucí pravice položen; nebo s tím by se Němci nesmířili a byli by od pravice zase odpuzeni. Věřte mi, že

⁵⁸² AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 9. 5. 1890]; LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 11. 5. 1890. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 170–174.

celé umění politiky české by mělo záležeti v tom, aby se vláda mohla opírat zase o nás, aby Plener, vnucující se, byl zase zatlačen a vláda měla většinu bez Němců.“ Správně pochopil i podstatu nedorozumění mezi nimi, když v druhém dopise z téhož dne napsal: „Já na to vyrovnání hledím způsobem vídeňským a Vy všichni hledíte okem pražským“.⁵⁸³

V květnu psal Masaryk Albertovi o tom, že se k realistům „Mladí jaksi přibližují, tj. rádi by nás získali.“⁵⁸⁴ Záhy ho informoval o svém setkání s Karlem Adámkem a Emanuele Englem, které si předtím pozval k poradám E. Taaffe. Masaryk byl rád, že i přes rozdílnost názorů Albert na realisty nezanevřel a pozval je na Svatodušní svátky do Žamberka. Albert odpověděl vzápětí: „Hr[abě] Taaffe zná výborně a nevyrovnaně poměry parlamentární, ale *národ* český nezná tak, jak by nyní bylo třeba. Nemohu v té věci ničeho dělat, poněvadž musím zachovávat slušnou rezervu.“⁵⁸⁵

Na Svatodušní svátky se do Žamberka kromě Masaryka chystali též J. Kaizl, J. Goll a A. Zeman. Albert pozval i J. Vrchlického, který pozvání nejen odmítl, ale nařkl Alberta, že stojí v čele realistů a že nedokázal zabránit útokům Času na něho. Albert Vrchlickému odpověděl dvěma dopisy, ve kterých výstižně zachytil i svůj poměr k realistům. Nejprve Vrchlickému vyvrátil „prachpochybený“ pražský názor, že stojí v čele realistů. Psal, že od Nového roku nemá vliv na Čas, že se vícekrát snažil, aby se v Čase psalo o Vrchlickém jinak.⁵⁸⁶

V druhém dopise J. Vrchlickému Albert realisty stručně charakterizoval, zmínil se o své roli prostředníka v jednáních se staročechy a nakonec o příčinách, které způsobily změnu jeho poměru k realistům: „Muž tak hlubokého vzdělání filozofického jako Seydler –

⁵⁸³ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [13. 5. 1890]. Jde o dva dopisy z téhož dne. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 176–180. Dopisy od J. Kaizla z doby po 27. březnu 1890 nemáme k dispozici. Z jeho poznámek v dopisech K. Kramářovi se dá soudit, že styky s E. Albertem téměř přerušil. Karel Kramář se českému politickému životu dočasně vzdálil, když odjel na více než půlroční studijní cestu do Ruska. I odkud však situaci sledoval a komentoval ji i v několika dopisech E. Albertovi. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 231–234 a 297–298.

⁵⁸⁴ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 6. 5. 1890. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 176.

⁵⁸⁵ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 21. 5. 1890; AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 23. 5. 1890]. Publikováno *tamtéž*, s. 181–184.

⁵⁸⁶ *Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, vzájemná korespondence*, J. Vrchlický E. Albertovi b. d. (dopis č. XXIX) a E. Albert J. Vrchlickému b. d. (dopis č. 58), s. 108–110. Oba dopisy datuje Knoesl do doby před Vánocemi 1894, byly však napsány před 21. 5. 1890, a nikoli v době bojů o Vítězslava Háška. Srov. Albertův dopis Masarykovi psaný před 21. 5. 1890, kde uvádí: „Vrchlický mně psal list přímo mne ranící. Vytýkal mi, že jsem v čele realistů – wer lacht nicht? – a že je mezi námi veliké – odcizení. On ani nepozoruje, že to Kvíčala.“ V dalším dopise Masarykovi se Albert zmiňuje o tom, že Vrchlický na jeho dopis odpověděl přátelsky a usmířen. AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 21. 5. 1890] a b. d. [před 23. 5. 1890]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 180–181 a 183.

není mu rovno v Čechách; muž tak velikého důmyslu a ostrovtipu odbornického jako Gebauer; muž tak přesného smýšlení, výborného charakteru a tak výtečný učitel jako Strouhal – jsou mi nad jiné sympatickými. Goll je můj dávný přítel od mladosti. Masarykovi nevidím na dno duše, ale on je neúporný motor a výše jmenovaní lidé si jeho váží po tolik let. [...] Pracoval jsem jako vir loci [správně boni – pozn. H. K.] officii na spojení se realistů se staročechy. Po dlouhých váháních a strkáních se konečně sešly obě strany a vyjednávaly. Tím bylo mé postavení definováno, a když se konečně podařilo, že se sešli, odstoupil jsem. Vyjednávání se však po delší dobu protahovalo a konečně zmařilo. Čas začal více k Mladým se klonit atd. a tu mne věc více neinteresuje; ač sem tam jim činím námitky jako dobrým známým, však ničeho nedocílím a jen vidím, že krize v našem národě jde hloub a hloub. Časisté se nějakým způsobem spojí s Mladými a zúčastní se aktivní politiky a tím pak věc pro mne pozbývá všeho významu a vší poutavosti. Dvě věci bych si přál z plného srdce: aby ta mladočeská mlhavost a onen slávoman (furiantství) český se poněkud přemohl, a za druhé, aby v této krizi povstaly politické charaktery.“ A dále pokračoval: „Můj úsudek o věcech lidských je tudíž založen na známostech a zkušenostech tuším dosti rozsáhlých a dosti pestrých a není se tuším co obávati, že bych utkvěl v malicherných názorech pražských politických anebo literárních koterií a snad ve všem se s těmi neb oněmi identifikoval; *vždyť žiju jinde a konám věci jiné* a jen ten zbyteček času, který mám, obracím k tomu, abych se zanášel i tím, k čemu lnou všechny vzpomínky mého mládí a čemuž se nikdy vymknouti nemohu. Nemyslete tudíž, že bych já s časisty měl nějakou solidaritu. Oni mi jsou *nejbližší* ve všech názorech a jest mi skutečně nápadno, že lidé jako Strouhal, Seydler, Masaryk, kteří byli jinde než v Praze, hledí také jinak. Tam na fakultě lékařské Horbaczewski, Tomsa, Spina, Pawlík, kteří byli jinde, jsou mi nepoměrně bližší nežli všichni ostatní; tak i Hlava, Janošík a jiní, kteří do světa pohlédli. Vůči tomu stojí tomkovství, kvícalovství, weissovství a celá ta řada prazvláštních duševních útvarů; především i ottství, jež na univerzitě provádí pravé katovství; pak to staročeské riegrovství (on sám je lepší jiných) a bráfovství a hubáčkovství; na straně Mladých grégrovství a tůmovství, vašatovství atd. atd. Já s tím vším nechci míti co dělat, poněvadž vidím, že vše to musí zahynout a být nahrazeno *novým*.“⁵⁸⁷

Ani schůzka v Žamberku a další kontakty nezabránilly tomu, aby se rozkol mezi realisty a E. Albertem v pohledu na politické otázky stále více prohluboval.⁵⁸⁸ Obě strany

⁵⁸⁷ Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, E. Albert J. Vrchlickému b. d. (dopis č. 59), s. 110–114. Podle editora B. Knoesla byl dopis napsán po 23. prosinci 1894, ve skutečnosti je z 23. 5. 1890. Publikováno též in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 140–142.

⁵⁸⁸ Nejvíce to bylo znát na odlišném postoji E. Alberta a J. Kaizla k puntacím. Kaizl také ve svých dopisech K. Kramářovi s výhradami psal o „albertismu“ a „albertovštině“. J. KAIZL, *Z mého života*, II, s. 598 a

trvaly na svém stanovisku, a tak Albert Masarykovi v červnu 1890 přímo napsal: „Mne ta aktivní politika pranic nezajímá; neboť že Mladí nad Starými úplně zvítězí, to není více problémem, a jak ta neb ona kompanie poběží, o tom není mnoho co mluvit. Že jste se s Mladými úplně už sloučili, i tomu není divu; neboť kdo chce rychle plout, musí skočit doprostřed řeky. Jen aby Vás ten proud nezanesl o kousek dále a nevylezli jste z řeky tak daleko, abyste museli hodný kus cesty běžet nazpět. Já se na to dívám z daleka a počkám klidně, jak se věci budou dít; *neboť já nepluju s sebou*. Myslím, abychom od nynějška o politice mezi sebou nemluvili, poněvadž by to nemělo účele. O všech jiných věcech našeho národního života budeme dále jako dříve diskutovati.“ Přesto ještě v témž dopise dával realistům lekce z praktické politiky: „Co *pozitivního* můžete nabízet? Zač můžete *ručit*? [...] *Že všeobecně*, tj. v metodě jste něco jiného než houf Mladých, toť jasno. Ale zde běží o otázky konkrétní, o politickou aritmetiku, o vypočtení hlasů, o akce zcela určité a vymezené, o cifry. A co můžete v té věci? Nic! [...] Až si doma vydobudete něčeho, až budete mít vizitky se slovem: Reichsrathsabgeordneter – pak můžete vystoupit jinak. [...] Nejste posud, pánové, faktorem, *ale buďte jím*.“⁵⁸⁹

Masaryk se ve své odpovědi snažil Alberta uklidnit a vysvětlit svůj pohled na věc: „Nejsme ještě a nebudeme s mladočechy úplně sloučení. Ale nezbyvá nám než jíti do jámy lvové. Vždyť chtěli jsme býti se staročechy, ale není to možné. I o vyrovnání staročesi sice jednají jako mladočeši – jen *forma* je jiná! –, ale to nás s nimi nespojuje, jako nás vyrovnání jen málo spojuje s Mladými. Nám běží – alespoň mně – zabrániti anarchii v národě, – snad se to povede přistoupením k Mladým. Že bychom nic nebyli způsobili ještě a vykonali, je klam, jenž staročesi o situaci mají a vládě vnucují. [...] Úkolem staročechův (a vlády) bylo směru našemu rozuměti a podporovati jej, pokud je z jejich stanoviska užitečný. To se nestalo. Staročesi z osobní nevraživosti a vláda neměla proč, jak obyčejně. Myslím tudíž, že faktorem jsme, – neměří-li se síla idejí a směrův okamžičnými představiteli parlamentárními. [...] Já

602. V srpnu 1890 psal Masaryk Kaizlovi: „S Albertem je odporné mluvení; ale zdržuji se, co mohu. Neboť obávám se, že by osobně chtěl se mstíti. Jest úplně riegrovský a snaží se vůči mně před svědky toto stanovisko markýrovati – já dělám jakoby nic a mluvím klidně po svém a donucuji ho k ústupkům. Vy ve Vídni také budete mít práce s ním, – ostatně bude-li tam Kramář a bude-li Eim informován, neuškodí nám. Na Vás dívá se, jak víte, nepřívětivě, a možná, že by užil příležitosti a tu i tam (i u Taaffa) riegroval proti Vám.“ AÚTGM, f. ÚTGM/2, sign. VIII, k. 11, sl. 21, č. 10, T. G. Masaryk J. Kaizlovi 14. 8. 1890 (fotokopie dopisu). Obdobně ANM, f. K. Kramář, k. 13, T. G. Masaryk K. Kramářovi 22. 8. 1890. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Praha 2005, s. 185–186.

⁵⁸⁹ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–16, k. 689, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [20. 6. 1890]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročesi*, s. 186–188.

směru naš[eho] nepřeceňuji, ani osob; ale staročeši i mladočeši (a tudíž i vláda) ho nedoceňují.“⁵⁹⁰

V červenci se Albertovi z Vasiljevki přihlásil Karel Kramář. I on psal o změně svého stanoviska k česko-německému vyrovnání: „Stálo mne to dost sebezpřemáhání, poněvač jsem já z realistů byl dojista nejvíce pro smír, a nejvíc jsem se díval především na další důsledky takého smíru. Pro tu snad širší koncepci jsem zapomínal na jisté nepříznivé stránky jednání – ale teď už nemohu. Bylo by to politickým náměsíčnictvím mluvit o takých důsledcích smíru, když na ně z účastníků nikdo, nikdo nepomýšlí, a zejména ne vláda, která měla jediná dáti novým těm myšlenkám život. Pan Procházka [tj. císař František Josef I. – pozn. H. K.] je úplně prosáknut teoriemi německé opozice o vyvýšenosti němčiny – v tom pak je největší hřích našich staročeků, že tomu nedovedli zabránit – a z toho stanoviska díval se již zprvu na smír a nyní docela loajálně chce v takém smyslu jeho vyplnění. K tomu však my za žádnou cenu nesmíme přivolit. Bylo by to nepřipustným přiznáním Staatssprache – a v ohlednictví jsme snad ještě nedošli tak daleko, abychom ‚v interesu říše‘, tak falešně a nepravdivě zkonstruovaném, možném jen naší staročeskou politikou, podepisovali navždy dekret o své ‚inferioritě‘.“ Podle Kramáře už je nejvyšší čas začít jinak. „Z duše se mně protiví všecko politické fanfaronství – ale politický realismus nemá a nesmí znamenati chabé ustupování a poddávání se všemu, čemu nelze se vyhnouti bez těžkého boje. Politický realismus nesmí u nás znamenati starou staročeskou politiku s jediným rozdílem, že alespoň ví, jak je slabá a že se k tomu přizná. Realismus záleží též v oceňování sil, nejen v přiznání se k slabosti. – Byl jsem upřímně pro smír náš se staročeky, pokud jsem neviděl, že uzavřeli vyrovnání, snad ani netušíce, na jakém německém stanovisku stojí vláda a pan Procházka [tj. císař František Josef I. – pozn. H. K.], byl jsem pro ten smír, oklamán všeobecnou formulací úmluv i jakousi ještě vírou alespoň v prohlídavost' dr. Mat[t]uše, byl jsem pro ten smír, i když staročeši musili býti pokládáni za stranu ztracenou alespoň na čas – ale dnes vidím jasně, že není jiné pomoci, než zbavit se jednou provždy těch starých, pyšných památníků dost neslavné doby, a začít s něčím novým. Nehrozím se vstoupení do mladočeské strany bez výhrad, bez punktací, poněvač myslím, že se jen tak utvoří nová, řádná strana pozitivné politiky v Čechách.“⁵⁹¹

⁵⁹⁰ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 21. 6. 1890. Publikováno *tamtéž*, s. 189–190.

⁵⁹¹ LA PNP, f. E. Albert, K. Kramář E. Albertovi 14. 7. 1890. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 231–233.

Albert se ve své odpovědi netajil s tím, že s Kramářovým názorem na vyrovnání nesouhlasí: „nemohu Vám smlčeti, že se rozcházíme velice v otázce vyrovnání. Já vidím ve všem jen chyby na *naší* straně. Staročeši snad při tom leccos prohloupili, ale *slovo bylo dáno*. Kdo svému slovu dostál, tomu se říkalo za mého mládí: *to je pravý poctivý staroček* (ovšem ve smyslu historickém). My jsme nabyli pověsti lidí věrolomných a to je zlé. Mladí ovšem se mohou smát, ale to je jen chaos směřjící se a my půjdeme následkem toho chaosu do opozice“. Přesto nehleděl do budoucna tak pesimisticky jako kolega z pražské lékařské fakulty Vladimír Tomsa, který řekl, že „*pro nedostatek charakteru, který se u nás ve všem jeví*, pokládá budoucnost národu českého za velice pochybnou“. Podle Alberta máme dost lidí, „kteří něco zmohou v budoucnosti a nepravím Vám nic nového, řka, že i u Vás doufám, že budete – dá-li Bůh – jedním z těch, kteří budou v čele“.⁵⁹²

Počátkem července 1890 byl Albert v Praze, kam přijel kvůli volbám do České akademie věd. Setkal se tam také s T. G. Masarykem. K dalšímu setkání došlo počátkem září v Žamberku v Albertově vile, kam Masaryk přijel z nedalekého Klášterce nad Orlicí, kde s rodinou trávil prázdniny.⁵⁹³

Na podzim, kdy se Albert a také K. Kramář vrátili do Vídně, se na stránky dopisů Alberta s Masarykem opět dostala politika. „Nechtěl jsem s Vámi o aktuální politice mluvit, poněvadž bychom se dostali do sebe; neboť já stojím mnohem blíže ke Starým, než Vy, ač chyby jejich tak dobře znám a odsuzuju, jako Vy. Ale já nejsem ode dne ke dni a od okamžiku k okamžiku v tom kataraktu drobností a hnusného detailu, poněvadž žiju ve Vídni, a když celkem hledím na naše *první* rozmluvy, vidím, že manifestace zemanovců, jsouc v tendenci staročeská a jen v příčině vyrovnání jiná, je celkem ve smyslu našich tehdejších úvah a rozmluv!“ Se zájmem sledoval zprávy o vznikající nové straně a chystaném programu, obával se však, že „naše osudná nešikovnost, náš nešťastný pražský a domácí horizont, těch tisíc osobních malichernůstek všecko zase udusí, všemu zabrání.“ Vyjadřoval se i k chystanému programu: „Ten program, jejž přítel Kramář postavil, je trochu veliký; víte jak

⁵⁹² ANM, f. K. Kramář, k. 5, E. Albert K. Kramářovi 22. 7. 1890. Publikováno *tamtéž*, s. 233–234.

⁵⁹³ J. Kaizl K. Kramářovi 19. 7. 1890 psal: „Albert tu byl, také Pastýře [= T. G. Masaryka] navštívil, in polit[icis] neví, čím je, ale neodvrátí se asi od nás; dobře říkáte, že Žamberk zase naň bude působiti.“ Kaizl tak reagoval na pasáž z Kramářova dopisu z 29. 6. 1890, ve kterém J. Kaizlovi psal: „Vojtěchu [= prof. dru Ed. Albertovi] se nedivím – on je v různých věcech velký, ale v politice neumí choditi. Mezi Mlad[ými] a Starými tancuje jako mezi vajíčky – vždy blíže těm, s kterými naposled mluvil. Až teď přijde do Žamberka, on zase zmladočeší.“ J. KAIZL, *Z mého života*, II, s. 594. Dne 4. září 1890 pak Kaizl Kramářovi psal: „Víte, že Vojtěch [= Albert] nás opouští a úplně nasákl riegrovštinou.“ *Tamtéž*, s. 603. Počátkem září 1890 navštívil Masaryk Alberta v Žamberku. MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice, kam se Masaryk zapsal 2. září 1890.

Kramáře mám rád, ale on je mlád, pln koncepcí, pln velikých snů. Tak se to nedělá. Dříve Čas mluvil, že se program musí vypracovat pomalu, a nyní máme hotový program, na puntík hotový?⁵⁹⁴

O chystaném programu byl Albert informován od K. Kramáře, který se v Praze podílel na jeho přípravě. Kramář se obával, že Albertovi se bude zdát program „příliš dalekosáhlým“, ale byl podle něho jasný a v mnohém nový. Kramář Albertovi zároveň oznamoval, že od 1. listopadu převezme nakladatelství a vydavatelství Času. Kramářův dopis dokládá i víru realistů v možnost vzniku třetí, lidové strany. Podle dochované korespondence lze soudit, že se Kramář s Albertem krátce sešli v Brně, kde chtěl Albert Kramářovi sdělit nějakou důležitou informaci. Oč přesně šlo, nevíme.⁵⁹⁵

Program byl uveřejněn s názvem *Návrh programu lidového* v Čase 1. listopadu 1890 a vyvolal velice rozporuplné reakce.⁵⁹⁶ Nebyl s ním spokojen ani E. Albert, který se domníval, že realistům způsobí ještě mnoho mrzutostí. Považoval zveřejnění programu za politickou chybu a poukazoval na to, že „posavad se našim programům nedařilo valně“. Své tvrzení podpořil následujícím výčtem: „Deklarace padla, fundamentálky padly a i program staročeský celý padl. A za těmi manifestacemi stál v tom okamžiku, když byly proneseny, celý národ. Ve všech těch programech jsme přeceňovali svou vlastní moc a podceňovali faktory ostatní. Pořád jsme na ústupu dozadu a půjde to ještě hůře. Politika se nedělá u nás, ale jinde. My ji můžeme pokazit, anebo jí činit překážky, to pravda. Ale nedostaneme-li za to rány, které budou více bolet, kdo ví?“ Albert se obával, že česká politika směřuje do opozice. Přesto se Albert realistům nevyhýbal a ještě počátkem listopadu poslal recenzi do Athenaea.⁵⁹⁷

Masaryk obhajoval program v dopisech E. Albertovi z 8. a 12. listopadu a pro širokou veřejnost také na stránkách Času. Alberta ale nepřesvědčil – ten opakovaně Masarykovi psal, že dojem programu navenek, tj. mimo český národ, je velmi nepříznivý a poukazoval na své zkušenosti: „Dívám se 30 let na ty politické pokusy našeho národu a rezultat toho, co si tak

⁵⁹⁴ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P-32-2, k. 221, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 23. 10. 1890]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 195–198.

⁵⁹⁵ Srov. LA PNP, f. E. Albert, K. Kramář E. Albertovi 25. 10. a 26. 10. 1890; ANM, f. K. Kramář, k. 5, E. Albert K. Kramářovi 2 telegramy, 1 dopis b. d. [25.–26. 10. 1890]. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 235–238.

⁵⁹⁶ *Návrh programu lidového*, Čas 4, 1890, č. 44, 1. 11., s. 689–694. Knižně in: T. G. MASARYK, *Slovanské studie a texty z let 1889–1891*, s. 376–383.

⁵⁹⁷ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P-32-2, k. 221, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 23. 10. 1890] a 5. 11. 1890. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 195–200.

člověk vypetrachtuje, je smutné poznání, že jsme snílkové, blouznivci a historickým parfumem opojení lidé. Jest i u Vás jakýsi pokrok ke střízlivějšímu uvažování věcí; jest i to pozoruhodné, ale máte ještě daleko a povede se Vám tak, jako deklaraci; a fundamentálkám.“ Také Kramář se snažil Albertovi dokazovat, že jejich program je logický. Ani on však Alberta nezviklal v názoru, že jeho uveřejnění bylo chybou.⁵⁹⁸

Mnohem ostřeji se o programu realistů vyjádřil E. Albert v dopise M. Červinkové-Riegrové. Kritizoval v něm nejen program realistů, ale i celou českou politiku s jejími omezenými, úzce nacionálními zájmy. „Velice zajímavý je program časistů. Kdybychom byli před r. 1848 a čekali nějakou revoluci, mohlo by se na podobný program mysliti. Také v revoluci samé, když je chaos, může se něco podobného komponovat; a ještě nejlépe by se mohlo *po* revoluci takto koncipovat. Absolutismus, který po poražení revoluce a vysílení všech stran vidí před sebou tabula rasa, ten může takový plán si udělati a jej promulgovati. Toť je program několik kilo vážící a obsahuje všecko, co hrdlo ráčí. Jestli národ tohohle všeho za 14 dní nedosáhne, pak nic po něm není. Ještě zajímavější je to, jak veliké české listy se k tomu staví. Národní dost blahosklonně, vidouce, že to zní v jejich tónině. Hlas národa otcovsky shovívavě. Proč? Poněvadž i staročeský program, i mladočeský, i ten časistický jsou vlastně jedno a totéž. Tam je to státní právo už už vybledlé (u Starých), u Mladých je zase [vyúděné], a u časistů je novou tyčkou podepřené; ale i tato tyčka je vypůjčena z Palackého. Ostatně Hlas národa velmi dobře a zrale podotknul, že neběží o program, ale o politiku, tj. o provedení nejbližších cílů. To podepisuji oběma rukama. Ačkoli jsem s časisty od té doby, co tak rychle se proti vyrovnání obrátili, o politice nemluvil, a jen když nebylo ve společnosti vyhnutí, také se debaty zúčastňoval; a ačkoli jsem jim co nejrozhodněji oznámil, že jsem pro svou osobu rozhodný odpůrce politiky časistické: předse jsem s těmi pány měl lítost, a když jsem se doslechl, že chtějí vydati program, varoval jsem jednoho přátelsky [nejspíš K. Kramáře – pozn. H. K.], ať toho nečiní. Já nepochopuji, kterak lidé, kteří se několik let cvičili v kritice politických, sociálních, literárních poměrů a v tom dosti často osvědčili nadání – kterak lidé takoví mohou upadnouti do takové chyby a vydati program tak obsáhlý! Už ten nepoměr mezi jejich počtem a mezi dalekými a na celou říši se vztahujícími cíly programu dělá dojem velmi povážlivý, nemluvě o tom, že každý program detailovaný je v tom a onom punktu už napřed poražen! Neboť politické situace se mění dle poměrů tak, že

⁵⁹⁸ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 8. 11. a 12. 11. 1890; AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P-32-2, k. 221, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [9. 11. 1890] a 13. 11. 1890. Publikováno *tamtéž*, s. 200–205. Citováno ze s. 202.

každá strana musí kompromisy nastupovat a ze svých programů slevovat. Dojem, jež ten program zde způsobil, byl zlý. Nejvyšší uznání, jehož došel, bylo u lidí mírných pokrčení ramenama. U jiných byl úsudek, že je to hloupost'. Celkem bylo zklamání veliké, poněvadž každý čekal něco rozumného. A tak jsem i já zklamán, až až!!! Facit všeho je, že už všechno u nás je choré a horečkou zachvácené! V tom, co se v Praze děje, není kouska rozumu.“⁵⁹⁹

Jednání realistů s mladočechy dostalo díky úsilí předsedy mladočeského výkonného výboru Františka Tilšera a akci Karla Kramáře rychlý spád.⁶⁰⁰ Dne 26. listopadu 1890 se uskutečnila schůzka realistů s mladočeským předákem Juliem Grégrem a 13. prosince 1890 bylo podepsáno prohlášení, že staré spory jsou překonány a realisté se připojují k Národní straně svobodomyslné.⁶⁰¹ Realisté byli tísněni časem a spěchali, protože volby do říšské rady se kvapem blížily a oni chtěli vstoupit do aktivní politiky. Přes veškeré vynaložené úsilí a zkušenosti získané při vyjednávání s oběma politickými stranami nedosáhli nakonec nic víc, než jim již při prvních jednáních nabízeli staročeši. Do mladočeské strany vstoupili jako jednotlivci a nikoli jako organizovaná skupina. Vědomi si svých nesporných intelektuálních kvalit, dlouho si nechtěli připustit, že v politice rozhoduje řada dalších faktorů a že zavedené politické kolosy takový pohled na věc v jejich případě pominou.

Poslední fáze jednání s mladočechy není už v korespondenci skupiny realistů s E. Albertem příliš zaznamenána. Masaryk se na Alberta obrátil až 15. prosince 1890. Omlouval se, že měl tolik práce a běhání, že mu nemohl podávat zprávy. Ve stručnosti alespoň napsal, že jim běží „o vytvoření veliké nové strany vlády schopné.“ Usilovali hlavně o to, aby mladočeši přijali nový název strany. Předpokládal, že podrobnosti o posledních událostech mu bude moci sdělit o vánočních svátcích.⁶⁰² Albert záhy Masarykovi gratuloval ke spojení s mladočechy a psal, že ve Vídni několikrát dopodrobna konferovali s Kramářem,

⁵⁹⁹ LA PNP f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [začátek prosince 1890].

⁶⁰⁰ K problematice blíže Martin KUČERA, *Fúze „realistů“ s mladočechy na konci roku 1890*, ČCH 93, 1995, č. 4, s. 591–645.

⁶⁰¹ Viz *Denní zprávy*, Národní listy 30, 1890, č. 343, 14. 12., s. 3. V Tilšerově prohlášení stálo: „Čelní stoupenci realistického směru – pánové Phil. Dr. T. G. Masaryk, profesor na české univerzitě v Praze, a JUDr. Josef Kaizl, taktéž profesor na české univerzitě a poslanec na radě říšské – připojili se k Národní straně svobodomyslné. [...] V jednání, které toto připojení předcházelo a v němž měl účastenství také chvalně známý spisovatel pan JUDr. K. Kramář ve Vídni, objevila se úplná shoda ve všech hlavních částech programu. Odstraněny veškeré dřívější, namnoze jen z nedorozumění povstale neshody.“ Toto prohlášení a komentář k němu byly uveřejněny i v Čase s podpisy Masaryka, Kaizla a Kramáře. Oba texty byly doplněny komentářem redakce, jenž navazoval na Kramářův úvodník. Viz [Kř.], *Na nových drahách*, Čas 4, 1890, č. 51, 20. 12., s. 801–803. *Prohlášení*, tamtéž, s. 811–812.

⁶⁰² LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 15. 12. 1890. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 205–206.

mladočeským poslancem Ervínem Špindlerem a Gustavem Eimem. Podporoval Masarykovu snahu o změnu jména nové Národní strany svobodomyslné. Byla to podle něho dobrá taktika. „Mladočešství, císařem několikrát kárané, by předce jaksí zmizelo a nastalo by něco nového.“⁶⁰³ Ke změně názvu nakonec nedošlo.

V lednu 1891 Taaffova vláda rozpustila říšskou radu a vypsala na počátek března nové volby. Jejich výsledek předčil všechna očekávání. Vítězství mladočechů bylo drtivé, staročeši téměř zmizeli z politické scény.⁶⁰⁴ Počátkem roku 1891 se znovu uvažovalo i o Albertově kandidatuře do říšské rady. Tehdy mu důvěrníci městského volebního okresu z Hradce Králové poslali telegram, aby přijal kandidaturu za jejich volební okres.⁶⁰⁵ Také Eugen Levit, primář hořické nemocnice a Albertův přítel, informoval Alberta o tom, že jej staročeští i mladočeští důvěrníci na schůzi v Jaroměři jmenovali svým kandidátem za volební okres Hořice a Jaroměř.⁶⁰⁶ Albert kandidovat odmítl, ale podporoval kandidaturu Gustava Eima, který díky němu obdržel mandáty ve dvou volebních okresech: poličsko-litomyšlském a královéhradeckém.⁶⁰⁷ Eim si nakonec ponechal mandát poličsko-litomyšlský.⁶⁰⁸ O hradecký mandát měl zájem také Antonín Rezek. Díky jeho nerozhodnosti jej získal jiný mladočeský kandidát, František Sláma. Albert společně s Eimem byli Rezkovými rádci právě v otázce jeho případné kandidatury ve volbách do říšské rady na jaře roku 1891.⁶⁰⁹ Do politiky

⁶⁰³ AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. P-32-2, k. 221, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [po 15. 12. 1890]. Publikováno *tamtéž*, s. 206–207.

⁶⁰⁴ Tomáš VOJTĚCH, *Vítězství mladočeské strany v Čechách v roce 1891*, in: Sborník k dějinám 19. a 20. století 4, Praha 1977, s. 3–62; Luboš VELEK, *Národní strana svobodomyslná (mladočeská) 1889–1907. Příspěvek k dějinám politického stranictví v habsburské monarchii v období procesu politické modernizace*. Disertační práce, FF UK, Praha 2004.

⁶⁰⁵ LA PNP, f. E. Albert, Wodak E. Albertovi 11. 2. 1891.

⁶⁰⁶ *Tamtéž*, E. Levit E. Albertovi 12. 2. 1891. O mandátech do Českého zemského sněmu psal Albertovi i Karel Mattuš. *Tamtéž*, K. Mattuš E. Albertovi 16. 3. 1891.

⁶⁰⁷ Eimovu kandidaturu v královéhradecké skupině prosazovali vedle E. Alberta především hradecký advokát Jan Heller a majitel lázní Velichovky Josef Moravec. Viz H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, s. 41.

⁶⁰⁸ V této souvislosti je třeba zmínit Albertův dopis G. Eimovi z 20. 2. 1891: „Velectěný příteli! Dnes se Exc[elenci] Taaffovi hodně ulevilo a dal se se mnou do konverzace. Připomněl jsem mu, že dnes běží o Vás na Litomyšlsku. Nesmlčel jsem mu, co o Vás tam roztrušováno, že jste ve vládních službách, že jste taaffián atd. Načež mi hrabě Taaffe řekl: ‚Das ist lächerlich! Ich kann es Ihnen beschwören, dass Eim nie einen Kreuzer bekommen hat.‘ Píši Vám to, abyste měl ode mne svědectví o tom, co mi bylo řečeno. Schovejte tento list. Já sám každé hodiny složím přísahu, že mi hrabě Taaffe to doslovně tak řekl.“ A AV ČR, Drobné fondy, E. Albert, E. Albert G. Eimovi 20. 2. 1891. Srov. s ANM, f. J. Kaizl, E. Albert J. Kaizlovi 20. 2. 1891. Jde o opis téhož dopisu pořízený pravděpodobně Josefem Penížkem. Ve skutečnosti adresoval Albert dopis G. Eimovi. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 99. Eim opis tohoto Albertova dopisu, pořízený jeho manželkou Julií, zaslal Karlu Adámkovi a doprovodil ho těmito slovy: „Alberta znáte, víte, že je šlechetný, moudrý a – opatrný! Jistě se pro mne zbytečně neexponuje.“ Viz Karel ADÁMEK, *Z mých styků s Gustavem Eimem*, Česká revue 3, Praha 1910, s. 105 a 109.

⁶⁰⁹ Otázka, zda má Rezek kandidovat, či vyčkat a získat místo ve státním aparátu, je zachycena nejen ve vzájemné korespondenci E. Alberta a A. Rezka, ale i v korespondenci G. Eima a A. Rezka. Viz příslušnou část edice korespondence G. Eima a A. Rezka in: H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, s. 213–220. Albertova korespondence s Rezkem z daného období publikována in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 184–186.

vstoupil později. Před mandátem do říšské rady dal Antonín Rezek přednost úřednické kariéře, která vyvrcholila postem ministra krajana.⁶¹⁰

Ve volbách úspěšně kandidovali i K. Kramář, J. Kaizl a T. G. Masaryk. Ten svoji volební kampaň zrekapituloval i v dopise E. Albertovi, kde vyjádřil podivení nad chováním svého staročeského protikandidáta Antonína Steidla a s pobavením popsal své setkání s Janem Kvíčalou na volební schůzi v Písku.⁶¹¹ V rámci mladočeské strany se J. Kaizl a K. Kramář brzy etablovali a udělali jak rychlou, tak skvělou politickou kariéru. Naopak Masaryk se po dvou letech z vrcholné politiky stáhl a odešel i ze strany.⁶¹²

Jak uvádí Michal Navrátil, Albert pozval do svého bytu na večeri ve dvou sériích mladočeské poslance, kteří zvítězili v březnových volbách roku 1891 do říšské rady, aby se „jaksi osmělili na kluzké půdě vídeňské a poněkud okouklí“.⁶¹³ Také v pozdějších letech se s některými z nich stýkal, např. s Ervínem Špindlerem se každý čtvrtek scházel v Riedhofu, kam přicházeli i ostatní čeští poslanci.

Styky Eduarda Albert s bývalými realisty se omezily na příležitostné osobní kontakty. Nejintenzivněji je udržoval Karel Kramář, mezi oběma muži vzniklo osobní přátelství.⁶¹⁴ Zdá se, že styky s T. G. Masarykem úplně ustaly.⁶¹⁵ Alberta kontaktoval až v roce 1894 v souvislosti s Hálkovou aférou.⁶¹⁶ V posledním dochovaném dopise Albertovi Masaryk uvedl i důvody svého odchodu z aktivní politiky: „Mnohým z nás zůstal spor o RKZ summum národní činnosti – a to právě je klam a slabost. My musíme dále. Tak díval jsem se

⁶¹⁰ K Rezkově kariéře více Bohumil JIROUŠEK, *Antonín Rezek*, České Budějovice 2002.

⁶¹¹ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 11. 3. 1891. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 207–208.

⁶¹² Martin KUČERA, *Bratři Grégrové a mladočeši v letech zrodu moderního českého stranictví (1889–1895)*, in: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*, s. 110–116; S. POLÁK, *T. G. Masaryk*, II, s. 285–298.

⁶¹³ M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, s. 700–701. Již dříve, v letech 1916/1917, Navrátil psal: „Když r. 1891 mladočeská strana po svém Pyrrhovu vítězství přišla bezradna do Vídně, a kdy zásluhou Albertovou Eim obdržel dva mandáty na Litomyšlsku a na Královéhradecku – uspořádal pro říšské poslance české, tuším, po dvakrátě večeri ve svém příbytku.“ Michal NAVRÁTIL, *Albertovo rodiště. Lázeň, zdravotnictví a špitál v Žamberku*, [Praha 1917], s. 2. Informaci přebírá J. SVÍTIL-KÁRNÍK, *Eduard Albert*, s. 59.

⁶¹⁴ K tomu souhrnně Helena KOKEŠOVÁ, *Karel Kramář a česká lobby ve Vídni*, s. 163–176.

⁶¹⁵ Dokládá to Albertovo poděkování za blahopřejný dopis českých poslanců z 25. 1. 1892 u příležitosti jeho 25. výročí vysokoškolského působení, který Masaryk spolupodepsal. V osobním dopise Masarykovi Albert lítoval, že jim jejich vytížení nedovoluje, aby se mohli sejít a promluvit si o českých záležitostech. AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. Kor–I–19, k. 690, E. Albert T. G. Masarykovi b. d. [před 9. 2. 1892]. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 209.

⁶¹⁶ J. S. MACHAR, *Vítězslav Hálek*, Naše doba 2, 1894/1895, č. 1, 20. 10. 1894, s. 3–15. K problematice sporu o význam spisovatele Vítězslava Hálek více Jaroslav JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll – 50 listů korespondence*, in: *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 13, 1973, č. 1–2,

na věci já a podle toho jsem jednal a šel do Vídně, ale v tom pevném úmyslu, vyniknout z toho ustavičného boje a škorpení. Ale v politice přirozeně nastal týž proces jako v literatuře a žurnalistice s RKZ – nemohl jsem se neutkat kriticky pro politické postupování strany. Kdybych to nebyl na vlastní oči poznal, nikdy bych to při vši své kritickosti nevěřil, jak jsme na mizině mravně, a tudíž i politicky. Toto poznání vedlo mne ze strany, resp. z aktivní politiky.“⁶¹⁷

V průběhu let sílilo Albertovo zklamání a rozčarování z české politiky tak, že s ní nakonec nechtěl být spojován. Několikrát to jasně vyjádřil i ve své korespondenci. V souvislosti se Šromotovou aférou G. Eimovi v červenci 1893 ze Žamberka psal: „Masarykovi psáti nemohu. Ani péra nesmočím do politiky. Mně se to všechno, co se děje, pranic netkne, jsem k tomu tak lhostejným jako kdyby se to dělo v Islandě, a ani mne to za mák nezajímá. Masaryk ostatně je sám dost mužné povahy, aby si rozmyslil, co dělá a jaké konsekvence to mítí může. Nedal by na mne právě tak jako na Vás, a i kdyby dal, nechci absolutně mít v těch věcech oučasti. Noviny nečtu, a tak jen slyším od švagra, že se to řeže.“⁶¹⁸

Albert nereagoval ani na Masarykovu výzvu k vystoupení v Hálkově aféře. Ve sporu o Hála byl na straně J. S. Machara a otevřeně to řekl i Jaroslavu Gollovi. S ním si svá stanoviska nakonec vyjasnili a pokračovali v přátelských vztazích, které ukončila až Albertova smrt. Goll spolupracoval s Albertem na jeho pracích z historie rodného kraje, do kterých zapojil i Josefa Pekaře. V kontaktu byl Albert také s Janem Peiskerem, který znechucen pražskými poměry, nakonec zakotvil ve Štýrském Hradci. V písemném a osobním kontaktu zůstával Albert s Janem Gebauerem a s Antonínem Rezkem. Také tyto styky, umocněné Rezkovým příchodem do Vídně, přerostly v osobní přátelství ukončené náhlým Albertovým úmrtím. Ostatně ministr A. Rezek byl posledním z Albertových hostů v jeho vile

s. 244–256. Nověji např. Jan LEHÁR – Alexandr STICH – Jaroslava JANÁČKOVÁ – Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 1998, s. 270 a 403–404.

⁶¹⁷ LA PNP, f. E. Albert, T. G. Masaryk E. Albertovi 29. 10. 1894. Publikováno in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, s. 209–211.

⁶¹⁸ Také v dalším dopise opakoval: „Lituji, že Vám nemohu býti po vůli. Já se do těch politických věcí principiálně nechci míchat, ani *pero nechci smočiti*, a protož nemohu Masarykovi psáti. On jest ostatně sám muž a musí věděti, co jaké následky mítí může.“ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi 23. 7. 1893 a b. d. [červenec 1893], s. 184–185.

v Žamberku, když v noci na 26. září 1900 Albert zemřel.⁶¹⁹ Rezek pomohl zorganizovat Albertovův pohřeb, kterého se zúčastnil jako zástupce vlády.

V. 6 Členem panské sněmovny a kandidátem na ministra

S rostoucím vědeckým věhlasem pochopitelně stoupalo i Albertovo společenské postavení. V prosinci roku 1887 byl jmenován dvorním radou.⁶²⁰ Dne 9. ledna 1892 mu císař udělil rytířský kříž Leopoldova řádu.⁶²¹ Dne 12. ledna 1895 byl jmenován doživotním členem panské sněmovny.⁶²²

O to, aby byl Albert jmenován doživotním členem panské sněmovny, usiloval již v březnu roku 1891 Gustav Eim. Psal kvůli tomu ministru krajanovi Aloisi Pražákovi: „Známý neznámý přítel dovoluje si Vaši Excelenci upozorniti, že v listině pairů, jež se chystá, nemůže scházeti jméno české, a že za nynějších poměrů velice politické by bylo, kdybyste jako ministr krajan doporučil dvorního radu Alberta, kterému dávno vyznamenání to náleží a které by na všech stranách, také na té, na níž nejvíce Vaši Excelenci záleží, se Vaši Excelenci vděčilo.“ Eim se tak snažil příteli revanšovat za to, že s jeho pomocí získal dva mandáty do říšské rady. Tato Eimova snaha vyšla naprázdno.⁶²³

Eim patřil k Albertovým oblíbeným společníkům, rád s ním diskutoval, ať už během procházek kolem Votivního kostela, či v Eimově domácnosti, kam Albert docházel pravidelně každou středu večer. Zde nad sklenicí piva vášnivě rozebírali politické otázky.⁶²⁴ Albert byl

⁶¹⁹ Rezek popsal poslední chvíle Albertova života v Pamětnici. Do návštěvní knihy Albertovy vily se pak zapsali jednotliví smuteční hosté. Viz MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice.

⁶²⁰ SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, dekret z 18. 12. 1887.

⁶²¹ Diplom s průvodními dopisy ministra kultu a vyučování ze 7. 1. 1892 vložený do červených pevných desek se zlatým nápisem: Ritter Diplom des oesterr. kaiserl. Leopold-Ordens je uložen v MM Žamberk, f. E. Albert. K vyznamenání gratuloval E. Albertovi např. profesor Monti jménem ředitelství Verein zur Errichtung u. Förderung von Seehospizen und Asylen für kranke, insbesonders scrofulöse u. rhachitische Kinder. Albert jako zakladatel tohoto spolku byl jeho viceprezidentem. Na dopise z 11. 1. 1892 je podepsán i prezident spolku hrabě Franz Falkenheym. SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert.

⁶²² Viz SOKA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert, neoficiální dopis z 12. 1. 1895 odeslaný z Budapešti. Předseda vlády, kníže Alfred Windischgrätz, informoval Alberta o jmenování ještě též den, kdy dostal přípis od císaře, a ke jmenování mu blahopřál. LA PNP, f. E. Albert, A. Windischgrätz E. Albertovi 14. 1. 1895.

⁶²³ M. NAVRÁTIL, *Slavný chirurg*, G. Eim A. Pražákovi 16. 3. 1891, s. 700; H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, G. Eim E. Albertovi 20. 2. a 26. 3. 1891, s. 165, 167–168; TÁŽ, *Eduard Albert*, s. 102.

⁶²⁴ Julie SCHWARZOVÁ-EIMOVÁ, *Vzpomínka na prof. dra Eduarda Alberta*, Národní listy 50, 1910, č. 279, 10. 10., s. 1.

také Eimovým rádcem při jeho návštěvách ve volebním okrese. V srpnu 1891 reagoval Eim na Albertovu výzvu a navštívil své voliče v Ústí nad Orlicí, Litomyšli a Poličce, přičemž do Ústí a Litomyšle jej Albert doprovodil. Eim se zastavil i v jeho vile v Žamberku, kde společně s manželkou Julií strávil dva příjemné dny.⁶²⁵ Eim se zasazoval také o to, aby byl Albert vyznamenán rytířským křížem Leopoldova řádu, který císař František Josef I. Albertovi udělil dne 9. ledna 1892.⁶²⁶ Záhy nato slavil Albert 25. výročí svého doktorátu. Jeho žáci pro tuto příležitost nechali vytisknout pamětní medaili a Albert pronesl dne 22. ledna 1892 slavnostní řeč, na kterou pozval i G. Eima. Oslavu chápal i jako určitou satisfakci, chtěl Eimovi ukázat „jak zde stojím; vždyť víte, že mně Čechové zabránili, abych se dostal do Prahy. Viděl jste, že mne studentstvo má rádo a že mám na ně vliv“.⁶²⁷

Přestože byl Albert zahrnut poctami všeho druhu, dokázal se na ně dívat s nadhledem. Bezprostředně po jmenování členem panské sněmovny příteli Waldemarovi Mazurovi napsal: „Inu milý kamarádíčku! Mám Ti časy! To mně ještě chybělo! S tou panskou sněmovnou se dostanu do samých Výsostí, Jasností, Osvíceností, Excelencí, Eminencí, Urozeností, až se mi hlava motá. Excellenz vorn, Excellenz hinten! Pořád sekám komplimenty, posílám vizitky, dostávám vizitky, odevzdávám vizitky, z fraku letím do uniformy, z uniformy do fraku, z fraku do kabátu, z kabátu do kazajky, z kazajky zas do kaiserrocku, pak do té klinické haleny, z haleny zas do fraku. [...] Už jsem jako blázen. K tomu samé sezení o příčině staveb v nemocnici a samé porady, dost praxe a korespondence. [...] Je to jako o šibřinkách. To lidstvo je děcko.“⁶²⁸

V panské sněmovně, kde měl sedadlo číslo 189, promluvil Albert několikrát. Poprvé 5. března 1895, kdy se jednalo o potravinovém zákoně, a naposled 6. března 1900, kdy se hovořilo o programu Koerbrovy vlády. Josef Penížek tedy nemá pravdu, když tvrdí, že tam Albert vystoupil pouze jednou, a to ve zdravotní otázce.⁶²⁹ Když se v panské sněmovně

⁶²⁵ Viz H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi 24. 8. 1891 a b. d. [počátek září 1891], G. Eim E. Albertovi 3. 9. 1891, s. 172–175. V Pamětnici je Eimův zápis z 28. srpna 1891. MM Žamberk, f. E. Albert.

⁶²⁶ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi b. d. [začátek ledna 1892], s. 176.

⁶²⁷ *Tamtéž*, E. Albert G. Eimovi b. d. [leden 1892], s. 176–177; Eduard ALBERT, *Über die Aufgaben der Medizin in Zukunft*, Internationale klinische Rundschau 1892, č. 4; Wiener klinische Wochenschrift 1892.

⁶²⁸ F. a V. PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, E. Albert W. Mazurovi 14. 2. 1895, s. 28–29.

⁶²⁹ Josef PENÍŽEK, *Z mých pamětí z let 1878–1918*, II, Praha 1924, s. 191. Též Josef PENÍŽEK, *Eduard Albert*, Národní listy 70, 1930, č. 264, 25. 9., s. 1, kde píše: „Aktivní politiky se stranil. Báł se, že by ho odcizila poezii. Proto nepřijal mandát poslanecký, nabídnutý mu r. 1891, když Gustav Eim dostal mandáty dva, proto nepřijal české ministerstvo ani ministerstvo vyučování, hrabětem Taaffem mu nabízená. Spokojil se křeslem ve sněmovně panské, kdež usedl ve středu, aby nebyl příliš exponován a kdež promluvil pouze jednou, o věci svého povolání. Ale politik byl, nacionální, rozhodný, pozitivní, veškerých frázovitostí daleký. S ním mluvit o

probírala novela živnostenského zákona, odevzdal 22. prosince 1896 petici vídeňské lékařské komory, ke které se připojily další lékařské komory v Rakousku. Na tomtéž zasedání při jednání o petici hraběte Kurta Zedtwitze o hydroterapii vystoupil jako zpravodaj, přečetl rezoluci a měl závěrečné slovo. V lednu 1897, kdy se jednalo o úpravě příjmů univerzitních profesorů a zejména o zrušení kolejného, vystoupil jako generální řečník.⁶³⁰ Kvůli úpravám kolejného psali Albertovi např. Jan Gebauer a Jaroslav Goll.⁶³¹ Větší aktivitě v panské sněmovně Albertovi zabránila vleklá nemoc, která ho načas vyřadila i z činnosti na univerzitě.

V literatuře se traduje, že Albert dvakrát odmítl ministerské křeslo, poprvé hraběti Taaffovi a podruhé v roce 1900 Ernestu Koerbrovi.⁶³² V dubnu 1895 se o podobné fámě ve svém dopise J. Kaizlovi zmiňoval T. G. Masaryk.⁶³³ V listopadu 1895 si J. Kaizl po rozhovoru s Gustavem Eimem poznamenal do svého deníku, že Badeni by rád obsadil místo ministra krajana, v úvahu prý přicházeli tři lidé a mezi ně podle Kaizla patřil E. Albert.⁶³⁴ Stejná informace je zaznamenána i v Albertově korespondenci s G. Eimem. V lednu 1896 Albert Eimovi psal: „Nothnagel mne byl navštívit a ptal se mne, má-li mi gratulovati k Excelenci? Když jsem mu řekl, proč blázní, odpověděl asi, že ta pověst jde z kruhu Vašeho. Povídám Vám to k Vaší informaci. V Praze toho prý je plno, že budu ministrem. Z německých kruhů to sem přinesl dvorní rada prof[esor] Pfaff, jenž tam byl o Vánocích. Ti

politice byl požitok a rozkoš. Gustav Eim a já chodili jsme s ním kolik let ráno, než odebral se na svoji kliniku na prostranství kolem Votivního chrámu vídeňského, v jehož blízkosti bydleli také dr. Rieger a hrabě Václav Kounic. Za těchto peripatetických hovorů mohli jsme vniknouti do jeho nitra. Nejednou projevil povděk nad úspěchy české věci. Nejednou odsuzoval pustý a planý radikalismus, nejednou pronesl o něm žert slovy hravými a dravými. S Eimem proseděl celé večery. Někdy, zvláště když si připravoval řeč pro sněmovní plenum. Tu sršel vpravdě vtipem, pronášel se tu, jako by sám mluvil na tribuně parlamentní. Tu zapomínal chvílemi na svoji hlavní lásku, poezii a zabočil na pole politické.“

⁶³⁰ Srov. <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?apm=0&aid=sph&datum=00110002&seite=00000149> a <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?apm=0&aid=sph&datum=00160002&seite=00000059>, kde uvedeny odkazy na jednotlivá zasedání panské sněmovny a stránky stenografických protokolů s vystoupeními E. Alberta.

⁶³¹ Jana Gebauera kolegové prosili, aby Alberta požádal o „povolnost“ při změnách v otázce kolejného, protože se šířila pověst, že Albert bude v panské sněmovně mluvit proti zrušení kolejného. Mezitím však Gebauer mluvil s A. Rezkem a od něho se dozvěděl, že Rezek s Albertem o věci jednal a že se Albert „podle jeho žádosti velmi šlechetně zachoval“. Žádal proto Alberta o přízeň i do budoucna. V souvislosti s kolejným J. Goll Albertovi v prosinci 1897 psal: „Oceňujeme dle zásluhy, že jste se v otázce kolejného vyslovil pro věc spravedlivější.“ J. JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll*, J. Gebauer E. Albertovi 1. 11. 1896 a J. Goll E. Albertovi 27. 12. 1897, s. 263–265. K problematice více Ivana ČORNEJOVÁ, *Výběr a výkvět národa. Snahy o úpravu platů profesorů na pražské univerzitě na přelomu 19. a 20. století*, in: Magister noster. Sborník statí věnovaných in memoriam prof. PhDr. Janu Havránkovi, CSc., Michal Svatoš – Luboš Velek – Alice Velková (ed.), Praha 2005, s. 175–182.

⁶³² J. S. MACHAR, *Profily lidí*, s. 86; J. PENÍŽEK, *Z mých pamětí*, I, s. 141; J. SVÍTIL-KÁRNÍK, *Eduard Albert*, s. 57–58.

⁶³³ Masaryk psal Kaizlovi, že Albert chce být ministrem. Proto prý mu jde o utrkvismus na Moravě, rozuměj na připravované univerzitě, a proto píše proti S. Čechovi „šikovnou brožuru“. Eim mu upravuje všechny cesty doma i ve Vídni. AÚTGM, f. ÚTGM/2, sign. VIII, k. 12, sl. 29, č. 82, T. G. Masaryk J. Kaizlovi 25. 4. 1895 (fotokopie dopisu).

⁶³⁴ Josef KAIZL, *Z mého života*, III/1, Z. V. Tobolka (ed.), Praha [1914], s. 453.

lidé snad blázní.“⁶³⁵ G. Eim odpověděl: „Zapomněl jsem se zmínit o té Excelenci. Není pravda, že to vychází ode mne. Znímám k tomu situaci příliš dobře. Pravda je, že by rád Bad[eni] jmenoval českého ministra a že nedal se zmásti tím, co někteří poslanci, zejména Kaizl, mu vyprávěli *proti*. Pravda je též, že by se především obrátil na Vás a vše udělal, aby získal Vás. Ale dnes mu Němci dávají výpověď z přátelství a N[eue] f[reie] Presse u příležitosti jmenování Rittnera v odpověď na článek Nár[odních] l[i]stů žádající ministra prohlásila: že český ministr *značil by provokaci Němců*. Proto celou věc až po volební opravě odkládá.“⁶³⁶ Na Eimův dopis Albert reagoval slovy: „Nemyslete, že jsem chtěl od Vás zprávy stran toho ministra. Nejsem dítě. Ale chtěl jsem Vám dát zprávu, že Nothnagel, jenž je s žurnalisty à la Oppenheim a cutti quanti neustále pohromadě, mi řekl, že z *okolí Vašeho pochází zpráva*, jako bych se měl stát ministrem. Jak o věci samé smýšlím, víte, ale poslední dni toho bylo v kruzích lékařských plno a musil jsem zrovna býti rozhodně hrubým, abych odbyl otázky, zbytečně a všetečně dělané.“⁶³⁷

Druhá nabídka na ministerské křeslo učiněná Albertovi Ernestem Koerbrem podle Albertova syna Georga odpovídala skutečnosti. Albert ji však s ohledem na své otřesené zdraví odmítl.⁶³⁸

V průběhu let sílilo Albertovo zklamání a rozčarování z české politiky tak, že s ní nechtěl být spojován. Přesto, jak dokládají následující příklady, stranou stát nedokázal. Po nástupu nového ministerského předsedy Kazimíra Badeniho na podzim roku 1895 psal G. Eimovi: „Ministr kultu dával [v] anketě o řádu studijním banket u Sachra a pozval i hr[aběte] Badeniho, jakožto šéfa zdravotnictví. Byl jsem posazen na pravé straně ministrprezidenta, jenž se mnou mnoho hovořil, i o Vás. To vše ústně. Nyní jen krátce. Mám rozhodný dojem, že je hr[abě] Badeni individualita vynikající. Rozumím Vám nyní úplně. On je nám ze všech možných ministrprezidentů nejbližší, nejsrozumitelnější a nejpřístupnější. Hengst, liška, holoubek, – člověk, jenž do nás leze. Nemůže býti pochyby, že je člověkem povoláním k velikým úkolům. On si rozhalí ňadra, jako hezká ženská a už jsme oslepeni. Pozor, ale vsadím se, že mu sáhneme pod sukně! Dá-li nám to poslední, to je jiná věc. Ale je milý, chytrý, sympatický člověk a můžeme více *doufati* než od někoho jiného.“⁶³⁹

⁶³⁵ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi 23. 1. 1896, s. 196–197.

⁶³⁶ *Tamtéž*, G. Eim E. Albertovi b. d. [po 24. 1. 1896], s. 197.

⁶³⁷ *Tamtéž*, E. Albert G. Eimovi 25. 1. 1896, s. 198.

⁶³⁸ Viz A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 21. a 22. 2. 1941. Odtud přebírá ve druhém vydání A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 369.

⁶³⁹ H. KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim*, E. Albert G. Eimovi b. d. [po 30. 9. 1895], s. 192–193.

Eduard Albert se léta zajímal o řešení jazykové otázky, jako stoupenec jazykového utrakvismu se dostával do sporů s českou žurnalistikou. Ladislav Syllaba k tomu v Albertově nekrologu poznamenává: „Prožil větší část svého života v ovzduší německém, učinil Albert ‚zdravý‘ jazykový utrakvismus heslem svého politického nazírání, které hlásal ještě letos 6. března t. r. v panské sněmovně, přitom však byl Čechem rozhodným. Ba, jak píše přítel jeho Jaroslav Vrchlický, ‚čím dále do let, byl český cit dominující notou v jeho životě celém‘.“⁶⁴⁰

Tento „zdravý jazykový utrakvismus“ se Albert snažil uplatnit v otázce zřízení české univerzity v Brně. Dokládá to mj. i korespondence E. Alberta s J. Hlávkou, A. Rezkem, M. Červinkovou-Riegrovou, Albertova *Pamětnice* a také dobový tisk. V březnu 1894 se Albert zmiňoval A. Rezkovi o tom, že diskuse o jeho malé poznámce k řešení jazykové otázky se „široko rozpředla“.⁶⁴¹ Diskusi vyvolal Albertův názor na řešení jazykové otázky, ve kterém se Albert přikláněl právě k praktickému jazykovému utrakvismu. Tento názor vyjádřil v článku *Česká akademie císaře Františka Josefa v Praze*, který uveřejnila počátkem března 1894 vídeňská *Neue Revue*. Albert byl pro zřízení utrakvistické univerzity na Moravě a rozumný utrakvismus na středních školách. Argumentoval tím, že v Čechách po několikaleté existenci českých vysokých škol působí lékaři, právníci a gymnaziální učitelé, kteří neumí německy. Albertův článek zaznamenal český i moravský tisk a přinesl o něm místy zkreslené zpravodajství. Ostře reagovaly především Vyšehrad Jana Klecandy a také Národní listy, smířlivě brněnská Moravská orlice a olomoucký Našinec.⁶⁴² Na novinové články odpověděl Albert úvahou, kterou zaslal do Moravské orlice 18. března 1894. Albertova článku se chopily vídeňské listy a *Neues Wiener Tagblatt* mu věnoval úvodník.⁶⁴³

O této žurnalistické přestřelce psal Albert také Marii Červinkové-Riegrové: „Jaké šarvátky jsem měl s českou žurnalistikou, toho částku jste snad četla. Náhodou jsem byl nucen projevit své mínění touže dobou, ve které staročeský klub o utrakvismu jazykovém

⁶⁴⁰ L. SYLLABA, *Eduard Albert*, s. 965.

⁶⁴¹ LA PNP, f. A. Rezek, E. Albert A. Rezkovi b. d. [23. 3. 1894]. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 193–194.

⁶⁴² Vyšehrad Alberta ostře napadl v článku *Pěkné poměry*, Vyšehrad 7, 1894, č. 10, 10. 3., s. 74. Srov. články *Utrakvismus*, Národní listy 34, 1894, č. 71, 13. 3., s. 1; *O vlastenectví dvorního rady profesora Alberta*, Našinec 30, 1894, č. 32, 18. 3., s. 1; *Znalost' dvou či více jazyků*, Moravské orlice 32, 1894, č. 61, s. 16. 3., s. 1.

⁶⁴³ Albert zaslal svoji úvahu do Moravské orlice 18. 3. 1894, ta ji uveřejnila na místě úvodníku 22. 3. 1894. *Odpověď' profesora Alberta*, Moravská orlice 32, 1894, č. 66, s. 1. Z Albertova dopisu redaktoru Moravské orlice obšírně citoval i Našinec. *Professor dr. Albert*, Našinec 30, 1894, č. 35, 25. 3., s. 2. *Neues Wiener Tagblatt* uveřejnil článek na první straně místo úvodníku. *Utraquismus*, *Neues Wiener Tagblatt* 28, 1894, č. 80, 23. 3., s. 1.

diskutoval. Dnešní Neues W[iener]r Tagblatt o té otázce principiálně píše, ale drží se puntací, jenom to dodává, že učení se češtině bude Němcům prospěšno.⁶⁴⁴

Do *Pamětnice* si pak v souvislosti s přijetím u císaře Františka Josefa, kde se jednalo o možnosti staveb nových klinických ústavů, zapsal: „Císař pán rozmlouval s námi o věci, jsa už dobře o všem zpraven a ke konci přistoupil ke mně, co nejmilostivěji řka: „Vaše články o jazykové otázce jsem četl; jsou velmi krásné a návrhy tam obsažené jsou jak praktické, tak i patriotické.““ Na což Albert podotkl: „Myšlenky ty nabydou, doufám, konečně platnosti, neboť lidé konečně přeci zmoudří.“⁶⁴⁵

Otázka zřízení moravské univerzity zůstávala nadále nedořešená, a tak se v únoru 1895 Albert rozhodl napsat Josefu Hlávkoví. Slyšel totiž od dvorního rady Emanuela Kusého, že Hlávka podle zpráv v tisku zamýšlí dát finanční prostředky na českou univerzitu na Moravě. Zjistil také, že otázka moravské univerzity je „k srdci přirostlá“ moravskému místodržiteli. Otázka měla vážné straníky a Albert byl požádán, aby „o tom pracoval“. Chtěl proto s Hlávkou mluvit a říci mu, co podniká on. Na Albertův dotaz Hlávka ihned odpověděl, že s E. Kusým jednal o zřízení utrakvistické univerzity v Brně, pro kterou se uvažovalo o zřízení lékařské a pravděpodobně i teologické fakulty. Podle Hlávky však pro to nebyla vhodná doba, utrakvistická univerzita by se změnila v německou. S tím Albert nesouhlasil a poukazoval na svoji rozmluvu s dvorním radou Voglem, blízkým přítelem moravského místodržitele, který mu „podal zajímavé vysvětlení o plánech toho pána“. Podle Alberta je situace na Moravě spíše příznivá. „Neračte zapomínat, co se zatím stalo na sněmě moravském a že ono sblížení se Čechů s Němci, zejména ony utrakvistické myšlenky, jsou z nejoblíbenějších myšlenek samého Císaře Pána. Za tou celou věcí je mnoho významného a – *rozumného*.“ Později Hlávku informoval o tom, že měl hodinový rozhovor s místodržícím.⁶⁴⁶ Situace se přes četné pokusy uspokojivě nevyřešila ani v dalších letech, kdy se myšlenky na zřízení univerzity na Moravě ujal Antonín Rezek. Ani jeho snahy neměly dlouho úspěch, Rezek nakonec dosáhl „jen“ zřízení české techniky v Brně.⁶⁴⁷

O tom, že Albert patřil mezi osobnosti, jejichž názor veřejnost zajímal, svědčí i to, že byl osloven vídeňským deníkem Fremden-Blatt v jeho novoroční anketě. V prvním čísle roku 1895 byla uveřejněna novoroční anketa, kde oslovené osobnosti odpovídaly na dvě

⁶⁴⁴ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, E. Albert M. Červinkové-Riegrové b. d. [podle razítka na obálce z 23. 3. 1894].

⁶⁴⁵ MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice.

⁶⁴⁶ LA PNP, f. J. Hlávka, E. Albert J. Hlávkoví b. d. [podle obálek 2. a 9. 2. 1895 a 17. 3. 1895]. LA PNP, f. E. Albert, J. Hlávka E. Albertovi 4. 2. 1895.

⁶⁴⁷ Bohumil JIROUŠEK, *Antonín Rezek*, České Budějovice 2002, s. 103, kde je uvedena další literatura k tomuto problému.

otázky redakce. Na první: „Welches Ereigniß oder welcher Fortschritt des abgelaufenen Jahres, sei es im Bereiche der Wissenschaft oder der Literatur, der bildenden Kunst oder der Musik, des humanitären Wikens oder der Politik, hat Sie mit der großen Befriedigung erfüllt?“ Eduard Albert odpověděl: „Im abgelaufenen Jahre ist sowohl von deutscher wie von czechischer Seite mehrfach betont worden, daß die Erlernung der anderen Landessprache vor Allem für die Gebildeten vortheilhaft und darum auch wünschenswerth sei. Dieses beiderseitige Eingeständniß hat mich sehr gefreut. Oft fällt es nämlich dem Menschen sehr schwer, offen einzugestehen, daß das unumgänglich Rothwendige auch berechtigt sei und daß Dasjenige, was sie ohnehin schon thun, auch gethan werden solle. In dem Augenblicke, wo der Praktiker im Menschen den Theoretiker eingestandenermaßen überwunden, ist er politisch aktiv geworden; man kann mit ihm reden.“ Na druhou otázku: „Was wünschen Sie vor Allem vom kommenden Jahre, namentlich auf dem Gebiete, auf dem Sie selbat thätig sind?“ odpověděl: „Ich habe den einen sehnlichsten Wunsch, daß im Jahre 1895 die klinischen Neubauten an der Wiener medizinischen Fakultät ihren Beginn nehmen.“⁶⁴⁸

Rok 1895 přinesl do Albertova života i další podnět k vyslovení názoru. V tomto roce totiž publikoval spis *Die Frauen und das Studium der Medicin*, ve kterém se rezolutně postavil proti studiu žen na lékařských fakultách a své „nejhlubší přesvědčení, že se lékařské povolání pro ženy nehodí“, se snažil doložit řadou argumentů. Podle Alberta z nich vyplývá, že jsou ženy fyzicky i duševně neschopné ke studiu a výkonu lékařského povolání, zato se však hodí, ba jsou přímo předurčeny, k ošetrovatelství. Albertův kontroverzní 37 stránkový spisek vyvolal bouři nevole na stránkách denního tisku, vyšlo i několik polemických publikací.⁶⁴⁹ V Čechách na jeho spisek reagoval např. článek v Časopise pokrokového studentstva, který se zabýval problematikou ženské otázky vůbec.⁶⁵⁰ T. G. Masaryk se postavil proti Albertovým vývodům s tím, že ošetrovatelství, které pro ženy připouští, je zaměstnání velice těžké a mnohdy náročnější než krátkodobé lékařské výkony.⁶⁵¹

⁶⁴⁸ *Das Jahr 1894*, Fremden-Blatt 49, 1895, č. 1, 1. 1., s. 5.

⁶⁴⁹ Eduard ALBERT, *Die Frauen und das Studium der Medicin*, Wien 1895. Srov. dobové polemické práce Ernst Moriz KRONFELD, *Die Frauen und die Medicin. Professor Albert zur Antwort. Zugleich eine Darstellung der Ganze Frage*, Wien 1895; Emanuel HANNAK, *Prof. E. Alberts Essay Die Frauen und das Studium der Medicin kritisch beleuchtet*, Wien 1895. Viz též dobovou karikaturu na titulní straně vídeňského časopisu Floh, kde je pod názvem *Im Tempel der Wissenschaft* uveřejněn následující text: Professor Albert: Medicin wollt Ihr Weiber studieren? Nicht da! Eure Aufgabe ist die Vermehrung---. Der Floh 27, 1895, č. 42, 20. 10., s. 1. K názorům E. Alberta a k reakcím na jeho publikaci srov. Karen Johnson FREEZE, *Medical Education for Women in Austria: A Study in the Politics of the Czech Women's Movement in the 1890s*, in: *Women, State and Party in Eastern Europe*, Sharon L. Wolchik – Alfred G. Meyer (ed.), Duke University Press 1985, s. 51–63. V českém prostředí nejnověji Libuše HECZKOVÁ, *Píšící Minervy. Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*, Praha 2009, s. 140–142.

⁶⁵⁰ [–nář], *Prof. Albert: Die Frauen und das Studium der Medicin*, Časopis pokrokového studentstva 3, 1895, č. 1, 15. 11., s. 4–5; č. 2, 2. 12., s. 20–23.

⁶⁵¹ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 261–263; Karel ČAPEK, *Hovory s T. G. M.*, Praha 1990, s. 95–96.

Alberta se v jeho názoru na vzdělání žen marně pokoušela zviklat též Eliška Krásnohorská, která na přelomu osmdesátých a devadesátých let usilovala o zřízení dívčího gymnázia Minerva a o povolení univerzitního studia jeho absolventek. České ženy podaly na říšské radě prostřednictvím poslance Karla Adámka žádost o povolení vysokoškolského studia žen, kterou podpořila svými podpisy řada významných osobností. Albert se ve své odpovědi vyjádřil jasně: „Petice, kterou jste mi laskavě zaslali ráčila, podepsati nemohu a dovolu mi, abych své důvody stručně přednesl. Co se povolání lékařského tkne, nedostává se ženským mnohých vlastností, jichž je potřeba, zejména té chladnosti mysli a rozhodnosti vůle i vytrvalosti tělesné, jichž je zapotřebí při velikých operacích chirurgických a porodnických. Z té příčiny se mnoho paní, jichž jsem se při příležitostech tázal, vyslovovalo vždy v ten smysl, že by v situacích kritických a hrozných neměly k lékaři ženskému té důvěry, již mají k muži. Tím nebudiž řečeno, že by ženy neměly *jistých* vlastností, které se lékaři hodí. Vytýkám v té příčině zvláštní smysl pro tělesné formy a odchylky od stavu normálního, jež ženy *bystře* vidívají; dále velikou zručnost ve věcech menších. Celkem historie pokolení lidského posud ukázala, že pokolení ženské se celým svým nadáním a celou svou činností liší od mužského podstatně. Ženy si nedovedly udělati ani nejmenšího nástroje; vše, co zevní kulturu značí (celá technika) je dílem mužů, jakož i všechny vědy a [umění]; nač ve světě pohlédneme (hospodářství, řemeslo, stavitelství, obchod, průmysl), je výlučně dílem mužským a žena jest jen tu i tam pomocnicí. Jestli pravdě podobno, že se ženy vpraví do lecjakých prací a oborů, jež se jim svěří, ale vše to se dítí musí pozorlivě a soustavně. Nemyslím, že by se osvědčilo, kdybychom ženy chtěli připustiti ihned do *pozic hotových*, jež povstaly kulturou posavad *mužskou*. Musí se dbáti, aby se práce dělila, aby díl *přiměřený* se dostal ženám, a to jen pomalu se může podařiti.“⁶⁵²

Ostatně podobný názor zastávala i Albertova sestra, příležitostná spisovatelka Tereza Svatová. Ta v dopise, v němž informovala Marii Červinkovou-Riegrovou o tom, že Krásnohorská zaslala bratrovi petici za právo žen studovat (a ona se jistě domyslela, jak jí odpověděl), vyjádřila svůj názor na ženské vzdělání. Sama o podpis na petici nebyla požádána, a jak psala, ani by ji nepodepsala. „Nepřeju ze zásady ženským učencům a nedůvěřuju slepě tomu ‚svatému zápalu, pro vážné vědy. Žena zůstane přec jen vždy ženou se všemi drobnými chybičkami – byť i stála nadáním na rovní s muži. Jsou snad jednotlivé, vážné výminky, kdyby se však mělo mluvit a souditi ‚všeobecně,‘ tu by se přišlo na to, že marnivost a touha po vyniknutí převážila by vážný úmysl. ‚Poslouchám na filozofické fakultě, zní přece tak zvláštně a smět před své jméno postavit Dr. je teprve lákavé! Nemohu

⁶⁵² LA PNP, f. E. Albert, E. Krásnohorská E. Albertovi 16. 2. a 14. 3. 1890; *tamtéž*, f. E. Krásnohorská, E. Albert E. Krásnohorské b. d. [20. 2. 1890].

si pomoci (a snad se mýlím) ale, já ženským nevěřím. Ostatně jméno Krásnohorské samé mne již zavání přemrštěností. Odpusťte, že tak příkře píšu, Vám však bych lháti nechtěla za žádnou cenu.“⁶⁵³

Jak vidno, smysl pro ironii a nadsázku byl sourozencům Albertovým vlastní. Eduard Albert napjatou situaci, kterou vyvolal jeho spis, zlehčoval v dopise příteli proděkanu Karlu Chodovskému. „Moje vystoupení proti ženským lékařkám dělá bouřku po celém světě. Ty ženské jsou jako posedlé a chtějí teď být vším; i práva chtějí studovat a zakrátko půjdou i k teologii a k vojsku. Budou Regimentsarzti a začnou i kaplanovat. Pošleme Vám odtud nějakou macatou kaplanku, asi tak 25ti letou. Já mám z toho velikou kratochvíli. Maže se to všeko; facky lítají; ty největší nesmysle se tisknou. Já se těším na dílo francouzské *Jesus et la femme*, které stojí na tom stanovisku, jaké já hájím.“⁶⁵⁴

Boj skončil v roce 1900 tím, že rakouská vláda studium žen na vysokých školách povolila. Ženy začaly na vídeňské lékařské fakultě studovat v zimním semestru 1900/1901. Jejich vstupu na fakultu se Albert nedomáhal, a tak můžeme pouze spekulovat o tom, jak by se zachoval, neboť prohlásil, že na jeho kliniku žádná lékařka nesmí, a kdyby přece jen se tam dostala, pak že odejde z kliniky on.⁶⁵⁵

Eduard Albert jistě nebyl osobností černobílou. Byl člověkem s osobitým pohledem, jehož vyhraněné názory vzbuzovaly emoce. Nebyl pouze chladně uvažujícím vědcem, ale osobností se širokým spektrem zájmů, živě se zajímající o současnou společenskou a zejména politickou situaci. V jeho životní strategii hrálo významnou roli i specificky pojímané češství.

Pro Albertovo smýšlení je charakteristický dopis z jeho cesty po Německu a Francii, který poslal Antonínu Rezkovi z Luzernu 17. srpna 1900. Mj. v něm píše: „Musím Vám přece zrno politiky hodit. V Paříži jsem hleděl na věci také trochu ze strany české. Nemohu Vám umlčet onen smutný dojem, který povstává, když Čech vidí, jaké nepatrné *aliquantulum* jsme my, když se někde sejde *svět*, a jaké jsme hrozné huby a nadýmání se jeví, když jsme doma. [...] Zkrátka neznaménáme nic a svět nemá žádného dojmu o nás.“⁶⁵⁶ Takto psal Albert po

⁶⁵³ LA PNP, f. M. Červinková-Riegrová, T. Svatová M. Červinkové-Riegrové 2. 3. 1890. Publikováno in: H. KOKEŠOVÁ, *Tereza Svatová a Marie Červinková-Riegrová*, s. 143.

⁶⁵⁴ LA PNP, f. Varia, E. Albert K. Chotovskému 29. 10. 1895.

⁶⁵⁵ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 263. V jednom z Albertových nekrologů se píše, že „při jedné přednášce veřejné zpozoroval v auditoriu mezi posluchači též studentku. A tu se vypravuje, že prof. Albert opustiv svůj operační stůl, šel do lavic, poklonil se slečně, nabídl jí rámě a s ostrým ‚prosím‘, které odporu nesneslo, vyvedl slečnu z posluchárny“. *Vzpomínka na dvorního radu Alberta*, Příloha ku Hlasu národa ze dne 2. října 1900, s. 1.

⁶⁵⁶ H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, E. Albert A. Rezkovi 17. 8. 1900, s. 215–216.

zkušenostech ze 13. mezinárodního lékařského sjezdu v Paříži, jehož součástí byla návštěva světové výstavy a její lékařské expozice. Jednotlivé státy zde byly zastoupeny svými pavilony a podle Alberta se zde Maďaři v podstatě prezentovali jako samostatný stát, Čechy byly zastoupeny v rámci rakouského pavilonu pouze obrazy.

Eduard Albert se tuto nelichotivou bilancí pro český národ po léta pokoušel změnit. V dané situaci vždy využíval všech svých možností a schopností. O tom, že doma není nikdo prorokem se přesvědčil mnohokrát. Pohled české společnosti na něj přitom osciloval v rámci krajních poloh vlastenec versus odrodilec, cizák; náš člověk ve Vídni versus „hofrát“ a Vídeňák atd. Období, kdy se Češi nejrůznější politické orientace a společenského postavení snažili využít Albertova vlivu a kontaktů, se občas střídala s obdobími odcizení a pomluv, kdy Češi nerozuměli jeho nacionálně nezaujatému pohledu danému kosmopolitickou zkušeností člověka žijícího v centru, který nemá vždy pochopení pro úzce národní cíle. Jeho strategické uvažování nerezonovalo s českým „drobečkovým“ pohledem okamžitých výhod. Na dobovém hodnocení Eduarda Alberta se tak ukazuje komplex malého národa majícího ambice, které neumí prosadit. Příznačné přitom také je, že i později se zasvěcený znalec života a díla Eduarda Alberta Arnold Jirásek hodnocení jeho politické činnosti a vlivu v podstatě vyhnul.

VI. „Druhý život“ Eduarda Alberta

Nečekaným úmrtím Eduarda Alberta v Žamberku v noci z 25. na 26. září 1900 začíná jeho druhý život, který odstartovaly oslavné nekrology na stránkách českého, moravského, rakouského, německého a dalšího zahraničního tisku.⁶⁵⁷ K nim se záhy připojily podrobnější články v popularizačních a odborných, lékařských časopisech. V Čechách je publikovali Albertovi žáci a kolegové Karel Maydl, Otakar Kukula a Ladislav Syllaba.⁶⁵⁸ V Rakousku např. Adolf Lorenz, Johann Habart a Carl Ewald.⁶⁵⁹ Jaroslav Vrchlický, který připravil do tisku Albertovu básnickou sbírku *Na zemi a na nebi*, přítelovu památku uctil básní *Orion*, básnickou sbírkou *Žamberské zvony* a články věnovanými Albertovu vztahu k poezii.⁶⁶⁰ Albertovo mecenášství, vztah k rodnému kraji a zejména jeho činnost historickou zdůraznil Albertův přítel z mládí Jaroslav Goll.⁶⁶¹

⁶⁵⁷ Např. † *Hofrath Professor Dr. Eduard Albert*, Neue freie Presse, 1900, č. 12964, 26. 9.; [A. K.], *Eduard Albert*, tamtéž, č. 12965, 27. 9.; *Aus Senftenberg in Böhmen*, Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung, 1900, č. 221, 26. 9.; Erazim VLASÁK, *Edvard Albert*, Národní listy 40, 1900, č. 267, 27. 9., s. 1–2; *Smrt prof. dra Alberta*, Hlas národa, 1900, č. 268, 27. 9., s. 2; † *prof. dr. Ed. Albert jako lidový spisovatel*, tamtéž, s. 2–3; *Ze Žamberka, 26. září*, tamtéž, s. 3; Jar. VRCHLICKÝ, *Eduard Albert*, tamtéž, č. 269, 28. 9., s. 1–2; [Dr. J. H.] a [α], *Prof. Dr. Eduard Albert †*, Politik 39, 1900, č. 267, 27. 9., s. 3–4; *Professor Albert †*, tamtéž, č. 268, 28. 9., s. 4–5; *Professor dr. Eduard Albert †*, Moravská orlice 38, 1900, č. 220, 27. 9., s. 2; *K úmrtí profesora dra Eduarda Alberta*, tamtéž, č. 221, 28. 9., s. 3; *Vytrvalé slunce dokonávajícího září...*, tamtéž, č. 223, 30. 9., s. 1–2; *Professor Eduard Albert † a Prof. Dr. Ed. Albert jako lidový spisovatel*, tamtéž, s. 4; *Dvorní rada prof. Dr. Eduard Albert zemřel*, Obzor 23, 1900, č. 19, 5. 10., s. 286; Jaroslav ZAJÍČEK-HORSKÝ, *Albert. Posmrtná črta*, Lidové noviny 8, 1900, č. 227, 5. 10., s. 1–2; [z], *Albertova literární pozůstalost*, tamtéž, č. 231, 10. 10., s. 6; Jaroslav VRCHLICKÝ, *Eduard Albert – básník*, tamtéž, č. 236, 16. 10., s. 1–2; Vojtěch MRÁZEK, *Eduard Albert*, Zlatá Praha 18, 1900/1901, č. 1, s. 7–8, č. 2., s. 18–20, č. 3, s. 31. V časopise byla nejprve uveřejněna fotografie E. Alberta a báseň J. Vrchlického. Jaroslav VRCHLICKÝ, *Orion. Památce Edvarda Alberta*, Zlatá Praha 17, 1899/1900, č. 48, s. 565 a 566. Viz též vzpomínku uveřejněnou v Naší době v rubrice Rozhledy literární a umělecké. [-k-], *Dne 26. září zemřel...*, Naše doba 8, 1900/1901, č. 1, s. 67–68.

⁶⁵⁸ Karel MAYDL, *Prof. Dr. E. Albert*, Almanach české akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 11, Praha 1901, s. 128–158; TÝŽ, *Eduard Albert*, Česká revue 4, 1901, s. 1–3; Adolf LORENZ, *Eduard Albert*, Wiener medicinische Wochenschrift 50, 1900, č. 40, 29. 9., s. 1; TÝŽ, *Albert Eduard*, Biographisches Jahrbuch und Deutscher Nekrolog, Bd. 5, Berlin 1903, s. 127–135; Ladislav SYLLABA, *Eduard Albert*, Osvěta 30, 1900, č. 11, s. 965; Otakar KUKULA, *Prof. Dr. Eduard Albert †*, Časopis lékařů českých 39, 1900, č. 40, s. 999–1003.

⁶⁵⁹ Carl EWALD, *Eduard Albert †*, Wiener klinische Rundschau 16, 1900, s. 786; SENFELDER, *Eduard Albert als Literathistoriker und Dichter*, tamtéž, s. 818; Johann HABART, *Eduard Albert. Gedenkblatt*, Wien 1900. Habartova publikace obsahuje dvě části: I. Gedenkrede gehalten am 2. Mai 1891 bei der zu Ehren des k. k. Hofrathes Prof. Dr. Eduard Albert von seinen ehemaligen und gegenwärtigen Assistenten und Operateuren aus Anlass der zehnjährigen Wirksamkeit desselben als Vorstand der I. Wiener chirurgischen Klinik Veranstalteten Jubiläums-Feier; II. Eduard Albert und die Heereschirurgie. Abdruck aus dem Militärarzt 1900, Nr. 19 und 20; TÝŽ, *Eduard Albert und die Heereschirurgie*, Militärarzt 1900.

⁶⁶⁰ Eduard ALBERT, *Na nebi a na zemi*, Praha 1900; Jaroslav VRCHLICKÝ, *Orion. Památce Edvarda Alberta*, Zlatá Praha 17, 1899/1900, č. 48, s. 565 a 566; TÝŽ, *Žamberské zvony a jiné písně*, Praha 1900; TÝŽ, *Eduard Albert – básník*, Česká revue 4, 1901, s. 3–7; Jar. VRCHLICKÝ, *Eduard Albert*, Hlas národa, 1900, č. 269, 28. 9., s. 1–2.

⁶⁶¹ J[aroslav] G[OLL], *Dne 26. září zemřel...*, ČČH 6, 1900, s. 403.

Na tomto místě chci citovat z několika nekrologů, z nichž je patrné, jaký obraz se o osobnosti Eduarda Alberta začal vytvářet, co bylo zdůrazňováno a vyzdvižováno a co se pak přebíralo z jedné vzpomínkové publikace do druhé.

V první řadě upozorňuji na článek Vojtěcha Mrázka, „nejstaršího odchovance“ české lékařské fakulty, který napsal velice patetický, ale pro další výklad osobnosti E. Alberta, příznačný článek. „Byla to chudá chaloupka českého venkova, jedna z oněch mnohých, kterým tak často děkujeme za výchovu svých prvních velikánů, ve které Eduard r. 1841 spatřil světlo světa.“ Autor zdůrazňuje, že Albert byl světovým učencem a přitom i výborným Čechem, byl pro něj apoštolem antisepse, autorem významných publikací, zejména čtyřdílné *Učebnice chirurgie a operační nauky a Diagnostiky chirurgických nemocí*. Vyzdvihl, že kniha byla z němčiny přeložena do řady dalších jazyků a že její český překlad byl opatřen „neobvykle vřelou předmluvou autora samého“. Albert podle něj měl všestranného ducha: „nebyl toliko knížetem vědy a strážcem lékařské historie: bylť i bohatýrem veršů a miláčkem Múz!“ Článek pak Mrázek uzavřel plamenným prohlášením: „Takového heroa, u něhož by hned patero duší – myslitele, lékaře, poety, řečníka, vlastence – souladně bylo vtěsnáno v mozku a srdci jedince – nadčlověka: českého Alberta II. neporodí nám ani století příští.“⁶⁶²

Mladočeské Národní listy přinesly článek absolventa pražské lékařské fakulty, internisty, spisovatele a publicisty Erazima Vlasáka, který z Albertova profesního životopisu vyzdvihl jeho působení na vídeňské německé univerzitě, kdy byl vedle Theodora Billrotha „hvězdou prvního řádu na poli německé chirurgie“. Tato dvě jména vábila na vídeňskou lékařskou fakultu tisíce cizinců a učinila z ní v poslední době to, čím byla kdysi za Škody a Rokitanského. „Inferioritu národa našeho, házenou nám stále do očí hyperkulturních Němců, dokazují nejlépe tři velká světla, která plála na nebi německé lékařské vědy a vědu tuto učinila moderní. Škoda, Rokitanský, Albert. Nositelé jmen těch byli Čechové, synové – inferiorního národa...“

Také Vlasák zdůraznil, že Albertův „génus byl všestranným“. Zvláštní na charakteru Albertovy literární práce podle něho bylo to, že nebyl jenom spisovatelem, učencem a historikem chirurgickým, nýbrž že jeho práce je vidět i na jiných polích literárních, a to na poli beletrie a poezie. Alberta viděl jako zjev literárně velice zvláštní a ojedinělý. „Zde budiž uvedeno na čest a slávu ducha Albertova, že užíval svého talentu beletristického a básnického

⁶⁶² Vojtěch MRÁZEK, *Eduard Albert*, Zlatá Praha 18, 1900/1901, č. 1, s. 7–8; č. 2., s. 18–20; č. 3, s. 31.

jen k rozšíření českého jména.“ V závěru opět zdůraznil Albertovo češství: „Při vší té obsáhlé, nadlidské činnosti zůstal Albert až do posledního dechu svého Čechem a byl Čechem velikým. O jeho češství svědčí také snad poslední jeho vystoupení na vědecké lékařské veřejnosti. Na mezinárodním lékařském kongresu v Paříži letos konaném zastupoval Albert rakouskou vládu, ale přitom nepřestal býti Čechem, vstoupil do komitétu pro slovanský tisk, slovanskou lékařskou terminologii a slovanské lékařské sjezdy. Nebál se nikdy hrdě hlásiti se k českému, slovanskému praporu...“ Nekrolog uzavřel slovy: „Zemřel velký, geniální člověk, zemřel velký učenec a velký Čech.“⁶⁶³

Také staročeský tisk prostřednictvím Jaroslava Vrchlického zdůrazňoval, že „nejen jako přední učenec jmena světového, nýbrž i jako horlivý vlastenec a šlechetný lidumil zjednal si zesnulý paměť nehynoucí“. Vrchlický se pak věnoval tomu, co mu bylo nejbliž, totiž otázce, čím byl Albert české poezii. Vyzdvihl a zhodnotil Albertovu činnost beletristickou a překladatelskou, připomněl poslední překlady, které Albert vydal v roce 1900 a jeho vlastní básnické dílo. Přední charakteristickou známkou Albertova génia byla podle Vrchlického univerzálnost, a to jak ve vědě a v umění, tak i v praktickém životě. „Albert byl člověk celý a ryzí. Pravý humanista. V tom je vše.“⁶⁶⁴

Ani Moravská orlice nešetřila superlativy, psala o „velikém, věrném, vzorném synovi české země“, zdůrazňovala, že „v tuto chvíli jméno Eduarda Alberta pro naše zápasy má význam přímo fenomenální. Ve chvíli, kdy staví se nad nás kultura jiná, povýšenější prý a zářivější, slaví německý národ v jednolitém nadšení v tomto českém člověku jednoho z největších vědců a univerzitních učitelů. A tento vědec světového jména nám je horoucím obdivovatelem českého umění, překládá české básníky a sám píše české verše“.⁶⁶⁵

Albertovu osobnost vysoce hodnotila i německy vydávaná Politik: „Prof. Albert war ein berühmter Arzt und Gelehrter, ein tüchtiger Redner, ein vorzüglicher Lehrer und auch ein hervorragender Schriftsteller nicht nur in seinem Fache, sondern auch bewährt auf dem Gebiete der schönen Literatur.“⁶⁶⁶ V nekrologu uveřejněném ve Wiener Zeitung se psalo: „Aus Senftenberg in Böhmen trifft die Trauernachricht ein, daß daselbst heute Nachts Professor Albert einem Herzschlage erlegen ist. Die völlig unerwartete Kunde von dem Ableben des berühmten Arztes und Gelehrten wird weit hinaus über den Kreis seiner

⁶⁶³ Erazim VLASÁK, *Eduard Albert*, Národní listy 40, 1900, č. 267, 27. 9., s. 1–2.

⁶⁶⁴ Jar. VRCHLICKÝ, *Eduard Albert*, Hlas národa, 1900, č. 269, 28. 9., s. 1–2.

⁶⁶⁵ *Vytrvalé slunce dokonávajícího září...*, Moravská orlice 38, 1900, č. 223, 30. 9., s. 1–2.

⁶⁶⁶ [Dr. J. H.], *Prof. Dr. Eduard Albert †*, Politik 39, 1900, č. 267, 27. 9., s. 3–4;

Berufsgenossen schmerzliche Theilnahme und das Gefühl eines unwi[e]derbringlichen Verlustes wecken. Denn Hofrath Albert gehörte zu den erlesenen Persönlichkeiten von universellem geistigen Gehalte [...].“

Autor též vyzdvihl Albertovu roli zprostředkovatele mezi Čechy a Němci: „Bekannt sind die Verdienste, die Hofrath Albert um die Verbreitung and Popularisirung czechischer Poesie in deutschen Leserkreisen sich erworben. Ein treuer Sohn seines Volkes, huldigte er einem gelauterten Nationalismus und suchte das Heil seines Volkes nicht in der Isolirung, sondern darin, daß es in den Strom wissenschaftlicher und schöngeistiger Bewegung der großen Culturvölker eingeschaltet wird. Der Herstellung dieser Wechselbeziehung dienten auch seine zahlreichen Uebertragungen moderner czechischer Poesien, denen ebensowohl feines Verständniß und getreue Wiedergabe des Originals wie die meisterhafte Beherrschung des Deutschen nachgerühmt wird. Noch in den letzten Monaten gab Albert zwei Bände mit Uebersetzungen ausgewählter czechischer Poesien heraus, welche die Aufmerksamkeit weiter Kreise auf diese czechischen Dichtungen lenkten. Zu dem internationalen Rufe Vrchlický's hat Albert wesentlich beigetragen. Stets trat er für einen vernünftigen Ausgleich, für den friedlichen culturellen Wettbewerb der Czechen und Deutschen in Böhmen ein.“⁶⁶⁷

Český i německý tisk bezprostředně po Albertově smrti téměř jednohlasně vyzdvihoval zásluhy a všestranné schopnosti zesnulého, který patřil k výkvětu vídeňské univerzity, a litoval jeho náhlého odchodu. Adolf Černý tehdy napsal, že na pohřbu se neprojevovala žádná národnostní řevnivost, památku zesnulého svorně uctili Češi i Němci: „Jeden z nejpyšnějších knížat moderní medicinské vědy, profesor Eduard Albert byl za hlaholu zvonů a u přítomnosti výkvětu vědeckého a veřejného života kladen do rodné půdy, kterou miloval vřelou, nadšenou láskou, již nemohla utlumiti ani vzdálená cizina, kde působil, ani lesk veliké kariéry vědecké i společenské. [...] Za veliké účasti konán byl v neděli v Žamberce jeho pohřeb. Němci vedle Čechů tísnil se nad rakví, ve které uloženy ostatky velikého ducha. Ani stíny řevnivosti nepřeletěly tím velkým okamžikem, ve kterém slyšeti bylo jen veliký smuteční zpěv zvonů, okamžikem, ve kterém umlká nacionální zášť, pokořena velikým jasným bleskem ducha.“⁶⁶⁸

⁶⁶⁷ *Aus Senftenberg in Böhmen*, Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung, 1900, č. 221, 26. 9. Viz též referát *O poslední knize prof. Alberta*, Hlas národa, 1900, č. 275, 4. 10., s. 2. Podle Hlasu národa byl za šifrou O. T. skryt šéfredaktor Wiener Abendpost Oskar Teuber. Podle autora byl Albert svému národu nejvěrnějším synem, ale díval se jinak než mnozí na věrnost a nadšení pro svůj národ: „nesnažil se jí dokázati vášnivými útoky a boji, ale dokazoval jí tím, že seznamoval širokou veřejnost s literární tvorbou své vlasti. Albert nehledal sledování národních povinností v politických bojích, ale v usilovné snaze předkládati německému čtenářstvu klenoty a perly z literární pokladnice svého národa. Lesk jeho jména, váha jeho vpravdě mezinárodní vědecké osobnosti podporovaly mocně jeho ušlechtilé snažení“.

⁶⁶⁸ Ad. ČERNÝ, *Krásné, půvabné město Žamberk...*, Zlatá Praha 17, 1899/1900, č. 49, s. 576.

Zpravodaj Hlasu národa stavěl do kontrastu chudého chlapce a světově proslulého učenice: „Před čtyřiceti lety vyšel ze Žamberka z malého domku hodinářova chudý student, aby vlastní prací a vlastní pílí ve světě se uplatnil. A dnes, po čtyřiceti letech obrovské práce nesou bývalého chudého studenta do hrobu. [...] Bývalého chudého studenta, nyní učenice světové pověsti, s knížecí nádherou nesou do hrobu.“ A na jiném místě: „Vilu svou postavil si nebožtík vládní rada na místě, kde jako chlapec pásával kozy.“⁶⁶⁹

Albert byl dáván za vzor mladému pokolení: „Života Albertova, jeho výtečných vlastností ducha a srdce, všimnouti by si měli naši učitelé a naši kazatelé: hodí-li se někdo za vzor naší mládeži v každém směru, hlavně pak jako hrdý Čech a milovník rodného města a země, jest to prof. Albert. Chudý student vlastní prací svou dospěl tak vysokého stupně postavení vědeckého a společenského! Dejte obraz Albertův do všech škol, do galerie našich skutečných národních výtečníků! A jděte a následujte ho!“⁶⁷⁰

V této době se utvořila především na české straně v podstatě jednoznačná interpretace Eduarda Alberta. Tento obraz ustálený již v době jeho smrti nebyl podroben žádné revizi, dekonstrukci či reinterpretaci a přetrvává dodnes. Je to typický český příběh: chudý chlapec, který dosáhl světového jména a který se proslavil v cizím prostředí. Tematizovány jsou motivy češství a němectví.⁶⁷¹ Je zdůrazňována univerzálnost jeho ducha a šíře zájmů, prosazování českých potřeb a požadavků nepochitickými prostředky, jeho lidumilství a mecenášství.

Součástí druhého života Eduarda Alberta je i jeho pohřeb, konaný s velkou pompou v Žamberku. Rozloučení pomáhal organizovat a připravit Albertův poslední host, ministr Antonín Rezek, který o jeho náhlém skonu ihned informoval ministerského předsedu Ernesta Koerbra. Vdova Marie Albertová dala do českých novin jménem svým, syna Georga a ostatních příbuzných oznámení o náhlém úmrtí manžela s tím, že pohřeb se bude konat v neděli 30. září a zádušní mše v pondělí 1. října dopoledne v děkanském chrámu v Žamberku. Podle poznámky v novinách zvláštní úmrtní oznámení pozůstalí nerozesílali.⁶⁷²

Díky četným podrobným novinovým zprávám, majícím charakter reportážních článků, můžeme rekonstruovat průběh Albertova pohřbu. Albertovo tělo bylo vystaveno

⁶⁶⁹ *Pohřeb dvor. rady prof. dra Eduarda Alberta*, Hlas národa, 1900, č. 272, 1. 10., s. 2.

⁶⁷⁰ *Vzpomínka na dvorního radu Alberta*, Příloha ku Hlasu národa ze dne 2. října 1900, s. 1.

⁶⁷¹ Viz české historické mýty a stereotypy Ty naše chaloupky české a Dědičný nepřítel, kterými se zabýval Jiří RAK, *Bývali Čechové*, s. 83–109.

⁶⁷² Viz Přílohu ku Hlasu národa ze dne 28. září 1900, s. 4.

ve společenské velké „selské síni“ jeho vily. K pohřbu byl vypraven zvláštní vlak z Vídně, kterým vedle ministra Rezka cestovaly deputace I. a II. chirurgické kliniky vídeňské univerzity a zástupci námořnického spolku, k nimž se v Brně připojil Adolf Stránský a další. Na nádraží v Ústí nad Orlicí do vlaku přistoupili další účastníci, mj. zastupitelstvo města v čele se starostou Františkem Vicenou. Zvláštní vlak dorazil do Žamberka před druhou hodinou odpoledne. Ministr Rezek byl na nádraží uvítán okresním hejtmánem Karlem Vojáčkem, starostou města notářem Josefem Löblem a pošmistrem Kamilem Schopfem. Poté se všichni přicestovavší odebrali do Albertovy vily, kde se shromáždili i ostatní smuteční hosté. Před třetí hodinou odpolední se smuteční průvod vydal parkem k městu. Průvod zahajoval květinový vůz, načež následovalo zeměpanské úřednictvo, okresní hejtmán Karel Vojáček a okresní soudce Kučera, městská rada žamberecká s okresním zastupitelstvem, zastupitelstva obcí Kyšperka [dnes Letohradu – pozn. H. K.], Jablonného, Helkovic, Rokytnice a Vamberka. Pak následovalo duchovenstvo, hasiči, pohřební čtyřspřežní vůz, za nímž kráčeli Albertova manželka Marie, syn Georg, matka Kateřina Albertová a bratři s rodinami a dalšími příbuznými, ministr Rezek a další místní i přespolní účastníci pohřbu. U vchodu do parku očekávaly průvod sokolské jednoty ze Žamberka, z Jablonného, Doudleb, Vamberka, Kyšperka, Kostelce nad Orlicí, Rychova nad Kněžnou, spolky vojenských vysloužilců, hasičské a živnostenské místní a okolní spolky. Průvod procházel městem, kde se v ulicích tísnily davy obecnstva. Na budovách vlály smuteční prapory, také elektrické svítlny byly zakryty smutečním flórem. Na náměstí se k průvodu přidali učitelé a žáci. U farního kostela se připojil baron Oskar Parish ze Senftenbergu s chotí Adelheid. V chrámu Páně byly vykonány církevní obřady, po nichž se průvod vydal k hřbitovu k rodinné hrobce v kapli sv. Vojtěcha, kterou nechal Albert vybudovat. Obřady vedl královéhradecký generální vikář Alois Frýdek za účasti dvaceti devíti kněží, mezi nimiž byli všichni Albertovi přátelé, jako děkan Bohumil Hakl, profesor Gustav Domabyl, Josef Hulata a Václav Hlavsa, takže i podle zápisu děkanského úřadu v Žamberku byl Albertův pohřeb „nikdy zde nevidaný“.⁶⁷³

Nad hrobem promluvili profesor Ernst Ludwig za Nejvyšší zdravotní radu a vídeňskou lékařskou fakultu, dvorní rada Karel Kořistka za Českou akademii věd a umění, profesor Rudolf Chrobak za Společnost lékařů ve Vídni, za české spisovatele, umělce a za spolek Máj Jaroslav Vrchlický, jménem bývalých žáků profesor Adolf Lorenz, za pracovníky Albertovy kliniky asistent Friedrich Friedländer, za primáře Všeobecné nemocnice ve Vídni zdravotní

⁶⁷³ A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, úmrtní list s popisem Albertova pohřbu a s výčtem kněží vystavený Děkanským úřadem v Žamberku 26. 8. 1940. Viz též A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 178.

rada Victor Mucha a za přátele ředitel Rudolfovy nemocnice František Mráček. Poté členové učitelského sboru a Besedy řízené ředitelem Jiljí Waltrem zapěli smuteční sbory a rakev byla odnesena ke vchodu do hrobky, kde byly vykonány závěrečné pohřební motlitby, načež byla rakev snesena do hrobky a tím pohřební slavnost o půl šesté večer skončila.

Vedle příbuzných se pohřbu zúčastnili Albertovi blízcí přátelé ze Žamberka Kamil Schopf, Romuald Mazura a Waldemar Mazura ml., vídeňský přítel Moritz Pflaum, gymnaziální ředitel Josef Černý, za Klub českých poslanců Bedřich Pacák, Adolf Stránský, Boleslav Plaček, František Hovorka a Václav Formánek, profesor Jaroslav Jiljí Jahn za brněnskou českou techniku a řada dalších. Rakouskou vládu zastupoval již zmiňovaný ministr Antonín Rezek, doprovázený vysokoškolským referentem ministerstva kultu a vyučování ministerským radou Leo Beckem von Mannagetta a ministerským koncipientem Emanuele Greifem. Za pražské místodržitelství a zemskou zdravotní radu byl přítomen dvorní rada Hynek Pelz. Z pražských vysokoškolských krůhů byli přítomni profesori Jan Bohumil Eiselt, Jan Gebauer, Jaroslav Goll, Jaroslav Hlava, Bohuslav Raýmann, Karel Vrba, Alois Zucker, docenti Otokar Frankenberger, Antonín Heveroch, Rudolf Jedlička, Otakar Kukula, Antonín Veselý. Z vídeňských profesorů přijeli Ernst Ludwig, Rudolf Chrobak, Ernst Neusser, Adolf Lorenz, Ludwig Piskáček, František Mráček, dále odborný předseda Emanuel Kusý, vrchní štábní lékař, docent Johann Habart, botanik Eugen Halacsy a další.⁶⁷⁴ Baron Oskar Parish, majitel žambereckého velkostatku, po pohřbu uspořádal pro ministra Rezka a další vzácné hosty z Vídně hostinu a dal smutečním hostům k dispozici všechny své povozy.⁶⁷⁵ Následujícího dne, 1. října, se konala zádušní mše v děkanském kostele v Žamberku. Další zádušní mši za zemřelého Eduarda Alberta celebroidal ve Vídni Albertův letitý soused a přítel, světící biskup Gottfried Marschall.⁶⁷⁶

V rodném Žamberku však Albertovy ostatky dlouho nezůstaly. Proti výslovné vůli zemřelého, města a přátel bylo z rozhodnutí Albertových nejbližších, zejména syna Georga, jeho tělo dne 29. listopadu 1901 převezeno do Vídně a pohřbeno na Ústředním hřbitově do

⁶⁷⁴ SOkA Ústí nad Orlicí, archivní knihovna časopisů, novin, regionální literatury, kronik a příslušné archivní fondy (Notářství Žamberk; Archiv města Žamberk; Děkanský úřad Žamberk; Obecná škola Žamberk). MM Žamberk, f. E. Albert, Pamětnice, kde jsou zápisy smutečních hostů. Srov. též dobový tisk, např. fotografie a článek *Z pohřbu dvor. rady prof. Dra Ed. Alberta*, Pražský illustrovaný kurýr 14, 1900, č. 273, 2. 10., s. 1–2; *Pohřeb prof. Dra Eduarda Alberta*, Národní listy 40, 1900, č. 271, 1. 10., s. 1; [–bs.], *Pohřeb dvor. rady prof. dra Eduarda Alberta*, Hlas národa, 1900, č. 272, 1. 10., s. 2; *Ze Žamberka*, tamtéž. Přehled účastníků podává též A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 178–179.

⁶⁷⁵ *Ze Žamberka*, Hlas národa, 1900, č. 272, 1. 10., s. 2.

⁶⁷⁶ A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 21. a 22. 2. 1941.

čestného hrobu poskytnutého vídeňskou obcí. Tak se Albert ocitl v těsné blízkosti Eduarda Hofmanna, Emanuela Kusého, bývalého rivala Theodora Billrotha či cestovatele Emila Holuba. Honosný náhrobek je dílem poličského rodáka sochaře Vojtěcha Eduarda Šaffa.⁶⁷⁷

Touto translací Eduard Albert imaginárně překročil ono zmiňované hraniční pásmo mezi češtvím a rakušanstvím. Z hlediska rodiny však nelze tento akt brát jako nacionální gesto. Georg si více než otcovy poslední vůle cenil čestného hrobu na vídeňském hřbitově, který vnímal jako poctu ze strany státu a zřejmě i pragmaticky zvažoval výhled do budoucnosti. Po prodeji vily v Žamberku do otcova rodného města totiž přestal dojíždět a péče o hrob byla díky přenesení otcových ostatků do Vídně praktičtější. Češi pravý význam tohoto gesta nedokázali a ani nechtěli pochopit; stavěli se k němu úzce nacionálně.

Češi tedy pohlíželi na tento čin jako na nepřátelský akt, který jakoby popíral Albertův český původ a zareagovali sbírkou na vytvoření pamětní desky, kterou chtěli umístit na jeho rodném domě. Podnět k ní vzešel z řad členů Okrašlovacího spolku v Žamberku v roce 1906. Zasluhou předsedy spolku okresního lékaře Václava Barkmana, manžela Albertovy neteře Marie, dcery Terezy Svatové, se mezi Albertovými ctiteli sehnal dostatek finančních prostředků. Pamětní deska je dílem Františka Rouse, sochaře, který sňal Albertovu posmrtnou masku. Vedle Albertova portrétu jsou na ní pouze základní údaje Albertova života; je oproštěna od jakékoliv nacionální konotace.⁶⁷⁸ Deska, již vyrobilo kamenictví bratří Ducháčků, byla odhalena během slavnosti konané v sobotu 15. a v neděli 16. srpna 1908. Jejím odhalení předcházela slavnostní koncert na náměstí, divadelní představení místních ochotníků, kteří za účasti dvou profesionálních herců z Prahy zahráli drama *Oblaka* od Jaroslava Kvapila. Jako proslov byla přednesena pro tuto příležitost sepsaná báseň Jaroslava Vrchlického *Rozhledna*.⁶⁷⁹ V neděli 16. srpna se za doprovodu hudby v 9 hodin ráno sešli pozvaní hosté v hotelu Modrá hvězda, kde je jménem města oslovil starosta města Karel Doubrava a jménem Okrašlovacího spolku jeho jednatel, učitel Václav Čihák. Již předtím, během ranní bohoslužby, připomněl Albertův význam konzistoriální rada Gustav Domabyl,

⁶⁷⁷ O atmosféře v Žamberku viz F. a V. PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, s. 111–112. Srov. článek *Beisetzung der Leiche des Professors Albert in Wien*, *Politik* 40, 1901, č. 335, 5. 12., s. 4. V článku se psalo, že komorního pohřbu, který se konal 4. 12. 1901, se účastnila vdova a syn, slavnostní oficiální akce se měla konat až při odhalení pomníku.

⁶⁷⁸ Tak je tomu i na dalších pamětních deskách v České republice a v Rakousku, s výjimkou pamětní desky na bývalé Albertově vile v Žamberku.

⁶⁷⁹ Báseň vyšla samostatně jako leták. Jaroslav VRCHLICKÝ, *Rozhledna* (Památce Ed. Alberta). Ke slavnostním dnům odhalení desky Ed. Albertovi 15. a 16. srpna 1908, Okrašlovací spolek v Žamberku 1908. Publikována in: A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 431–434; F. a V. PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, s. 113–117.

blízký Albertův přítel. Slavnosti se zúčastnili významní hosté – radu královského hlavního města Prahy zastupoval obecní starší Václav Kasalický, Karlovu univerzitu profesor Jan Urban Jarník, Spolek českých lékařů Václav Libenský, z kliniky prof. Kukuly Eugen Levit, kromě čteného příbuzenstva též Zdenka Šemberová z Vysokého Mýta a mnoho dalších osobních přátel E. Alberta, též četní lékaři z okolí, zástupci okolních měst a obcí. Vlastní slavnost začala průvodem členů místních spolků od zámku na náměstí, kde pronesl slavnostní řeč J. U. Jarník a starosta města K. Doubrava, poté se průvod odebral k rodnému domu E. Alberta. Dopolední slavnost byla ukončena promenádním koncertem. Během slavnostního oběda byly čteny projevy, které přišly mj. z prezidia ČAVU od A. Randy, J. Vrchlického, O. Hostinského a dalších spolků i jednotlivců. Odpoledne se konal výlet do městského lesíka a slavnost ukončil večerní věneček.⁶⁸⁰

V říjnu 1909 byl slavnostně odhalen plastický reliéf v arkádách vídeňské univerzity. Reliéf je dílem sochaře Artura Kaana a představuje Alberta při přednášce studentům. Podle Arnolda Jiráka věrně zobrazuje jeho tvář a živě zachycuje jeho obvyklý postoj.⁶⁸¹ Při odhalení Albertova reliéfu dne 22. října 1909 promluvil Albertův žák profesor Julius Hochenegg, přítomen byl rektor vídeňské univerzity Heinrich Swoboda a děkan lékařské fakulty Alexander Kolisko. Slavnosti se zúčastnili další Albertovi žáci Adolf Lorenz, Ludwig Piskáček, Julius Schnitzler, Rudolf Frank, Carl Ewald, Friedrich Friedländer, primář Josef Preindlsberger ze Sarajeva, z Čech profesor Otakar Kukula se svými spolupracovníky z kliniky Janem Levitem, Karlem Štěpánem a Vilémem Krlínem. Mezi účastníky byli i dvorní rada Bartoloměj Pavlíček a Josef Svatopluk Machar.⁶⁸²

Albertův druhý život našel odraz nejenom v pomnících. Výroční komemorace byly připomínány články jak na české, tak na rakouské straně. V roce 1910, kdy uplynulo deset let od Albertova úmrtí, připomněly jeho osobnost novinové články J. Penížka,

⁶⁸⁰ AUK, f. Všestudentský archiv, J. U. Jarník, novinový výstřižek článku *Slavnost odhalení desky dvorního rady MUDra Eduarda Alberta* z 18. 8. 1908.

⁶⁸¹ Thomas MAISEL, *Die Denkmäler im Arkadenhof der Universität Wien. Biographische Skizzen*, Wien 1990, s. 21. Fotografii reliéfu uveřejnil též A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 293; H. KOKEŠOVÁ, *Eduard Albert*, s. 36. Viz též obrazovou přílohu.

⁶⁸² Viz materiály uložené v Archivu univerzity ve Vídni, která slavnost pořádala. Archiv der Universität Wien, f. Diverse Nachlaßfragmente: E. Albert (Enthüllungsfeier am Freitag den 22. Oktober 1909 um 12 Uhr), spis Adressen für die Universitätsfeier vom 22. 10. 1909 (Arkadendenkmal E. Alberts). Jedenáctistránkový seznam se jmény a adresami pozvaných na slavnost pochází z ruky Georga Alberta. Z příbuzných byli pozváni František Albert, Josef Svata a jeho zeť Václav Barkman, Georg a Marie Albertovi a neteř Karolína Smrtová. Viz též Julius HOCHENEGG, *Dem Andenken E. Albert. Rede, gehalten am 22. Oktober anläßlich der Enthüllung seines Denkmals in der Arkaden der Universität*, Wien 1909, s. 1–14. V Österreichische Nationalbibliothek v Sammlung von Handschriften und alten Drucken v oddělení Handschriften, Autographen und Nachlässe,

J. Eimové-Schwazové, ve Vídni pak článek Albertova žáka R. Morgensterna uveřejněný v listě Forum.⁶⁸³ V roce 1913 vyšel v Almanachu českých lékařů stručný Albertův životopis sestavený Michalem Navrátil, který hodnotil nejen Albertovo profesní působení, ale i jeho všestranné zájmy a činnost. Navrátil, který Alberta osobně znal, zdůrazňoval jeho univerzálně založeného ducha, přichylnost k rodnému kraji a českému prostředí. Albertovu rodišti pak věnoval samostatnou publikaci, kterou vydal vlastním nákladem.⁶⁸⁴ V roce 1925, u příležitosti 25. výročí Albertova úmrtí, uveřejnil Josef Svítíl dva články v Národních listech, na Alberta vzpomněl i Rudolf Jedlička a Ignác Saudek.⁶⁸⁵ Další příležitostné články se objevily v jubilejních letech 1930 a 1931, kdy vyšla i část Albertovy korespondence.⁶⁸⁶ Jedinou větší předválečnou prací je brožurka Maxe Stránského z roku 1935, kterou navázal na své články v revue Dunaj.⁶⁸⁷ Památku Eduarda Alberta oživilo sté výročí jeho narození, a to i přes válečnou dobu a nepříznivé poměry. Nebo právě díky nim. V těžkých dobách protektorátu Češi hledali symboly češství. Jedním z nich se pro ně stala i osobnost Eduarda Alberta.

K prvnímu vážnějšímu střetu v hodnocení Alberta z nacionálního hlediska došlo již v roce 1930, impulsem byla poznámka Albertova bývalého žáka o jeho čistě německém vzdělání. Toto tvrzení Adolfa Lorenze přimělo Arnolda Jiráska k obraně Albertova češství na stránkách Časopisu českých lékařů. Podle Jiráska se v době, kdy „nám je často přemýšleti o smýšlení Němců vůbec a našich zvláště a kdy často jejich mentalita nám není dobře

Sammlung Otto Frankfurter, sign. Autogr. 217/1–5 Samml.: novinový výstřižek Enthüllung des Albert-Denkmal, Wien 22. October [1909].

⁶⁸³ Josef PENÍŽEK, *Upomínky na Eduarda Alberta*, Národní listy 50, 1910, č. 272, 3. 10., s. 1; Julie SCHWARZOVÁ-EIMOVÁ, *Vzpomínka na prof. dra Eduarda Alberta*, tamtéž, č. 279, 10. 10., s. 1; [R. M.], *Eduard Albert*, Das Forum 4, 1910, s. 376.

⁶⁸⁴ Heslo Albert Eduard Dr., Michal NAVRÁTIL, *Almanach českých lékařů*, Praha 1913, s. 5–6; TÝŽ, *Albertovo rodiště. Lázeň, zdravotnictví a špitál v Žamberku*, b. m., b. d. [Praha 1917].

⁶⁸⁵ I. SAUDEK, *Vzpomínky na Eduarda Alberta (K 25. výročí jeho smrti)*, Lidové noviny 33, 1925, č. 480, 25. 9, s. 7; Rudolf JEDLIČKA, *Profesor dr. Eduard Albert. K 25letému výročí jeho smrti*, Časopis lékařů českých 64, 1925, č. 40, s. 1430–1431; Josef SVÍTIL, *Eduard Albert*, I, II, Vzdělávací příloha Národních listů, 1925, č. 258, 20. 9., s. 1, č. 265, 27. 9., s. 1.

⁶⁸⁶ Jde např. o články Tereza SVATOVÁ, *Rozptýlené kapitoly*, Národní politika 48, 1930, 16. 6.; TÁŽ, *O dru Eduardu Albertovi. Z rodinných vzpomínek*, tamtéž, 26. 9.; [M. H.], *Profesor dr. Eduard Albert*, Našinec 66, 1930, č. 223, 28. 9., s. 3–4; Jaroslav KVAPIL, *Dva listy Albertovy*, Lidové noviny 39, 1931, č. 96, 22. 2., s. 1–3. Dále viz [-ll.-], *Eine Freundschaft: Chirurg Prof. Albert und Ministerpräsident Graf Taaffe*, Prager Tagblatt, 1931, č. 110, 10. 5., s. 2; [-ll.-], *Prof. Albert und der Wiener Hof*, tamtéž, č. 116, 17. 5., s. 4; Michal NAVRÁTIL, *Slavný chirurg MUDr. Eduard Albert, profesor university vídeňské*, Věstník českých lékařů 42, 1930, č. 30–52, s. 699–1157; Jiří St. GUTH-JARKOVSKÝ, *Z korespondence dv. rady Dra Ed. Alberta gymn. řed. Josefu Černému*, Zvon 31, 1931, č. 22, s. 299–301, č. 23, s. 313–314, č. 37–38, s. 510–511, č. 41, s. 567–569; TÝŽ, *Z korespondence Dra Ed. Alberta gymn. řed. Josefu Černému*, Zvon 32, 1932, č. 50, s. 692–694, č. 51, s. 710–713; TÝŽ, *Z korespondence Dra Ed. Alberta gymn. řed. Josefu Černému*, Zvon 33, 1933, č. 20, s. 271–273, č. 32, s. 439–440.

⁶⁸⁷ Max STRÁNSKÝ, *Vzpomínka na prof. Dr. Eduarda Alberta*, b. m., b. d. [1935]; TÝŽ, *Proslulí vídeňští lékaři českého původu*, Dunaj, menšinová revue 3, Vídeň 1925, s. 338–348; TÝŽ, *Památce českého lékaře, vídeňského profesora dra Eduarda Alberta*, tamtéž, 4, Vídeň 1927, s. 77–91.

pochopitelnou, ukazuje, jak pomalu a těžko mění se někdejší smýšlení mnohých i ze vzdělaných Němců“. Lorenz totiž ve své autobiografii, která vyšla v knize *Führende Chirurgen in Selbstdarstellungen*, napsal: „Das Albert Vollbluttscheche von allerdings rein deutscher Bildung war, fiel zu jener Zeit noch kaum ins Gewicht“. Jirásek se proti tomuto tvrzení ohradil a připomněl Albertovy bohaté jazykové znalosti a velký přehled po evropské medicíně a poznamenal, že Albertovo obecné i lékařské vzdělání bylo všestranné a nejen „čistě německé“. Odmítal oproti Lorenzovi poukazovat na národnost pracovníka v oblasti vědeckého bádání a při jeho úspěších. Jirásek psal: „I kdyby bylo něco pravdy o ‚čistě německém vzdělání‘ Albertově (ač tomu tak není), snad by bylo vhodné vzpomenouti, že žádná kultura ani vzdělání, tedy ani německé, nepovstaly samy ze sebe, ale vlivem všech a prací mnohých i cizích příslušníků. Či snad jsou tací, kteří věří na parthenogenesu německé kultury? Nikdo nemůže popřít velikost a význam německé kultury, ale nikdo spravedlivý nemůže připustit tvrzení obdobného, jako svrchu uvedené. A je-li Albert naší oprávněnou národní pýchou, nemůže se divit žádný spravedlivý Němec, že si ho musíme bránit proti nepravdě, výše uvedené.“⁶⁸⁸

Na podzim 1940 vyšlo několik drobnějších článků, připomínajících 40. výročí Albertova úmrtí. Od téhož roku pracovali na monografiích Eduarda Alberta nezávisle na sobě Arnold Jirásek a Josef Svítíl. Svítíl, obvodní lékař v Novém Městě na Moravě, používající umělecký pseudonym Jan Kárník, poznal Alberta osobně a znal se i s jeho žáky, se snažil hlavně o popularizaci Albertova významu v širších vrstvách. Reagoval tak na výtky v denním tisku, které se objevily v článcích uveřejněných u příležitosti čtyřicátého výročí Albertova úmrtí, že se na Alberta nevděčně zapomíná.⁶⁸⁹

Popudem k práci Arnolda Jiráského, jak se zmiňuje v úvodu prvního vydání ze srpna 1940, bylo stoleté výročí narození E. Alberta. Válečná doba však neumožňovala žádné velké

⁶⁸⁸ *Führende Chirurgen in Selbstdarstellungen: Heinrich Braun, Th. Gluck, Hermann Kümmell, Adolf Lorenz, Erwin Payr, Ludwig Rehn*, Leipzig 1930; Arnold JIRÁSEK, *Jak se soudí o Albertovi*, Časopis lékařů českých 69, 1930, č. 14, s. 556.

⁶⁸⁹ Na podzim 1940 vyšel např. článek *Památce chirurga a spisovatele Eduarda Alberta*, Národní práce, 1940, č. 262, 25. 9., s. 4; Josef SVÍTIL-KÁRNÍK, *Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha*, Praha 1941, s. 7–8. Kniha má 79 číslovaných stran. O Svítílových pohnutkách viz A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, Josef Svítíl A. Jiráskovi 7. 2. 1941. Dopis je přiložen ke Svítílově knize, ve které je vepsáno věnování z téhož data. Srov. Jiráskovu zprávu o knize. *Dr. Josef Svítíl-Kárník: Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha. Ke stému výročí jeho narození*. Nakladatelství Vyšehrad, 1941, Rozhledy v chirurgii 20, 1941, č. 3, s. 119. Obě knihy měly jinou cílovou skupinu čtenářů, což jistě dokládá i cena publikací. Jiráskova monografie stála 100 K, Svítílova 15 K.

veřejné oslavy, proto nezbývalo, než „nahraditi promluvy, při takovéto příležitosti slavnostně pronášené, knižním rozbořem života a díla pracovníka, jehož paměť nám výročí obnovilo“.⁶⁹⁰

Kniha, mající podtitul *Pokus o kroniku a rozbor života, práce i významu E. Alberta*, učiněný ke stému výročí jeho narození (20. ledna 1941), byla vydána v lednu 1941 nákladem České chirurgické společnosti jako I. svazek Albertovy knihovny. Jirásek nejprve zhodnotil dosavadní literaturu věnovanou Albertově osobnosti ovlivněnou podle něho tím, že všichni pisatelé Alberta osobně dobře znali, což má své výhody i nevýhody. Jirásek přistupoval k Albertově osobnosti prostřednictvím jeho děl, projevů, ale pochopitelně i prostřednictvím popisů a vzpomínek současníků. Jako první se pokusil provést „úplnou přehlídku Alberta života a práce“. Nechtěl nahrazovat práci historiků, ale uvažoval jako „výkonný chirurg, který má psáti o chirurgovi doby už minulé“. Práci bral jako svou povinnost nejen odbornou, ale i národní. I když se snažil psát „podle pravdy, za níž je třeba jíti všemi prostředky“, nemohl se ubránit určitému subjektivismu. Zpočátku se domníval, že napsat životopis chirurga Eduarda Alberta čtyřicet let po jeho smrti nebude nijak obtížné, narážel však na mnoho překážek a těžkostí. Potíže měl zejména s přístupností pramenů, uváděním již zavedených, vžitých nepravd na pravou míru, zápasil však i s tím, že současníci mnohé věci pokládají za tak samozřejmé, že je nikdo nezaznamená, a historik pak stojí před prázdnem, které nutí i svádí k dohadům. Přese všechny potíže se snažil udělat práci co nejlépe tak, aby „nám paměť Eduarda Alberta byla potěšením, příkladem a vzpruhou“.

Jiráskova kniha vzbudila zaslouženou pozornost.⁶⁹¹ Podle autora, jak uvádí v předmluvě k druhému vydání, to způsobila hlavně „vzrušující doba, naplněná nízkými ideami a vzněty, která slušné a myslící lidi přímo hnala k dívání na velké a dobré muže. Temné a zlé časy pro náš národ byly jakoby prosvětlovány skutečností, že kdysi, ne dávno,

⁶⁹⁰ Citováno z úvodu k prvnímu vydání, který Jirásek napsal ve Všeanech 19. 8. 1940. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 6–13. Postup Jiráskovy práce na monografii můžeme průběžně sledovat v jeho korespondenci s Bohuslavem Albertem od počátku července 1940. Jedná se o nejen o dopisy B. Alberta A. Jiráskovi, ale i o kopie dopisů A. Jirásky B. Albertovi. V dopise z 6. 7. 1940 Jirásek sděluje, že „oslava Eduarda Alberta v lednu 1941 nebude pořádána, než nicméně jsem se rozhodl, že napíši přece jen životopis, tak jak se mi jeví při dnešním odstupu a na základě skutečného studia jeho prací“. Při té příležitosti žádal B. Alberta, aby mu pomohl při shánění dat o Albertových předcích. Viz A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 6, inv. č. 36, A. Jirásek B. Albertovi 6. 7. 1940.

⁶⁹¹ Viz např. referáty o knize uveřejněné v Časopise lékařů českých. [P.], *Eduard Albert – pokus o kroniku a rozbor života, práce a významu Ed. Alberta učiněný ke stému výročí jeho narození 20. ledna 1941*, Časopis lékařů českých 1941, č. 4, s. 147; Jaroslav JEDLIČKA, *Prof. dr. Arnold Jirásek, Eduard Albert – pokus o kroniku a rozbor života, práce a významu Ed. Alberta učiněný ke stému výročí jeho narození 20. ledna 1941*, tamtéž, č. 14, s. 511–513. Srov. též recenzi na Svítlovu knihu. VINAŘ st., *Dr. Josef Svítel-Kárník: Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha*, tamtéž, s. 514.

náš člověk šel svou prací a svým duchem vítězně v prostředí, nám nikterak přátelském.“⁶⁹² Publikace vyvolala odezvu, která se projevovala jednak zprávami o jejím vydání (potěšil ho posudek historika Josefa Šusty i soud Alberta Pražáka), ale také opravami a doplňky některých čtenářů k jejím údajům. Josef Šusta svoji recenzi napsal na počátku roku 1941, v květnu měl hotové korektury, ale vydávání Českého časopisu historického bylo zastaveno, a tak svůj posudek poskytl Arnoldu Jiráskovi s tím, aby jej nabídl odborným lékařským časopisům.⁶⁹³ Recenze vyšla v Časopise lékařů českých a redakce ji uvedla těmito slovy: „Laskavostí p. profesora Jiráska se nám dostalo velmi cenného přínosu k jubileu stých narozenin Ed. Alberta v tomto článku p. profesora J. Šusty, který byl napsán pro odborné kruhy historické, a je velmi zajímavý poznámkami, které pan autor připojuje in margine odborného posudku o obou citovaných pracích. Vzdáváme upřímné díky panu autoru za toto obohacení našeho časopisu.“⁶⁹⁴

V době, kdy začal Jirásek psát, žila ještě Kateřina Thomová, nejmladší sestra Eduarda Alberta. Další Albertova sestra, Tereza Svatová, sice v únoru 1940 zemřela, ale její vzpomínky žily dál prostřednictvím jejích dcer Tarsily Svatové a Marie Barkmanové. Její manžel Václav Barkman, vrchní zdravotní rada ve výslužbě, poskytl Jiráskovi řadu cenných informací a materiálů.⁶⁹⁵ Nejvíce Jiráskovi pomáhal Bohuslav Albert, syn Eduardova bratra Františka, který byl v kontaktu s tetou Kateřinou Thomovou z Žamberka, sestřenicí Olgou Albertovou z Kostelce nad Orlicí, Vratislavem a Kateřinou (Katuší) Charfreitágovými a zejména s Georgem, synem E. Alberta žijícím ve Vídni. Jeho pomoc se výrazně projevila při přípravě druhého, doplněného a opraveného vydání. V září 1944 např. Jiráskovi psal: „Vaše příprava pro II. vydání a doplnění knihy o E. A. mne zaujaly a rád bych Vám přispěl svou pomocí. Obávám se ovšem, že můj přínos bude skrovný. Osobně nemám na strýce mnoho vzpomínek a snad ani více, než jsem napsal do žambereckého listu k výročnímu dni.

⁶⁹² Citováno z předmluvy k druhému vydání psané v Praze 19. srpna 1944. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 14-15.

⁶⁹³ A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 6, B. Albert A. Jiráskovi 28. 11. 1941. Z dopisu vyplývá, že Šusta již v květnu poslal Jiráskovi kartáčový otisk článku se slibem, že brzy pošle jeho výtisk. Časopis však byl zastaven a Šusta Jiráskovi zaslal kritiku s tím, že mu jí dává k dispozici, aby byla uveřejněna v nějakém lékařském časopise. Jirásek se B. Albertovi přiznával, že mu Šustův posudek „velmi ulehčil po stránce historické, neboť jsem cítil řadu slabých míst, nebo spíše nejistot, které se podařilo po tomto referátu utlumit“.

⁶⁹⁴ Arnold Jirásek: *Eduard Albert. Praha 1941, 411 str. (Albertova knihovna. Vydává Česká chirurgická společnost, č. 1); Josef Svítal-Kárník: Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha, Praha, Vyšehrad, 1941, 80 str., Časopis lékařů českých 80, 1941, č. 51, s. 1970–1972. V Českém časopise historickém vyšla recenze až v roce 1946. J. ŠUSTA, Arnold Jirásek: Eduard Albert; Josef Svítal-Kárník: Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha, ČČH 47, 1946, s. 269–276.*

⁶⁹⁵ Viz jejich vzájemnou korespondenci. A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 7, inv. č. 76, 4 dopisy V. Barkmana A. Jiráskovi z let 1940–1946 a 3 kopie strojopisných odpovědí A. Jiráska z let 1940–1945.

Vše ostatní, co o E. A. vím, pramení z převážné míry z nemnohých mých hovorů s mým otcem, jehož poměr k bratrovi byl zkalen složitostí obou svérázných povah a průbojných duchů. Budou tudíž mé připomínky a snad i charakteristika značně odlišné od obrazu, který Vám předložila Tarsila Svatová, poněvadž budou spíše vyjadřovati názor svobodomyšlného a temperamentního revolucionáře Františka Alberta na konzervativního vlastence a koryfeje rakouské metropole. Pokusím se ještě pro Vás, budete-li si to přát, získati některá data a vzpomínky sestřenice Olgy Albertové, která je bystrý a zkušený životní praktik a hodně zná z rodinné historie a má zajisté více osobních vzpomínek na E. A.⁶⁹⁶

Bohuslav byl v kontaktu i s bratrancem Georgem Albertem, kterého mrzelo, že se Jirásek neobrátil přímo na něj. Jiráskovu knihu velice oceňoval, všiml si ale i řady nepřesností a chyb, na které by býval Jiráška upozornil a rád mu je vysvětlil. „Kein Zweifel: Jirásek Buch ist eine höchst verdienstliche, aller Anerkennung werthe, ja in mancher Hinsicht bewunderungswürdige Arbeit, mit Piät und zugleich Kritik durchgeführt.“ Podle Georga také práce J. Svítily-Kárníka „soll sehr gediegen sein“. Georg Albert dále pokračuje: „Es ist auf alle Fälle eine grosse Leistung, einen vor 40 Jahren Verstorbenen, den man persönlich nicht gekannt hat, lebensvoll und getreu zu schildern. Leider enthält der biographische Teil Manche Irrtümer und Ungenauigkeiten. Gewiss sind diese Unsichtigkeiten nicht von entscheidender Bedeutung, Manche wiegen federleicht im Verhältnis zum Ganze einer so schönen und dabei mühevollen Leistung, man muss aber bedenken, dass eine Biographie ein Nachschlagewerk und eine Informationsquelle ist, und solche Bücher, auf deren Angaben man sich verlassen, sollen eben möglichst wenig Fehler enthalten.“

Georg zároveň přiznával, že se z Jiráskovy knihy dozvěděl mnoho nového a zajímavého, zejména o otcově vztahu a vlivu na české poměry a problémy.⁶⁹⁷ Také druhý Georgův dopis obsahoval další doplňky, opravy a vysvětlivky, které se týkaly též knihy J. Svítily. Přesto v závěru dopisu psal: „Nichts destoweniger ist Svítíl-Kárník Schrift, ich wiederhole es, eine vortreffliche alles Lobes werthe Leistung, die ich bewundere. Ich begrüsse sie, wie auch prof. Jiráseks Buch, mit tiefer Freude, wie ich alles begrüsse, was dazu dient, das Gedächtnis meines Vaters aufzufrischen, zu erhalten und ihn zu rühmen wie er es

⁶⁹⁶ *Tamtéž*, k. 6, inv. č. 36, B. Albert A. Jiráskovi 21. 9. 1944. Srov. i *tamtéž*, k. 13, inv. č. 852, 7 dopisů V. Charfreitága A. Jiráskovi z let 1933–1941 a *tamtéž*, inv. č. 853, 1 dopis K. Charfreitágové-Rozumové A. Jiráskovi z 13. 9. 1940.

⁶⁹⁷ *Tamtéž*, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, G. Albert B. Albertovi 12. 2. 1941.

verdiente.⁶⁹⁸ Bohuslav Albert, který Georgovy dopisy zapůjčil Arnoldu Jiráskovi, byl rád, že se zájmem přijal jeho poznámky, který sice byly značně puntičkářské, ale obsahovaly mnohá cenná zjištění a doplňky. Zároveň pro Jirásku nechal sestavit album výstřížků novinových a časopiseckých článků z českého tisku, které byly sepsány u příležitosti stého výročí Albertova narození.⁶⁹⁹

V omezené míře došlo i na veřejné oslavy Albertova narození. Dne 13. ledna 1941 proslovil A. Jirásek přednášku ve Spolku českých lékařů, která byla spolu se vzpomínkovým článkem Jaroslava Mathona otištěna v Časopise lékařů českých.⁷⁰⁰ V sobotu 18. ledna 1941 se konal v Divišově divadle v Žamberku slavnostní večer k uctění stých narozenin „největšího žamberského rodáka“, pořádaný Městskou radou a Národním souručenstvím v Žamberku, na kterém promluvil starosta města Waldemar Mazura a Arnold Jirásek, ukázky z Albertovy básnické tvorby přednesl Jiří Mazura. Týž den byla v zasedací síni Okresní hospodářské záložny otevřena výstava památek na E. Alberta.⁷⁰¹ Zároveň vyšlo nové číslo časopisu Naše zájmy z Orlického kraje, obsahující vzpomínkové články Tarsily Svatové, Václava Barkmana, Jaroslava Mathona, Bohuslava Alberta a Vratislava Charfreitága.⁷⁰²

⁶⁹⁸ *Tamtéž*, G. Albert B. Albertovi 21.–22. 2. 1941.

⁶⁹⁹ *Tamtéž*, sign. II b, k. 6, inv. č. 36, B. Albert A. Jiráskovi 11. 3., 7. 4. a 15. 4. 1941; *tamtéž*, A. Jirásek B. Albertovi 8. 3. a 11. 4. 1941. Album je uloženo v osobním fondu E. Alberta v LA PNP, kam je darovala Amalie Kreidlová-Jirásková v roce 1970. Vedle alba jsou ve fondu desítky výstřížků z denního tisku pořízených výstřížkovou službou. Druhé album „Český tisk o stém výročí narozenin E. Alberta“ s nalepenými výstřížky novinových a časopiseckých článků o E. Albertovi a o knihách A. Jirásky a J. Svítla daroval žamberskému muzeu v říjnu roku 1945 Edmond Kirsch. Dnes je album uloženo v SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert.

⁷⁰⁰ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, Časopis lékařů českých 80, 1941, č. 3, s. 77–89; J. MATHON, *Eduard Albert, chirurg, učenec a člověk (Hrst vzpomínek)*, *tamtéž*, s. 89–93. Viz též článek *I. schůze spolku českých lékařů dne 13. ledna 1941*, *tamtéž*, č. 4, s. 143–144.

⁷⁰¹ Dokumentace k oslavám je uložena v SOkA Ústí nad Orlicí, f. E. Albert. Viz též A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, tištěná pozvánka a výtisk časopisu Naše zájmy z Orlického kraje. K přípravám slavnosti a též k shromažďování materiálu pro Jiráskovu knihu viz i korespondenci A. Jirásky s Antonii Mazurovou, manželkou Waldemara Mazury. *Tamtéž*, sign. II b, k. 18, inv. č. 1490, 17 dopisů A. Mazurové A. Jiráskovi z let 1940–1959 a 4 kopie dopisů A. Jirásky A. Mazurové z let 1940–1941. O oslavách informoval A. Jirásek též na stránkách měsíčníku Rozhledy v chirurgii. Viz Arnold JIRÁSEK, *Paměti Eduarda Alberta při stém výročí jeho narození * 20. 1. 1841*, Rozhledy v chirurgii 20, 1941, č. 1, s. 1–7. Srov. též hodnocení oslav uveřejněné v rubrice Zprávy ze světa chirurgického. [N.] *Oslavy stého výročí narození Eduarda Alberta*, *tamtéž*, č. 2, s. 97; [A. J.], *Z oslav E. Alberta v Žamberce*, *tamtéž*, č. 3, s. 121–123 a A. JIRÁSEK, *O E. Albertovi*, *tamtéž*, s. 123–124.

⁷⁰² TÁJA SVATOVÁ, *Vzpomínky*, Naše zájmy z Orlického kraje 17, Žamberk 1941, č. 2, 18. 1., s. 1; Václav BARKMAN, *Vzpomínky na dvor. radu, rytíře MUDr. Ed. Alberta*, *tamtéž*, s. 2–3; Jaroslav MATHON, *Vzpomínám*, *tamtéž*, s. 3; B. ALBERT, *Strýc Eduard*, *tamtéž*, s. 4; Vratislav CHARFREITÁG, *O studiích Eduarda Alberta*, *tamtéž*, s. 4.

V roce 1941 byl v Žamberku založen Muzejní spolek prof. dr. Eduarda Alberta, který se nedlouho po svém vzniku stal členem Národopisné společnosti v Praze a Svazu českých muzeí.⁷⁰³

Již v červenci 1940 Jirásek vyjednal v rozhlasě přednášku o Eduardu Albertovi, která se měla vysílat 20. ledna 1941. Nakonec byly odvysílány přednášky dvě – A. Jiráskova, zachycující celkový obraz osobnosti E. Alberta, a Jana Daňka nazvaná poněkud překvapivě Albert a dělnictvo.⁷⁰⁴

I přes válečné události připomněl Albertovu osobnost v anektovaném Rakousku jeho bývalý žák profesor Carl Ewald. Na vídeňském ústředním hřbitově a v arkádách vídeňské univerzity položili hodnostáři univerzity a Albertovi žáci věnce, připojili se k nim i zástupci města Žamberka a Albertův syn Georg. Na univerzitní slavnosti, jíž se účastnili oba ředitelé vídeňských chirurgických klinik, profesori Leopold Schönbauer a Wolfgang Denk, promluvil děkan lékařské fakulty profesor Eduard Pernkopf.⁷⁰⁵

V letech 1941–1944 uveřejnil Jirásek několik článků věnovaných Eduardu Albertovi v časopise *Rozhledy v chirurgii*, jehož byl šéfredaktorem.⁷⁰⁶ Postupně začal připravoval druhé, opravené vydání své monografie Eduarda Alberta, ve kterém přihlédl k doplňujícím a

⁷⁰³ Spolek měl tehdy na 80 členů, mezi nimi i významné osobnosti z oblasti vědy a kultury. Členství přijal profesor Arnold Jirásek, Bohuslav Albert ze Zlína, prof. J. Simon z Hradce Králové a spisovatel Dominik Filip z Prahy. Předsedou byl zvolen Waldemar Mazura a členy výboru byli Marie Habrová, Antonie Mazurová, Čeněk Beran, František Holý, Jaroslav Charfreitag, Josef Jandík, Edmund Kirsch a František Lesák. Činnost spolku ustává v roce 1948, kdy správu na muzejními sbírkami přebírá Městský Národní výbor v Žamberku. K historii muzea v Žamberku viz <http://www.zamberk.cz/Index.php?IdS=502>.

⁷⁰⁴ Viz A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 6, inv. č. 36, A. Jirásek B. Albertovi 11. 9. 1940. Jiráskova přednáška byla odvysílána 20. 1. 1941, Daňkova 23. 1. 1941. A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 181. Daňkova přednáška spojující Alberta s dělnictvem je zcela neobvyklá, toto téma nebylo nikdy předtím a ani potom reflektováno.

⁷⁰⁵ LA PNP, f. E. Albert, separáty a výstřižky novinových článků: Carl EWALD, *Professor Dr. Eduard Albert (20. Jänner 1841 bis 25. September 1900) und die Chirurgie seiner Zeit*, Wiener Medizinische Wochenschrift. Sonder-Abdruck (Separatabdruck) aus der N. 5 und 7, 1941, s. 1–29. Na titulním listě je poznámka a podpis A. Jiráskova. Dále článek *Také Vídeň vzpomněla 100letých narozenin prof. Dra E. Alberta*, Orlický kraj, Kyšperk, 1. 3. 1941 a článek *Nad hrobem vědce*, Úřednické listy, Praha, 17. 2. 1941. Viz též Arnold JIRÁSEK, *Výročí stých narozenin prof. Ed. Alberta na vídeňské univerzitě*, *Rozhledy v chirurgii* 20, 1941, č. 4, s. 159. Viz též A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 181.

⁷⁰⁶ Viz články [A. J.], *Slečna L. Wieserová...* [Poznámky ke knize „Eduard Albert“ o osudech Albertovy vily], *Rozhledy v chirurgii* 21, 1942, č. 9, s. 406–407; Arnold JIRÁSEK, *Studie k životopisu E. Alberta*, *Rozhledy v chirurgii* 23, 1944, č. 9, s. 328, č. 10, s. 362–366, č. 11, s. 400–403, č. 12, s. 423–428. (Vyšlo též jako separátní tisk.) TÝŽ, *Dosud neznámá práce Eduarda Alberta*, tamtéž, č. 10, s. 366–367; *Řeč Ed. Alberta po tom, když mu jeho žáci předali Horowitzem zhotovený portrét (na klinice při příležitosti 25. výročí Albertovy činnosti)*, tamtéž, č. 11, s. 403–405; Arnold JIRÁSEK, *K neznámým pracím E. Alberta*, tamtéž, č. 12, s. 428–429. Srov. článek Ludmila CUŘÍNOVÁ – Zuzana VAŇÁČKOVÁ, *Historie medicíny v časopise Rozhledy v chirurgii 1922–1982. Výběrová bibliografie*, *Dějiny věd a techniky* 30, 1997, č. 2, s. 99. Část studií je uložena v A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III a, k. 62, inv. č. 3519 a 3489; sign. III a, k. 65, inv. č. 3599.

upřesňujícím informacím Albertových pamětníků, příbuzných a zejména Georga Alberta. V předmluvě knihy, která nakonec vyšla až v prosinci 1946, zároveň vysvětlil, že se na Georga neobrátil záměrně. Pokládal ho za svědka příliš zaujatého, a tudíž pro autora za nespolehlivý pramen. Nutno dodat, že k naší velké škodě, protože dopisy, které psal Georg Albert příbuzným do Čech, mimo dvou dopisů Bohuslavu Albertovi z roku 1941, nemáme k dispozici. Bohuslav Albert o velikonočních svátcích roku 1945 opět navštívil tetu Kateřinu Thomovou v Žamberku, která byla velmi sdílná, a dokonce mu předala svazek dopisů, které měla po matce. Bylo jich celkem 37, a jak vypsal Arnoldu Jiráskovi, šlo o: „2 dopisy od Eduarda, 3 od mého otce, 4 od Vincence, 1 od dcery Marie (Charfreitágové), 10 od vnuka Jiřího, 11 od paní Albertové, roz. Píčové, 1 od slečny Šemberové, 4 od sestry Siberty a 1 od Alb. Zdobnického ze Lvova. Převážná část těch dopisů jsou blahopřejné listy oficiálního rázu. U dopisů Jiřího je zajímavé, že psaní z let 1891 až 1894 jsou česká, od roku 1898 až do roku 1904 německá“.⁷⁰⁷ Jiráskovi vadilo zejména to, že „Jiří Albert vlivem své matky, školy a prostředí vyrůstal, dorostl a žil s jiným cítěním a přesvědčením národním, než měl jeho otec. Mělo v sobě, a tudíž i jemu vtělovalo, řadu myšlení a snah, jdoucích proti právům i přáním soukmenovců jeho otce. Nedovolovalo mu souhlas, ba ani soucítění s myšlenkami a snahami otcovými“.⁷⁰⁸

Ve druhém vydání Jirásek zachoval původní strukturu knihy, rozvrženou do deseti kapitol, na mnoha místech ji však doplnil a opravil. Z původních 315 stran textu se kniha rozrostla na 393 stran, počet obrazových příloh vzrostl z 51 na 79. Jirásek též doplnil přílohu knihy, již tvoří seznamy Albertových prací, výběr z nepublikovaných básní E. Alberta, dva dopisy E. Alberta sestře Tereze Svatové, báseň J. Vrchlického *Rozhledna* a nakonec vybrané citáty z Albertových spisů. Z celkového počtu číslovaných stran se kniha nakonec rozšířila z 410 na 468 stran. Jiráskovu knihu vysoce hodnotil Albert Pražák, který napsal: „Je nepochybné, že na rozmezí Albertových stoletých zrozenin a čtyřicet let po jeho smrti pražský chirurg postavil vídeňskému chirurgovi pomník trvalejší kovu a že nám Alberta v celé mohutnosti teprve objevil.“⁷⁰⁹

⁷⁰⁷ Dále psal: „Dopisy paní Albertové jsou velmi korektní a jsou psány přímo kaligraficky. Celkem tato korespondence nepřináší nic nového a Vás bude jen zajímati Eduardův list z 12. 2. 1896, který jasně ukazuje na tehdejší zhroutení jeho zdravotního stavu a energie a na potřebu hospodářských opatření. Přikládám vám list ten k přečtení a prosím o jeho laskavé příležitostné vrácení, jelikož nevím, nebude-li teta Thomová dopisy žádati zpět.“ A AV Č, f. A. Jirásek, sign. II b, k. 6, inv. č. 36, B. Albert A. Jiráskovi 5. 4. 1945. Dopis E. Alberta matce Kateřině Albertové z 12. 2. 1896 nakonec zůstal v držení Arnolda Jiráska, po jeho smrti jej vdova Amalie Kreidlová-Jirásková předala spolu s dalšími materiály do LA PNP. O osudu dalších dopisů nemáme žádné zprávy.

⁷⁰⁸ A. JIRÁSEK, *Eduard Albert*, s. 14–15.

⁷⁰⁹ Albert PRAŽÁK, *Chirurg o chirurgovi (Poznámky literárního dějepisce)*, Naše doba 48, 1941, č. 6, s. 333–342, citováno ze s. 341–342.

Také podle docenta Miloslava Matouška Jiráskova monografie zařadila a zhodnotila Albertovu osobnost v dějinách lékařství, vyzdvihl zejména okolnost, že Albert patřil k průkopníkům antiseptické chirurgie na evropském kontinentě. V tomto směru je význam E. Alberta širší než jeho národní význam: „působil tu jako autorita jak v prostředí německém, tak i rakousko-uherském, jak mu to umožňovalo jeho postavení ordinária vídeňské fakulty. Přestože působil v prostředí vídeňském, tedy vzdáleném domácímu prostředí vlastního národa, Eduard Albert svým vřelým, aktivním vztahem k vlastnímu národnímu prostředí a jeho životu dovedl míti na české lékařství značný vliv svými zásahy a odchováním svých českých žáků – přímých i nepřímých“. Matoušek proto pokládá Alberta za opravdového předchůdce a spolutvůrce československé chirurgie.⁷¹⁰ Albert se tak stává součástí československých dějin. Na jeho obraze nezměnily nic ani politické turbulence druhé poloviny čtyřicátých let 20. století. Zažité charakteristiky Eduarda Alberta vyhovovaly i novému režimu. V tvrdém kádrování doby obstál svým chudým původem, závratnou vědeckou kariérou, takže ani příliš nevadilo jeho vysoké společenské postavení v Rakousku-Uhersku. Instrumentalizovány byly především hodnoty češství a lidumilství.

V úvodu ke druhému vydání své knihy Jirásek vyslovil přání, aby „i v lepších dobách zůstala u nás stejně živou láska k našim velkým lidem“. Na vzpomínkovém shromáždění u příležitosti 50. výročí Albertova úmrtí, které pořádala Česká akademie věd a umění společně s Československou chirurgickou společností dne 17. října 1950, pronesl A. Jirásek řeč *Paměti Eduarda Alberta*. Připomněl přitom, že česká akademie chystala slavnostní shromáždění již ke dnu stých narozenin E. Alberta v lednu 1941, ale „pro ovzduší a poměry, vytvořené uchvatiteli našich zemí, se toto nemohlo sejít“. Jirásek zdůraznil zejména Albertův přínos pro rozvoj chirurgie, jeho zavedení antiseptiky v Rakousku, význam jeho učebnic překládaných do cizích jazyků. Označil Alberta za „zakladatele naší československé chirurgické školy“, kterou vytvořil prostřednictvím svého nejlepšího žáka Karla Maydla, když mu malost některých lidí zabránila dostat se na obnovenou pražskou univerzitu. Vyzdvihl též Albertovo češství a vztah k České akademii věd a umění, hovořil o jeho neoficiální účasti v politice a taktické snaze v upřednostňování velkých národních cílů před „běžnými nespravedlnostmi“.

⁷¹⁰ Článek vyšel v rubrice Zprávy o nových knihách. Miloslav MATOUŠEK, *Prof. Dr. A. Jirásek: Eduard Albert*, Československá nemocnice 15, 1947, č. 6, červenec–srpen, s. 93–94.

Zmínil i dvě velké křivdy, které byly Albertovi učiněny jednak ze strany J. S. Machara v knize *Profily lidí*, když psal o Albertově vídeňáctví a o tom, že v rozhovoru dovedl bezdůvodně otočit, jednak F. X. Šaldou, který Alberta podezříval z toho, že se obracel proti Čechovým *Písním otrocka* na přání vídeňského dvora.⁷¹¹ Jirásek ocenil i Albertovu zálibu v krásném písemnictví a význam jeho překladů a na závěr Albertovu nelehkou cestu k úspěchu. Zdůraznil, že se na Alberta jako chirurga, příslušníka českého národa a člověka sluší vzpomínat s úctou a se zamyšlením. V chirurgii je nutné a prospěšné se k němu vracet pro příklad a pro povzbuzení.⁷¹²

Eduard Albert nebyl zapomenut ani za tzv. železnou oponou. Ve Vídni připomněl Albertovu osobnost jeho druhý nástupce na I. chirurgické klinice Leopold Schönbauer jednak tím, že Albertovi věnoval svou novou učebnici chirurgie vydanou 26. září 1950, v den padesátého výročí Albertova úmrtí, a jednak vzpomínkovými články v odborných periodících.⁷¹³ Albert se díky své vědecké erudici stal trvalou součástí tzv. vídeňské lékařské školy a potvrdilo se jeho místo v panteonu nejvýznamnějších představitelů německé vědy.

Také v Čechách byl Eduard Albert připomínán především jako lékař-vědec, i když byly zmiňovány i další oblasti jeho zájmů. Arnold Jirásek v padesátých letech publikoval několik drobných článků, v nichž psal o Albertově literární přestřelce s F. V. Krejčím v roce 1895, o Albertově příspěvku do almanachu Chudobky, který v roce 1896 vydal Spolek dobročinných paní a dívek v Poličce, o Albertových posledních veřejných projevech, kterými byly zdravotní jménem rakouské vlády, s ním vystoupil na 13. mezinárodním lékařském sjezdu v Paříži, a přednáška o struktuře kosti lidské a zvířecí pronesená v srpnu roku 1900.⁷¹⁴

⁷¹¹ Machar psal: „Vůbec byl silný nářek vídeňáctví na tom synu českých hor. Miloval Vídeň, srostl s ní, byl persona grata u dvora (jen těžké onemocnění jeho překazilo, za Koerbra tuším, jmenování ministrem), těšil se z úspěchů Luegrových, imponovaly mu tituly a řády, byl rád, že má renomé ve vrstvě hořejších deseti tisíc – ale když přišly prázdniny, jel nedočkavě do místa své mladosti, do rodného Žamberka. [...] Pod tou korou vídeňáctví žila v něm jeho mladost vůbec velice intenzivně. [...] Pod tím vídeňským náterem žil přec jen český člověk.“ J. S. MACHAR, *Profily lidí*, s. 84–93, citováno ze s. 86 a 90. První vydání vyšlo pod názvem *Vídeňské profily* v roce 1919. F. X. Šalda o Albertovi napsal tendenční článek v *Tribuně*, kde jej nazval literárním diletantem a politickým porodníkem. K tomu blíže Jaroslav KVAPIL, *Dva listy Albertovy*, *Lidové noviny* 39, 1931, č. 96, 22. 2., s. 1–3 a TÝŽ, *O čem vím*, Praha 1946, s. 210–216. Viz F. X. ŠALDA, *Ještě Vrchlický*, *Tribuna* 4, 1922, č. 230, 1. 10., s. 3–5. Publikováno in: F. X. ŠALDA, *Kritické projevy*, 12, 1922–1924, Praha 1959, s. 87–88. (Soubor díla F. X. Šaldy, sv. 21.)

⁷¹² Arnold JIRÁSEK, *Paměti Eduarda Alberta*, *Rozhledy v chirurgii* 29, 1950, č. 12, s. 469–481; TÝŽ, *Padesáté výročí Albertovy smrti*, tamtéž, č. 12, s. 502. Jiráskův proslov vyšel též jako separátní tisk. Viz A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III a, k. 60, inv. č. 3489, tisk Jiráskovy řeči ze 17. 10. 1950. V roce 1950 vyšel též článek Zdeněk MIŠKOVSKÝ, *Eduard Albert – lékař, básník a člověk*, *Lidová demokracie* 6, 1950, 12. 3., s. 5.

⁷¹³ Leopold SCHÖNBAUER, *Lehrbuch der Chirurgie*, Wien 1950; TÝŽ, *Eduard Albert*, *Wiener klinische Wochenschrift* 62, 1950, s. 834; TÝŽ, *Eduard Albert*, *Wiener medizinische Wochenschrift* 100, 1950, s. 607. Viz Arnold JIRÁSEK, *Padesáté výročí Albertovy smrti*, *Rozhledy v chirurgii* 29, 1950, č. 12, s. 502.

⁷¹⁴ Viz též další článek Arnold JIRÁSEK, *K „Pamětem žamberským“ Eduarda Alberta*, *Rozhledy v chirurgii* 27, 1948, č. 4, s. 165; TÝŽ, *K činnosti Eduarda Alberta*, *Rozhledy v chirurgii* 29, 1950, č. 1, s. 28–29. TÝŽ, *Eduard Albert o literární kritice*, tamtéž, č. 6, s. 274–277; TÝŽ, *Poslední veřejné projevy Eduarda Alberta*,

Symbolickou štafetu po Arnoldu Jiráskovi v jeho osvětové činnosti převzal profesor lékařské fakulty a přednosta I. plicní kliniky Jaroslav Jedlička. V posluchárně chirurgické kliniky v Hradci Králové přednesl 25. září 1963 přednášku *Profesor Eduard Albert, budovatel české university pražské. K osmdesátému výročí konstituování české lékařské fakulty*. S podobně zaměřenými přednáškami vystoupil 25. října 1963 v Národním muzeu na akci pořádané Historickým klubem a 9. prosince 1963 ve Spolku českých lékařů v Praze. V budově ČSAV na Národní třídě se 12. února 1965 konala Jedličkova přednáška *Eduard Albert, Josef Thomayer a Jaroslav Vrchlický*. Na témž místě proslovil 27. ledna 1967 přednášku *Eduard Albert, Jaroslav Goll a Jan Gebauer*. Texty, zabývající se vztahy E. Alberta, Jaroslava Golla a Jana Gebauera a E. Alberta, Josefa Thomayera a Jaroslava Vrchlického, upravil a vydal tiskem.⁷¹⁵

Pro druhý život Eduarda Alberta je charakteristický také výrazný regionální aspekt.⁷¹⁶ Výročí Albertova narození a úmrtí pravidelně připomínal východočeský regionální tisk a zejména město Žamberk. Zmiňovala jsem již oslavy v roce 1941, další významná výstava památek na Eduarda Alberta zde byla uspořádána v září 1960.⁷¹⁷ Také v jubilejním roce 2000 vzpomnělo město Žamberk na svého významného rodáka. Vydalo mj. pamětní medaili k stému výročí Albertova úmrtí od akademického sochaře Zdeňka Kolářského. Ten je také autorem pamětní desky umístěné na bývalé Albertově vile.⁷¹⁸ V Městském muzeu byla dne 23. září otevřena výstava *Eduard Albert ve službách života* a uspořádána konference. Večer se v Divišově divadle konal vzpomínkový pořad *Profesor Eduard Albert – lékař, historik a básník*.⁷¹⁹ Muzeum také vydalo popularizační knížku manželů Pírkových věnovanou

Rozhledy v chirurgii 33, 1954, č. 10, s. 506–509. Viz též A AV ČR, f. A. Jirásek, sign. III g, k. 68, inv. č. 3682, strojopisný přepis Albertových vystoupení na mezinárodním kongresu v Paříži.

⁷¹⁵ Jaroslav JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll – 50 listů korespondence*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 13, 1973, č. 1–2, s. 215–267; TÝŽ, *Eduard Albert, Josef Thomayer a Jaroslav Vrchlický*, Časopis lékařů českých 105, 1966, s. 554–558; TÝŽ, *Eduard Albert a Jan Gebauer. Účast chirurga na rukopisném boji a na edici fundamentálního bohemistického díla*, Časopis lékařů českých 110, 1971, s. 691–695. Pozvánky na přednášky, jejich rukopisy a separátní tisky jsou uloženy v A AV ČR, f. J. Jedlička, sign. III a, k. 2, inv. č. 101–104; sign. III b, k. 2, inv. č. 110.

⁷¹⁶ K problematice viz Eduard MAUR, *Paměť hor*, Praha 2006.

⁷¹⁷ MM Žamberk, f. E. Albert, dokumenty k výstavě v roce 1960. Viz např. články [vs.], *Žamberský rodák prof. Eduard Albert*, Pochodeň 57, 1968, č. 119, 18.–19. 5., s. 8; Jiří MERGANC, *Vzpomínka na prof. dr. E. Alberta*, Pochodeň 59, 1970, č. 234, 3–4. 10., s. 5.

⁷¹⁸ Pamětní deska z roku 1995 má text: „V této vile pobýval a zemřel významný žamberský rodák zakladatel české chirurgie Dr. Eduard Albert. 1841–1900.“

⁷¹⁹ Na konferenci vystoupili profesor Hvězdoslav Stefan z Fakultní nemocnice v Hradci Králové, literární historik Jiří Brabec připomenul Albertovy básně a překlady a Martin Sekera Albertovu osobnost v historických souvislostech. MM Žamberk, f. E. Albert, dokumenty k výstavě v roce 2000. Bylo publikováno též několik článků. Viz Scan, časopis Fakultní nemocnice a lékařské fakulty UK v Hradci Králové 5/2000, s. 14, 22 a 23; Ludmila CUŘÍNOVÁ, „Všecko je iluze, chirurgie je solidní. Amen.“, Zdravotnické noviny 49, 2000, č. 33, 18. 8.; TÁŽ, *Eduard Albert & Albertinum*, Tempus medicorus, Časopis české lékařské komory 9, 2000, č. 8, srpen, s. 14–15; Zdeněk STRÁNÍK, *100 let od smrti prof. MUDr. Eduarda Alberta*, Letohradský měsíčník 10, č. 9, září 2000. Viz <http://www.mu.letohrad.cz/zpravodaj/2000/092000/zari.htm>.

E. Albertovi. Na kulturních akcích se vedle Městského muzea podílelo město Žamberk, léčebna Albertinum a Zdravotnické muzeum Národní lékařské knihovny v Praze.

V odborném lékařském tisku bylo ostatně připomenuto i stopadesáté výročí Albertova narození. Na stránkách Zdravotnických novin mu věnoval vzpomínkový článek F. Kokoška a P. Málek v rámci článku věnovanému stému výročí vzniku České akademie věd a umění popsal roli E. Alberta při vzniku této instituce a věnoval pozornost činnosti lékařů v rámci Akademie.⁷²⁰ Také v lednu 2001 vyšlo několik příležitostných článků připomínajících výročí Albertova narození.⁷²¹

Vedle odborně zaměřeného tisku se osobnost Eduarda Alberta objevila i v popularizačních pracích. O jeho rodině, manželce Marii a synovi Georgovi se v rámci své knížky věnované dětem slavných rodičů zmínil Josef Březina.⁷²² Stručné údaje o E. Albertovi a jeho sourozencích uvedlo *Kalendárium významných osobností města Žamberka*.⁷²³

Albertova osobnost nebyla opomenuta ani v prvním desetiletí nového století. Připomněla ji zejména autorka disertace, a to nejen v řadě článků věnovaných různým aspektům Albertovy činnosti a v edicích korespondence, ale především v monografické publikaci. Albertovým působením v panské sněmovně se v rámci své diplomové práce zabýval Tomáš W. Pavlíček.⁷²⁴ Reakce německé kritiky na Albertovy překlady nejnověji zaznamenala Lucie Kostrbová, která se též podílela na editování recenzí uveřejněných v časopise Die Zeit. Šlo o recenzi Neueste Poesie aus Böhmen od F. V. Krejčího a Lyrisches und Verwandtes od Adolpha Donatha.⁷²⁵ Nedávno vyšla její nová práce nazvaná *Mezi Prahou a Vídní*, která podrobně zachycuje Albertův vztah k J. S. Macharovi a „moderně“ vůbec.⁷²⁶ S Eduardem Albertem se čtenář v současné době může setkávat v postupně vydávaných

⁷²⁰ F. KOKOŠKA, 150. výročí narození význačného chirurga, Zdravotnické noviny 40, 1991, č. 9, 25. 2., s. 9; Prokop MÁLEK, Sté výročí České akademie věd a umění, tamtéž, č. 19, 6. 5., s. 12.

⁷²¹ Hvězdoslav STEFAN, Profesor dr. Eduard Albert – lékařská osobnost, Scan 11, 2001, č. 2, s. 15–17. Popularizační článek Miloslav MARTÍNEK, Politik v bílém plášti, Magazín Práva 27. 1. 2001. Článek tehdejší ředitelky muzea Marie Otavové. Viz MM Žamberk, f. E. Albert, dokumentace.

⁷²² Josef BŘEZINA, Děti slavných rodičů, II, Praha 1998, s. 18–19.

⁷²³ Kalendárium významných osobností města Žamberka, Žamberk 2004, s. 8–9.

⁷²⁴ Tomáš W. PAVLÍČEK, Zákonodárcem na doživotí! Čeští členové Panské sněmovny Říšské rady mezi politikou a reprezentací (1879–1918). Diplomová práce, FF UK, Praha 2008.

⁷²⁵ Lucie KOSTRBOVÁ – Kurt IFKOVITS – Vratislav DOUBEK, Die Wiener Wochenschrift Die Zeit (1894–1904) als Mittler zwischen der Tschechischen und Wiener Moderne, Praha – Wien 2011, s. 144–145 a 245–246.

⁷²⁶ Lucie KOSTRBOVÁ, Mezi Prahou a Vídní. Česká a vídeňská literární moderna na konci 19. století, Praha 2011.

Zápisích Marie Červinkové-Riegrové. V září 2011 proběhly v Žamberku oslavy 100. výročí založení muzea, na výstavě připravené k této příležitosti, byl připomenut i E. Albert.⁷²⁷

Osobnost Eduarda Alberta neopomíjí ani nová média. Společně s bratrem Františkem Albertem a sestrami Terezou Svatovou a Kateřinou Thomovou ho lze nalézt v Databázi českých literárních osobností vybudované Ústavem pro českou literaturu AV ČR i v Databázi národních autorit na internetových stránkách Národní knihovny.⁷²⁸ Eduard Albert má heslo na stránkách otevřené encyklopedie Wikipedie, kde jsou vedle jeho životopisu uveřejněny též čtyři fotografie. Se sourozenci Albertovými se můžeme setkat též na internetových stránkách Sdružení přátel Pardubického kraje, na stránkách města Žamberka a kupodivu i na různých blozích.⁷²⁹ V Českém rozhlasu připomněl Albertovo výročí narození v pořadu *Ecce Homo* redaktor Libor Vykoupil.⁷³⁰

Albertovu osobnost dodnes upomíná několik místních názvů. V Žamberku je po Albertovi pojmenováno náměstí a ulice, jeho jméno nese i odborný léčebný ústav Albertinum, jehož současný ředitel MUDr. Jiří Jireš patří mezi znalce života a díla Eduarda Alberta, což dosvědčují i internetové stránky ústavu.⁷³¹ V Praze připomíná Eduarda Alberta název čtvrti

⁷²⁷ Albertovu snahu o zřízení muzea pomáhala realizovat jeho nejmladší sestra Kateřina Thomová společně se starostou města Valdemarem Mazurou, synem Albertova přítele Waldemara Mazury. Thomová byla mezi prvními čtyřmi členy kuratoria, které bylo v roce 1941 přeměněno na Albertův spolek. K vývoji muzea blíže Marie OTAVOVÁ, *Krátký pohled do historie žamberského muzea*, in: *Obrazy z panství Žamberk*, soubor litografií Martina Tejčka, Žamberk 2006. K úloze K. Thomové H. KOKEŠOVÁ, *Literární tvorba – činnost vhodná pro ženy*, s. 54–55. Město Žamberk vydalo příležitostný tisk *100 let Městského muzea Žamberk*, Žamberk 2011. K oslavám více <http://www.zamberk.cz/index.php?IdS=610&IdMsg=04e72ecf142fc6>.

⁷²⁸ Viz <http://clo.ucl.cas.cz/> a Databázi národních autorit na internetových stránkách Národní knihovny. http://aleph.nkp.cz/F/VT88CT7J5C3U7TNEE1K98M2LEAEVU92D9UTH64JV25RN2IA4M-39636?func=full-set-set&set_number=015942&set_entry=000001&format=999.

⁷²⁹ http://cs.wikipedia.org/wiki/Eduard_Albert. Hesla tu mají též sourozenci František Albert, Tereza Svatová a Kateřina Thomová a též léčebný ústav Albertinum. Viz též heslo Albert Eduard v rakouské encyklopedii AEIOU. <http://www.aeiou.at/aeiou.encyclop.a/a230769.htm>. Se sourozenci Albertovými se můžeme setkat též na internetových stránkách Sdružení přátel Pardubického kraje, kde je uložen příspěvek Zuzany Pecháčkové T. Svatová a její sourozenci. Viz http://www.kraj.iipardubice.cz/stranky/cti-prispevky.php?id=Tereza_Svatova_a_jeji_sourozenci. Viz též významné osobnosti historie města Žamberka na <http://www.zamberk.cz/Index.php?IdS=402> a významné osobnosti města v literatuře na <http://www.muzbk.cz/Index.php?IdS=536>. Viz např. článek František HOUDEK, *Praotec české chirurgie*, SANQUIS, 2010, č. 81, s. 66 uveřejněný na <http://www.sanquis.cz/index2.php?linkID=rt3183>. Z blogů viz Albertův životopis z 23. 11. 2009 založený především na práci J. Svítla-Kárnika na <http://www.karelkyr.blogger.cz/Zavate-stopy-historie/Chirurg-a-basnik-portret-dr-Eduarda-Alberta>.

⁷³⁰ http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/788235. *Ecce Homo* – Eduard Albert 24. září 2010.

⁷³¹ Albertovu vilu od dědiců zakoupil MUDr. Josef Wieser a zřídil zde vodoléčebný ústav nazvaný Albertinum. Po jeho smrti v roce 1905 majetek odkoupil Spolek ke zřizování a vydržování léčeben pro nemoci plicní v království Českém, markrabství Moravském a vévodství Slezském a zřídil zde první Sanatorium pro nemocné skrofulosou a tuberkulosou v českých zemích. Základem sanatoria se stala Albertova vila, která pojala až šedesát pacientů, kuchyň s jídelnou, později i rentgen a laboratoř. První rok zde byla pouze letní kolonie pro děti postižené tuberkulózou a skrofulózou, lékařem se stal praktik ze Žamberka, MUDr. Václav Barkman, manžel Albertovy neteře Marie Svatové, ošetřovatelky byly z Červeného kříže. První ředitel MUDr. Jan Panocha

Albertov.⁷³² Jeho jméno nesou i ulice v Hradci Králové, Olomouci a Kroměříži. Ve Vídni byla po Eduardu Albertovi nazvána ulice v VIII. okrese.

Závěrem lze konstatovat, že jméno Eduarda Alberta se stalo trvalou součástí historické paměti, a to nejen v českém národním prostředí. V Rakousku a Německu je Albert již dávno akceptován jako představitel rakouské společnosti a německé vědy. Osobnost Eduarda Alberta byla patřičně petrifikována v podobě pomníků, pamětních desek a medailí, zakotvila v názvech ulic, čtvrtí i institucí, a to jak v Čechách, tak ve Vídni. Jeho místo v historické paměti je utvrzováno nejen reedicemi jeho děl a odbornými postupy v medicíně,⁷³³ znovuvydávanými básnickými překlady,⁷³⁴ ale i články a monografiemi objevujícími se zejména v souvislosti s biografickými výročími.

Jak v české, tak zahraniční literatuře rezonují obdobná schémata: Albert je především hodnocen jako chirurg světového jména, zakladatel – „apoštol“ – metody antiseptiky. Oceňována je jeho odborná a literární činnost i řečnické umění. Díky šíří zájmů je vzýván jako jeden z posledních génů a polyhistorů. Oproti německému je v českém diskursu vyzdvihován jako chlapec z chudé české chaloupky, který se proslavil v cizím, jemu nepřátelském působišti. Vyhovoval tak českému národnímu stereotypu. Albertův obraz v českém i německém prostředí se ustálil krátce po jeho smrti. Byl však dobově aktualizován a nacionalizován – zejména v roce 1941, na který připadlo sté výročí Albertova narození. Přes dobovou politickou akcentaci (nacionalismus, češství kontra nadnárodnost, odbornost) byla interpretace jeho osobnosti v podstatě neměnná a oba obrazy – jak český, tak německý – koexistovaly a koexistují vedle sebe.

nakonec vybudoval léčebnu s celoročním provozem o 130 lůžkách. V šedesátých letech se pak díky lékům, které výrazně zkrátily délku léčby tuberkulózy, postupně změnila i skladba pacientů. V roce 1975 byla v části areálu zřízena Léčebna dlouhodobě nemocných a v roce 1993 bylo reprofilizováno 36 plicních lůžek v Albertově vile na akutní psychiatrické oddělení. V současné době je v areálu Albertina Plicní oddělení, Psychiatrické oddělení a Léčebna dlouhodobě nemocných. Viz <http://www.albertinum-olu.cz/>. Viz též http://cs.wikipedia.org/wiki/Albertinum_%C5%Bdamberk.

⁷³² Ulice nesoucí současný název od roku 1905 vznikla v blízkosti budov lékařské fakulty a její jméno pak dalo název celému univerzitnímu areálu lékařské a po roce 1918 přírodovědecké fakulty, který zde byl budován za první republiky a po 2. světové válce, takže zde vznikly další samostatné ulice pojmenované pro zlepšení orientace v roce 1963 Hlavova (podle patologa Jaroslava Hlavy) a Potočkova (na počest chemika Emila Potočka). Marek LAŠTOVKA a kol., *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, 1. díl, Praha 1997, s. 42.

⁷³³ Eduard ALBERT, *The Diagnosis of Surgical Diseases*, Kessinger Publishing, LLC 2010. V učebnicích chirurgie dodnes najdeme pojem Albertův střední steh (někdy nazývaný též Albert-Lemberkův steh), Albertův řez ve dlani atd.

⁷³⁴ Eduard ALBERT, *Neuere Poesie aus Böhmen*, Kessinger Publishing, LLC 2010; Karel Jaromír ERBEN, *Der Blumenstrauß / Kytice*, Passau 2011. Zweisprachige Ausgabe. Illustriert von Rut Kohn, übersetzt von Eduard Albert und Marie Kwaysser. Mit einem Nachwort von Pavel Kohn. Viz též [www. books.google.cz](http://www.books.google.cz).

Závěr

Cílem práce je připomenout osobnost Eduarda Alberta a především zdokumentovat a zhodnotit význam této výrazné individuality druhé poloviny 19. století v českém politickém diskursu. Eduard Albert byl všestranná osobnost téměř renesančních rozměrů. Jeho mnohostranná činnost je inspirující nejen pro zkoumání politických dějin, ale i dějin literatury či vědy. Můžeme na něj nahlížet i jinou optikou a zkoumat jej z hlediska problematiky genderové, historické paměti, národní identity, studia elit, centra a periferie, ale také dějin každodennosti i dějin regionálních. Z metodologického hlediska se tedy jedná o interdisciplinární práci. Eduard Albert překročil nejen jako politik, ale především jako vědec rámec české společnosti. Na poli politiky představoval zajímavou kombinaci: na politiku dokázal nahlížet z hlediska potřeb celku, tedy habsburské monarchie, a přesáhl tak sféru úzce vymezených českých zájmů, jež ovšem nikdy nepřestal hájit. Proklamované češství nebylo pro něj v kontrastu k rakouské identitě. Do periferní politické úzkoprsosti neupadl také díky svému vědeckému fundamentu a uměleckým sklonům. Jeho úspěchy ve všech oblastech však byly vždy doprovázeny kontroverzemi zapříčiněnými spory mezi vídeňským centrem a pražskou českou periferií. Albert není osobností, jejíž význam zůstal petrifikován v minulých činech – i v současnosti je stále připomínán jako vědec, literát a mecenáš, a to v celém kontextu bývalé habsburské monarchie. I proto se domnívám, že si Eduard Albert zaslouží moderní historiografické zpracování.

Disertační práce je tematicky rozvržena do šesti okruhů. V úvodu jsem vymezila téma a jeho koncepční rámec, shrnula dosavadní stav bádání a analyzovala nejdůležitější prameny a literaturu, se kterými jsem pracovala. V první kapitole nazvané *Homo privatus* nastiňuji Albertův život, a to nejen veřejný a profesní, ale zabývám se i jeho rodinným zázemím, osobními zálibami a koníčky. Analyzuji jeho vědeckou dráhu, od medicínských studií až po jmenování profesorem a získání prestižního místa přednosta chirurgické kliniky a operačního ústavu v Innsbrucku. Zmiňuji i význam přátelství s tyrolským místodržitelem, pozdějším předsedou vlády Eduardem Taaffem a jeho rodinou, neboť i to mělo vliv na jeho další profesní kariéru a život ve Vídni. Tak i jako v jiných, tematicky zpracovaných kapitolách jde jen stěží přísně oddělit soukromý život od politické a vědecké aktivity. Ke své práci na klinice, přednáškám na univerzitě, soukromé praxi, mnohostranné publikační činnosti a bohatým společenským kontaktům potřeboval Albert fungující zázemí, které mu poskytovala

jeho žena Marie (1845–1924), dcera lékaře z Králík. Nově objevené dokumenty mi napomohly nejen nastínit životní osudy manželky Marie, ale především jediného syna Georga (1869–1943), filozofa a filologa, jehož předmětem zájmu byl Imanuel Kant, a jenž byl též literárně činný, psal např. básně.

Druhou kapitolu *Homo eruditus* jsem věnovala Albertově profesní kariéře a vědeckému přínosu v medicíně. Na innsbrucké klinice Albert 27. října 1875 uskutečnil první úspěšnou antiseptickou operaci. Byl tak první v Rakousku-Uhersku a druhý v Evropě, kdo tuto moderní metodu užil a uplatňoval ji důsledně i v pozdější praxi. V roce 1876 jako první v Rakousku-Uhersku odstranil nemocnou ledvinu. Byl též první v monarchii a druhý na světě, komu se podařilo úspěšně odstranit strumu při nádorovém onemocnění štítné žlázy. Jeho doménou byly i četné břišní operace. V učebnicích chirurgie dodnes najdeme pojem Albertův střevní steh (někdy nazývaný též Albert-Lemberkův steh), Albertův řez ve dlani atd. Proslavil se také první transplantací nervu a řadou ortopedických novinek.

V tyrolském Innsbrucku napsal svá nejvýznamnější vědecko-pedagogická díla, která se po jeho smrti dočkala mnoha dalších vydání. Vedle pedagogického působení na univerzitě v Innsbrucku a od května 1881 ve Vídni pokračoval Albert v odborné spisovatelské činnosti a jezdil na lékařská koncilía i mimo hranice rakousko-uherského mocnářství. Aktivně se účastnil řady lékařských sjezdů, mj. XIII. mezinárodního lékařského sjezdu v Paříži v srpnu 1900, kde zastupoval rakouskou vládu. V téže době byl v Londýně jmenován čestným členem Royal College of Surgeons of England. Tohoto ocenění se mu dostalo jako jedinému lékaři z Rakouska-Uherska. Jeho úspěchy v Rakousku jsou v kontrastu s jeho postavením v českých odborných kruzích, jak podrobně dokumentuji. Albert byl též významným popularizátorem medicíny; měl navíc pověst řečníka par excellence a noblesního diskutéra. Paradoxní je, že přestože mu nebylo dopřáno stát se přednostou chirurgické kliniky na obnovené české univerzitě v Praze (jeho kandidatura narazila na odpor), je pokládán za zakladatele české moderní chirurgie, jeho patnáct vědeckých a odborných publikací v Časopise lékařů českých patří mezi základní práce oboru a on sám byl učitelem mnoha českých význačných chirurgů. Také v tomto rozporu můžeme sledovat průnik privátní oblasti s politikou a odborností. Nejenže v něm ti, kteří byli proti jeho angažování na pražské univerzitě, viděli odcizelého Čecha, ale svou roli jistě hrála i obava ze silné odborné konkurence. Nakonec se díky své vědecké erudici stal nejen zakladatelem moderní české chirurgie, ale – právě proto, že působil

ve Vídni – i trvalou součástí tzv. vídeňské lékařské školy a má své místo v panteonu nejvýznamnějších představitelů německé vědy.

Třetí kapitola *Homo scriptor* zachycuje Albertovu literární tvorbu a dokumentuje jeho činnost literárního kritika, překladatele, básníka a autora historických prací. Albert byl znalcem českého i světového básnictví, horlivým čtenářem Jaroslava Vrchlického, jehož dílo obdivoval. V devadesátých letech 19. století se Albert představil veřejnosti nejen jako literární kritik (příznačný je jeho kontroverzně přijímaný příspěvek do hodnocení poezie Svatopluka Čecha), ale také jako překladatel české poezie do němčiny a nakonec i jako básník. Během osmi let stihl připravit a vydat šest knih překladů. Jeho hlavním cílem bylo ukázat světu vysokou hodnotu a úroveň českého básnictví, a tím i vyspělost současné české kultury. Tento překladatelský počin byl průkopnický a i v současnosti je pozitivně hodnocen, jeho překlady jsou dokonce stále vydávány. Neúnavný Albert byl také nadšeným vlastivědným pracovníkem. Prázdninových pobytů v Žamberku využíval k hledání materiálů k dějinám rodného města, poznámkám k jeho památným místům a lidem. Přitahovala ho zejména osobnost žamberského rodáka Prokopa Diviše. Inicioval sepsání pětidílných *Pamětí žamberských*, které vydal vlastním nákladem. Také toto dílo zůstalo dosud nepřekonáno.

Čtvrtá kapitola nazvaná *Homo urbanissimus* mapuje Albertovy společenské vztahy, přátelské kontakty a jeho mecenášské aktivity. Jeho různorodé konexe a styky dokládá rozsáhlá korespondence. Mezi adresáty nalezneme nejen celou plejádu českých vědců, umělců a politiků, ale i francouzských, belgických, italských a především rakouských a německých lékařů a politiků, nechybí mezi nimi i několik rakouských ministerských předsedů. V rámci této kapitoly se zabývám též Albertovou rolí pro českého lobbisty ve Vídni.

Albertův prostorný byt plnil funkci českého salonu ve Vídni, kde se scházeli ti, kdo v české politice, vědě a kultuře něco znamenali, nebo chtěli znamenat (např. F. L. Rieger, K. Mattuš, A. Steidl, T. G. Masaryk, E. Špindler, J. Kaizl, K. Kramář atd.). Dále dokumentuji Albertovy přátelské vztahy s mnoha českými vědci, spisovateli a výtvarníky, které se neodvíjely pouze v rovině korespondenční či přátelské konverzace. Mnohým byl Albert štědrým mecenášem (takto pomohl např. Jaroslavu Vrchlickému, Janu Gebauerovi, Mikuláši Alšovi či Josefu Strachovskému); značnými částkami dotoval Albert vydávání časopisu *Čas*. Přátelství, mecenášství i vlastní odborné a literární zájmy se v Albertově případě prolínaly.

Zdá se, že mnohem méně se Albert angažoval v přímé finanční podpoře rozvoje české lékařské vědy, ačkoli máme četné důkazy o jeho úsilí pomoci prostřednictvím svých vídeňských konexí ke zdárnému zahájení činnosti české lékařské fakulty v roce 1883 a víme i o jeho snaze ovlivňovat personální složení fakulty v následujících letech. Zasahoval i do personální politiky na jiných fakultách (např. se přičinil o to, aby byl Rudolf Dvořák jmenován profesorem orientální filologie). V Albertově korespondenci a také v pamětní knize máme k dispozici četné důkazy o jeho štědrosti k příbuzným, o bezplatném léčení mnohých rodáků, o příspěvcích na stavbu Národního divadla, financování výstavby kaple sv. Vojtěcha v Žamberku atd. V tomto směru vidíme Alberta jako typického představitele vyšší třídy, která cítí povinnost přispět k sociálnímu a kulturnímu zvelebení svého národa. Vzory ke svým skutkům Albert nalézal ve společenských kruzích, ve kterých se pohyboval, vliv měla zajisté i katolická výchova a Albertův charakter. V českém prostředí tyto snahy rezonovaly zejména s mecenášskými aktivitami Josefa Hlávky.

Ve stěžejní páté kapitole nazvané *Homo politicus* po obecném prologu podrobně zkoumám Albertovu činnost na sklonku sedmdesátých let 19. století, kdy uvažoval o přijetí poslaneckého mandátu do říšské rady, a jeho snahu o integraci do českých vědeckých kruhů. Dále se zaměřuji na Albertovy vztahy s českou politickou reprezentací a objasňuji jeho úlohu při vzniku a koncipování České akademie věd a umění. Největší pozornost věnuji Albertově úloze zprostředkovatele při jednáních členů a stoupenců realistické skupiny se zástupci obou českých politických stran, jehož výsledkem byla fúze realistů s mladočeskou stranou. Zajímaly mne Albertovy vztahy s nejvýznamnějšími reprezentanty této skupiny – Josefem Kaizlem, Karlem Kramářem, Antonínem Rezkem a zejména T. G. Masarykem. V závěru kapitoly se zabývám rolí Eduarda Alberta v české politice po roce 1891, kdy na jedné straně dochází k jeho postupnému odklonu od politických otázek, na druhé straně se však dostal na vrchol společenského postavení, což dokládá několik vysokých vyznamenání a zejména pak členství v panské sněmovně i v řadě prestižních domácích a zahraničních vědeckých společností.

Albertovi angažování v politice nepřinášelo pouze uznání, ale docházelo i k mnoha nedorozuměním. Velké zklamání zažil v roce 1879, kdy sešlo z jeho poslanecké kandidatury do říšské rady. Jeho kandidatura byla zmařena komunikačními šumy, způsobenými nejednoznačným postojem českých politiků, Albertovou vzdáleností od Prahy a především Albertovými profesními ambicemi, s nimiž se působení v politice neslučovalo. Otevřenému

angažování v politice se napříště bránil, ale rozhodně nebyl apolitickou osobou. Právě na konkrétním příkladě Albertovým vztahů ke skupině realistů a jeho postoji k České akademii věd a umění dokazují, že byl člověkem živě se zajímajícím o soudobé politické dění, nebyl pouhým pasivním pozorovatelem, ale aktivně do české politiky zasahoval. Přestože jeho politické smýšlení bylo konzervativní, což dokládá i jeho názor na vysokoškolské studium žen, nebránil se novým proudům a myšlenkám. I když se pokoušel stát nad stranami, měl svými názory blíže ke staročeské straně a jejímu vůdci F. L. Riegrovi, jehož léta, i když ne nekriticky, obdivoval. V průběhu let sílilo Albertovo zklamání a rozčarování z české politiky tak, že s ní nakonec nechtěl být spojován. Např. Albertova korespondence s Jaroslavem Golem z konce devadesátých let zachycuje politické názory obou jejích protagonistů, vědomě se vzdalujících aktivní politice.

Ze strany českých politiků se Albert tedy dočkal nejen uznání, ale i řady nedorozumění a zklamání. Vždy na něj pohlíželi jako na člověka, který v Čechách nežije, do poměrů není zcela zasvěcený a úplně jim nerozumí. Toho si byl vědom, avšak viděl tento nedostatek jako pozitivum, neboť se mohl na české poměry dívat z nadhledu a mnohem objektivněji.

Ukazují, že pohled české společnosti na něj osciloval v rámci krajních poloh vlastenec versus odrodilec a cizák; náš člověk ve Vídni versus „hofrát“ a Vídeňák atd. Období, kdy se Češi nejrůznější politické orientace a společenského postavení snažili využít Albertova vlivu a kontaktů, se střídala s obdobími odcizení a pomluv, kdy Češi nerozuměli jeho nacionálně nezaujatému pohledu danému kosmopolitickou zkušeností člověka žijícího v centru, který nemá vždy pochopení pro úzce národní cíle. (Viz např. jeho pojetí jazykového utrakvismu.) Albertovo strategické uvažování nerezonovalo s českým „drobečkovým“ pohledem okamžitých výhod. Na dobovém hodnocení Eduarda Alberta se tak ukazuje komplex malého národa majícího ambice, které neumí prosadit. Příznačné přitom také je, že i později se zasvěcený znalec života a díla Eduarda Alberta Arnold Jirásek hodnocení jeho politické činnosti a vlivu v podstatě vyhnul.

V poslední, šesté kapitole mě zajímal tzv. *druhý život Eduarda Alberta* – interpretace jeho osobnosti a jeho role v českých dějinách, jak se odrážela v komemoraci, zejména při výročí Albertova narození a úmrtí. Sledovala jsem, jak se jeho osobnost stala součástí historické paměti, byla petrifikována v podobě pomníků, pamětních desek, medailí, zakotvila v názvech ulic, čtvrtí a institucí, a to jak v Čechách, tak ve Vídni. Jeho místo v historické

paměti bylo a je utvrzováno nejen články a monografiemi, ale i reedicemi jeho děl a stálým využíváním a zdokonalováním odborných lékařských postupů. Jak v české, tak zahraniční (především německy psané) literatuře rezonují obdobná schémata: Albert je především hodnocen jako chirurg světového jména, zakladatel – „apoštol“ – metody antiseptiky. Oceňována je jeho odborná a literární činnost i řečnické umění. Díky šíři zájmů je vzýván jako jeden z posledních génů a polyhistorů. Oproti německému je v českém diskursu vyzdvihován jako chlapec z chudé české chaloupky, který se proslavil v cizím, jemu nepřátelském působišti. Vyhovoval tak českému národnímu stereotypu. Albertův obraz v českém i německém prostředí se ustálil krátce po jeho smrti. Byl však dobově aktualizován a nacionalizován – zejména v roce 1941, na který připadlo sté výročí Albertova narození. Na jeho interpretaci nezměnily nic ani politické turbulence druhé poloviny čtyřicátých let 20. století. Zažité charakteristiky Eduarda Alberta vyhovovaly i novému režimu. V tvrdém kádrování doby obstál svým chudým původem a závratnou vědeckou kariérou, takže ani příliš nevadilo jeho vysoké společenské postavení v Rakousku-Uhersku. Instrumentalizovány byly především hodnoty češství a lidumilství. Přes dobovou politickou akcentaci (nacionalismus, češství kontra nadnárodnost, odbornost) byla interpretace jeho osobnosti v podstatě neměnná a oba obrazy – jak český, tak německý – koexistovaly a koexistují vedle sebe.

Závěrem lze konstatovat, že jméno Eduarda Alberta se stalo trvalou součástí historické paměti, a to nejen v českém národním prostředí. V Rakousku a Německu je Albert již dávno akceptován jako představitel rakouské společnosti a německé vědy. Obdobně i české odborné kruhy ho považují za zakladatele moderní české, respektive československé, chirurgie.

Osobnost Eduarda Alberta představuje badatelsky přitažlivé téma. Jeho osobní archivní fondy i další uváděné prameny a literaturu jsem sice využila ve velké míře, přesto se ještě nabízí řada badatelských námětů. Za historicky cenný dokument považuji Albertovu *Pamětnici*, kterou by bylo vhodné edičně zpřístupnit širší badatelské veřejnosti. V oblasti dějin vědy se ještě nabízí zajímavé téma týkající se badatelských postupů Albertova životopisce Arnolda Jiráska. Na základě dochovaného archivního materiálu lze objasnit, jakým způsobem Jirásek postupoval při psaní své monografie, jak psal chirurg žijící ve 20. století o chirurgovi století devatenáctého. V čem byly výhody a úskalí tohoto psaní chirurga o chirurgovi. Na základě nových archivních materiálů lze i blíže ozřejmit další životní osudy Albertovy manželky Marie a zejména jejich syna Georga. Ostatně postupně vydávané *Zápisky Marie Červinkové-Riegrové* jsou také důležitou sondou do života Eduarda Alberta a jeho rodiny.

Seznam pramenů a literatury

I. Prameny

Archiv der Universität Wien

fond Diverse Nachlaßfragmente: E. Albert

fond Medizinische Fakultät, Medizin. Personalakt Eduard Albert

Doktorenkoll. Fakultät, Standesbuch, Med. 57.2

Medizinische Studentenkataloge o. H. 23–26, film 958, o. H. 27–29, film 959; o. H. 30–32, film 960 (mikrofilmy)

Archiv Národního muzea v Praze

fond Marie Červinková-Riegrová

fond Julius Grégr

fond Josef Kaizl

fond Karel Kramář

fond Michael Navrátil

fond František Ladislav Rieger

fond Václav Vladivoj Tomek

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze

fond Eduard Albert

fond Marie Červinková-Riegrová

fond Gustav Eim

fond Marie Gebauerová

fond Julius Grégr

fond Josef Hlávka

fond Jaroslav Jedlička

fond Josef Jireček

fond Eliška Krásnohorská

fond Karel Mattuš

fond Antonín Randa

fond Antonín Rezek

fond Josef Šach

fond Ervín Špindler

fond Antonín Otakar Zeithammer

fond Varia (korespondence E. Alberta a K. Chotovského)

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i.

Archiv Akademie věd České republiky:

fond Jaroslav Goll

fond Jaroslav Jedlička

fond Arnold Jirásek

Drobné fondy: fond Eduard Albert

Archiv Ústavu T. G. Masaryka:

fond Tomáš Garrigue Masaryk

Městské muzeum Žamberk

fond Eduard Albert

Národní archiv Praha

fond Český klub na říšské radě

fond Ministr krajan/Rakousko (MK/R)

fond Rodinný archiv Randů a Krulišů

Národní muzeum v Praze, Knihovna Náprstkovy muzea

fond Vojtěch Náprstek

Österreichisches Staatsarchiv

oddělení Allgemeines Verwaltungsarchiv in Wien:

fond Ministerium für Kultus und Unterricht

Österreichische Nationalbibliothek Wien

Sammlung von Handschriften und alten Drucken, oddělení Handschriften, Autographen und Nachlässe (do dubna 2008 Handschriften-, Autographen- und Nachlass-Sammlung):

fond Otto Benndorf

fond Bernhard Jülg

fond Hermann Nothnagel

fond Simon Leo Reinisch

sbírka Otto Frankfurter

Bildarchiv Austria, Digitale Sammlung, Porträtssammlung (fotografie E. Alberta)

Regionální muzeum Vysoké Mýto

fond Literární korespondence (korespondence Eduarda Alberta adresovaná K. Bartschovi, A. V. Šemberovi, V. K. Šemberovi, Z. Šemberové)

Soukromá sbírka

korespondence E. Alberta adresovaná W. Mazurovi

Státní oblastní archiv Zámorsk, Státní okresní archiv Ústí nad Orlicí

fond Eduard Albert

fond Archiv města Žamberk

fond Děkanství úřad Žamberk

fond Notářství Žamberk

fond Obecná škola Žamberk

Státní oblastní archiv Zámorsk, Státní okresní archiv Náchod

fond Gustav Eim

Ústav dějin Univerzity Karlovy a Archiv Univerzity Karlovy Praha

fond Akademický senát UK (1882–1951)

fond Lékařská fakulta, Bohuslav Albert

fond Právnická fakulta UK

fond Vřestudentský archiv, Jan Urban Jarník

Wienbibliothek im Rathaus

sbírka Aut-Autographen:

kořespondence E. Alberta adresovaná Adolfu Ernstovi

fond Ludwig Anzengruber

fond Karl Emil Franzos

fond Ada Christen

Wiener Stadt- und Landesarchiv

fond Totenbeschreibamt

fond Bundespolizeidirektion Wien: Historische Meldeunterlagen

Periodický tisk

Athenaeum (1889–1891)

Čas (1889–1890)

Časopis českého studentstva (1890)

Časopis pokrokového studentstva (1895)

Čech (1889)

Česká revue (1901–1912)

Die slavische Warte (1889)

Fremden-Blatt (1895)

Hlas národa (1889–1900)

Moravská orlice (1891–1900)

Národní listy (1890–1930)

Národní politika (1930)

Naše doba (1894–1941)

Našinec (1894)

Neue freie Presse (1900)

Neues Wiener Tagblatt (1894)

Osvěta (1900)

Pokrok (1879–1884)

Politik (1900–1901)

Prager Tagblatt (1931)

Vaterland (1893)

Vyšehrad (1894)

Wiener Abendpost. Beilage zur Wiener Zeitung (1900)

Zlatá Praha (1899–1901)

II. Literatura

II. 1 Edice a paměti

Karel ADÁMEK, *Paměti z doby Badeniový*, Česká revue 3, Praha 1910, s. 257–274, 339–355, 426–441.

TÝŽ, *Z mých styků s Gustavem Eimem*, Česká revue 3, Praha 1910, s. 92–113, 145–164.

Friedrich ADLER, *Listy profesora Eduarda Alberta z Vídně Friedrichu Adlerovi v Praze*, in: Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického z roku 1926–1927, č. 8, Praha 1927, s. 126–131.

Jiří BERAN, *Vznik České akademie věd a umění v dokumentech*, in: *Práce z dějin Československé akademie věd. Studia historiae academiae scientiarum bohemoslovacae. Svazek 2. Seria B Editiones*, Praha 1989.

Albín BRÁF, *Život a dílo, I, Paměti*, J. Gruber (ed.), Praha 1922.

Jaroslav ČECHURA – Jana ČECHUROVÁ, *Vzájemná korespondence Josefa Pekaře a Antonína Rezka*, Časopis Národního muzea – řada historická 167, č. 3–4, 1998, s. 37–68.

Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Moje zápisky 1871–1914*, Luboš Velek– Alice Velková (ed.), Praha 2004.

Marie ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, *Zápisky, I, (1880–1884)*, k vydání připravil kolektiv pod vedením Milana Vojáčka, poznámkami opatřil Luboš Velek, Praha 2009.

Marie GEBAUEROVÁ, *Dopisy prof. E. Alberta prof. J. Gebauerovi*, Listy filologické 36, Praha 1909, s. 44–48, 138–142, 266–269; tamtéž 37, Praha 1910, s. 287–289, 464–467; tamtéž 38, Praha 1911, s. 43–46 a 364–370.

TÁŽ, *Rodinné vzpomínky na J. Gebauera*, I–III, Kladno 1926 a 1932.

Jiří St. GUTH-JARCOVSKÝ, *Z korespondence dv. rady Dra Ed. Alberta gymn. řed. Josefu Černému*, Zvon 31, 1931, č. 22, s. 299–301, č. 23, s. 313–314, č. 37–38, s. 510–511, č. 41, s. 67–569; pokr. s titulem *Z korespondence Dra Ed. Alberta gymn. řed. Josefu Černému*, tamtéž 32, 1932, č. 50, s. 692–694, č. 51, s. 710–713; tamtéž 33, 1933, č. 20, s. 271–273, č. 32, s. 439–440.

Servác Bonifác HELLER, *Z minulé doby našeho života národního, kulturního a politického*, I–V, Praha 1916–1924.

Jan HERBEN, *Deset let proti proudu [1886–1896]. Zpomínky a zkušenosti českého novináře*, Praha 1898.

TÝŽ, *Kniha vzpomínek*, Praha 1936.

Jaroslav Vrchlický – Eduard Albert, *vzájemná korespondence*, Bohuslav KNOESL (ed.), Praha 1954.

Jaroslav JEDLIČKA, *Eduard Albert – Jaroslav Goll – 50 listů korespondence*, Acta Universitatis Carolinae–Historia Universitatis Carolinae Pragensis 13, 1973, č. 1–2, s. 215–267.

Josef KAIZL, *Z mého života*, I–III, Zdeněk Václav Tobolka (ed.), Praha b. d. [1909–1914].

Helena KOKEŠOVÁ, *Vzájemná korespondence Eduarda Alberta a Antonína Randy*, in: *Paginae historiae* 12, 2004, s. 95–145.

Korespondence T. G. Masaryk – Bedřich Hlaváč, Vratislav DOUBEK– Martin KUČERA (ed.), Praha 2001.

Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář, Jan BÍLEK – Helena KOKEŠOVÁ – Vlasta QUAGLIATOVÁ – Lucie SWIERCZEKOVÁ (ed.), Praha 2005.

Korespondence T. G. Masaryk – staročeši, Helena KOKEŠOVÁ – Vlasta QUAGLIATOVÁ (ed.), Praha 2009.

Korespondence T. G. Masaryk – Antonín Rezek, Jan BÍLEK – Helena KOKEŠOVÁ – Vlasta QUAGLIATOVÁ (ed.), Praha 2011.

Korespondence T. G. Masaryk – Josef Kaizl, Jan BÍLEK – Helena KOKEŠOVÁ – Vlasta QUAGLIATOVÁ – Marie RYANTOVÁ (ed.), Praha 2011.

Karel KRAMÁŘ, *Paměti*, Karel Hoch (ed.), Praha 1938.

Jaroslav KVAPIL, *O čem vím*, Praha 1946.

Josef Svatopluk MACHAR, *Kniha feuilletonů*, Praha 1901.

TÝŽ, *Českým životem*, Praha 1912.

TÝŽ, *Třicet roků*, Praha 1919.

TÝŽ, *Oni a já*, I, Praha 1927.

TÝŽ, *Zapomínání a zapomenutí (Oni a já II)*, Praha 1929.

TÝŽ, *Profily lidí, dob a poměrů*, Praha 1930.

T. G. MASARYK, *Parlamentní projevy 1891–1893*, Vratislav Doubek (ed.), Praha 2001. (Spisy TGM 21.)

T. G. MASARYK, *Parlamentní projevy 1907–1914*, Vratislav Doubek – Zdeněk Kárník – Martin Kučera (ed.), Praha 2002. (Spisy TGM 29.)

T. G. MASARYK, *Z počátků Athenaea. Texty z let 1883–1885*, Jiří Franěk (ed.), Praha 2004. (Spisy TGM 18.)

T. G. MASARYK, *Z bojů o Rukopisy. Texty z let 1886–1888*, Jana Svobodová (ed.), Praha 2004. (Spisy TGM 19.)

T. G. MASARYK, *Slovanské studie a texty z let 1889–1891*, Jiří Gabriel – Helena Pavlincová – Jan Zouhar (ed.), Praha 2007. (Spisy TGM 20.)

Karel MATTUŠ, *Paměti*, Praha 1921.

Michal NAVRÁTIL, *Slavný chirurg MUDr. Eduard Albert, profesor university vídeňské*, Věstník českých lékařů 42, 1930, č. 30–52, s. 699–1157.

Jan NERUDA, *Podobizny*, III, Praha 1954.

Josef PENÍŽEK, *Z mých pamětí z let 1878–1918*, I–III, Praha 1922–1928.

Politické programy českých národních stran 1860–1890, Pavel CIBULKA (ed.), Praha 2000.

Alois PRAŽÁK, *Paměti a listář Dra Aloise Pražáka*, I–II, František Kameníček (ed.), Praha 1926 a 1927.

Příspěvky k listáři Dra Frant. Lad. Riegra, I–II, Jan HEIDLER – Josef ŠUSTA (ed.), Praha 1924 a 1926.

Ladislav QUIS, *Kniha vzpomínek*, I–II, Praha 1902.

Maryša RADOŇOVÁ-ŠÁRECKÁ, *Ozářené krby. Vlastenecké rodiny české*, Praha, 1945.

Řeč Ed. Alberta po tom, když mu jeho žáci předali Horowitzem zhotovený portrét (na klinice při příležitosti 25. výročí Albertovy činnosti), Arnold JIRÁSEK (ed.), Rozhledy v chirurgii 23, 1944, č. 11, s. 403–405.

Arthur SKEDL, *Der politische Nachlass des Gragen E. Taaffe*, Wien 1922.

Adolf SRB, *Z půl století*, Praha 1913.

Antal STAŠEK, *Ze vzpomínek*, Praha 1964.

Josef R. VILÍMEK, *Ze zašlých dob. Vzpomínky*, Praha 1908.

Výbor z korespondence filologa Josefa Krále, Martin SVATOŠ (ed.), Praha 1989.

František WEYR, *Paměti, I, Za Rakouska (1879–1918)*, Brno 1999.

II. 2 Encyklopedická díla, bibliografie

A pallas nagy lexikona, I, Budapesten 1893.

Milena BERÁNKOVÁ, *Dějiny československé žurnalistiky, I, Český periodický tisk do roku 1918*, Praha 1981.

Biografický slovník českých zemí, Pavla VOŠAHLÍKOVÁ a kol., Praha 2004–2010.

Biografický slovník pražské lékařské fakulty 1348–1939, I–II, Ludmila HLAVÁČKOVÁ a kol., Praha 1988 a 1993.

Biographisches Jahrbuch und Deutscher Nekrolog, Bd. 1–18, 1896–1913, A. BETTELHEIM (Hrsg.), Berlin 1897–1917.

Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte aller Zeiten und Völker, Bd. I, Berlin 1929.

Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte der letzten fünfzig Jahre, Bd. I, Berlin – Wien 1932.

Biographisches Lexikon der Deutschen Medizinischen Fakultät in Prag 1883–1945, Ludmila HLAVÁČKOVÁ – Petr SVOBODNÝ (sest.), Praha 1998.

Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Bd. 1–60, Constantin von WURZBACH (Hrsg.), Wien 1856–1891.

Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Ländern, Bd. I: A–H, Heribert STURM (Hrsg.), München–Wien 1979.

Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století, Pavla VOŠAHLÍKOVÁ – Milan ŘEPA (ed.), Praha 1997.

Josef BŘEZINA, *Děti slavných rodičů*, I–II, Praha 1995 a 1998.

Česká akademie věd a umění 1891–1991. Sborník příspěvků ke 100. výročí zahájení činnosti, Jiří POKORNÝ (ed.), Praha 1993.

Český liberalismus. Texty a osobnosti, Milan ZNOJ – Jan HAVRÁNEK – Martin SEKERA (ed.), Praha 1995.

Ludmila CUŘÍNOVÁ – Zuzana VAŇÁČKOVÁ, *Historie medicíny v časopise Rozhledy v chirurgii 1922–1982. Výběrová bibliografie*, Dějiny věd a techniky 30, 1997, č. 2, s. 99.

Eliška ČÁŇOVÁ, *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách v letech 1848–1918*, Praha 1995.

Český biografický slovník XX. století, I–III, Josef TOMEŠ a kol., Praha 1999.

Die Habsburgermonarchie 1848–1918, Bd. I: Die wirtschaftliche Entwicklung, WANDRUSZKA Adam – URBANITSCH Peter (Hrsg.), Wien 1973.

Die Habsburgermonarchie 1848 bis 1918, Bd. VII: Verfassung und Parlamentarismus, 1–2, RUMPLER Helmut – URBANITSCH Peter (Hrsg.), Wien 2000.

TÍŽ, *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Bd. VIII: Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft, 1–2, Wien 2006.

TÍŽ, *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Bd. IX/1: Von der Feudal-Agrarischen zur Bürgerlich-industriellen Gesellschaft, Wien 2010.

Dějiny Univerzity Karlovy 1802–1918, III, Jan HAVRÁNEK (red.), Praha 1997.

Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Bd. 9, Böhmen, 1. Abteilung, Wien 1894.

Ludwig EISENBERG, *Das geistige Wien. Künstler-und Schriftsteller-Lexikon*, Bd. II, Medizinisch-naturwissenschaftlicher Theil, Wien 1893.

Enciklopedia Italiana di scienze, lettere ed arti, II, Milano – Roma 1929.

Encyklopédia medicíny, I, Bratislava 1993.

Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996.

Historisches Lexikon Wien, Bd. 1–5, Felix CZEIKE (Hrsg.), Wien 1992–2004.

Hof- und Staats- Handbuch der Österreichisch-Ungarischen Monarchie für das Jahr 1888–1901, Wien 1888–1901.

Kalendárium významných osobností města Žamberka, Žamberk 2004.

Svatopluk KÁŠ, *Slovník českých lékařů-spisovatelů*, Praha 2011.

- Oswald KNAUER, *Das österreichische Parlament von 1848–1966*, Wien 1969.
- Jaromír KUBÍČEK, *Noviny a časopisy na Moravě a ve Slezsku do roku 1918*, Brno 2001.
- František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997.
- Marek LAŠŤOVKA a kol., *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, 1. díl, Praha 1997.
- Jan LEHÁR – Alexandr STICH – Jaroslava JANÁČKOVÁ – Jiří HOLÝ, *Česká literatura od počátků k dnešku*, Praha 1998.
- Lexikon české literatury*, I–IV, Vladimír FORST a kol., Praha 1985–2008.
- Marie LIŠKOVÁ, *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách v letech 1861–1913*, Praha 1994.
- Meyers Lexikon*, I–XII, Leipzig 1924–1930.
- Kurt MÜHLBERGER – Thomas MAISEL, *Rundgang durch die Geschichte der Universität Wien*, Wien 1999.
- Národní album. Sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*, Praha 1899.
- Národní listy. Jubilejní sborník*, Praha 1941.
- Michal NAVRÁTIL, *Almanach říšské rady 1901–1906*, Tábor 1901.
- TÝŽ, *Čechové na říšské radě (1879–1900)*, Praha 1903.
- TÝŽ, *Almanach českých právníků*, Praha 1904.
- TÝŽ, *Almanach českého národa*, Praha 1907.
- TÝŽ, *Almanach českých lékařů*, Praha 1913.
- TÝŽ, *Almanach československých právníků*, Praha 1930.
- Neue Deutsche Biographie*, Bd. I, Berlin 1953.
- Neue österreichische Biographie, 1815–1918*, Bd. I–VII, Anton BETTELHEIM (Hrsg.), Wien 1923–1931.
- Österreichisches biographisches Lexikon, 1815–1950*, Heft 1–61, Wien 1957–2009.
- Ottův slovník naučný*, I–XXVIII, Praha 1888–1908.

- Ottův slovník naučný nové doby*, I–VI, Praha 1998–2003.
- Julius Leopold PAGEL, *Bibliographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts*, Wien 1901.
- Jaroslav PÁNEK – Oldřich TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2008.
- zp [= Zdeněk Pešat], *Albert Eduard*, in: *Lexikon české literatury*, I, A–G, Praha 1985, s. 46.
- Půl století Národních listů. Almanach, 1860–1910*, Praha 1910.
- Révai nagy lexikona*, I, Budapest 1911.
- Leopold SCHÖNBAUER, *Das medizinische Wien*, Wien 1947.
- Sněm Království českého 1861–1911*, Josef HUSÁK – Rudolf SCHRÁNIL (ed.), Praha 1911.
- 100 let Městského muzea Žamberk*, Žamberk 2011.
- Petr SVOBODNÝ – Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Dějiny lékařství v českých zemích*, Praha 2004.
- Stenografické zprávy českého sněmu zemského / Stenographische Berichte und Protokolle des Landtags des Königreichs Böhmen.*
- Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes.*
- Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Herrenhauses des Reichsrathes.*
- Alena ŠLECHTOVÁ – Josef LEVORA, *Členové České akademie věd a umění 1890–1952*, Praha 2004.
- Jiří ŠPĚT, *Bibliografie Antonína Rezka*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 1, Studia historica 32, sv. Problémy historiografie 4, Praha 1989, s. 129–142.
- Alexandra ŠPIRITOVÁ, *Slovník představitelů státní správy v Čechách v letech 1850–1918*, Praha 1993.
- Karl Heinz TRAGL, *Chronik der Wiener Krankenanstalten*, Wien 2007.
- Who's who in Central and East-Europe*, 2 nd. Edition, Stephen TAYLOR (ed.), Zurich 1937.
- Wien. Ein Spaziergang durch die Stadt und ihre Umgebung in 159 Bildern mit erklärendem Text* von Paul WILHELM, Wien 1910.

II. 3 Literatura ostatní (monografie, studie, dobová publicistika)

Hugh LeCaine AGNEW, *Češi a země Koruny české*, Praha 2008.

Eduard ALBERT, *Novější lékařství a působení K. Rokytanského*, Osvěta 4, 1874, č. 5, s. 321–332.

TÝŽ, *Nekrolog neznámému*, Pokrok, 1883, č. 104, 2. 5, s. 1

TÝŽ, † *František Chvostek*, Pokrok, 1884, č. 323, 21. 11., s. 1.

TÝŽ, *Příspěvky k životopisu Prokopa Diviše, vynálezce hromosvodu*, Osvěta 10, 1880, s. 789–795.

TÝŽ, *Antrittsrede gehalten beim Beginne seiner klinischen Vorlesungen an der Universität Wien 2. Mai 1881*, Wien 1881.

TÝŽ, *Josef Škoda*, Osvěta 12, 1882, č. 2, s. 120–127.

TÝŽ, *Chirurgie a tělocvik. Příběh ze Sparty*, in: *Za praporem sokolským. Posvěceno mužnému duchu Čechův*, Praha 1887, s. 11–12.

TÝŽ, *Sborník lékařský, časopis pro pěstování vědy lékařské, rediguji Jaroslav Hlava a Josef Thomayer, v Praze 1887, str. 509 s obrazy*, Athenaeum 6, 1889, č. 5, 15. 2., s. 143–148.

TÝŽ, *Tvrz ve Slatině u Žamberka*, Památky archeologické a místopisné 15, 1890, č. 4, s. 247–250.

TÝŽ, *Památky po bratřích českých v Žamberce*, Časopis musea Království českého 64, 1890, s. 147.

TÝŽ, *Traité de chirurgie, publié sous la direction de Mm. Simon Duplay et Paul Reclus....*, Athenaeum 7, 1890, č. 9, 15. 6., s. 264–265.

TÝŽ, *Th. Meynert, Das Zusammenwirkung der Gehirnthteile. (Součinnost částí mozkových.)*, Athenaeum 8, 1891, č. 3, 15. 12., s. 85–87.

TÝŽ, *Památky po bratřích českých v Kunvaldě*, Časopis musea Království českého 65, 1891, s. 209–214.

TÝŽ, *Jak se Žamberským vedlo ve válce třicetileté*, Památník Sokola žamberského vydaný na oslavu VIII. výročního sletu sokolské župy Východních Čech dne 15. a 16. srpna 1891 v Žamberku, Žamberk 1891, s. 4–8.

TÝŽ, *O dvou světech*, Almanach České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 1, Praha 1891, s. 40–59.

TÝŽ, *Poesie aus Böhmen*, Wien 1893.

TÝŽ, *Neuere Poesie aus Böhmen*, Wien 1893.

TÝŽ, *Jaroslav Vrchlický*, Světozor 27, 1893, s. 147–158.

TÝŽ, *Neueste Poesie aus Böhmen*, I–II, Wien 1895.

TÝŽ, *List o českém básnictví národním*, Světozor 29, 1895, č. 25, 3. 5., s. 291–292; č. 26, 10. 5., s. 303; č. 27, 17. 5., s. 314–315; č. 28, 24. 5., s. 326–327; č. 29, 31. 5., s. 342.

TÝŽ, *Co jest české básnictví národní?*, Wien 1895.

TÝŽ, *Die Frauen und das Studium der Medizin*, Wien 1895.

TÝŽ, *La poésie tchèque*, in: *La nation tchèque. Sa mission et son rôle en Europe*. Revue publiée avec la collaboration des principaux artistes et écrivains tchèques par Charles Hipman, Praha 1895, s. 46–54.

TÝŽ, *O Prokopu Divišovi*, ČČH 3, 1897, s. 372–375.

TÝŽ, *Der Blumenstrauss* von Karl Jaromir Erben. In deutscher Uebers. hrsg. von Dr. Eduard Albert, Wien 1900.

TÝŽ, *Lyrisches und Verwandtes aus der böhmischen Literatur*, Wien 1900.

TÝŽ, *Zdroje lékařského vědění a umění*, Lidové rozpravy lékařské, č. 1, Praha 1900.

TÝŽ, *Na nebi a na zemi*, Praha 1900.

Bohuslav ALBERT, *Strýc Eduard*, Naše zájmy z Orlického kraje 17, Žamberk 1941, č. 2, 18. 1., s. 4.

Badatelské problémy 19. století. Sborník k nedožitým šedesátinám profesora Otty Urbana, Martin SEKERA (red.), Praha 2000.

Stanislav BALÍK– Jiří PEŠEK, *Čeští advokáti 1860–1914*, in: *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. století a v první polovině 20. století*, Petr Svobodný a Jan Havránek (ed.), Praha 1996, s. 61–81.

Václav BARKMAN, *Vzpomínky na dvor. radu, rytíře MUDr. Ed. Alberta*, Naše zájmy z Orlického kraje 17, Žamberk 1941, č. 2, 18. 1., s. 2–3.

Zdeněk BEZECNÝ, *Politické názory Karla IV. ze Schwarzenbergu*, in: *Osobnost v politické straně*, Pavel Marek (ed.), Olomouc 2000, s. 75–78.

- Zdeněk BEZECNÝ – Milena LENDEROVÁ, *Několik poznámek k proměnám elit v Čechách*, in: *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, Milena Lenderová – Zdeněk Bezecný – Jiří Kubeš (ed.), České Budějovice 2003, s. 17–42.
- Jaroslav BOŽEK, *Dr. Antonín Rezek*, *Osvěta* 39, 1909, s. 400–409, 495–508.
- Karl M. BROUSEK, *Wien und seine Tschechen. Integration und Assimilation einer Minderheit im 20. Jahrhundert*, Wien 1980.
- Pavel CIBULKA, *Česká politika a Taaffova vláda*, *Slovanský přehled* 79, 1993, s. 121–133.
- TÝŽ, *Český klub na říšské radě (1879–1887)*, *ČČH* 92, 1994, s. 45–62.
- Ludmila CUŘÍNOVÁ, „*Všecko je iluze, chirurgie je solidní. Amen.*“, *Zdravotnické noviny* 49, 2000, č. 33, 18. 8.
- TÁŽ, *Eduard Albert & Albertinum*, *Tempus medicorus. Časopis české lékařské komory* 9, 2000, č. 8, srpen, s. 14–15.
- Čas pádu Rukopisů. Studie a materiály*, Dagmar BLÜMLOVÁ – Bohumil JIROUŠEK (ed.), (Historia culturae IV, Studia 3), České Budějovice 2004.
- Jana ČECHUROVÁ, *Kramář a Masaryk*, *Historický obzor* 9, 1998, č. 3/4, s. 71–74.
- Adolf ČERNÝ, *Krásné, půvabné město Žamberk...*, *Zlatá Praha* 17, 1899/1900, č. 49, s. 576.
- Český lev a rakouský orel v 19. století / Böhmischer Löwe und österreichischer Adler im 19. Jahrhundert*, Zdeněk HOJDA – Roman PRAHL (ed.), Praha 1996.
- Ivana ČORNEJOVÁ, *Výběr a výkvět národa. Snahy o úpravu platů profesorů na pražské univerzitě na přelomu 19. a 20. století*, in: *Magister noster. Sborník statí věnovaných in memoriam prof. PhDr. Janu Havránkovi, CSc.*, Michal Svatoš – Luboš Velek – Alice Velková (ed.), Praha 2005, s. 175–182.
- 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Milan ŘEPA (ed.), Praha 2008.
- Die feierliche Inauguration des Rectors der Wiener Universität für das Studienjahr 1901/1902. Am 28. October 1901*, Wien 1901.
- Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století / Zu Hause in der Fremde. Tschechen in Wien im 20. Jahrhundert*, Vlasta VALEŠ (ed.), Praha 2002. [Katalog výstavy]
- Zora DVOŘÁKOVÁ, *Než se stal prezidentem. T. G. Masaryk a realisté 1882–1918*, Praha 1997.

Carl EWALD, *Professor Dr. Eduard Albert (20. Jänner 1841 bis 25. September 1900) und die Chirurgie seiner Zeit*, Wiener Medizinische Wochenschrift. Sonder-Abdruck (Separatabdruck) aus der N. 5 und 7, 1941, s. 1–29.

František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 25. a 26. dubna 2003 v Semilech, Ivo NAVRÁTIL (ed.), Semily 2003.

Karen Johnson FREEZE, *Medical Education for Women in Austria: A Study in the Politics of the Czech Women's Movement in the 1890s*, in: *Women, State and Party in Eastern Europe*, Sharon L. Wolchik – Alfred G. Meyer (ed.), Duke University Press 1985, s. 51–63.

Jan GALANDAUER, *František kníže Thun. Mistodržící Českého království*. Praha – Litomyšl 2007.

TÝŽ, 6. 7. 1915. *Pomník Mistra Jana Husa. Český symbol ze žuly a bronzu*, Praha 2008.

Jan GEBAUER, *Historická mluvnice jazyka českého, I. Hláskosloví*, Praha 1894.

Jiří GEORGIEV – Jan KYSELA, *Kapitoly z dějin stavovského a parlamentního zřízení*, Praha 2004.

Jiří GEORGIEV, *Až do těch hrdel a statků? Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*, Praha 2011.

Monika GLETTLER, *Die Wiener Tschechen um 1900*, München 1972.

TÁŽ, *Böhmisches Wien*, Wien 1985.

TÁŽ, *Das tschechische Wien historisch*, in: *Die entzauberte Idylle. 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur*, Christa Rothmeier (Hrsg.), Wien 2004. s. 77–108.

Jaroslav GOLL, *Dne 26. září zemřel...*, ČČH 6, Praha 1900, s. 403.

TÝŽ, *Rozdělení pražské university Karlo-Ferdinandovy roku 1882 a počátek samostatnosti university české*, Praha 1908.

TÝŽ, *Antonín Rezek*, Almanach české akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 20, 1910, s. 125–145.

Johann HABART, *Eduard Albert. Gedenkblatt*, Wien 1900.

Emanuel HANNAK, *Prof. E. Alberts Essay Die Frauen und das Studium der Medicin kritisch beleuchtet*, Wien 1895.

Ernst HANISCH, *Der lange Schatten des Staates. Österreichische Gesellschaft im 20. Jahrhundert 1890–1900*, Wien 1994.

Peter HASLINGER, *Nation und Territorium im tschechischen politischen Diskurs 1880–1938*, München 2010.

Ladislav HAŠKOVEC, *XIII. mezinárodní sjezd lékařský v Paříži 2. – 9. srpna 1900*, Česká revue 4, Praha 1901, s. 321–326, 456–461.

Libuše HECZKOVÁ, *Píšíci Minervy. Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*, Praha 2009.

[Josef] A[lexander] HELFERT, *Ein Dichter und der historische Adel Böhmens*, Vaterland 34, 1893, č. 327, 26. 11.

Joerg HENSIEK, *Ethnischer Regionalismus in Westeuropa. Ethnizität, Territorialität und Zentrum-Peripherie-Konflikt zwischen Nationalstaatswerdung und europäischer Integration*, Bonn 1999.

Jan HERBEN, *T. G. Masaryk. Život a dílo prezidenta Osvoboditele*, Ivan Herben (vyd.), Praha 1946.

Walter HETTCHE, „Ausdruck langjähriger geistiger Verehrung“. Ein Brief von Ferdinand von Saar an Eduard Albert, in: Stifter Jahrbuch. Neue Folge 21, 2007, s. 37–44.

Historik nad šachovnicí dějin. K pětasedmdesátinám Jana Galandauera, Dagmar HÁJKOVÁ – Luboš VELEK a kol, Praha 2011.

Bedřich HLAVÁČ, *Vídeňský a říšskoněmecký tisk předválečný*, Duch novin 4, 1931, s. 95–125.

Ludmila HLAVÁČKOVÁ, *Obsazení místa přednosty I. chirurgické kliniky pražské univerzity v r. 1880–81*, Časopis lékařů českých 123, 1984, s. 1514–1517.

TÁŽ, *K výročí Sborníku lékařského*, in: Sborník lékařský 89, 1987, č. 10, s. 314–320.

TÁŽ, *Mecenášství E. Alberta a Česká akademie věd a umění*, Česká akademie věd a umění 1891–1991, Praha 1993, s. 133–139.

TÁŽ, *Kolegové profesora Josefa Thomayera v jeho zápiscích z let 1905–1918*, Časopis lékařů českých 150, 2010, s. 178–184.

HLAVAČKA Milan, *Parlament jako divadlo světa*, in: Umění a civilizace jako divadlo světa. Sborník z 11. symposia k problematice 19. století pořádaného Ústavem pro hudební vědu

ČSAV v rámci Smetanovských dnů v Plzni ve dnech 14.–16. března 1991, Praha 1993 s. 41–44.

TÝŽ, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*, Praha 2006.

TÝŽ, *Jak mohlo docházet k národnostním sporům v Čechách druhé poloviny 19. století?*, in: *Teatrum historie* 7, Pardubice 2010, s. 273–285.

Julius HOCHENEGG, *Dem Andenken E. Albert. Rede, gehalten am 22. Oktober anlässlich der Enthüllung seines Denkmals in der Arkaden der Universität*, Wien 1909.

Zdeněk HOJDA – Jiří POKORNÝ, *Pomníky a zapomínky*, Praha – Litomyšl 1997².

Franz HUTER, *Hundert Jahre Medizinische Fakultät Innsbruck 1869 bis 1969*, II. Teil, *Geschichte der Lehrkanzeln, Institute und Kliniken*, Innsbruck 1969, s. 318–320.

Hans Peter HYE, *Der Aufstieg der Jungtschechen im böhmischen Landtag im Spiegel der Quellen der Wiener Regierung*, in: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*, s. 67–85.

Im Herzen Europas. Nationale Identitäten und Erinnerungskulturen, Detlef ALTENBURG – Lothar EHRLICH – Jürgen JOHN (Hrsg.), Köln 2008.

Jiljí Vratislav JAHN, *František Ladislav Rieger. Obraz životopisný*, Praha 1889.

Manfred JÄHNICHEN, *Der Weg zur Anerkennung. Tschechische Literatur im deutschen Sprachgebiet 1861–1918*, Berlin 1972.

Vratislav CHARFREITÁG, *O studiích Eduarda Alberta*, *Naše zájmy z Orlického kraje* 17, Žamberk 1941, č. 2, 18. 1., s. 4.

Jaroslav JEDLIČKA, *Eduard Albert, Josef Thomayer a Jaroslav Vrchlický*, *Časopis lékařů českých* 105, 1966, s. 554–558.

TÝŽ, *Eduard Albert a Jan Gebauer. Účast chirurga na rukopisném boji a na edici fundamentálního bohemistického díla*, *Časopis lékařů českých* 110, 1971, č. 28–29, s. 691–695.

JEDLIČKA Rudolf, *Profesor dr. Eduard Albert. K 25letému výročí jeho smrti*, *Časopis lékařů českých* 64, 1925, č. 40, s. 1430–1431.

Arnold JIRÁSEK, *Jak se soudí o Albertovi*, *Časopis lékařů českých* 69, 1930, č. 14, s. 556.

- TÝŽ, *Eduard Albert*, Časopis lékařů českých 80, 1941, č. 3, s. 77–89.
- TÝŽ, *Paměti Eduarda Alberta při stém výročí jeho narození * 20. 1. 1841*, Rozhledy v chirurgii 20, 1941, č. 1, s. 1–7.
- TÝŽ, *O E. Albertovi*, tamtéž, s. 123–124.
- TÝŽ, *Výročí stých narozenin prof. Ed. Alberta na vídeňské univerzitě*, Rozhledy v chirurgii 20, 1941, č. 4, s. 159.
- TÝŽ, *Eduard Albert*, tamtéž, s. 181.
- TÝŽ, *Eduard Albert*, Praha 1941 a 2. doplněné vydání z roku 1946.
- TÝŽ, *Slečna L. Wieserová...*[Poznámky ke knize „Eduard Albert“ o osudech Albertovy vily], Rozhledy v chirurgii 21, 1942, č. 9, s. 406–407.
- TÝŽ, *Studie k životopisu E. Alberta*, Rozhledy v chirurgii 23, 1944, č. 9, s. 328; č. 10, s. 362–366; č. 11, s. 400–403; č. 12, s. 423–428. (Též separátní tisk.)
- TÝŽ, *Dosud neznámá práce Eduarda Alberta*, tamtéž, č. 10, s. 366–367.
- TÝŽ, *K neznámým pracím E. Alberta*, tamtéž, č. 12, s. 428–429.
- TÝŽ, *K „Pamětem žamberským“ Eduarda Alberta*, Rozhledy v chirurgii 27, 1948, č. 4, s. 165.
- TÝŽ, *K činnosti Eduarda Alberta*, Rozhledy v chirurgii 29, 1950, č. 1, s. 28–29.
- TÝŽ, *Eduard Albert o literární kritice*, tamtéž, č. 6, s. 274–277.
- TÝŽ, *Paměti Eduarda Alberta*, tamtéž, č. 12, s. 469–481.
- TÝŽ, *Padesáté výročí Albertovy smrti*, tamtéž, s. 502.
- TÝŽ, *Poslední veřejné projevy Eduarda Alberta*, Rozhledy v chirurgii 33, 1954, č. 10, s. 506–509.
- Bohumil JIROUŠEK, *Zákulisí vzniku české techniky v Brně v deníku Antonína Rezka*, in: Osobnost v politické straně, Pavel Marek (ed.), Olomouc 2000, s. 100–106.
- TÝŽ, *Politická tematika v časopise Athenaeum*, in: Tisk a politické strany, Pavel Marek (ed.), Olomouc 2001, s. 47–52.
- TÝŽ, *Antonín Rezek a české vysoké školství v Brně*, in: Dějiny vědy a techniky 8. Rozpravy Národního technického muzea v Praze 170, Praha 2001, s. 71–73.

TÝŽ, *Antonín Rezek*, České Budějovice 2002.

Felix JÜLG, *Österreich. Zentrum und Peripherie im Herzen Europas*, Gotha 2001.

Jan KAHUDA, *Možnosti výzkumu historie české komunity v Rakousku*. in: České archivy a prameny k dějinám zahraničních Čechů. Sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého symposia konaného ve dnech 27.–28. června 2006 v Českých Budějovicích v rámci 23. světového kongresu Československé společnosti pro vědy a umění, Milena Secká – Jiří Křesťan – Jan Kahuda (ed.), Praha 2007, s. 147–161.

Jan KAHUDA– Milan VOJÁČEK, *Mikrokosmos společné historie. Krajské archivy ve Vídni*, in: Archivní časopis 56, 2006, č. 3, s. 200–203.

Karel Kramář (1860–1937). *Život a dílo*, Moderní dějiny. Supplementum 2, Jan BÍLEK – Luboš VELEK (ed.), Praha 2009.

Jarmila KASLOVÁ, *Lékař a básník*, List paní a dívek 1. 2. 1941.

Karel KAZBUNDA, *Krise české politiky a vídeňská jednání o tzv. punktacích r. 1890*, ČČH 40, 1934, s. 80–108, 310–346, 491–528; tamtéž 41, 1935, s. 41–82, 294–320 a 514–554.

TÝŽ, *Stolice dějin na pražské universitě*, II–III, Praha 1965–1968.

John Van der KISTE, *Císař František Josef. Život, pád a zánik habsburské říše*, Praha 2008.

Helena KOKEŠOVÁ, *Gustav Eim. Životopisná studie a edice korespondence*, Praha 1999.

TÁŽ, *K Albertovu překladu Kytice do němčiny*, in: Kytice v nás. Sborník ke 150. výročí prvního vydání básnické sbírky Karla Jaromíra Erbena, Jičín 2003, s. 105–107.

TÁŽ, *Ke vztahu Gustava Eima a Františka Ladislava Riegra*, in: František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století, s. 104–139.

TÁŽ, *Eduard Albert. Příspěvek k životopisu a edice korespondence*, Praha 2004.

TÁŽ, *Vztahy Eduarda Alberta s realisty*, Na pozvání Masarykova ústavu, 2, Praha 2005, s. 31–55.

TÁŽ, *Pamětnice Eduarda Alberta*, in: Paměti a vzpomínky jako historický pramen. Práce z dějin techniky a přírodních věd, svazek 10, Milada Sekyrková (ed.), Praha 2006, s. 303–317.

TÁŽ, *Eduard Albert (1841–1900)*, Historický obzor, časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie 17, 5/6 2006, s. 128–136.

TÁŽ, *Vztahy Eduarda Alberta a Marie Červinkové-Riegrové*, in: *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.–24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy, Milan Vojáček (ed.), Praha 2007, s. 115–130.

TÁŽ, *Tereza Svatová a Marie Červinková-Riegrová*, tamtéž, s. 131–143.

TÁŽ, *Marie Albertová – neznámá žena slavného muže*, in: *Sborník prací východočeských archivů* 11, Zámrska 2007, s. 223–230.

TÁŽ, *Návštěvy univerzitních profesorů v Potštejně*, in: *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference (Praha 6.–7. 9. 2007), Petr Kaleta – Lukáš Novosad (ed.), Praha 2008, s. 156–166.

TÁŽ, *Karel Kramář a česká lobby ve Vídni. Ke vztahu Karla Kramáře a Eduarda Alberta*, in: *Karel Kramář. Život a dílo*, s. 163–176.

TÁŽ, „*Smír není tak nemožný, jestliže vykročíme ze začarovaného kruhu RKZ.*“ *K prvnímu pokusu o dorozumění realistů se staročeskou stranou*, *Časopis Národního muzea – historická řada* 178, 2009, č. 3–4, s. 122–163.

Helena KOKEŠOVÁ – Jan BÍLEK, *Vztahy T. G. Masaryka s představiteli a stoupenci Národní strany v Čechách v zrcadle jejich vzájemné korespondence*, in: *Korespondence T. G. Masaryk – staročeši*, Helena Kokešová – Vlasta Quagliatová (ed.), s. 5–39.

Helena KOKEŠOVÁ, *Klimatické lázně v Potštejně a sportovní vyžití letních hostů*, in: *Čas zdravého ducha v zdravém těle*. Jihočeský sborník historický. Supplementum 2, Dagmar Blümlová – Petr Kubát a kol., České Budějovice 2009, s. 354–368.

TÁŽ, *Das Mäzenatentum Eduard Alberts*, in: *Collective and Individual Patronage and the Culture of Public Donation in Civil Society in 19th and 20th Century in Central Europe*. Milan Hlavačka – Magdaléna Pokorná – Tomáš W. Pavlíček (ed.), Praha 2010, s. 425–454.

TÁŽ, *Literární tvorba – činnost vhodná pro ženy. Tereza Svatová a Kateřina Thomová*, in: *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*, Pavla Vošahlíková – Jiří Martínek a kol., Praha 2010, s. 27–61.

TÁŽ, *Tomáš. G. Masaryk a Antonín Rezek: mezi vědou a politikou*, in: *Korespondence T. G. Masaryk – Antonín Rezek*, Jan Bílek – Helena Kokešová – Vlasta Quagliatová (ed.), Praha 2011, s. 5–25.

TÁŽ, *Nepolitická politika dvorního rady Eduarda Alberta*, in: Jan Šrámek a jeho doba, Pavel Marek a kol., Olomouc 2011, s. 595–608.

Jiří KOŘALKA, *Tschechische bürgerliche Lantagsabgeordneten in Böhmen 1861–1913*, in: Bürgertum in der Habsburgermonarchie, Ernst Bruckmüller – Ulrich Döcker – Hannes Stekl – Peter Urbanitsch (ed.), Wien – Köln 1990, s. 211–221.

TÝŽ, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Praha 1996.

Lucie KOSTRBOVÁ, „*Die sympatische Vision eines Volkes*“ – das Übersetzungsprojekt *Eduard Alberts Poesie aus Böhmen*, Stifter Jahrbuch. Neue Folge 23, 2009, s. 51–68.

TÁŽ, *Mezi Prahou a Vídní. Česká a vídeňská literární moderna na konci 19. století*, Praha 2011.

Lucie KOSTRBOVÁ – Kurt IFKOVITS – Vratislav DOUBEK, *Die Wiener Wochenschrift Die Zeit (1894–1904) als Mittler zwischen der Tschechischen und Wiener Moderne*, Praha – Wien 2011.

KOUDELKOVÁ Eva, *Spisovatelka a překladatelka Marie Kwaysserová*, in: Smržovka. Pohledy do historie, s. 80–81.

Karel Kramář. *Studie a dokumenty k 65. výročí jeho úmrtí*, Ljubov BĚLOŠEVSKÁ – Zdeněk SLÁDEK (ed.), Praha 2003.

Karel KRAMÁŘ – Zd. V. TOBOLKA, *Česká politika, III, Dějiny české politiky nové doby*, Praha 1909.

Kamil KROFTA, *Politická postava Karla Kramáře*, Praha 1930.

Ernst Moriz KRONFELD, *Die Frauen und die Medicin. Professor Albert zur Antwort. Zugleich eine Darstellung der Ganze Frage*, Wien 1895.

Jan KŘEN, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1980*, Praha 1900.

TÝŽ, *Historické proměny češství*, Praha 1992.

Jurij KŘÍŽEK, *T. G. Masaryk a česká politika. Politické vystoupení českých „realistů“ 1885–1893*, Praha 1959.

TÝŽ, *Krise dualismu a poslední rakousko-uherské vyrovnání (1897–1907)*, in: Sborník k dějinám 19. a 20. století 1, Praha 1972.

Martin KUČERA, *Kulturně politická aktivita pokrokařského hnutí*, ČČH 92, 1994, č. 1, s. 63–76.

TÝŽ, *Albín Bráf, reorganizace staročeské strany 1906 a její zánik*, ČČH 92, 1994, č. 4, s. 706–731.

TÝŽ, *Fúze „realistů“ s mladočechy na konci roku 1890*, ČČH 93, 1995, č. 4, s. 591–645.

TÝŽ, *Bratři Grégrové a poslanecká sněmovna říšské rady*, in: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*, s. 87–127.

TÝŽ, *K politické činnosti historika Antonína Rezka*, in: *Východočeské listy historické* 11–12, 1997, s. 11–33.

TÝŽ, *Příspěvek k výkladu vzájemného vztahu K. Kramáře a T. G. Masaryka*, in: *České země a Československo v Evropě XIX. a XX. století. Sborník prací k 65. narozeninám prof. dr. Roberta Kvačka*, Praha 1997, s. 127–163.

TÝŽ, *T. G. Masaryk a Josef Kaizl*, in: *Moderní dějiny* 7, 1999, s. 123–165.

TÝŽ, *Realisté*, in: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, I, s. 373–393.

TÝŽ, *Skica vývoje českého politického realismu*, Na pozvání Masarykova ústavu, 2, Praha 2005, s. 21–30.

Martin KUČERA – Josef TOMEŠ, *Tomáš Garrigue Masaryk a Karel Kramář: k problematice jejich vztahu*, in: *Korespondence T. G. Masaryk – Karel Kramář*, Jan Bílek – Helena Kokešová – Vlasta Quagliatová – Lucie Swierczeková (ed.), Praha 2005, s. 5–31.

Otakar KUKULA, *Rozvoj české chirurgie v letech 1848–1898*, Praha 1899.

TÝŽ, *Prof. Dr. Eduard Albert †*, Časopis lékařů českých 39, 1900, č. 40, s. 999–1003.

Jaroslav KVAPIL, *Dva listy Albertovy*, Lidové noviny 39, 1931, č. 96, 22. 2., s. 1–3.

Marie KWAYSSEROVÁ, *Sen a skutečnost*, Liberec 2009.

Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka, Milena LENDEROVÁ – Zdeněk BEZECNÝ – Jiří KUBEŠ (ed.), České Budějovice 2003.

Hans LEMBERK, *Verräter oder Vorkämpfer der Verständigung? Der Prager Politiker und Pädagoge Josef Heinrich (1837–1908)*, in: *Bildungsgeschichte, Bevölkerungsgeschichte, Gesellschaftsgeschichte in den böhmischen Ländern und in Europa. Festschrift für Jan Havránek zum 60. Geburtstag*, Wien – München 1988, s. 307–323.

Erna LESKY, *Die Wiener medizinische Schule im 19. Jahrhundert*, Wien 1965.

[–ll–], *Eine Freundschaft: Chirurg Prof. Albert und Ministerpräsident Graf Taaffe*, Prager Tagblatt, 1931, č. 110, 10. 5., s. 2.

[–ll–], *Prof. Albert und der Wiener Hof*, Prager Tagblatt, 1931, č. 116, 17. 5., s. 4.

Adolf LORENZ, *Eduard Albert*, Wiener medicinische Wochenschrift 50, 1900, č. 40, 29. 9., s. 1.

Robert LUFT, „*Politische Professoren*“ in Böhmen 1861–1914, in: Bildungsgeschichte, Bevölkerungsgeschichte, Gesellschaftsgeschichte in den böhmischen Ländern und in Europa, s. 286–306.

Josef Svatopluk MACHAR, *Vítězslav Hálek*, Naše doba 2, 1894/1895, č. 1, 20. 10., s. 3–15.

Thomas MAISEL, *Die Denkmäler im Arkadenhof der Universität Wien. Biographische Skizzen*, Wien 1990, s. 21.

TÝŽ, *Gelehrte in Stein und Bronze. Die Denkmähler im Arkadenhof der Universität Wien*, Wien 2007, s. 76–77.

Jiří MALÍŘ, *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě 1848–1914*, Brno 1996.

Jiří MALÍŘ, *Systém politických stran v českých zemích do roku 1918*, in: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, I, s. 19–20.

TÝŽ, *Otázka založení druhé české univerzity a její nacionální a politická instrumentalizace*, in: Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867–1918. Sborník z konference, Praha, 18.–19. listopadu 2002, Harald Binder – Barbora Křivohlavá – Luboš Velek (ed.), *Práce z dějin vědy* 11, Praha 2003, s. 247–271.

TÝŽ, *K typu honoračního politika. Neformální osobní vazby a politická kariéra v 19. století*, in: Osobnost v politické straně, s. 11–32.

Jaroslav MAREK, *Jaroslav Goll*, Praha 1991.

TÝŽ, *O historismu a dějepisectví*, Praha 1992.

Pavel MAREK a kol., *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*, Olomouc 2000.

Miloslav MARTÍNEK, *Politik v bílém plášti*, Magazín Práva 27. 1. 2001.

Jaroslav MATHON, *Eduard Albert, chirurg, učenec a člověk (Hrst vzpomínek)*, Časopis lékařů českých 80, 1941, č. 3, s. 89–93.

TÝŽ, *Vzpomínám*, Naše zájmy z Orlického kraje 17, Žamberk 1941, č. 2, 18. 1., s. 3.

Miloslav MATOUŠEK, *Prof. Dr. A. Jirásek: Eduard Albert*, Československá nemocnice 15, 1947, č. 6, červenec–srpen, s. 93–94.

Eduard MAUR, *Paměť hor*, Praha 2006.

Karel MAYDL, *Eduard Albert*, Česká revue 4, Praha 1901, s. 1–3.

TÝŽ, *Prof. Dr. E. Albert*, Almanach české akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 11, Praha 1901, s. 128–158.

Zdeněk MIŠKOVSKÝ, *Eduard Albert – lékař, básník a člověk*, Lidová demokracie 6, 1950, 12. 3., s. 5.

Vojtěch MRÁZEK, *Eduard Albert*, Zlatá Praha 18, 1900/1901, č. 1, s. 7–8; č. 2., s. 18–20; č. 3, s. 31.

Nacionalizace společnosti v Čechách, Kristina KAISEROVÁ – Jiří RAK (ed.), Ústí nad Labem 2008.

Michal NAVRÁTIL, *Albertovo rodiště. Lázeň, zdravotnictví a špitál v Žamberku*, b. m., b. d. [Praha 1917].

TÝŽ, *Kalendář politických a kulturních událostí v roce 1896*, 4. ročník, Plzeň 1897.

TÝŽ, *Osmdesáté narozeniny MUDr. Antonína Steidla*, b. m., b. d. [1912].

TÝŽ, *Gustav Eim, geniální publicista a vynikající politik*, Praha 1923.

TÝŽ, *Gustav Eim a jeho kandidatura do vídeňského parlamentu*, Parlament 6, 1927–1928, s. 47–49.

TÝŽ, *JUDr. Karel Kramář nástin jeho kulturní a politické činnosti*, Praha 1931.

TÝŽ, *K 40. výročí změny politických stran v Čechách. (Říšský poslanec G. Eim, ředitel české politiky ve Vídni v letech 1891–1897)*, Moderní stát 4, 1931, s. 109–115.

TÝŽ, *Poměr můj k Eimovi, Mé vzpomínky na poslance Gustava Eima*, Moravskoslezský deník 32, 1931, č. 45, 14. 2.

TÝŽ, *Poslanec Eim a vídeňští Čechové*, Moderní stát 4, 1931, s. 77–79.

Zdeněk NEJEDLÝ, *Dr. Kramář. Rozbor politického zjevu*, Praha 1920.

- TÝŽ, *T. G. Masaryk*, I–IV, Praha 1931–1937.
- Arne NOVÁK, *Gustav Eim, spisovatel a charakter*, Česká revue 5, Praha 1912, s. 9–21.
- Jaroslav OPAT, *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882–1893*, Praha 1990.
- TÝŽ, *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka*, Praha 2003.
- Osobnost v politické straně*, Pavel MAREK (ed.), Olomouc 2000.
- Marie OTAVOVÁ, *Krátký pohled do historie žamberského muzea*, in: *Obrazy z panství Žamberk*, soubor litografií Martina Tejčka, Žamberk 2006.
- Památník ministra prof. dr. A. Rezka*, Hynek GROSS (ed.), Jindřichův Hradec 1936.
- Pamět míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, Milan HLAVAČKA – Antoine MARÉS – Magdaléna POKORNÁ et alii, Praha 2011.
- Josef PEKAŘ, *Dějepisectví 1848–1898*, in: *Památník na oslavu padesátiletého panování císaře Františka Josefa. Vědecký a umělecký rozvoj v národě českém 1848–1898*, Praha 1898, s. 51–54.
- TÝŽ, *Antonín Rezek*, ČČH 15, 1909, s. 145–152.
- Radovan PEKAŘ, *Milostné listy Karla Kramáře Naděždě Nikolajevně Abrikosové*, Slovanský přehled 90, 2004, č. 1, s. 129–162.
- Josef PENÍŽEK, *Za dr. Josefem Kaizlem*, Praha 1901.
- TÝŽ, *Upomínky na Eduarda Alberta*, Národní listy 50, 1910, č. 272, 3. 10., s. 1.
- TÝŽ, *Eduard Albert (K dnešnímu třicetiletí jeho smrti)*, Národní listy 70, 1930, č. 264, 25. 9., s. 1.
- TÝŽ, *Česká aktivita v letech 1878–1918*, I–II, Praha 1929 a 1931.
- Jiří PERNES, *Svět Lidových novin 1893–1993*, Praha 1993.
- František a Vlasta PÍRKOVÍ, *Eduard Albert*, Žamberk 2000.
- Magdaléna POKORNÁ, *Královská česká společnost nauk*, in: *Bohemia docta*, Alena Míšková – Martin Franc – Antonín Kostlán (ed.), Praha 2010, s. 58–144.
- Jiří POKORNÝ, *Česká akademie věd a umění do roku 1918*, in: *Bohemia docta*, s. 194–225.
- Stanislav POLÁK, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou*, 1–4, Praha 2000–2005.
- TÝŽ, *Masarykův první politický program*, in: *Masarykův sborník* 10, 2000, s. 269–273.

Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004, I, Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., Brno 2005.

Albert PRAŽÁK, *Chirurg o chirurgovi (Poznámky literárního dějepisce)*, Naše doba 48, 1941, č. 6, s. 333–342.

TÝŽ, *Vrchlický v dopisech*, Praha 1955.

Jiří RAK, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Praha 1994.

Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století. Sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.–24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy, Milan VOJÁČEK (ed.), Praha 2007.

Christa ROTHMEIER, *Das Bild Wiens in der tschechischen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts*, in: *Die entzauberte Idylle. 160 Jahre Wien in der tschechischen Literatur*, Christa Rothmeier (Hrsg.), Wien 2004, s. 9–76.

Eva ROZSÍVALOVÁ, *Tomáš Garrigue Masaryk a Eduard Albert*, Časopis lékařů českých 129, 1990, č. 37, s. 1179–1180.

Helmut RUMPLER, *Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Wien 1997.

Jindřich RŮŽIČKA, *Hubert Gordon Schauer (1862–1892). Žurnalista, kritik a inspirátor*, Litomyšl 2002.

Marie RYANTOVÁ, *Marie Červinková-Riegrová jako spolupracovnice svého otce*, in: František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století, s. 158–165.

Robert SAK, *Rieger. Příběh Čecha 19. věku*, Semily 1993. (Uprav. vyd. s titulem *Rieger. Konzervativec nebo liberál?*, Praha 2003.)

TÝŽ, *Salon dvou století*, Praha – Litomyšl 2003.

I[gnác] SAUDEK, *Vzpomínky na Eduarda Alberta (K 25. výročí jeho smrti)*, Lidové noviny 33, 1925, č. 480, 25. 9, s. 7.

Martin SEKERA, *Gustav Eim, „český konsul ve Vídni“ 1879–1897*, Dějiny a současnost 14, 1992, č. 1, s. 33–37.

Martin SEKERA – Petr BURIÁNEK, *Česká lobby ve Vídni*, Dějiny a současnost 17, 1995, č. 1, s. 22–25.

TÍŽ, *Česká lobby ve Vídni*, in: Český lev a rakouský orel v 19. století / Böhmischer Löwe und österreichischer Adler im 19. Jahrhundert, Zdeněk Hojda – Roman Prah (ed.), Praha 1996, s. 129–135.

Martin SEKERA, *Jací byli Češi ve Vídni do roku 1918? / Wie waren die Tschechen in Wien bis 1918?*, in: Doma v cizině. Češi ve Vídni ve 20. století / Zu Hause in der Fremde. Tschechen in Wien in 20. Jahrhundert, Praha 2002, s. 13–21 a 114–124.

Julie SCHWARZOVÁ-EIMOVÁ, *Vzpomínka na prof. dra Eduarda Alberta*, Národní listy 50, 1910, č. 279, 10. 10., s. 1.

Vladimír SÍS, *Karel Kramář 1860–1930. Život a dílo*, Praha 1930.

Miloslava SÍSOVÁ et alii, *Karel Kramář*, Praha 1910.

Carl E. SCHORSKE, *Vídeň na přelomu století*, Brno 2000.

František SKÁLA, *Kyšperské památky. Rodina Heyssigova*, Orlický kraj 7, 1938.

Adolf SRB, *Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova roku 1895 /I/ a od nastoupení Badenova do odstoupení Thunova /II/*, Praha 1899–1901.

Antal STAŠEK, *Vzpomínka na Gustava Eima*, Parlament 4, 1925, s. 232–236.

Hvězdoslav STEFAN, *Profesor dr. Eduard Albert – lékařská osobnost*, Scan 11, 2001, č. 2, s. 15–17.

Karel STLOUKAL, *Jaroslav Goll*, ČČH 47, Praha 1946, s. 106–123.

Zdeněk STRÁNÍK, *100 let od smrti prof. MUDr. Eduarda Alberta*, Letohradský měsíčník 10, č. 9, září 2000.

Max STRÁNSKÝ, *Proslulí vídeňští lékaři českého původu*, Dunaj, menšinová revue 3, Vídeň 1925, s. 338–348.

TÝŽ, *Památce českého lékaře, vídeňského profesora dra Eduarda Alberta*, Dunaj, menšinová revue 4, Vídeň 1927, s. 71–91.

TÝŽ, *Vzpomínka na prof. Dr. Eduarda Alberta*, b. m., b. d. [1935].

Evžen STROUHAL, *T. G. Masaryk a Vincenc Strouhal. Přátelství ve světle dopisů*, Dějiny a současnost 22, 2000, č. 3, s. 36–38.

František SVÁTEK, *Politické elity v historiografii a politologii: náčrt problematiky ideologie – slova – pojmu elity*, in: *Politické elity v Československu 1918–1948*, Ivana Koutská – František Svátek (ed.), Praha 1994, s. 33–64.

Martin SVATOŠ, *Česká klasická filologie na pražské univerzitě 1848–1917. (Působení Jana Kvíčaly a Josefa Krále)*, Praha 1995.

Tája SVATOVÁ, *Vzpomínky*, Naše zájmy z Orlického kraje 17, Žamberk 1941, č. 2, 18. 1., s. 1.

Tereza SVATOVÁ, *Z tříště vzpomínek na Jaroslava Vrchlického*, Osvěta 44, 1914, č. 6, s. 421–426; č. 7, s. 510–514.

TÁŽ, *Vzpomínky na německou spisovatelku*, Zvon 15, 1914–1915, č. 42, s. 582–584; č. 43, s. 98–600.

TÁŽ, *Drobtý vzpomínek na Jaroslava Vrchlického*, in: *Sborník Společnosti Jaroslava Vrchlického* 2, 1916, s. 168–178.

TÁŽ, *O dru Eduardu Albertovi. Z rodinných vzpomínek*, Národní politika 48, 26. 9. 1930.

TÁŽ, *Rozptýlené kapitoly*, Národní politika 48, 16. 6. 1930.

Josef SVÍTIL, *Eduard Albert*, I, II, *Vzdělávací příloha Národních listů*, 1925, č. 258, 20. 9., s. 1; č. 265, 27. 9., s. 1.

Josef SVÍTIL-KÁRNÍK, *Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha*, Praha 1941.

Petr SVOBODNÝ, *Lékaři v českých zemích 1848–1939*, in: *Profesionalizace akademických povolání v českých zemích v 19. století a v první polovině 20. století*, Petr Svobodný – Jan Havránek (ed.), Praha 1996, s. 126–146.

Ladislav SYLLABA, *Eduard Albert*, Osvěta 30, 1900, č. 11, s. 965.

Josef ŠACH, *Koníček univ. prof. Dra Eduarda Alberta*, *Národ. Česko-americký katolický kalendář na rok 1967*, Chicago 1966, s. 134–135.

F. X. ŠALDA, *Ještě Vrchlický*, Tribuna 4, 1922, č. 230, 1. 10., s. 3–5.

Zdeněk ŠOLLE, *Století české politiky. Počátky moderní české politiky od Palackého a Havlíčka až po realisty Kaizla, Kramáře a Masaryka*, Praha 1998.

TÝŽ, *Masaryk, realisté, Julius Grégr a mladočeši*, in: *Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století*, s. 171–178.

Jiří ŠPÉT, *Účast Jaroslava Golla a Antonína Rezka v boji o Rukopisy*, Časopis Společnosti přátel starožitností 66, 1958, s. 229–230.

TÝŽ, *Rezkův pokus o pokračování v Palackého Dějinách*, Časopis Společnosti přátel starožitností 67, 1959, s. 229–232.

TÝŽ, *Trojí autorství Antonína Rezka?*, in: Jihočeský sborník historický 39, 1970, s. 44–49.

TÝŽ, *Po stu letech (K výročí Českého časopisu historického)*, ČČH 93, 1995, č. 1, s. 3–24.

TÝŽ, *Rezkovy snahy stát se pokračovatelem Palackého*, Časopis Národního muzea – historická řada 167, 1998, č. 1–2, s. 1–16.

Jiří ŠTAIF, *Česká národní společnost a její politické elity v letech 1848–1911*, in: Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století, s. 9–28.

TÝŽ, *Historici, dějiny a společnost. Historiografie v českých zemích od Palackého a jeho předchůdců po Gollovu školu, 1790–1900*, I–II, Praha 1997.

TÝŽ, *Palacký, Rieger, Bráf. Vůdčí rodina v české národní elitě 19. století*, Kuděj 4, 2002, č. 1, s. 34–46.

TÝŽ, *Česká národní elita v Národním albu J. R. Vilímka z r. 1899*, in: Pocta Janu Janákovì, Bronislav Chocholáč – Jiří Malíř (ed.), Brno 2002, s. 645–655.

TÝŽ, *František Ladislav Rieger a česká národní elita 19. století*, in: František Ladislav Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století, s. 7–21.

TÝŽ, *Palacký, Rieger, Bráf aneb česká národní elita mezi prestiží, rodinou a majetkem*, in: Pocta profesoru Zdeňku Jindrovì. K sedmdesátým narozeninám. Praha 2003, s. 103–115.

František Adolf ŠUBERT, *České Národní divadlo na první mezinárodní a divadelní výstavě ve Vídni r. 1892*, Praha 1892.

Josef ŠUSTA, *Arnold Jirásek: Eduard Albert; Josef Svítal-Kárník: Eduard Albert, život a dílo velkého Čecha*, ČČH 47, 1946, s. 269–276.

Tisk a politické strany. Sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci „Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1860–2000“ v Olomouci ve dnech 24.–25. října 2000, Pavel MAREK (ed.), Olomouc 2001.

Zdeněk Václav TOBOLKA, *Počátky politického realismu českého*, Česká revue 13, Praha 1911, s. 193–210.

TÝŽ, *Badeni a Čechové*, Praha 1912.

TÝŽ, *Politické dějiny československého národa od roku 1848 až do dnešní doby*, III/1–2, Praha 1934–1936.

Hugo TRAUB, *Fr. L. Rieger*, Praha b. d. [1922].

TÝŽ, *Čtvrt století od úmrtí Josefa Kaizla*, Parlament 5, 1926, s. 124–125.

TÝŽ, *Kaizl a Masaryk*, in: Masarykův sborník 3, 1929, s. 289–302.

TÝŽ, *Rieger a Masaryk*, in: Masarykův sborník 3, 1929, s. 97–108.

Matěj TREPEŠ, „*Co všechno, pane kolego, můj mozek nedovede si nějak srovnati...*“ (*...aneb variety vzájemných vztahů T. G. Masaryka a J. Kalouska*), Časopis Národního muzea – historická řada 178, 2009, č. 1–2, s. 55–88.

TÝŽ, *Prosím, co znamená „Garrigue?“* T. G. Masaryk, Jan Kvíčala a český politický život 80.–90. let 19. století, Časopis Národního muzea – historická řada 179, 2010, č. 3–4, s. 36–72.

Ivo TRETERA, *Masaryk a univerzita. Enfant terrible české filosofické fakulty v Praze 1882–1914*, in: Masarykův sborník 14, 2009, s. 283–330.

Karel TŮMA, *Život Julia Grégra*, Praha 1896.

Josef Ladislav TURNOVSKÝ, *Nové rovy české*, Osvěta 28, 1898, s. 146–147.

Otto URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982.

TÝŽ, *František Josef I.*, Praha 1991.

Rudolf URBÁNEK, *Antonín Rezek*, Česká revue 2, 1909, s. 391–406, 467–486, 554–560, 620–629, 679–685.

[František] VÁHALA, *Ze staré a nové Vídně*. Ročenka Vídeňské matice pro rok 1912, sestavil Dr. Váhala, Knihovna Vídeňské matice. Svazek druhý, Vídeň [1913].

Aleš VALENTA, *Josef Kaizl*, Střední Evropa, revue pro středoevropskou kulturu a politiku 9, 1993, č. 35, s. 74–90.

TÝŽ, *Josef Kaizl a jazyková otázka v Čechách ve druhé polovině 19. století*, Historický obzor 13, 2002, č. 3/4, s. 77–80.

TÝŽ, Karel Kramář, Střední Evropa, revue pro středoevropskou kulturu a politiku 11, 1995, č. 51, s. 44–64.

Vlasta VALEŠ, *Die Wiener Tschechen einst und jetzt. Eine Einführung in Geschichte und Gegenwart der tschechischen Volksgruppe in Wien / Vídeňští Češi včera a dnes. Úvod do dějin a současnosti české národnostní skupiny ve Vídni*, Praha 2004.

Luboš VELEK, *Sestavení vlády Ernesta von Koerbera a obnovení úřadu českého ministra krajana roku 1900*, *Paginae historiae* 6, 1998, s. 38–63.

TÝŽ, *Pokus o česko-německé vyrovnání 1899–1900 – konference u K. Chiariho*, ČČH 96, 1998, s. 532–560.

TÝŽ, „Takový život nestojí za zlámanou grešlí!“ *Obrázky ze života českých poslanců 19. století*, *Kuděj* 1, 1999, č. 2, s. 49–63.

TÝŽ, *Česká kulturní politika versus racionalizace struktury státního vzdělávacího systému. Příklad tzv. Gautschových ordonancí z roku 1887*, in: *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867–1918*, s. 589–628.

TÝŽ, *Emanuel Engel (1844–1907). Politický a sociální profil politického vůdce v 19. století*, in: *Osobnost v politické straně*, s. 33–45.

TÝŽ, *Benešovský poslanec Emanuel Engel (1844–1907). Politický a sociální profil politického vůdce*, *Stopy dějin pod Blaníkem*, České Budějovice 2006, s. 159–174.

TÝŽ, *Mladočeši a konec principu všennárodní strany – volby do říšské rady 1900–1901*, *Paginae historiae* 7, 1999, s. 126–156.

TÝŽ, *Stáří, smrt a pohřeb politických vůdců*, in: *Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století*, Plzeň 9.–11. března 2000, Helena Lorenzová – Taťána Petrasová (ed.), Praha 2001, s. 298–308.

TÝŽ, *Slovanství a rakušanství v české politice v 90. letech 19. století – Kramářova aféra*, in: *150 let Slovanského sjezdu (1848). Historie a současnost. Sborník referátů z vědeckého kolokvia 11. června 1998 v Praze*, Václav Veber (ed.), Praha 2002, s. 144–170.

TÝŽ, *Způsoby politické komunikace v 19. století. Místo a role politické schůze v politické kultuře českých zemí 1861–1914*, in: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století*, Plzeň, 8.–10. března 2001, Kateřina Bláhová (ed.), Praha 2002, s. 204–221.

TÝŽ, *Zrození politika – Karla Kramáře léta uřednická. K problému profesionalizace politiky v habsburské monarchii*, in: Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – Historie 61, 2007, č. 3–4, s. 15–84.

TÝŽ, *Pokusy ministerského předsedy Františka hraběte Thun-Hohensteina vyřešit jazykovou otázku v Čechách v letech 1898–1899*, in: Historik nad šachovnicí dějin, s. 134–166.

Erazim VLASÁK, *Edvard Albert*, Národní listy 40, 1900, č. 267, 27. 9., s. 1–2.

Milan VOJÁČEK, *Literární mystifikace aneb jak také může vznikat životopis. (Okolnosti vzniku životopisu Františka Ladislava Riegra)*, Časopis Národního muzea – řada historická 171, 2002, č. 1–2, s. 98–102.

Milan VOJÁČEK, *Zamýšlené edice Zápisů Marie Červinkové-Riegrové a Pamětní knihy Malče*, in: Paměti a vzpomínky jako historický pramen, s. 295–301.

TÝŽ, *V zájmu národa? Rodinný život vnuček otce národa, Marie a Libuše Riegrových*, in: Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí. Sborník z konference konané 13.–14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích, Martina Halířová (ed.), Pardubice 2007, s. 141–148.

TÝŽ, *Politika a podnikání? Vztah F. L. Riegra (1818–1903) a českých podnikatelských elit v 2. polovině 19. století*, in: Moderní podnikatelské elity. Metody a perspektivy bádání, Jiří Štaif (ed.), Praha 2007, s. 202–218.

Tomáš VOJTĚCH, *Organizační vývoj mladočeské strany do roku 1891*, ČsČH 25 [75], 1977, č. 4, s. 554–584.

TÝŽ, *Vítězství mladočeské strany v Čechách v roce 1891*, in: Sborník k dějinám 19. a 20. století 4, Praha 1977, s. 3–62.

TÝŽ, *Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách*, Praha 1980.

TÝŽ, *Česká historiografie a pozitivismus. Světonázorové a metodologické aspekty*, Praha 1984.

Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Vliv Národních listů na utváření českého veřejného mínění ve 2. polovině 19. století*, in: Bratři Grégrové a česká společnost v druhé polovině 19. století, s. 39–48.

Jaroslav VRCHLICKÝ, *Eduard Albert – básník*, Česká revue 4, Praha 1901, s. 3–7.

TÝŽ, *Eduard Albert*, Hlas národa, 1900, č. 269, 28. 9., s. 1–2.

Was heißt Österreich? Inhalt und Umfang des Österreichbegriffs vom 10. Jahrhundert bis heute, Richard G. PLASCHKA – Gerhard STOURZH – Jan Paul NIEDERKORN (Hrsg.), Wien 1995.

Martina WINKLER, *Karel Kramář (1860–1937). Selbstbild, Fremdwahrnehmungen und Modernisierungsverständnis eines tschechischen Politikers*, München 2002.

Stanley B. WINTERS, *Obraz českého politika: Karel Kramář očima svých současníků před první světovou válkou*, in: *Moderní dějiny* 9, 2001, s. 73–96.

Tschechen in Wien. Zwischen nationaler Selbstbehauptung und Assimilation, Regina WONISCH (Hrsg.), Wien 2010.

Stanislav ZITA, *Boj o pomník Jana Husa v Praze v období 1889–1903*, *Husitský Tábor* 14, 2005, s. 113–143.

Erich ZÖLLNER, *Der Österreichbegriff. Formen und Wandlungen in der Geschichte*, Wien 1988.

Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006.

II. 4 Nevydané práce

Tomáš W. PAVLÍČEK, *Zákonodárcem na doživotí! Čeští členové Panské sněmovny Říšské rady mezi politikou a reprezentací (1879–1918)*. Diplomová práce, FF UK, Praha 2008.

Luboš VELEK, *Mladočeská strana za vedení Josefa Kaizla 1897–1901*. Diplomová práce, FF UK, Praha 1997.

TÝŽ, *Národní strana svobodomyšlná (mladočeská) 1889–1907. Příspěvek k dějinám politického stranictví v habsburské monarchii v období procesu politické modernizace*. Disertační práce, FF UK, Praha 2004.

Internetové zdroje (odkazují na stav k 31. 1. 2012)

<http://www.deutsche-biographie.de>

<http://www.zeno.org/Pagel-1901/A/Albert,+Eduard?hl=albert+eduard>

<http://alex.onb.ac.at/sph.htm>

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?apm=0&aid=sph&datum=00110002&seite=00000149>

<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?apm=0&aid=sph&datum=00160002&seite=00000059> (odkazy na jednotlivá zasedání
panské sněmovny a stránky stenografických protokolů s vystoupeními E. Alberta)

<http://anno.onb.ac.at>

<http://www.flipkart.com/books/1120307139>

[http://books.google.cz/books?id=eH7btgAACAAJ&dq=%22Georg+Albert%22&hl=cs&sa=X
&ei=N94XT66pIYPd4QTroZ3FDQ&redir_esc=y](http://books.google.cz/books?id=eH7btgAACAAJ&dq=%22Georg+Albert%22&hl=cs&sa=X&ei=N94XT66pIYPd4QTroZ3FDQ&redir_esc=y)

http://www.worldcat.org/search?q=Albert%2C+Georg%2C&qt=results_page

<http://www.zamberk.cz/Index.php?IdS=402>

<http://www.zamberk.cz/Index.php?IdS=502>

<http://www.muzbk.cz/Index.php?IdS=536>

<http://www.zamberk.cz/index.php?IdS=610&IdMsg=04e72ecf142fc6>

<http://clo.ucl.cas.cz>

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowChars.do>

[http://aleph.nkp.cz/F/JUIPBMAK769Y5GCVMRPTKY36VEDF8FF3E4JHU3VDUC82N3M
4E6-19494?func=file&file_name=find-b&local_base=AUT](http://aleph.nkp.cz/F/JUIPBMAK769Y5GCVMRPTKY36VEDF8FF3E4JHU3VDUC82N3M4E6-19494?func=file&file_name=find-b&local_base=AUT)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Eduard_Albert

[http://www.kraj.iipardubice.cz/stranky/cti-
prispevky.php?id=Tereza_Svatova_a_jeji_sourozenci](http://www.kraj.iipardubice.cz/stranky/cti-prispevky.php?id=Tereza_Svatova_a_jeji_sourozenci)

<http://www.sanquis.cz/index2.php?linkID=rt3183>

[http://www.karelkyr.blogger.cz/Zavate-stopy-historie/Chirurg-a-basnik-portret-dr-Euarda-
Alberta](http://www.karelkyr.blogger.cz/Zavate-stopy-historie/Chirurg-a-basnik-portret-dr-Euarda-Alberta)

<http://www.albertinum-olu.cz>

<http://austria-lexikon.at/af/AEIOU>

<http://www.mu.letohrad.cz/zpravodaj/2000/092000/zari.htm>

http://www.fnhk.cz/data/casopis/2001_2.pdf

http://www.rozhlas.cz/brno/upozornujeme/_zprava/788235

<http://www.slavnevily.cz/vily/pardubicky/vila-eduarda-alberta>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Albertinum_%C5%BDamberk

Seznam zkratek

A AV ČR	Archiv Akademie věd České republiky
AV ČR	Akademie věd České republiky
ANM	Archiv Národního muzea
AUK	Archiv Univerzity Karlovy
AÚTGM	Archiv Ústavu T. G. Masaryka v Praze
ČČH	Český časopis historický
ČsČH	Československý časopis historický
LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze
MM	Městské muzeum
NA	Národní archiv
RM	Regionální muzeum
SokA	Státní okresní archiv
RKZ a varianty RK, RZ	Rukopisy královédvorský a zelenohorský

Bd.	Band
b. d.	bez uvedení data (roku)
b. m.	bez uvedení místa
ed.	editor/editoři
fasc.	fascikl, svazek
f.	fond
fol.	folio
hrsg.	vydal/vydali
inv. č.	inventární číslo
k.	karton
kor.	korespondence
pozn.	poznámka
s.	strana
sign.	signatura
srov.	srovnej
vyd.	vydal

Obrazové přílohy

1. Tisk portrétu E. Alberta s podpisem (MM Žamberk)
2. Dnešní podoba vily E. Alberta v Žamberku (archiv autorky)
3. Pamětní deska na vile E. Alberta (archiv autorky)
4. Kaple sv. Vojtěcha v Žamberku, místo posledního odpočinku E. Alberta v letech 1900–1901 (archiv autorky)
5. Hrob E. Alberta na Ústředním hřbitově ve Vídni (archiv autorky)
6. Pamětní deska na rodném domě E. Alberta v Žamberku (archiv autorky)
7. Albertův reliéf v arkádách vídeňské univerzity (archiv autorky)

Abstrakt

Disertační práce se zabývá Eduardem Albertem (1841–1900), významnou osobností českého a rakouského vědeckého, kulturního, ale i politického života konce 19. století. Můj výzkum se prioritně soustředil na nepříliš prozkoumané oblasti Albertova života, tedy na jeho soukromí a politickou činnost. Moje stěžejní otázka byla: Jakou roli hrál muž, který ve Vídni dosáhl oslnivé profesní kariéry a získal i odpovídající společenské postavení, v českém politickém životě? Ačkoli se otevřenému angažování v politice bránil, zcela stranou stát nedokázal. Na konkrétním příkladě Albertových vztahů ke skupině realistů ukazují, že Albert byl člověkem živě se zajímajícím o soudobé politické dění, že nebyl pouze pasivním pozorovatelem, ale mnohdy aktivně zasahoval do české politiky. Dalším tématem mého zájmu byl Albertův postoj k České akademii věd a umění. Ani v tomto případě totiž nešlo o otázku čistě vědeckou, naopak založení České akademie byl krok z velké části politický.

Práce je strukturována do šesti hlavních kapitol, jejichž základní rozvržení kombinuje chronologické a tematické hledisko. V úvodu jsem se pokusila vymezit téma a stanovit koncepční rámec, shrnula jsem dosavadní stav bádání a rozebrala nejdůležitější prameny a literaturu. V první kapitole *Homo privatus* nastiňuji Albertův stručný životopis včetně jeho rodinného zázemí a šíří jeho zálib a koníčků. Druhou kapitolu *Homo eruditus* jsem věnovala Albertově profesní kariéře a snahám o popularizaci medicíny. Třetí kapitola *Homo scriptor* zachycuje Albertovu literární a vlastivědnou činnost. Čtvrtá kapitola *Homo urbanissimus* mapuje Albertovy společenské vztahy, přátelské kontakty a jeho mecenášství. V této souvislosti se zabývám též Albertovou rolí pročeského lobbisty ve Vídni. Ve stěžejní páté kapitole *Homo politicus* podrobně zkoumám Albertovu činnost na sklonku sedmdesátých let 19. století, kdy uvažoval o přijetí poslaneckého mandátu do říšské rady, a jeho snahu o integraci do českých vědeckých kruhů. Dále se zaměřuji na Albertovy vztahy s českou politickou reprezentací a objasňuji jeho úlohu při vzniku a koncipování České akademie. Největší pozornost věnuji Albertově úloze zprostředkovatele při jednáních členů a stoupenců realistické skupiny se zástupci obou českých politických stran, jehož výsledkem byla fúze realistů s mladočeskou stranou. V poslední, šesté kapitole mě zajímal tzv. *druhý život Eduarda Alberta*. Lze konstatovat, že jméno Eduarda Alberta se stalo trvalou součástí historické paměti a to nejen v českém národním prostředí, ale v celém kontextu bývalé habsburské monarchie. I v současnosti je stále připomínán jako vědec, literát a mecenáš.

Abstract

My doctoral thesis focuses on Eduard Albert (1841–1900), who was a significant figure in Czech and Austrian scientific, cultural, as well as political circles at the end of the 19th century. I concentrated my research primarily on the relatively unknown aspects of Albert's life, *i.e.* his private life and political activities. My fundamental question was: what kind of role did a man, whose professional career and social status in Vienna reached brilliant heights, play in Czech political life? Although he initially resisted openly engaging in politics, he found he could not stand completely on the sidelines. Albert's relationship to the Realist group reveals that Albert was vitally interested in contemporary political events. He was no mere passive observer – he often actively interfered in Czech politics. Another topic I focused on was Albert's attitude toward the Czech Academy of Arts and Sciences. Even in this instance, the creation of the Czech Academy wasn't a purely scientific question, but was to a great extent a political decision.

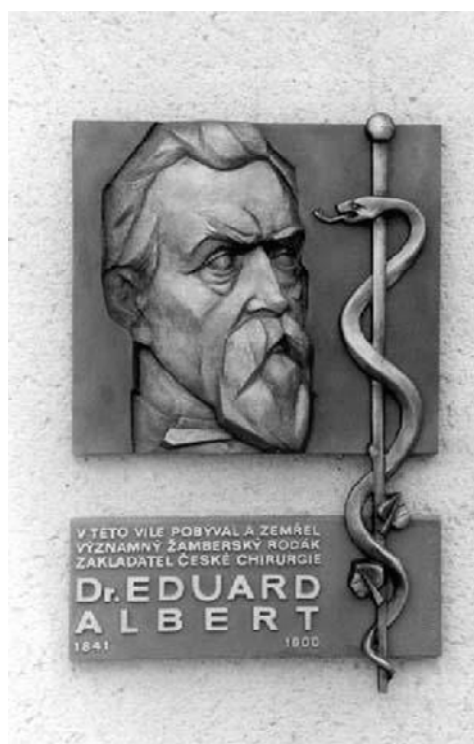
The thesis is divided into six main chapters, the composition of which combines chronological and thematic approaches. In the introduction I tried to define the topic and establish a conceptual framework; I summarized the research up to now and analyzed the most important sources and literature. In the first chapter *Homo privatus*, I outlined Albert's life, including his family history, as well as his interests and hobbies. I devoted the second chapter, *Homo eruditus*, to Albert's professional career and his efforts to popularize medicine. The third chapter, *Homo scriptor*, focuses on Albert's literary and historical pursuits. The fourth chapter, *Homo urbanissimus*, maps Albert's social relationships, friendships and his patronage. Here I also look into Albert's role as a pro-Czech lobbyist in Vienna. In the crucial fifth chapter *Homo politicus*, I analyzed in detail Albert's activities at the end of the 19th century, when he pondered accepting a seat in the Imperial Council, and his efforts to integrate himself into Czech scientific circles. I further focused on Albert's relationships with the Czech political representation and I clarified his role in the creation and conception of the Czech Academy. I directed most of my attention to Albert's role as a negotiator in the meetings between the members and followers of the Realist group with representatives from both Czech political parties, the result of which was the fusion of the Realists and the Young Czechs. In the final sixth chapter I looked into the so-called *second life of Eduard Albert*. One can conclude that Eduard Albert's name has become a permanent part of the Czech historical memory, not just in the Czech national environment, but also in the wider context of the former Habsburg monarchy. Even today, he is often remembered as a scientist, man of letters and patron.

1. Tisk portréu E. Alberta s podpisem

2. Dnešní podoba vily E. Alberta v Žamberku

3. Pamětní deska na vile E. Alberta

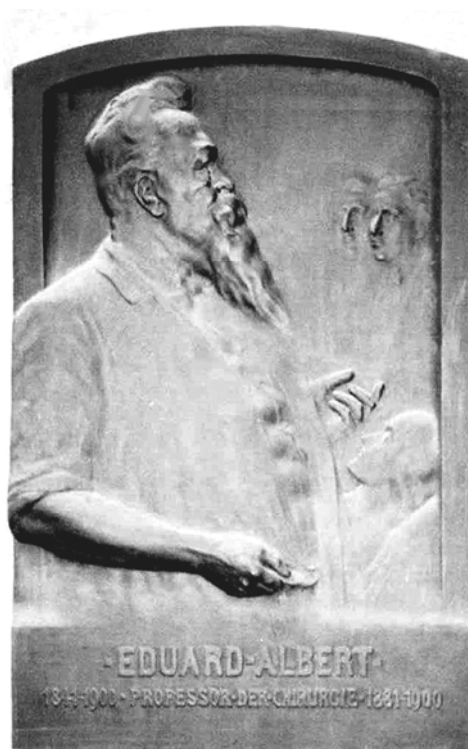
4. Kaple sv. Vojtěcha v Žamberku, místo posledního odpočinku E. Alberta
v letech 1900–1901

5. Hrob E. Alberta na Ústředním hřbitově ve Vídni

6. Pamětní deska na rodném domě E. Alberta v Žamberku

7. Albertův reliéf v arkádách vídeňské univerzity